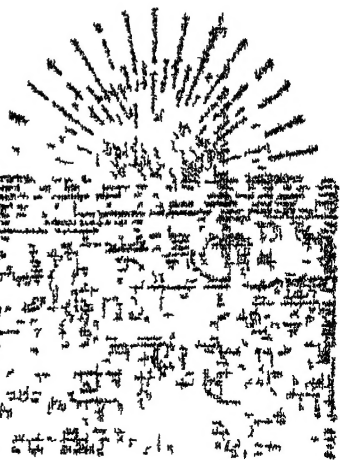

ଭାବ୍ୟ 'ଭରାମର' ଚାପ. ଏହି
 ଗୁଣ 'ଭରାମର' ଚାପ.
 ଏହି ଦିନେ ଶାସ୍ତ୍ର ଚାପ.
 ଏହି ଦିନେ ଶାସ୍ତ୍ର.

ଡ଼ମ୍ବର ବାସନୀ.

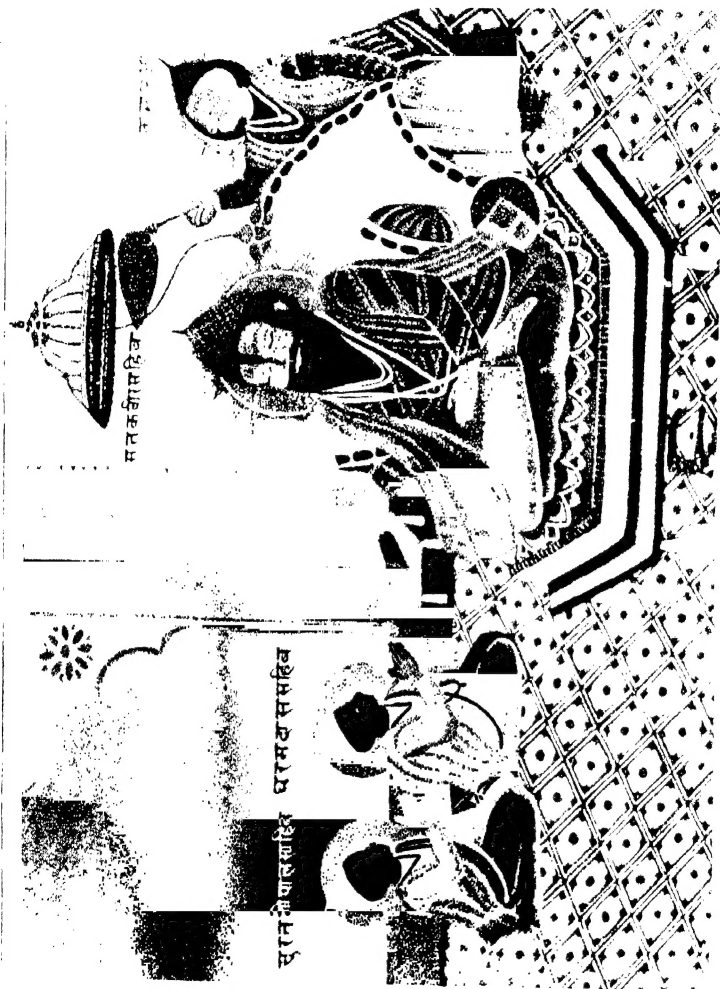
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટ્રિ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૬૧૨૪. ધર્મિક

પુસ્તકનું નામ કુખીર વાણી

વિષય ૬૪૫૨:૪

Reprinted from Rev. Westcott's book of "Kabir and Kabir Panth" with permission.
Lakshmi Art, Bombay.

ક ખી ર વાણી.

મહાત્મા કખીરજીનાં

ચુંટી કહાડેલા ૯૦૬) દોહરાઓ, ૨૫ ભજનો
તથા તેમનાં ખાસ ત્રીસ (૩૦) જંત્રા.

અર્થ સાથે

તથા કખીરજીની જીંદગીનું ટુંક વૃતાંત.

રચનાર:—

મહુર્મ બેરામજી પીરોજશા માદન.

સર્વ હક પ્રગટ કરનારને સ્વાધીન.

છટ્ટી આવૃત્તિ.

પ્રગટ કરનાર,
જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,
પુસ્તકો વેચનાર, પ્રગટ કરનાર, વિગેરે,
૨૨૦-૨૨૨, વોરા બજાર, કોટ, મુંબઇ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
રામદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૬૧૨૪

“કુબીર વાણી”ના સંપૂર્ણ કૉપીરાઈટ મરહુમ બેરામજી
પીરજશાહ માદનનાં વારસ-વકીલો પાસે કાયદાપૂર્વક
ખરીદી લીધો છે.

Printed by P. C. Appoo, at The New Art Printing Press, No. 205-26
Mapla's Compound, Bora Bazar, Fort, and Published
M. J. Karani, 220, Bora Bazar, Fort, BOMBAY

કબીર વાણી માટે મુંબઈના જાણીતા વક્તા અને સોલિસીટર મરહુમ શેઠ જેહાંગીર જે. વીમાદલાલનો દીખાચો.

આપણા આ હિન્દુસ્થાન દેશમાં, જ્યાં સુધી આપણે જાણ્યે છીએ ત્યાં સુધી કોઈ પણ બીજા દેશ કરતાં ઘણું મોટું દરજ્જે, પ્રજ્ઞ-વિદ્યા અથવા ખુદાશનાસીનો ઉપદેશ પુરાતન કાળથી કરવામાં આવ્યો છે. ધર્મશાસ્ત્રનાં પવિત્ર સદ્ગુણોમાં તેમ શીલસુશ્રીનાં ગુણ પુસ્તકોમાં, મહાભારત, રામાયણનાં વિરસ કાવ્યોમાં તેમજ પુરાણોની રસીલી વાર્તાઓમાં, પદોમાં, ભજનોમાં, જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં, લિખિત લિખિત પ્રકારે આ સર્વથી મહાન વિદ્યાને અનેક સ્વરૂપમાં મનુષ્યનાં મનની નજર સમક્ષ કાયમ રાખવાની ખંતીલી કોશેષ આ દેશમાં કરવામાં આવી છે. બીજા દેશમાં પણ જો કે આ વિદ્યા અંજાણી ન હતી, જોકે તેનો અભ્યાસ જુદાં જુદાં નામે હેઠળ બધે થાડે યા ઘણો ચાલુજ હતો, છતાં આ હિન્દની ભુમી ઉપર તો એ અભ્યાસને એક સર્વોપરી અભ્યાસ તરીકે લેખી, બીજી બધી બાબદોને ઉતરતી પંક-તીની ગણી, પ્રજ્ઞવિદ્યાના પાયા ઉપરજ તે સઘળી બાબદોને ઉભી કરવામાં આવી છે. એક માણસની જન્મથી મરણ સુધીની આખી જીંદગી તેના નાના મોટા બનાવો સાથે આ પ્રજ્ઞવિદ્યા અથવા ઇશ્વરી ઇદમની આસપાસજ વીંટાળી રાખવામાં આવી છે. કાયદાઓનો આધાર જેમ આ વિદ્યાના પાયા ઉપર લેવામાં આવ્યો છે, તેમ રાજ-દ્રારી ગોઠવણ પણ તેની ઉપરજ રચાય છે, અને દુનિયાનાં વિધ વિધ બંધારણોને આ મહાન વિદ્યાના અથળ સિદ્ધાંતોની આસપાસ ગુંઠવામાં આવ્યા છે.

આ ગોઠવણ તદ્દનજ વાસ્તવિક છે. જે વિદ્યા સૃષ્ટીનાં મૂળથી શરૂઆત કરી પરમાત્મા, માયા વિગેરેનો અભ્યાસ કરી, જુદી જુદી દુનિયાઓ, ભુવનો અથવા લોકોનું વર્ણન કરી માણસનાં બંધા-

રણને તેના દ્રશ્ય તથા અદ્રશ્ય વિભાગોમાં ખુદલું કરી, પ્રગટિકરણની મહાન ક્રિયાની સમજણ આપી, દુનિયાના સર્વ બનાવોનો ખુલાસો આપે છે તથા ભવિષ્ય માટે ઉંચમાં ઉંચ આશાનો પ્રકાશ તેના અભ્યાસીઓનાં જીવનમાં મનપસંદ રીતે નાખે છે, જે વિદ્યા દુનિયાનાં ગુહ્ય કાયદાઓને ખુલ્લા કરી, મનુષ્યની આગલી તવારીખ રજૂ કરતાં, તેની હાલની હાલતે તે કેમ પહોંચ્યો તે સમજાવે છે, તથા તેનાં ભવિષ્યનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે, જે વિદ્યા આ સ્થુલ આંખોથી દેખાતી દુનિયામાંજ પોતાના અભ્યાસને રોકી ન રાખતાં મિનોઈ અથવા અદ્રશ્ય દુનિયાંઓ, જે આ દુનિયાં સાથે ઘણોજ અતલગનો સંબંધ ધરાવે છે, તેનો પણ અભ્યાસ સાથે સાથે કરી, આખાં વિશ્વના નિયમોને અક્ષલાનુસાર સમજાવે છે, તે મહાન પવિત્ર વિદ્યા વિના બીજા કોઈ પણ પાયા ઉપર રચાયલું માણસની જીંદગીનું, સંસાર વયવહારનું, રાજદારી રચનાનું, યા ધર્મ સ્થાપનાનું બંધારણ કાચું અને પોકળજ ઠરવું જોઈએ, અને એથી ઉલટું જે પણ બાબતનો પાથો આ પુરાતન પ્રજ્ઞાવિદ્યાના અચળ સત્યો ઉપર નખાયો હોય તે બાબતનું બંધારણ, એક ખડક ઉપર ઉભાં કરેલાં મકાન સમાન મજબુત, જોરેમંદ તથા લાંબી હૈયાતી ભોગવનારું હોવુંજ જોઈએ.

આ પ્રજ્ઞાવિદ્યાને જુદી જુદી કોમો જુદાં જુદાં નામોથી ઓળખે છે. ખ્રીસ્તીઓમાં તેને માટે “Gnosis” શબ્દ વપરાયો છે, જરથોસ્તીઓનાં લખાણોમાં તેને ક્ષુમ (પરમાત્માને પિછાનવાની વિદ્યા) તરીકે ઓળખાવી છે, અને મુસલમાની લાઈઓ તેને એલ્મે-ઇલાહી કહે છે. આ વિદ્યા આ એલમ ઉપરજ બધા મોટા ધર્મો રચાયલા છે, અને તેજ કારણસર મોટા ધર્મનાં મુળ સિદ્ધાંતો ધર્મ અભ્યાસીઓને એક બીજાને મળતાં માલમ પડયાં છે, તેમજ જુદા જુદા ધર્મોનું નીતિશાસ્ત્ર તેઓનાં મુળ સિદ્ધાંતો કરતાં પણ વધુ દરજ્જે એકસરખુંજ જણાયું છે.

પ્રહ્મવિદ્યાનો અભ્યાસ જુદી જુદી રીતે થાય છે. ધર્મશાસ્ત્રો-
માંથી તેનાં મુળ સિદ્ધાંતો તારવી કઢાય છે. હીંદુઓનાં ઉપનીષદો,
ભગવદ્ગિતા તથા પ્રહ્મસુત્રો હિન્દુભાઈઓ માટે આ વિદ્યાના અભ્યાસ
કાળેનાં ખાસ પુસ્તકો છે બીજી કોમે માટે પણ આ પુસ્તકોનો
અભ્યાસ તેઓનાં પોતાનાં ધર્મશાસ્ત્ર સમજવા ખાતર ઘણો અગત્યનો
અને કિમતી મદદ કરનારો છે, કારણ તેઓના સફાઓમાં પ્રહ્મ-
વિદ્યા જે રીતે વિસ્તારવામાં આવી છે, તેવી બીજે ઠેકાણે વિસ્તારેલી
જળવાઈ રહી નથી. પણ આ અભ્યાસ કાંઈ સહેલ નથી. તે માટે
ઘણી તીક્ષણ મનબુદ્ધિની જરૂર છે એટલુંજ નહિ, પણ તેનો ખરો
ભાવાર્થ સમજવા શૌચ અથવા અશોષ પાલવાની ખાસ આવશ્યકતા
છે, કારણ પ્રહ્મવિદ્યાના ગુહ્ય સિદ્ધાંતોને જવાબ આપનારૂં માણસમાં
રહેલું બુદ્ધિ અથવા બચ્ચોધનું ઉચ્ચ તત્વ પવિત્રાઈથીજ પ્રકાશી શકે
છે, અને જેટલાં પ્રમાણમાં આ બચ્ચોધનો પ્રકાશ બહાર પડતો હોય
તેટલાં પ્રમાણમાજ પ્રહ્મવિદ્યાની ખરી ખુબી કોઈપણ વાંચક સમજ-
વાને તથા પિછાનવાને સામર્થ્યવાન થાય છે.

જેઓએ આ બાબદનો થોડો પણ અભ્યાસ કર્યો છે તેઓની
આ વિષે ખાતરી થઈ છે, અને તેઓ સમજી શક્યા છે કે વ્યાકર-
ણના કાયદા બાણી સંસ્કૃત, અવસ્તા યા અરબીમાં લખાયેલા ધર્મ-
શાસ્ત્રનું આજના જમાનાની ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરનારાઓ, ફક્ત
વ્યાકરણના ગમે એવાં બહોલાં જ્ઞાનને લીધેજ ધર્મની બિકટ બાબદો
સમજવાને જરાયે લાયક ઠરતા નથી. તેમજ વળી ફક્ત તીક્ષણ
અક્ષલ વડે પ્રહ્મ, માયા, જીવ વિગેરેની શ્રીલસુશ્રી ઉપર વાદવિવાદ
કરનારાઓ પણ પોતાની ગમે એવી કાબેલ અંદેન છતાં પ્રહ્મવિદ્યાના
અભ્યાસના અધિકારી હોવાનો દાવો કરી શકતા નથી.

જેઓએ ભક્તિ, પવિત્રાઈ, તથા ભતીભોગ વડે અંતઃકરણને
શુદ્ધ કર્યું છે, જેઓનાં હૃદયમાંથી દુનિયવી વાસનાઓની શક્તિ કમી

થવા માંડી છે, અને અહંકારનો બહુરૂપી દૈત્ય મહાદેવનાં ચિહ્નાની કુંડમાં બળી જવા માંડ્યા છે, જેઓનાં જીવનને અહુરમઝદનાં પુત્ર આતશે પોતાના પવિત્ર તેજથી સ્વચ્છ અને નિર્મળ કર્યું છે, જ્ઞાન, અભ્યાસ તથા ભક્તિની શક્તિથી જેઓનો અંતરઆત્મા પ્રદીપ્ત થયો છે, તેઓ અને તેઓજ આ ઇલ્લેએલાહીના-આ ક્લુબના, આ અલ્લાહીનાં સાચા અધિકારીઓ ગયાય છે, તેઓજ તેની ખુબીઓ તથા મોટું મહત્વ ખરેખર પીછાણી શકે છે.

પણ આવી ઉંચ હાલત આવે તે આગમ્ય લોભ, લાલચ સાથે લડવાને, અને પવિત્રાઈ તથા શૌચ પ્રાપ્ત કરવાને, સાધારણ મનુષ્યને પણ ઉત્તેજન મળવું જોઈએ છે, અને તેટલા કાજે આ મોટાં ધર્મ શાસ્ત્રો ઉપરાંત મહાભારત, રામાયણ જેવી વિરરસ કવિતાઓ મારફતે, પુરાણોની રસીલી વાર્તાઓ મારફતે તથા કિર્તણુ વિગેરે બીજાં સાંધ-જોઈથી જુદા જુદા જમાનાના સાધુસંતો આ આત્માજ્ઞાનનાં સિદ્ધાંતોને સાધારણ મનુષ્યનું હૃદય આકર્ષે તેવા સ્વરૂપમાં રજુ કરતા રહ્યા છે. આ જ્ઞાનના સાચા શિક્ષકોને જુદા જુદા ધર્મોએ જુદાં જુદાં નામથી ઓળખ્યા છે. હીંદુઓ તેઓને રૂષિઓ, મહાત્માઓ, કહે છે, પારસીઓ તેઓને સંઓપ્યન્તો (રાશની લાવનારાઓ) નો એલકાબ આપે છે, ખ્રિસ્તીઓ તેઓને Prophets, પરમાત્માનો પયગામ લાવનારાઓ ગણે છે, અને મુસલમાન લાઈઓ તેઓને સાલેકો, પયગમખરો વિગેરે નામોથી પિછાને છે. આ મહાન ગુરૂદેવો તથા તેમના ચેલાઓએ, તેમજ દુનિયાના અનેક સાધુસંતોઓ, હરએક પંક્તિનાં લોકોને લાયક થાય એવાં સાંધનો મારફતે, અલ્લાહજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો જુદા જુદા આકારમાં બહાર પાડ્યાં છે, કે જેથી દરએક હાલતે પુગેલો જીવ આ અલ્લાહજ્ઞાનનાં તેજનો લાભ મેળવી પોતાની અંદર રહેલા ઇશ્વરીઅંશ, (કૃષ્ણ, જીવાત્મા, spirit) ને પોતાની શક્તિ ધિમે ધિમે પ્રદર્શિત કરતો કરે.

આ જુદાં જુદાં સાધનોમાં કાવ્ય યા કવિતા એ એક અગત્યનું સાધન છે. કાવ્યની સુંદર શબ્દ રચનાથી, તેના મોહક કાફિયાઓ, સ્વરો તથા તાલથી કાંઈ પણ બાબત રસીલી, મિઠી તથા સુંદર બની જાય છે, અને બધા મુલકોમાં કવિતાઓ, ગાયણો, ગઝલો, બયતો, દોહરાઓ, છંદો મારફતે બ્રહ્મવિદ્યાના સિદ્ધાંતો તથા નીતિના સબકો, સુંદર દ્રષ્ટાંતો, મનોહર શબ્દ રચના તથા દીલ જીતી લેનારા અલંકારોની મદદ સાથે જગતને આપવામાં આવ્યા છે.

આપણા આ દેશમાં દોહરાઓ તથા પદો મારફતે બ્રહ્મવિદ્યા શિખાડનારાઓમાં કબીરજીનું નામ બહુ જાણીતું તેમજ માનીતું થઈ પડ્યું છે. શહેરે શહેર અને ગામે ગામ, વિદ્વાનો અને વકતાઓ, સાધુઓ તેમજ સંસારીઓ, પંડિતો તથા લીખારીઓ, કથા કહેનારાઓ કે ગાયણકારો, રાય કિવાં રંક, સર્વ કોઈનાં મુખમાંથી કબીરજીના દીલપઝર દોહરાઓ બહાર પડી પોતાની ઉડી અસર ઉપજાવતા રહ્યા છે. વળી હાલને સમયે જ્યારે થીઓસોફીકલ સોસાયટીના ગઈ પા સદીની ચાલુ મહેનતથી બ્રહ્મવિદ્યા તરફ દરએક દેશમાં, હરકોઈ કોમમાં, તથા બધા ધર્મો માનનારાઓમાં દીલસોજી ઉત્પન્ન થઈ છે, અને તેનો અભ્યાસ સર્વ ઠેકાણે ચાલુ થયો છે, તેવે સમયે પ્રીલસુપ્રી યા નીતિનાં ગુહ્ય ગ્રંથો ઉપરાંત, કાવ્ય રચનાનાં મન હરી લેનારા પદો તથા દોહરાઓ મારફતે પણ આ બધી વિદ્યાઓની વિદ્યાનો પ્રસાર થાય એ ખરેખર એક ચાહવા લાયક તથા લાભકારક બાબત છે. એટલાંજ કારણસર એક પારસી બંધુ બાઈ બેહેરામજી પીરોજશા માદને ઘણોએક શ્રમ લઈ કબીરના દોહરાઓનો સંગ્રહ કરી, તેઓને લાયક રીતે ગોઠવી, એક સુંદર પુસ્તક મારફતે જાહેરમાં આણ્યા છે.

આ પુસ્તકનાં સાંકળિયાં તરફ એક નજર ફેંકતાંજ તેમાં કેટલી અગત્યની બાબતો સમાઈ ગઈ છે, તથા હર એક કીસમના વાંચનારને રૂબે

એવું કંઈ અને કંઈ શિક્ષણ તે મધેથી મળ્યા વિના રહેવાનું નથી, તે ઝટ માલમ પડી આવે છે પરમાત્મા, માયા, કાળ એવાં મથાલાં હેઠલ આવેલા દોહરાઓમાં બ્રહ્મવિદ્યાનાં મૂળ સિધ્ધાંતો કળીરજના સુંદર શબ્દોમાં વાંચી દરએક જ્ઞાસુને જ્ઞાન સાથે આનંદ પ્રાપ્ત થશે એમાં જરાએ સંદેહ નથી. વળી Mysticism ના અભ્યાસીઓનાં જીવરો, જીવ તથા શિવની ઐક્યતા વિષેના કાવ્યો વાંચી તથા પ્રેમ બિરહા ઉપરનાં તેમનાં મધુર વચનો બાણી ખુશીના બહારમાં ખીલ્યા વિના રહેવાનાં નથી. મનવિદ્યાના અભ્યાસીને જેમ મનની બાબદ ઉપરના દોહરાઓ જ્ઞાન સાથે મોજ સંપાદન કરાવશે તેમ માણસનાં સુખ દુઃખ ઉપર મનન કરનારને કરણી તથા નસીબ ઉપરનાં કાવ્યો મનની શાંતી સાથે શિક્ષણ પુરૂં પાડશે, અને દરએક સુજ વાંચનારને રમરણુ—સંતસંગ—સખાવત—ધીરજ—સંતોષ—વિદ્યાસ—શ્રમ—પ્રેમ—આપભોગ વિગેરે નીતિના સદગુણો વિષેની સુંદર સતરો તેમજ અજ્ઞાન હિંસા—અહંકાર—કપટ—નિંદા વિગેરે દુરગુણોની વિરૂદ્ધના સુભાષિત દોહરાઓ, અખંડ લાભ કાર્યા વિના રહેવાના નથી; એ ઉપરાંત દરએક સજ્જન ગુરૂ તથા સતસંગ, પંડિતાઈ તથા સન્યાસ વિગેરેનાં કળીરજનાં શિક્ષણોથી બોધ તથા જ્ઞાન પામી આનંદમય તેમજ ભક્તિયુક્ત થશે એ વાત પણ નિશંકજ છે.

ટુંકમાં, આ પુસ્તકમાં સમાયલી બાબદો કર્મ, જ્ઞાન તથા ભક્તિના માર્ગોમાંનાં કોઈ પણ માર્ગ ઉપર ચાલનારાને બેઠતો ખોરાક પુરો પાડશે, વિદ્યાના પુંબરીને વિદ્યા આપશે, નિતીના ભક્તને નિતીના સખકો દેશે, સુખમાં સમાધાન સ્થાપવાને અને નમ્રતા ગ્રહણ કરવાને, તેમજ દુઃખમાં ધીરજ ધરવાને અને મનને શાંત રાખવાને કિમતી મદદ કરશે, અને દરએક રીતે હર કોઈ મનુષ્યને લાભ તથા બોધ દેવા ઉપરાંત આનંદ પમાડશે આમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ કરેલી ગણાશે નહીં.

કુળીરજી એક અશોધના માર્ગમાં આગળા વધેલા જીવ હતા, એક સાચા ભગત હતા, એક ખરા યોગી તથા સાલેક હતા, અને તેમનાં વચનોએ હિન્દુસ્તાનના ઘણા વિભાગોમાં હજારો માણસોને શાંતી તથા રાહત બક્ષી છે અને હવે પછી બક્ષશે. તેમના આવાં ઉપયોગી વચનો જળવાઈ રહે અને તેને કોઈક લાયક રીતે ગોઠવવામાં આવે એ ખરેખર ઇચ્છવા જોગ છે અને આ ઇચ્છા ભાઈ માદનનાં પુસ્તકે પાર પાડી છે એ ખુશીની વાત છે.

શંકરાચાર્ય એક પ્રખ્યાત શ્લોકમાં બ્રહ્મવિદ્યાના મૂળ તત્વોને નીચે પ્રમાણે જાહેર કર્યા છે.

શ્લોકાર્થે પ્રત્યક્ષમિ યદુક્તં ગંધ્યં કૌટિલીઃ

બ્રહ્મસત્ય જગન્મિથ્યા જીવો બ્રહ્મૈવ નાપર;

“જે બાબતોને કરોડો ગ્રંથોમાં વિસ્તારવામાં આવી છે તે હું અરધા શ્લોકમાં દર્શાવીશ. બ્રહ્મ અથવા પરમાત્મા સત્ય, અચળ છે, જગત અસત્ય, સદા બદલાતું છે, જીવ તથા પરમાત્મા જુદા નથી પણ એકજ છે”

એજ પ્રખ્યાત ક્ષીલસુકે માણસને મોટે સર્વથી ઉત્તમ કાર્ય શું છે તેનો બધાં શાસ્ત્રોમાંથી નીચે પ્રમાણે સાર શ્લોકમાં કહાડ્યો છે.

આલોઘ્ય સર્વ શાસ્ત્રાની વિચાર્યા નીચ પુનઃ પુનઃ

ઇદમ એકમ સુનીષપત્તમ, ધેયો નારાયણસ સદા.

“બધાં શાસ્ત્રો ઉપર વિચાર કર્યા પછી તથા તેઓ ઉપર વારં-વાર મનન કરવે, આ સિદ્ધાંત સાબેત થાય છે, કે પરમાત્માનું સદા ધ્યાન કર્યા કરો.”

આ અગત્યનાં સિદ્ધાંતોને તથા તેને માણસની જીંદગીમાં કેમ લાગુ પાડી શકાય તેને કુળીરજીએ એમની રસીલી ભાષામાં બહુ

અચ્છી રીતે વિસ્તાર્યાં છે, અને આ કૃષ્ણીર વાણીનું પુસ્તક જે કોઈ બ્યારે પણ ઉંઘાડશે ત્યારે તેમાંથી તેને કાંઈ અને કાંઈ ઉમદા વિચાર મીઠા, મધુર, માયાળુ વચ્ચનોમાં બહાર પાડેલા મળશે, અને તેને આનંદ, શાંતી તથા સુખ પમાડયા વિના રહેશે નહીં.

કુરસદનો વખત ગાળવાને આ પુસ્તક એક ઉપયોગી સાંધન પુરું પાડશે, ગાયનકારોને જોઈતા દોહરાઓનો એક સારો સંગ્રહ આ પુસ્તક રબ્બ કરશે, અને મોજ નીતિ તથા ખુશાલી સાથે જ્ઞાન હર-એક વાંચનારને સદા પુરું પાડશે.

જેહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ.

દીબાચો.

૧૯૧૨

(પહેલી આવૃત્તીના)

૧૯૦૯.

અહલ સાલે ઓમ્રે અઝીઝત ગુઝરત,
મિઝાજે તો અઝ હાલે તેફલી ન ગરત.

“તારી જીંદગીનાં ચાલીશ અમૂલ્ય વરસો નકામાં ગયાં, પણ હજી તારૂં નાદાનપણું (અજ્ઞાનપણું) ગયું નહિ.”

શેખ સાદી.

પ્રિય વાંચનાર ! આ ‘દુનિયામાં જન્મ લેવાનું’ શું કારણ છે, આપણી સરજત શી છે, તે જાણવાને માટે આપણને શું કરવું છે, વગેરે વગેરે અગત્યની બાબતો આપણે તપાસીશું તો માલમ પડશે કે આપણે ભાગ્યેજ તે ઉપર લક્ષ આપતા હોઈશું.

સાધારણ રીતે આપણુ સર્વ આ સંસારી સુખ દુઃખો ભોગવવામાંજ જાણે જીંદગીની નેમ સમાઈ જતી હોય તેમ, બેખબરીમાં કામ લેતા જઈ, આપણી જીંદગીનું ગાડું ગબડાવ્યા જઈએ છીએ અને દૈવયોગે કોઈક શુભ સંજોગ એકાદ માનવીના સંબંધમાં જ્યારે ઉભો થાય છે, ત્યારે તે એવી માયાવીક હાલતમાંથી આ ઉપલી બેફીકરીની જીંદગીની ઉઘમાંથી જાણે જાગૃત થાય છે અને ત્યારેજ તેને જીંદગીની ખરી નેમ વિષે કાંઈક જ્ઞાન થવા માંડે છે.

આવો એક શુભાચ્ચવંત સંજોગ મારી જીંદગીનાં છેલ્લાં (ચોરોડાં) વરસની વાત ઉપર બનવા પામ્યો, કે જેને લીધેજ આ ચોપડીનું કાર્ય થવા પામ્યું છે, અને તે મારૂં ન ધારેલું અચાનક થીયોસોફીકલ સોસાયટી (Theosophical Society) ના સમાગમમાં આવવું થયું અને મેં ત્યાં જે જોયું તે ઉપરથી મને શેખ સાદીનાં

ઉપલાં વચ્ચેના યાદ આપ્યાં અને મને લાગ્યું કે મારી જીંદગીનાં ૩૭) વરસ ખરેખર અજ્ઞાનપણાંમાં ગયાં હતાં.

આ કાંઈ થીયોસોફીના ગુણે ગાવાનો પ્રસંગ નથી, તેમજ મારી કાંઈ તેવી મતલબ પણ નથી કારણ થીયોસોફીની ખુબીઓનું વર્ણન કરતાં પાનાનાં પાનાં લખાય તો પણ છેવટ આવે એમ નથી અને તેને ઇન્સાફ આપવાને મારા જેવા અદના મનુષ્યની શક્તિ છેજ નહિ; પરંતુ આટલું તો કહ્યા વિના મારાથી રહી શકાતું નથી, કે “ થીયોસોફી ” એ મનુષ્યના અંધકારને દુર કરનાર, એ પરમાત્માને મળવાના માર્ગની ખરી ચાવી આપનાર અગત્યનું અમૂલ્ય સાધન છે. વગર અભ્યાસે, વગર સમજે, અજ્ઞાનપણાંમાં અથવા કોઈના કહેવાથી તાસુખીથી દોરવાઈને થીયોસોફીને ગમે એટલી હિંજીવામાં, વખોડવામાં યા વગોવવામાં આવતી હોય તોપણ તેના સંબંધમાં એટલું તો નક્કીજ છે કે જેઓ થીયોસોફીનાં સાહિત્યનો ખુદ્લાં મનથી, વતર તાસુખીએ અભ્યાસ કરે છે, તેઓને તેમાંથી કાંઈક અજળ જ્ઞાનનો ભંડાર હાથ આવવા લાગે છે અને તેથી તેઓને જીંદગીની નેમ, માણસ કયાંથી આવ્યો, કયાં જવાનો અને તે માટે કરવા જોઈતા ઉપાયો વિષે કાંઈ સંતોષકારક ભાન થાય છે, અને ત્યારેજ પોતાની ખામીઓ જોતા થાય છે અને પોતાને જે કાંઈ ખરેખર કરવું છે તેનો ભાસ આવે છે, અને એમ થવાથી તે માણસ દુનિયાને અથવા પોતાની આગળી પસાર થયેલી જીંદગીને કાંઈક ભુદીજ રીતે જોતો થાય છે.

વાહરે થીયોસોફી ! દુનિયાનાં કુળ ધર્મોના અર્ક સમાન મનાતી થીયોસોફી ! તારા પ્રતાપે કાંઈક હજારો માણસો રાહ પડી ગયાં છે અને લાખોનાં જીવને તું રાહત આપી રહી છે.

આ ભલી સોસાયટીનાં સંબંધમાં આવવાથી કરીનેજ આ પુસ્તકમાં સમાયલાં પદોની કાંઈક સમજ મેળવવાને હું શક્તિવાન

થયો છું, એટલે થીયોસોફીના અભ્યાસથી મારા ઉપર જે કંઈ રૂડી અસર થઈ છે તેનો આ પ્રસંગે જાહેરમાં સ્વિકાર કરવાને જો હું પછાત પડું તો ખરેખર મારી આઈન ફરજ ચુકયો એમ કહેવાય, માટે આ તકે મારાં જીવનની ઉપકારની એક અદના લાગણી દરશાવવાને રજા લઉં છું.

કુખીર વાણી પ્રગટ કરવાનો

પ્રસંગ કેમ આવ્યો ?

થીયોસોફીનાં અભ્યાસ પ્રતાપે આ રીતે મારાં મન ઉપર કાંઈક અજવાળું પડવા માડ્યું ત્યાર કેડેજ, આજ ચાર વરસ ઉપર, મારા એક આગલા નિશાળના (જરથોસ્તી) મિત્ર (પણ ખરા ભકતજીણ) જેમનું નામ જાહેરમાં મુકવાને મને ખુશી ઉપજતે, પણ તેમની મરજીને આધીન થઈ દલગીરી સાથે ખાનગી રાખ્યું છે, તેમની સાથે એક ઘરમાં આવી વસવાનો મારો પ્રસંગ થયો. એ ભાઈને હિન્દુશાસ્ત્રનો તેમજ કુખીરજીનાં શિક્ષણનો સારો અભ્યાસ હોવાથી હું મોં પુરસદે ખેસતા ત્યારે તેઓ ઘણીક બોધ આપનારી વાર્તાઓ અને કથાઓ કહેતા, જેની સાથે પ્રસંગોપાત આ કુખીરજીનાં દોહરા કહી સંભળાવતા. એ પદોએ મારીપર એટલી તો અસર કીધી કે, જ્યારે તે ભાઈ એ પદો બોલતા ત્યારે હું તેને ઉતારી લેતો, ને મારાં મનમાં તેઓને ઠસાવવાને હું મોજ માનતો. તે પછી જ્યારે હું મિત્ર મંડળમાં વાતે ખેસતો ત્યારે સ્વભાવિક રીતે મારા મુખમાંથી તે માંહેલા પદો નિકળી જવા લાગ્યા, અને એ કુખીરજીનાં પદોમાં કાંઈક એવો તો રસ છે, તેમાં જ્ઞાન અને ભકિતના માર્ગે એટલા તો સુંદર રીતે ભેલાઈ ગયા છે, અને તેમાં સમાયલી શ્રીલક્ષ્મી ગમે એટલી ઉંડાણ હોવા છતાં, તે આપણા જેવા સંસારી માણસોનાં દીલમાં કાંઈક એવી તો અસર ઉપજાવે છે કે, જેઓ તે

સાંભળે છે તેઓ, તે તરફ કાંઈક ઓર ભાવથી ખેંચાય છે એટલે મારા મિત્ર મંડળમાંના કેટલાકો તરફથી એ પદોનાં ઉતારાઓ વિષે માગણી થાય, એ તો દેખાઈતું જ છે.

આ તેમની માંગણીને પુગી વળવાને, ખાસ કરી મારા હુમદીન જરથોશ્તી ભાઈ બેહેનો જેમને એવી બાબત વાંચવાને બીજી તક હોતી નથી તેમના માટે એક સાંધણ પુર પાડવા માટે એ પદો છપાવી બાહર પાડવા કે કેમ તેના વિચારમાં હું હતો, તેવામાં “જામે જમશેદ”માં આ જાતની નસિહતરૂપી લીટીઓ તે પત્રનાં લખાણોને મથાળે છાપવાની ચાલુ થયલી ગોઠવણનો લાભ લેવા વિષે, મારું ધ્યાન એક મિત્રે ખેંચ્યું, અને જામેના અધિપતિ આગળ તે વિચાર કબ્જુ કરતાં તે તેમણે ખુશીથી ઉપાડી લઈ મને પોતાનો ઉપકારી કીધો, અને પરીણામમાં આ પુસ્તક વાંચક વર્ગની સેવામાં રજુ કરવાની મને ભોગવાઈ મળી છે જે માટે હું પોતાને ખરેખર ભાગ્ય-શાળી ગણું છું, કારણ કે કબીરજી કહે છે કે :—

જીવન જોખન રાજમદ, અવિચલ રહ્યા ન કોય,

જા દિન જાય સતસંગમે, જીવનકા ફલ સોય.

તેમ, આ પુસ્તકનું કામ હાર પાડવા પાછળ મારો જે વખત ગયો છે તે મારે મનથી મારી જીંદગીની શુભ પળો છે; પરંતુ કયાં મારી અદના શક્તિ! અને કયાં આ મહાજ્ઞાની કબીરજીનું જ્ઞાન?

તેમજ આ (કબીરજીની) ભાષા ગુજરાતીથી કાંઈક દરજ્જે ભુદ્ધી છે, જેને બીજા ભાષા કહે છે, તેનો કાંઈ મારો ખાસ અભ્યાસ નથી. વળી આ પ્રકારની મારી પેહલ્લીજ કેશેશ હોવાથી, એમાં ઘણીએક ખામીઓ ભોવામાં આવે એ બનવાભોગ છે; જે માટે વાંચનાર વર્ગ પાસ કબીરજીનાં બોલોમાં માગી લઈશ કે :—

જામે જીતની બુદ્ધિ, તિતના વોહ કર બતાય,

વાંકો બુરા ન માંનિયે, બહોત કહાંસે લાય?

એટલે, જેટલી જેની યથા શક્તિ હોય તેટલું તે કરી બતાવે, તે માટે હલકો વિચાર ન કરવો, પણ દરગુજરની નજરથી બેવું, કારણ કે વધુ તે ક્યાંથી લાવે? માટે પ્રિય વાંચનાર, એમાં જે કાંઈ ગંભીર ભુલો નજર પડે તેઓની ઉપર રહેમ નજર કરી, તે ભુલો માટે માફ ધ્યાન ખેંચવાની મહેરબાની કરવી, એટલે ઇશ્વર ઇચ્છાથી એની ખીજી આવૃત્તિ છપાવાને પ્રસંગ આવશે ત્યારે તે ભુલો તેમાં સુધારવાને બની શકશે.

આ ચોપડીના સંબંધમાં મારા મિત્રો તરફથી મને જે કાંઈ મદદ મળી છે, દાખલા તરીકે એની ભાષા અને શબ્દોની રચના માટે મારા એક બુઝર્ગ ગ્રહસ્થ, જેવણે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં રહેતા હતા, તેમની પાસથી ઘણીક કિમતી સુચનાઓ મળી હતી. તેમજ આ પદો માહેલા કેટલાક ગુહ્ય પદોનાં અર્થ વિષે મારા એક ખીજા એકાંતવાસી મિત્ર, જેઓ પણ સ્વર્ગવાસી થયા છે અને જેમને થીયોસોફીનું ઉંડું જ્ઞાન હતું, તેમની સલાહ ઘણી કિમતી થઈ પડી હતી, તેમના તરફ આ તકે ઉપકારની મારી લાગણી દર્શાવ્યા વિના આગળ ચાલીશ નહિ; એવી રીતે પરમાત્માની મહેરબાનીથી આ પુસ્તકનું કામ હાર પાડવાને બની શક્યું છે, જે માટે કબીરજીના બોલોમાં કહ્યું તો :—

મેરા મુજમે કહ્યું નહિ, બે કહ્યું હય સો તેરા ;

તેરા તુંજકો સોપતે, કયા લગેગા મેરા ?

જે કાંઈ છે તે તેનું છે, માફ એમાં કાંઈએ નથી, માટે જે કાંઈ (થયું) છે તે તેનાં ચરણે ધરું છું.

માહાત્મા કબીરજીની જીંદગીનો હેવાલ ચોપડીને છેડે આપેલો છે—તથા કબીરજીનું ચિત્ર જે શરૂઆતમાં આપ્યું છે તે માટે ભલા અંગ્રેજ પાદરી સાહેબ Rev. G. Westcott ની ચોપડીને આપણે આભારી છઈએ.

મોંઢથી મેળવેલા ઉપરાંત કેટલાક પદો આ પુસ્તકમાં છે તે એક જુની કપીર દરપણુ નામની કેતાબમાં લીધાં છે.

કપીરજીનાં શિક્ષણુનો અર્ક શું છે

કે માણસ તું પરમાત્માનોજ રસ્તો પકડ.

જેમ આપણા પવિત્ર ગાથામાં આપણા અષો રહેબર-સદ્ગુરુ જરથુશ્ત્ર સાહેબે કહ્યું છે કે:—

“અયવો પથાઓ યો અપહુઃ વિરપે અન્યેશામ અપથામ.”

એટલે કે ખરો રસ્તો (પરમાત્માને મળવાનો) માત્ર એકજ છે અને તે રસ્તો અષોઈનો—બાકી બીજા બધા રસ્તાઓ ખોટા અને ફાકટની જાળજના છે. તેવીજ રીતે કપીરજી પણ કહે છે કે:—

કપીર, રમણું સાર હયે, ચોર સકળ જાળજ;

આદી અંત સખ શોધીયા હુજ દિસે કાલ—

વળી જેમ જરથોશ્તીઓની હોરમજદ યસ્તમાં, દાદાર અહુર. મજદ કહે છે કે, જે કોઈ હરેક કાર્ય કરતાં, શું ખેસતાં કે ઉઠતાં, ચાલતાં કે હાલતાં, માડું (પરમાત્માનું) નામ લીયે તેને કોઈપણ જાતની અળવળ કે દુઃખ આવે નહિ; જે પ્રમાણે શ્રીગિતામાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે, જે કોઈ હરેક કાર્ય કરતાં, તે માડું (પરમાત્માનું) કાર્ય છે એવું સમજે, અને દરેક કાર્ય તે ઇશ્વરનુંજ કાર્ય છે એવું પાકું મનમાં સમજી આચરણ કરે તેને મુક્તિ મળે; અને ઇશ્વરનાં દર્શણ થાય, તેવીજ રીતે કપીરજી પણ પોતાનાં સાદા સુંદર રીતે કહેલા પદોથી આપણને શિખવે છે.

સઘળાંનું મૂળ પરમાત્મા છે, અને પરમાત્માથી બીજું વધુ કાંઈએ નથી, એ માટે કપીરજી બહુજ ખાતરીપુર્વક કહે છે, અને તેથી હર ઘડીએ, દરેક બાબદમાં, આપણને પરમાત્માજ યાદ દેવાડે છે, અને તેથી તેઓ કહે છે કે,

રામ જપેં અનુરાગસે, સખ દુઃખ ડલે ઘાય,
વિશ્વાસે તો હરી મિલે, લોહા કંચન હોય.

જે કોઈ પરમાત્માની જપ પુરતાં ધ્યાનથી કરે, તેનાં સઘળાં
દુખો પરમાત્મા ઘોઈ નાખશે, અને પરમાત્મા પર પૂર્ણ વિશ્વાસ
રાખી તેને મેળવવાની કોશેશ જે કોઈ કરશે તેને પરમાત્મા મળશે,
કારણ કે કપીરજી કહે છે કે,

સખી રસાયન મેં કરી, હરિસા ઓર ન કોય,
રતી એક ઘટમેં સંચરે, સખ તન કંચન હોય.

મેં બધું કીમિયું કરી જોયું, તો સેવટ મને પરમાત્માથી વધુ
શ્રેષ્ઠ કાંઈ છે એવું જણાયું નહીં. તેની (પરમાત્માની) એક રતીપણ
જેના હૈયામાં પેશી જશે તેનું શરીર સોના પેરે થઈ જશે અને
ખડું સોનું તેને હાથ આવી જશે.

ત્યારે આ દિબાઓ ખતમ કરતાં આપણે અંતઃકરણપૂર્વક દુવા
ગુબારીશું કે આ કપીરવાણીના પ્રતાપે વાંચનારાઓને કાંઈક નવું
અજવાળું મળે, અને પોતાની દુનિયવી ફરજો બજાવવા સાથે, જે
કાંઈ ખડું કાર્ય માણસનું છે તે જોતાં થઈ, પોતાની સરજતના
મહાન છેડા માટે પરિશ્રમ ઉઠાવતા રહે, અને ઐક્યતાના પરમ-
આનંદની મોજ મેળવવાને કાંઈક જલદી બાગ્યશાળી થાય, તથાસ્તુ-

બે. પી. માફન.

મહુમ શેઠ જેહાંગીર જમશેદજી વિમાદલાલ.

આખી જીંદગી લોક સેવા અર્થે અર્પણ કરી, પોતાની કે પારકી સર્વે કોમની ઉન્નતીનાં કાર્યમાં હુસ્તે મ્હોડે ભાગ લઈ, દુખ્યાનું દુખ નિવારણ માટે યથા શક્તિ બનતો પ્રયત્ન કરી, ગરીબોના બેલી થઈ તેમની મુશ્કેલીમાં પોતાથી બની શકે એટલી મદદ કરી, ભાષાણે દ્વારા લોક-સમાજને પોતાના ધર્મ અને ફરજ ઉપર મુસ્તકીમ કરવાની જીવંતોડ મહેનત કરી, મરણની છેલ્લી ઘડી પર્યંત બિનસ્વાર્થી સેવા બબવી, આ મહાન વક્તા, લોકપ્રિય અને લોક-રક્ષી મહાન પુરૂષ, આ ફાની જેહાંન છોડી પોતાના પરમાત્મા સન્મુખ જઈ પહોંચ્યો છે, જ્યાં એમની રૂડી કરણીના પ્રતાપે પરમાત્મા યોગ્ય બદલો આપી, સ્વર્ગનું ઉત્તમ સ્થાન નિર્માણ કરશે એ નક્કી.

આ “કુબીરવાણી” ની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રગટ થતાં એમાં વિદ્વાતલયો દિબાચો લખી આ પુસ્તકને ઉત્તેજન આપ્યું. દરેક રૂઝાં કાર્યમાં યથાશક્તિ મહેનત કરી તેનો ટેકો આપવાનો એમનો સ્વભાવજ હોતો અને તે મુજબ આ પુસ્તક પણ એમનો ટેકો મેળવવા ભાગ્યશાળી થયું એટલે એમનાં કવખતનાં અવસાન બાદ એમની યાદગારી માટે આ ટુંક લખાણ કરી એમની લલી, પવિત્ર અને બિનસ્વાર્થી જીંદગીની ટુંક નોંધ રાખી છે, જેથી ઉધરતી પ્રબને પોતાની કારકીર્દી તેજસ્વી બનાવવા કાંઈક ઉત્સાહ આવે.

મરનારનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૭૦માં થયો અને નિશાળની કારકીર્દી પણ તેજસ્વી હોવી જોઈએ કારણકે ૧૮૮૪માં ૧૫ વર્ષની ઉંમરે મેટ્રીકની પરીક્ષા પસાર કરી ૧૮૮૭ માં બી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી ૧૮૮૯માં એમ. એ. થયા, અને ૧૮૯૧માં એલ. એલ. બી. ની પરીક્ષા પસાર કરી ૧૮૯૮ના એપ્રિલમાં સોલ્ડીસીટરની પરીક્ષા પસાર કરી તે દિવસથી ભાગીદારીમાં ધંધો શરૂ કીધો, અને તે ધંધો કરતાં પૈસો મેળવવાના લોભથી બાકાત રહી, ગરીબ-ગુરખાઓના બેટી

મરહુમ શેઠ જેહાંગીર જમશેદજી વિમાદલાલ
એમ એ, સોલીસીટર, વિગેરે—

જન્મ.

તા. ૧૦ મી આગસ્ટ ૧૮૭૦

મરણ.

તા ૨૨ મી જુલાઈ ૧૯૩૧

તરીકે મરણ પર્થત સેવા બજાવી. એમની ઑપ્રીસમાં ગરીબ વિધવા અને બાઇ-બાવરીઓની અલગાર બપોર પછી લાગતી અને તેમને બેઠતી કાયદાની સલાહ બિનસ્વાર્થે આપવા ઉપરાંત તેમનું સર્વ કામ કાળજીથી કરી આપી ગરીબોના અંતઃકરણપૂર્વક આશીર્શો લેતા હતા.

મહુમ એક ચુસ્ત થીયોસોફીસ્ટ હતા. પોતાના બુલંદ જરથો-શ્તી ધર્મ ઉપર પુર એતેકાદ રાખી, તેનો અભ્યાસ ચાલુ રાખી, તે અભ્યાસનો લહાવો ભાષણો દ્વારા પોતાની કોમને ચાલુ આપતા હતા, અને એઓ ઇંગ્રેજ તેમજ ગુજરાતીમાં એક ઘણા આકર્ષક બોલનાર હતા તેથી, પોતાના સાંભળનારનાં મન ઉપર ઘણી ઉંડી અસર નિપજાવવામાં ઘણા ક્ષેત્રે હમંદ થતા, જેનો લહાવો લેવા મરનાર ભાષણ કરનાર હોવાનું જાહેર થતાંજ ભારે ગીરદી થતી.

મરનાર અન્ન-કળ-શાકના એક ચુસ્ત હીમાયતી હતા અને જીવ દયાનાં કાર્યોમાં પુર ઉમંગથી ભાગ લઇ સદા સેવા બજાવતા.

વળી “સુલેહના કાસદ” સમાન અનેક કોમી કળયા કંકાશ મરનાર પોતાની કુનેહ અને કળાથી બન્ને પક્ષોને સમજાવી મનાવી સમાધાની કરાવવાને ક્ષેત્રે હમંદ થતા, જેથી ખરચનો બચાવ થવા સાથે, કડવી લાગણીઓ ફેરવાઇ જઇ સુલેહનું ફરેસ્તાઇ વાતાવરણ સ્થાપવામાં સેંકડો વેળા કાર્ય બજાવી ભલાઇ કરી ગયા છે, અને એમનું કાયદા સંબંધી જ્ઞાન, દુન્યાદારીના વહેવારે ભલા વિચારો, અને એમની પ્રેમી કાર્યનીતિથી એ કામ ઘણું સહેલાઇથી થઇ શકતું હતું.

પોતાની બહાલી જરથોશ્તી કોમના લાભમાં મરહુમ સદા ઉસ્તવાર ખડા રહેતા અને તેમ કરતાં પૈસા કે લાગવગને નહીં વશ થતાં, પોતાનાં અંતઃકરણનાં અવાજને સદા માન આપી પોતાને જે ખરું લાગે તેમજ લાખતા અને કહેતા, જેથી કેટલીક વેળા અપજશ પણ

મળતો પણ “સેવા” બળવવાના ઘણા સખત નિયમોનું પાળણ કરનાર આ વિરલો નર “સત્ય”ને વળગી રહી, લલા ધનેતરની દરકાર કીધા વિના કાર્ય કરતા અને એવી બિન-સ્વાર્થી સેવા બળવનાર આ વિરલા નરની જગ્યા ખાલી રહેશે.

કોમી લાલનું એવું એક પણ ખાતું નહીં હોય જ્યાં આ મહેનતુ વિદ્વાનની સેવા નહીં મળે. આ એમની કારકીર્દીથી કોમના શ્રીમંત લેગા ગરીબ વર્ગના સમાગમમાં મરહુમ આવતા અને સર્વે એમની સેવાથી મગન થઈ એમને રહાતા.

વળી પરકોમનાં પણ લોકોપયોગી ખાતાંઓ સાથે મરહુમનો સંબંધ હતો અને તે ખાતાંઓને પણ મહુમની સેવાનો લાલ મળતો.

એવા એક સપુતનું કવખતનું અવસાન ઘણુંજ દુઃખદાયક છે, પણ પરમાત્માની મરજીને સર્વેએ તાબે થવાનું છે. મહુમે જે ઉપયોગી અને ધાર્મિક જીવંતી ગુજરી છે તે કોમ કે પરકોમ સર્વેને ધડો લેવા જોગ છે અને આપણે પ્રાર્થના કરીશું કે મહુમને સ્વર્ગનું ઉત્તમ સ્થાન મળે અને એમના આશીર્વાદ અન્ને મળતા રહી નેક કાર્યોમાં સદા એમની લલાઈ, નેકી અને ઉમંગની યાદ જળવાઈ રહે. તથાસ્તુ.

પ્રગટ કર્તા.

સાંજ વર્તમાનના “ધકનજી બીન મકનજી”

તેમજ ગુજરાતીના “બીરબડ”

તે મરહુમ યુઝર્મ લેખક ખુરશેહજી બમનજી ફરામદોજનું મત.

કબીર વાણી

જગ-પ્રસિદ્ધ ભક્ત કવીરાજ મહાત્મા કબીરજીનાં

કાવ્ય વચનોનું એક અપૂર્વ પુસ્તક.

રચનાર મીંઠ બેહરામજી પીરોજશાહ માદન.

હિંદુસ્તાને જુદી જુદી ભાષાના જે અસંખ્યાત કવિઓને જન્મ આપ્યો છે, તેઓમાં ભક્ત-કવિઓ બહુ માન ભરેલી જગ્યા રોકે છે, અને તે ભક્ત-કવિઓમાં કબીરજી વિશેષ ક્ષોદ્રપ્રિય છે. તેમની કાવ્ય કૃતિ કિંવા ભક્તિ વચનો ભીન્ન ભીન્ન નામે પ્રચલિત છે તેમનો શુભાર કાઢવો મુશ્કેલ છે; કારણ તે એકાદ ચોક્કસ પુસ્તક રૂપે લખાયાં નહોતાં અને મુખ્યત્વે કબીર-શિષ્યો તથા કબીરપંથીઓ, ખાસ કરી એ પંથના ભક્તો તથા ભિક્ષુકોમાં મોઢેથી ગવાતાં આવ્યાં છે, અને તે એટલાં તો મધુર, કુદરતી જુસ્સાવાળાં, ચિતાકર્ષક છે કે તે ઉપર ભલભલા કવિઓ, વિદ્વાનો વગેરે પણ મોહી પડ્યા વગર રહેતા નથી, તેનું કારણ કિંવા ખુબી બેવડાં છે. તેમાં જેમ કાવ્ય કિંવા સંગીતની મધુરતા તથા મોહિના અપૂર્વ છે, તેમ તેમાં સમાયેલું સાહિત્ય વિલક્ષણ, ચિતાકર્ષક, નીતિભક્તિ તેમજ બ્રહ્મજ્ઞાનના

ઉંચામાં ઉંચા સબકો અને બોધ દેનારાં છે. આ બન્ને બેડે બેડે મળી જેમ ઉંચા મનશક્તિવાળા વિદ્વાનોને સાનંદાશ્ચર્ય પમાડે છે, તેમ અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાન માણસોને પણ ઉંચ સ્વચ્છ ભક્તિતરસથી મસ્ત મધન કરી બે ઘડી બાણે નચાવે છે. મહાત્મા કબીરજીની અલૌકિક શક્તિ તથા અમર વાણી પ્રત્યે કદી બે મત નથી, કોઈપણ તેનો ઇન્કાર કરતું નથી.

કબીર કાવ્યને ખરેખર જેબ દે અને કબીરજીની અદ્ભુત કૃતિને ખરેખર ઇનસાફ આપે એવું બે કોઈપણ ગુજરાતી પુસ્તક બાહર પડયું હોય તો તે “કબીર વાણી” નામનું અને મીઠ બેરામજી પીરોજશાહ માદન રચીત પુસ્તકજ છે, જે છપાવી પ્રગટ કરવાનું સાહસ આપણા બાણીતા બુકસેલરો તથા પબ્લીશરો મેસર્સ જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓએ ઉઠાવી ફતેહ સાથે પાર પાડયું છે. ફતેહ એટલા માટે કે એ પુસ્તક ઝટ ખપી જવાથી ઘીજી અને હાલ છઠ્ઠી આવૃત્તી બાહર પાડવાને તેઓ ભાગ્યશાળી થયા છે. “કબીર વાણી” પુસ્તકની આ ઇર્ષા કરવાબેગ ખપટ જેમ ખુદ કબીરરાજનાં કાવ્યની લોકપ્રિયતા સાબેત કરે છે તેમ તેના રચનારની ઉમદા રચના-શક્તિ તથા પ્રગટ કરનારાઓની પુસ્તકને ખેંચાણકારક રીતે છપાવવા બંધાવવાની ઉંચી કળા-શક્તિની પણ સાબેતી આપે છે.

આ પુસ્તક એક વેળા હાથ ધરી માત્ર તેના પર અહીં તહીં દ્રષ્ટિપાટ કરી બેતાંજ તેની ઉંચી મજબુત શુશોભીત છપાઈ, બંધાઈ તથા “ગેટ અપ” થી મન આકર્ષાયા વગર રહેશે નહીં, અને તે પછી તેની અંદરનું સાહિત્ય-ભંડોળ તપાસતાં તો જીવાત્મા બે ઘડી સાનંદાશ્ચર્યના ઉંઝા મહાસાગરમાંજ તરતો વા રમતો થશે. બે સંગીતની સહજ પણ માહિતી હશે તો કબીરજીનાં પદો વગેરે રાગ-તાલ-તાણવામાં લલકાર્યાથી વાંચકનો આનંદ ચક્રવૃદ્ધિ રીતે વધી જશે.

કબીરજીનાં ચોક્કસ પદો તો મોટે ભાગે હંમેશાં લોક-સમુદ્ધમાં તેમના કુરેલા ચોક્કસ રાગ-રાગણીમાંજ ગવાય છે, જેમકે “મુખરા કયા દેખે દરપનમે” એ ગીત એટલું તો મધુર લાગે છે કે કોઈ હડહડતા બદમાશ નાસ્તીકનાં મન ઉપર પણ બે ઘડી ખોદાની હસ્તીની તથા આ સંસારના માયાનાં તકલીદીપણાંની અસર કર્યા વગર રહે નહીં.

આ પુસ્તક તેનાં નામ તથા નેમ પ્રમાણે “કબીર વાણી” નુંજ છે અને તેમાં એ વાણીનાં વાણું બેશુમાર છે. કબીરજીનાં પદ વિગેરે મળી લગભગ એક હજારનો ભવ્ય જમાવ છે તોપણ તેમાં બીજી કેટલીક નવીનતાઓ પણ ચીત ચોરક જણાય છે. શરૂમાં મહાત્મા કબીરજીનું દેવતાઈ મુખાર્વીંદ અપણું મન હુરી લઈ તેમને નમન કરાવે છે, ‘જ્યારે સેવટમાં કબીરજીની વૃતાંત તેમનાં મહત્વ તથા મહિમાથી આપણને છક્ક કરે છે. એ વૃતાંત ટુંક છે, છતાં તે ઘણીક જાણવા જોગ નવિનતા પુરી પાડે છે. એથી પણ વધુ એક લંબાણ પ્રસ્તાવના આપણા માનિતા વક્તા તથા લેખક મીં જોહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ સોલીસીટરે લખેલી આપણું માન તથા નમન ખેંચે છે. આ પ્રસ્તાવના “બ્રહ્મજ્ઞાન” નાં તેમના પ્રિય વિષયના એક નાનકડા પણ અતિ કાબેલિયત ભરેલા રેસાલા સમાન છે, અને તેમાં કબીર વાણીનો બ્રહ્મજ્ઞાન સાથનો સંબંધ ઉત્તમ રીતે દાખવી રચનારની આ દિશાની કોશેશની વાજબી પ્રસંશા કીધી છે.

“કબીર વાણી” ના રચનાર મીં બેરામજી પીરોજશાહ માદન પોતાનાં નામ-કામથી અત્યાર લગણુમાં એ કિસમનાં સાહિત્યના શોખીન તથા અભ્યાસી તરીકે પુરતી રીતે વીખ્યાતીમાં આવી ચુકેલા છે. તેઓ એક ચુસ્ત તથા સાચા થીઓસોફીસ્ટ છે, જે તેમના બ્રહ્મજ્ઞાનના શોખ તથા અભ્યાસની પહેલી સરદીફીકેટ છે. એ તેજ શોખ તથા અભ્યાસ છે કે જે તેમને સ્વભાવીક રીતે કબીરજીની વાણી તરફ ધસડી લઈ ગયો છે તથા કબીરજીનાં એક આશકની

હાલતમાં લાવી શક્યો છે. તેઓ પઢેલ છે, કઢેલ છે, અને વળી ફરેલ પણ છે, કાંકે તેઓ વેલાયતથી પણ આગળ વધી ઠેઠ અમેરીકા સુધી જઈ આવ્યા છે, અને એ મહાન મુસાફરીના પ્રતાપે ‘શીઝીકલ કલચર’ “નેચર ક્યોર” વીગેરે નવિન સાયન્સોમાં પ્રવિણતા મેળવી તે સંબંધી તરેહવાર ચોપડી ચોપાન્યાં રચી પ્રગટ કરવા ઉપરાંત તેને લગતાં “હોમ” “સ્ટોર્સ” ઓળખેલા વગેરે ખાતાંઓ સ્થાપી તેની માલેકી માન તથા ફત્તેહમંદી સાથે ચલાવે છે, અને તેના પ્રતાપે તેમણે આપણુ દેશીઓ માટે તનદરૂંસતીનો એક તદ્દન નવીન-દરવાજો ખુલ્લો કરી આપ્યો છે.

સાંકળિયું

મંગળાચરણ...	૫૪.
(ખુદા) વિષે	પદ નંબર ૧ થી ૬૬	૪
(ખુદા) ક્યાં છે ?	૭
(ખુદા) ક્યાં નથી મળતો ?	૯
પવિત્ર મનને ઘર બેઠાં (ખુદા) મળે છે	૧૧
જ્યાં “હું” નથી ત્યાં (ખુદા) છે	૧૩
(ખુદા)નો બંદો કેમ થવાય	૧૫
(ખુદા) મળે તો બધું મળે	૧૭
(ખુદા)ની વાત મોઢેથી કહી શકાતી નથી	૨૧
(ખુદા)ને કબીરે કેમ બોલ્યો	૨૩
જીવ વિષે	પદ ૬૭ થી ૧૦૩	૨૭
જીવનું મુળ	૨૯
જીવનું (ખુદા)ને ભુલી જવું	૩૧
જીવે આવીને શું કીધું ?	૩૩
મનુષ્ય જન્મ શા માટે મળ્યો છે ?	૩૫
તાં કામ આજેજ કરી લે	૩૭
માયા વિષે	પદ ૧૦૪ થી ૧૫૦	૩૮
માયાનું રૂપ કેવું છે	૩૯
માયાની ઠગબાજી	૪૩
માયામાં પડેલા જીવની કહાણી	૪૫
એ માયા કેમ છુટતી નથી	૪૯
(ખુદા)નો આશરો લે તો માયા છુટે	૫૩

કાળ વિષે	પદ ૧૫૧ થી ૨૦૨	૫૫
જગતમાં કાળનું ચાલી રહેલું જોર	૫૬
શરીરનાં મરણ વિષે જીવને ચેતવણી	૬૧
દુન્યવી માલમતા હું મેશ રહેવાની નથી	૬૩
જીવવા કરતાં મરવું બહેતર છે	૬૫
જીવતાં જીવત મરવા વિષે	૬૭
સંસાર વિષે	પદ ૨૦૩ થી ૨૨૫	૭૧
સંસારમાં ખરું સુખ છેજ નહિ	૭૩
નામ સ્મરણ	પદ ૨૨૬ થી ૨૮૩	૭૬
નામ સ્મરણમાં બધું સમાઈ જાય છે...	...	૭૯
(ખુદા)નાં નામની ઉત્તમ અસર	૮૧
(ખુદા) બાહેર નથી, તારી અંદરજ છે	૮૫
નામ સ્મરણ કેમ કરવું ?	૮૭
(ખુદા)ને મળવાનો દરવાજો રાઈથી પણ બારીક છે	૯૧
મનથીજ સ્મરણરૂપ થઈ જા	૯૩
સદ્ગુરુજ એ માર્ગ દેખાડી શકે	૯૫
ગુરુ વિષે	પદ ૨૮૪ થી ૩૨૪	૯૬
સદ્ગુરુ મહિમા	૯૯
સદ્ગુરુની મોટાઈ	૧૦૧
ગુરુપર જનકૈશાની કરવાથી મળતું બેહદ સુખ	૧૦૩
સદ્ગુરુ વિના પુનરજન્મનાં દુઃખો જતાં નથી...	...	૧૦૫
વેષધારી (ખોટા) ગુરુ વિષે...	...	૧૦૭
સતસંગ વિષે	પદ ૩૨૫ થી ૩૮૬	૧૦૯
સતસંગના અમુલ્ય લાભો	૧૧૧
સાધુ પુરુષથીજ જીંદગીનો લેહ સમજાય છે	૧૧૫

સંતસંગથી જીવનું સાર્થક થાય છે	૧૧૭
સાધુ પુરુષનાં લક્ષણ કેવાં હોય ?	૧૨૩
બધાથી (ખુદા) નો ભગત (સાધુ થવાતું નથી	૧૨૫
સંત તે આકારવાળો (ખુદાજ) છે	૧૨૬
સન્યાસી વિષે	પદ ૩૮૭ થી ૪૦૪		૧૩૨
મન, ઈંદ્રિયો વશ કર્યા વિના સન્યાસી થવાતું નથી...			૧૩૫
મન વિષે	પદ ૪૦૫ થી ૪૫૫		૧૩૮
માણસની હાર જીત, એ સર્વ મનનુંજ છે	૧૪૧
મનથી શરીર ઉપર થતી અસર	૧૪૩
મનને કાબુમાં કેમ રાખવું ?	૧૪૭
વિષયવાસના બાંધ તો મન શુદ્ધ થાય	૧૪૯
મનને શુદ્ધ કેવી રીતે કરાય ?	૧૫૧
મન શુદ્ધ થયું કે આપોઆપ પરમાત્મા મળી જશે ...			૧૫૩
શબ્દ (વાણી) વિષે	પદ ૪૫૬ થી ૪૭૮		૧૫૫
ગુપ્ત શબ્દ વિષે	૧૫૬
કરણી વિષે	પદ ૪૭૯ થી ૫૦૮	...	૧૬૨
જેવી કરણી તેવું કળ	૧૬૫
જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી	૧૬૭
નેક કરણીથીજ પરમાત્મા મળે છે	૧૭૧
શાસ્ત્ર (માત્ર) ભણ્યાથી પંડીત થવાતું નથી	૧૭૩
હૈયું પવિત્ર થયા વિના જીંદગીનું સાર્થક થતું નથી	૧૭૭
ભણીગણી લાહેર થયલા તો ઘણા ઘણા હોય છે પણ			
ઈંદ્રિ જીતેલ તો કોઈકજ હોય છે	૧૭૯
અજ્ઞાની વિષે	પદ ૫૪૩ થી ૫૫૩		૧૮૩
અજ્ઞાનીઓની સંગત કરતો ના	૧૮૫

અસલ સ્વભાવ વિષે	પદ ૫૫૪ થી ૫૬૮	૧૮૭
જેનો જેવો સ્વભાવ તેવું તે કામ કરે	...	૧૯૧
જેનાં કામ તેજ કરે	...	૧૯૭
નાલાયકને લાયક વાત કહેવી નહિ...	...	૧૯૯
સખાવત વિષે	પદ ૫૯૯ થી ૬૨૫	૨૦૧
માંગવા કરતાં આપવું બહેતર છે		૨૦૩
સુખ આપવામાંજ છે લેવામાં નથી	૨૦૫
માણસનો ખરો શણગાર	પદ ૬૧૬ થી ૬૨૩	૨૦૬
ખરો ફકીર કોણ ?	પદ ૬૨૪ થી ૬૨૬	૨૦૯
સતોષ વિષે	પદ ૬૨૭ થી ૬૩૧	૨૧૧
ધિરજ વિષે	પદ ૬૩૨ થી ૬૩૬	૨૧૩
ચિંતા વિષે	પદ ૬૩૭ થી ૬૪૯	૨૧૫
ચિંતા કરવાથી કાંઈ સુધરતું નથી	૨૧૭
વિશ્વાસ	પદ ૬૫૦ થી ૬૫૯	૨૧૯
પરમાત્માપર વિશ્વાસ રાખ. તે બધાનું પુરું કરે છે	૨૨૧
નસીબ વિષે	પદ ૬૬૦ થી ૬૮૦	૨૨૨
તારૂં નસીબ તેં પોતેજ બનાવ્યું છે	૨૬૧
નસીબ સાથેજ હોય છે. તે બાહેરથી નથી આવતું	૨૨૭
શ્રમ વિષે	પદ ૬૮૧ થી ૬૮૪	૨૨૯
હિંસા ન કરવા વિષે	પદ ૬૮૫ થી ૭૦૭	૨૩૧
બધા જીવ એકસરખા છે, માટે જીવ ના માર	૨૩૩
જનાવરને કાપે છે ત્યારે તે શું કહે છે ?	૨૩૫
જીલના સ્વાદને લીધે માણસ કયાહિણ અને પાપો કરે છે...		૨૩૭

અહંકાર વિષે	પદ ૭૦૮ થી ૭૨૫	૨૩૮
અહંકારથી માણસ નીચે પડે છે		૨૪૧
ન્યાં “હુ”પણું” નહિ ત્યાંજ પરમાત્મા હોય		૨૪૩
વાદવિવાદ વિષે	પદ ૭૨૬ થી ૭૩૬	૨૪૪
વાદવિવાદ (તકરાર) કરવાનું છોડી દે		૨૪૫
નિંદા-કપટ વિષે	પદ ૭૪૦ થી ૭૫૨	૨૪૬
નારી વિષે	પદ ૭૫૩ થી ૭૮૦	૨૫૩
પરનારીની સંગતથી થતા ગેરફાયદા... ..		૨૫૭
આત્માની નજરથી જોતાં નર કે નારી જેવું કાંઈ નથી... ..		૩૦૧
પ્રીત વિષે	પદ ૭૮૧ થી ૭૯૮	૨૬૨
સાચી અને જુઠી પ્રિત (મિત્રાચારી) કેવી હોય		૨૬૫
દોસ્તી કોણની કરવી ?		૨૬૭
ધૈર્ય પ્રેમ વિષે	પદ ૭૯૯ થી ૮૧૧	૨૬૮
શુદ્ધ પ્રેમ અંતકરણમાંજ હોય છે		૨૭૧
આપભોગ વિષે	પદ ૮૧૨ થી ૮૩૭	૨૭૩
ખરો શુરવિર કોણ !		૨૭૫
આપભોગ કોણ આપે		૨૭૭
ખિરહા વિષે	પદ ૮૩૮ થી ૯૦૬	૨૮૨
જીવપર સખ્તી ક્યાં વિના પરમાત્માને પુણાતું નથી		૨૮૫
પરમાત્માને મળવા માટે કપીરની વિનંતી		૨૮૭
પરમાત્માને મેળવનારની થવી જોઈતી હાલત... ..		૨૮૯
પરમાત્માને મળ્યા પછીની હાલત		૨૯૩
પરમાત્મા મળે ત્યારે કેવી હાલત હોય		૨૯૭
પરમાત્મા મળ્યાની વાત સમજવી શકાતી નથી		૨૫૬
પરમાત્માને જીવ એકજ છે (ખે જુદા નથી)... ..		૩૦૩
તે તત્વ (પરમાત્મા)ને તું પોતેજ અનુભવ		૩૦૫

કબીરજીના ત્રીસ (૩૦) જાત્રો

૩૦૬

જાત્ર ૧	લું—જગાઇયે કયા ?	પ્રેમ
” ૨	જી—કિજીયે કયા ?	પુંજ
” ૩	જી—પરખિયે કયા ?	શબ્દ
” ૪	થું—કરીયે કયા ?	સતસંગ
” ૫	મું—બોલીયે કયા ?	મિઠા
” ૬	હું—બરાઇએ કયા ?	ઝગરા
” ૭	મું—ખાઇએ કયા ?	ગમ
” ૮	મું—પીજીયે કયા ?	તામસ
” ૯	મું—છોડીયે કયા ?	અભિમાન
” ૧૦	મું—ત્યાગિયે કયા ?	સખકહુ
” ૧૧	મું—સુનીયે કયા ?	શુણ
” ૧૨	મું—સાંધિયે કયા ?	ઇંદ્રિયાં
” ૧૩	મું—મારીયે કયા ?	આશા
” ૧૪	મું—રાખીયે કયા ?	ધર્મ
” ૧૫	મું—ધરિયે કયા ?	ધિરજ
” ૧૬	મું—ઠહેરાઇયે કયા ?	મન
” ૧૭	મું—મિટાઇયે કયા ?	ભ્રમ
” ૧૮	મું—બડા પુન કયા ?	દયા
” ૧૯	મું—બડા પાપ કયા ?	હિસા
” ૨૦	મું—દિજીયે કયા ?	દાંન
” ૨૧	મું—ખુશબોઇ કયા ?	જશ
” ૨૨	મું—દુર્ગંધ કયા ?	અપજશ
” ૨૩	મું—લખિયે કયા ?	(અપના) રૂપ
” ૨૪	મું—લિજીયે કયા ?	હરિનામ
” ૨૫	મું—દેખિયે કયા ?	આત્મારામ

જન્મ ૨૬ મું—પાઇયે કયા ?	સુખ
,, ૨૭ મું—હોઇયે કયા ?	દાસ
,, ૨૮ મું—હોની કયા ?	હોનેહાર
,, ૨૯ મું—માનિયે કયા ?	સત
,, ૩૦ મું—બિચારીયે કયા ?	તત્વ

કબીરજીનાં (૨૫) ભજણો ૩૩૩

- ૧ કાયાનાં કર્તવ્ય વિષે જીવને ચેતવણી
- ૨ જીવને ચેતવણી.
- ૩ બચપણ જવાની—બુધાપો ચાલી જાય છે તો ઇશ્વર સ્મરણ કર્યારે કરશે.
- ૪ પૈસાના ખેલ વિષે.
- ૫ પૈસાવાલાનાં બધાં બધાં સગાં થવા નિકળે છે.
- ૬ કાળ વિષે ચેતવણી.
- ૭ દેહના નાશ માટે ચેતવણી.
- ૮ સંસારમાં છેવટ દુઃખજ
- ૯ બાહરના દેખાવ કર્યાથી ઇશ્વર મળતો નથી.
- ૧૦ ધર્મશાસ્ત્ર લખ્યાથીજ પરમાત્મા મળી શકતો નથી.
- ૧૧ તારી વિષયવાસ્નાઓને મારી નાંખ.
- ૧૨ તારા મનને કાબુમાં લે તો તે પરમાત્માને મેળવી આપશે.
- ૧૩ દુનિયા બધી દુખી છે—મન જીત્યું તેજ સુખી છે.
- ૧૪ જેના મનમાં પરમાત્મા રહેલો હોય તેણે ક્રિયા કરી ને ન કરી
- ૧૫ કાલે શું થશે તેની ખબર નથી.
- ૧૬ જગતના જુઠાંપણાં વિષે.
- ૧૭ જમના હાથથી છુટવાની ચાવી.
- ૧૮ સંત પુરૂષની દોસ્તી કરી તારૂં કામ કરી લે.

- ૧૯ હે પરમાત્મા ! બસ મને તારા ચરણનીજ દરકાર છે.
 ૨૦ ખરૂં ધન તે ઇશ્વર છે.
 ૨૧ પરમાત્મા તારી અંદરજ છે.
 ૨૨ આરસીમાં મોંહ જોઈ હરખા ના.
 ૨૩ દુન્યવી રાહ અને ઇશ્વરી રાહ બે ઉલટાં છે.
 ૨૪ પરમાત્માનો આશક થયો તો પછી સુવાનું કેવું ?
 ૨૫ ક્રમળ જેવું મોંહ તે પરમાત્માનું લજણુ ગાવા માટેજ.
 કળીરજની જાંઘીનું ઢુંક વૃતાંત ૩૫૬

કબીર વાણી.

હમ કહુ પક્ષપાત નહિ રાખી,
સખ જીવન કે હિતકી ભાખી.

હું કોઇનીખી તરફદારી કરતો કે રાખતો નથી, પણ જે
કાંઇ કહું છું તે સર્વેનાં ભલાંને અર્થે; કોઇ એક ધર્મવાળાને
માટે નહિ, પણ સઘળા ધર્મેનું ભલું ચાહીને કહું છું—કબીર.

સત્ કબીરકે બચનકો, પ્રગટ કરું અખ સોય;
જો વાકો નિજ વાંચહિ, બુદ્ધિ નિર્મલ હોય.

સત્ કબીરજીનાં વચનો, હવે હું પ્રગટ કરું છું; જે કોઇ
વાંચશે ને મનન કરશે તેની બુદ્ધિ નિર્મળ થશે.—ધર્મદાસ.

ૐ

મંગળાચરણ—(નમસ્કાર)

(૧)

સર્વોપર સત્ પુરૂષ હય, સખકે જીવન આપ;
પ્રથમ વંદના તાહિકો, નાશ હોત સખ પાપ.

સૌની ઉપર પરમાત્મા છે, ને તે સૌનાં જીવોનો જીવ છે.
પહેલો નમસ્કાર હું તેને કરું છું; કારણ કે તેનાં નામની બરકતથી
આપણું સર્વ પાપોનો નાશ થાય છે.

(૨)

દ્વિતીય વંદના ગુરૂકો, કરત જ્ઞાન પ્રકાશ;
બિન ગુરૂ નાહિંન હોત નય, અધિકારકો નાશ.

બીજો નમસ્કાર હું સદ્ગુરૂને કરું છું, કારણકે, આપણે
બરેબર કોણ છીએ તો તેઓ આપણને સમજાવે છે, ને તેમના
વિના બીજાં કોઈથી આપણને એ સમજ પડતી નથી.

(૩)

ત્રતીય વંદના સખ સંતકો, લવજલ તારનહાર;
લકિત જ્ઞાન વૈરાગ દે, કરત બડો ઉપકાર.

ત્રીજો નમસ્કાર હું સાધુઓના વર્ગને કરું છું; કારણકે તે
આપણું ફરી ફરીથી જન્મવાનું—મરવાનું મટાડે છે. તે આપણી
દુઃખોનાં શોખ મટાડે છે, તેઓને બદલે આપણને ખુદાનો શોખ
લગાડે છે, તેથી આપણને ખુદાની મુલાકાત થાય છે, ને આપ-
ણને ખુદાની મુલાકાત થાય છે, તેથી એ સાધુઓનો વર્ગ આપણ
માણસ જાતની ઉપર મોટો ઉપકાર કરનાર ગણાય છે.

(૪)

પુરૂષ રૂપી સદ્ગુરુ હય, સદ્ગુરુ રૂપી સંત;
ઇનકે પદ વંદન કિયે, આવે ભવકો અંત.

ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરુ, ખુદા પોતેજ છે. ફરક માત્ર એટલોજ, કે તે પોતાની નિરાકાર સ્થિતિ છોડીને આપણને વાસ્તે દેહમાં આવેલો હોય છે. એવો ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરુ, સાધુઓના વર્ગમાંજ મળી આવે છે; માણસના બીજા બધા વર્ગોમાં તે હોતો નથી. માટે સાધુઓ જ્યાં જ્યાં ને જ્યારે જ્યારે નજરે પડે, ત્યાં ત્યાં ને ત્યારે ત્યારે આપણે તેઓને નમસ્કાર કરીશું ને તેઓની બનતી સેવા ચાકરી કરશું; કાંચજે તેઓ વડેજ પૂનર્જન્મનાં આપણાં દુઃખોનો અંત આવે છે.

ખુદા વિષે.

(૧)

ધરતીકા કાગજ કરૂં, કલમ કરૂં વનરાય;
સાત સમુદ્રકી સાહિ કરૂં, હરિગુણ લિખા ન જાય.

આખી પૃથ્વિનાં જેટલું મોટું કાગજ બનાવું, સઘળાં જંગલોનાં લાકડાંની કલમ બનાવું, અને સાતે દરીયાનાં પાણીને સહી કરી નાંખું તોખી હરિ (ખુદા) ના ગુણો લખી શકાય નહીં. અર્થાત કે,—જે અપૂર્ણ છે તેની મદદથી, ખુદા જે પૂર્ણ છે, તેનું ખ્યાન થઇ શકેજ કેમ?

(૨)

ભારી કહું તો મેં ડરૂં, હલકા કહું તો જીક;
મેં કયા જાનું રામકો, નૈના કબહુ ના દીક.

ખુદા ભારી છે એમ કેહેતાં હું ખીહું છું—જો હલકો છે કરી કહું, તો તે મશકરી કરવા જેવું યાને જીહું કહ્યા બરાબર છે—કળી-રજી કહે છે કે હું શું જાણું કે ખુદા કેવો છે, કારણ મારી આ ખાકી આંખોએ તેને કદી જોયો નથી—અર્થાત કે ખુદા આ આંખોએ દેખાતો નથી, પણ તેને અંતઃકરણમાંજ ઓળખવાનો છે.

(૩)

ઐસા કોઇ ના મિલા, ઘટમે અલખ લખાય;
ખિન ખાતિ ખિન તેલ ખિન, જલતી જોત દિખાય.

એવો કોઇ મને મળ્યો નથી કે જે અલખ યાને બહારથી નહીં પિછાણી શકાય તેવો જે ખુદા છે તેની આ શરીરમાંજ પિછાણ કરાવી આપે, અને જે જોત, તેલ ને કાકડા વગર, હુમેશાં જળતી રહી છે તે દેખાડે.

(૪)

દેખા હય તો કિસે કહું; કહે કોન પતિયાય;
હરિ જૈસાકા તૈસા હય, હરખ હરખ ગુન ગાય.

મેં ખુદાને જોયો છે તે કોણને કહું? અને જો કહું તો
કોણ માનશે?—ખુદા તો એકનો એકજ યાને સદા એકસાન
છે; માટે હું તો તેનાં હરખે હરખે ગુણ ગાવું છું, યાને તેની
યાદમાં ચકચુર છું.

(૫)

સાહેબ તેરી સાહેબી, સખ ઘટ રહી સમાય;
જયું મેહદીકે પાતમે, લાલી લખી ન જાય.

જેમ મેહદીનાં ગાડનાં પાદગાંમાં લાલી રહેલી છે, પણ બાહરથી
તે દેખી શકાતી નથી તેમ “ઓ સાહેબ” તારી સાહેબી સર્વ
ઠેકાણે છે, યાને તું દરેક આકાર કે શરીરમાં રહેલો છે, પણ
બાહરથી યાને આ ખાકી આંખોએ તું જોવાઈ શકાતો નથી.

(૬)

ખાલેક બિન ખાલી નહિ, મુઘ ધરનકો ઠોર;
આગે પિછે રામ હયે, રામ બિના નહિ ઐર.

એક સોય જેવી પણ નાની ચીજ રહી શકે એટલી પણ જગ્યા
ખુદા વિના ખાલી રહેલી નથી, એવી રીતે ખુદા, આગળ પાછળ
સર્વે ઠેકાણે ને સર્વે ચીજમાં રહેલો છે, ને તે શિવાય બીજું કંઈ નથી.

(૭)

જયું નેનનમે પુતલી, યું ખાલેક ઘટ માંહે;
ભુલા લોક ન જનહિ, બાહર કુંઠન જાયે.

જેમ આંખોમાં પુતળી રહેલી છે, તેમ ખુદા પણ આ શરીર-
માંજ રહેલો છે, પણ ભુલા પડેલા યાને માયાની જાળમાં લપટા-

ચલા લોકો જાણી શકતા નથી, તેથી તેઓ ખુદાને પોતાની બાહે-
રજ શોધવા જાય છે.

(૮)

કસ્તુરી કુંડલ ખસે, મૃગ કુટે બન માંહિ;
ઐસે ઘટ ઘટ રામ હય, (પર) દુનિયાં દેખે નાહિ.

હરણની દુટીમાં કસ્તુરી રહેલી છે ને તેની સુગંધ હરણને
આવે છે પણ હરણને ખબર નથી કે કસ્તુરી જેવી સુગંધી ચીજ
તેની પોતાનીજ અંદર રહેલી છે; તે તો વનસપતિ સુંધી સુંધીને
કસ્તુરીને પોતાની બાહર જંગલમાંજ શોધતું કરે છે, તેમજ
ખુદા પણ દરેક આકાર તથા દરેક શરીરમાં રહેલો છે પણ માણસનું
ધ્યાન બાહર લાગેલું હોવાથી કોઈ ખુદાને જોઈ શકતું નથી.

(૯)

ઘટ બિન કહાં ન દેખીયે, રામ રહા ભરપૂર;
જિન જનાં તિન પાસ હય, દુર કહા ઉન દૂર.

શરીરનાં ભિત્તર સિવાય બીજે કયાંએ ખુદાને શોધવા ના
જા; ત્યાંજ ખુદા ભરપૂર રહેલો છે; જેણે તેને પાસે જાણ્યો તો ખુદા
તેની પાસેજ છે, અને જે કહે કે ખુદા દુર છે તો તે માણસથી
ખુદા જરૂર દુરજ છે—અને તે ખુદાથી દુરજ રહેશે.

(૧૦)

બાહર ભિત્તર રામ હય, નેનનકા અભિરામ;
જિત દેખું તિત રામ હય, રામ બિના નહિ ઠામ.

બાહર તેમજ અંદર ખુદા રહેલો છે અને એમ ખુદાને
સર્વ ઠેકાણે જોવો, તેમાંજ આંખોની ખરી ખુશાલી રહેલી છે—કળીર
કહે છે જ્યાંથી હું જોઉં છું ત્યાં મને તો ખુદાજ દેખાય છે
અને ખુદા સિવાય કોઈ પણ જગ્યા બાકી નથી.

(૧૧)

જ્યું પથ્થરમે હય દેવતા, યું ઘટમે હય કિરતાર;
જો ચાહો દિદાર કો, તો ચક્રમક હોકે જાર.

જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઈને રહેલો છે, તેમ ખુદા પણ દરેક શરીર કે આકારમાં ભરાઈને રહેલો છે અને તને ખુદાને જોવો હોય, તો જેમ ચક્રમકનો પથ્થર સાફ હોવાથી, તેને ઘસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થઈ બાહર દેખાય છે તેમ તારાં શરીરને તથા મનને પવિત્ર કરે, તો તનેથી ખુદા દેખાય.

(૧૨)

પાવક રૂપી રામ હય, સખ ઘટ રહા સમાય;
ચિત્ત ચક્રમક લાગે નહિ, ધુંવા બહિં બહિં જાય.

ખુદા અગ્નિરૂપ છે અને બધાનાં શરીરોમાં રહેલો છે, પણ જેમ ચુલામાં પુરું બળતણ ન હોવાથી ધુંવાડો થયા કરી બળતું હોળવાઈ જઈ, અગ્નિનો પ્રકાશ થતો નથી, તેમ જ્યાં સુધી માણસનું ચિત્ત બાહર ભ્રમતું અટકીને ખુદા ઉપર પુરું લાગે નહિ ત્યાં સુધી ખુદા દેખાય નહિ.

(૧૩)

સાંઘ તેરા તુંજમે રહે, જ્યું પથ્થરમે આગ;
જોત સરૂપી રામ હય, ચિત્ત ચક્રમક હો લાગ.

જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઈને રહેલો છે, તેમજ તારો ખુદાથી તારામાંજ રહેલો છે—જ્યારે તું તારું ચિત્ત સાફ કરશે ત્યારે તે જોત પ્રકાશીત થશે અને તુંજ પોતે ખુદાનો સ્વરૂપ યાને જોત છે એવું તને માલમ પડશે.

(૧૪)

પરદેશા ખોજન ગયા, ઘર હિરાકી ખાણુ,
કાચ મનિકા પારખુ, કયું આવે પહેછાંન ?

પોતાનાં ઘરમાંજ હિરાની ખાણુ હોવા છતાં પરદેશમાં શોધ કરવાને જાય, એવો જે ખોટા કાચનો પારખુ હોય તે ખરા હિરાને કેમ જાણી શકે ? ખુદા જેવો અમૂલ્ય હિરો શરીરમાંજ હોવા છતાં, માણસ તેને બાહરજ શોધે તો ખુદા તેને કયાંથી મળે ?

(૧૫)

મેં જાતું હરિ દુર હય, હરિ હરદય માંહિ;
આડી ત્રાટી કપટકી, તાંસે દીસત નાહિ.

કુબીર કહે છે કે હું એમજ સમજતો હતો કે ખુદા તો દુર (આકાશપર) હશે, પણ મને જ્ઞાન થયું ત્યારે મેં જાણ્યું કે ખુદા તો મારી સાથેજ રહેલો છે, પણ મારાં હૈયામાં વાંસ (કપટ) નો પડેલો પડેલો તેથી મને ખુદા દેખાઈ શકાયો નહિ.

(૧૬)

જાકો આડા અંતરા, તાકો દીસે ન કોય;
જાન ખુજ જડ હો રહે, બળ તજ નિર્બળ હોય.

જેને માયાનો આડો અંતર પડેલો હોય તેને શું દેખાય ? જે જાણીપ્રજ્ઞને જડવાદી અને ત્યારે તેનું ખરું જોર છતાં તે અશક્ત રહે એમાં શિ નવાઈ ? અર્થાત, માણસ આત્મા છે એમ નહિ માને, અને જીવંત માત્ર ઇંદ્રિયોની મોજ મજામાંજ રહેલી છે એવું માની આત્મજ્ઞાન નહીં મેળવે તો તેને ખુદા કયાંથી દેખાય ?

(૧૭)

ભટક મુવા લેદી ખિના, કોણ ખતાવે ધામ?
ચલતે ચલતે જુગ ગયો, પાવ કોશપર ગામ.

લેદુ યાને ખુદાને જાણનાર ગુરૂ વગર હું બાહેર ભટકી
ભટકીને મરી ગયો પણ ખુદાનું ડેકાણું મને કોઈએ ખતાવ્યું નહિ
અને એવી રીતે ખુદા બાહેરથીજ મળશે એમ માનતાં માનતાં
કાંઈ જુગો ચાલી ગયા—જ્યારે ખુદાનું ગામ તો પા કોશપરજ
હતું, યાને ખુદા તો મારી સાથેજ હતા.

(૧૮)

ખસત કહ્યાં ધુડે કહ્યાં, કિસ બિધ આવે હાથ;
કબિર! તખ્તિ પાછયે, જખ લેદી લિજે સાથ.

ખુદા ક્યાં વસે ને હું તેને શોધું ક્યાં, તો પછી મને તે
કેમ મળે? જ્યારે મેં લેદુ યાને ખુદાને જાણનાર ગુરૂની સંગત
કીધી યાને મને ગુરૂ મળ્યા ત્યારેજ ખુદાને મળવાનો માર્ગ મળ્યો.

(૧૯)

જા કારણ હમ હુંડતે, ઐર કરતે આસ ઉમેદ;
સો તો અંતર ઘત મિલા ગુરૂ મુખ પાયા ભેદ.

જે કારણ માટે હું બાહેર શોધ કરતો હતો, અને મળવાની
આશા ઉમેદ રાખતો હતો, તે તો મને મારી અંદર (હૃદયમાં)
મળ્યો કે જેનો ભેદ મને ગુરૂ મળ્યા ત્યારેજ ખુદલો થયો.

(૨૦)

હિરા હરિકા નામ હય, હિરદે અંદર રખ;
બાહેર સિત્તર ભરી રહ્યા, ઐસા અગમ અલેખ.

ખુદાનાં નામરૂપી એક હિરો, જે તારાં હૈયામાં જડેલો
છે, તેને તું તારાં હૈયામાં જઈને જો; જ્યારે તું તેને હૈયામાં

જેશે ત્યારે તે તને અંદર પણ દેખાશે ને બાહર પણ સર્વ ઠેકાણે દેખાશે, એવો તે છે, જેની હસ્તીનો લેહ બાહરથી નહિ વર્ણવી શકાય કે નહિ સમજી શકાય તેવો છે.

(૨૧)

બિષય પ્યારી પ્રીતડી, તબ હરિ અંતર નાહિ;
જબ હરિ અંતરમે બસે, બિષયસે પ્રીત નાહિ.

ન્યાંસુધી ઇંદ્રિઓનાં વિષયો ઉપર પ્રીતી થયા કરે, યાને ન્યાંસુધી ઇંદ્રિઓનાં લોગ લોગવવાનું મન થયા કરે, ત્યાંસુધી અંતઃકરણમાં ખુદાનો વાસો નથી એમ જાણવું-પણ જ્યારે ખુદા હૈયામાં વસ્તો થાય-યાને ખુદા તરફ મન લાગ્યા કરે ત્યારે વિષય વાસના નથી યાને દુનિયાઈ ચીજો ઉપરની ભાવના જતી રહી છે. એમ નક્કી જાણવું, અને ત્યારેજ ખુદા દેખાય.

(૨૨)

લકિત બિગાડી કામીયાં, ઇંદ્રિ કેરે સ્વાદ;
જન્મ ગમાયા બાધમે, હિરા ખોયા હાથ.

જેઓ ઇંદ્રિઓના સ્વાદની દરેક મોજ મજાહમાં રહીને નિરંતર ખાવા પીવા વગેરે દુનિયાઈ વિચારોમાંજ ચક્રચુર રહે છે, તેઓની ખુદા તરફની લકિત જતી રહે છે, અને તેઓ ખરેજ હિરો હાથમાંથી ગુમાવી પોતાનો જન્મ ખરબાદ કરે છે. અર્થાત્ માત્ર ખાવા પીવાની મોજ અથવા ધન લેણું કરવાને ખાતરજ આ જીંદગી છે, એમ જેઓ સમજે છે, અને ખીજી નેમ વિષે જાણતા નથી, યા જાણવા છતાં તે ઉપર મન રાખતા નથી, તેઓ પોતાનો ભવ ફેાકટ ગુમાવે છે, અને તેઓને ખુદા મળી શકતો નથી.

(૨૩)

રામ હૃય તહાં કામ નહિ, કામ નહિ તહાં રામ ;

દાનો એક જ કયું રહે, કામ રામ એક ઠામ ?

જેનાં મનમાં ખુદા હોય તેને વિષય વાસના હોય નહીં, અને જેનાં મનમાં વિષય વાસના નથી તેને ખુદા દેખાય,—જેમ એક જગાની અંદર બે ચીજ એકી વેળા રહી શકતી નથી તેમ વિષય વાસના, અને ખુદાનાં દર્શન, બન્ને એકી વેળા મનમાં રહી શકતાં નથી—કારણ તેઓ પરસ્પર વિરુદ્ધ છે, જ્યારે હૈયામાંથી વિષય વાસના દુર થાય, તેમજ તેના બધા વિચારો પણ મનમાંથી નિકળી જાય, ત્યારેજ ત્યાં ખુદાનો વાસો થઈ શકે.

(૨૪)

જૈસે માયા મન રમે, તૈસે રામ રમાય ;

તારા મંડળ છાંડકે, જહાં કેશવ તહાં જાય.

જેમ દુનિયાંની માયામાં યાને મોજ મબહુના વિચારોમાં મન ચક્રચુર બની તેમાં લીન થઈ જાય છે તેમ જો મન, ખુદાના વિચારમાં લીન થઈ પોતાને ભુલી જાય, તો તે માણસ સુર્યમંડળ પણ છોડીને ત્યાં પહોંચી જાય કે જ્યાં ખુદા છે.

(૨૫)

ચેતન ચૌકી બેઠ કર, મનમે રાખો ધીર ;

નિર્ભય હોકે નિઃશંક ભજ, કેવળ કહે કબીર.

તારા મનના દરવાજા ઉપર ચૌકી રાખી ધિરજથી બેસ, અને પછી જરાએ ભય યા શક રાખ્યા વિના તું કેવળ ખુદાનેજ મનમાં ભજ્યા કર—અર્થાત, તારા મનમાં ખીજ વિચારો આવવા ના દે, અને ખુદા મળશે એવું નિશ્ચય ધારી મનમાં વમાસ્થા કરતો ખુદાની ચાહમાં રોકાઈ જા.

(૨૬)

લેહ લાગી નિર્ભય લયા, ભરમ ગયા સખ દૂર;
બનમે બનમે કહાં કુંડે, રામ યહાં ભરપૂર.

જ્યારે તારાં મનને ખુદાની લેહ લાગે, ત્યારે ખુદાનાં વમાસણુમાં (વિચારમાં) રહેવાને લીધે, દુનિયાંની ફિકર ચિંતા ટળી જાય, ને ઇન્દ્રિઓથી દેખાતા ખોટા દેખાવો-બ્રમે પણ મટી જાય, ને ખુદા સર્વ ઠેકાણે ઘરખેડાં દેખાય એવું છે ત્યારે ખુદાને શોધવાને જંગલે જંગલ શા માટે જવું જોઈએ?

(૨૭)

સખહિ ભૂમિ બનારસી, સખ નિર ગંગા તોય ;
જ્ઞાની આત્મરામ હય, જો નિર્મળ ઘટ હોય ?

જો મન પવિત્ર થાય તો, કાશી જવાની અને ગંગા નદીમાં નહાવાની કંઈ જરૂર નથી. પવિત્ર મનનાં અને સાફ દીલનાં માણસને બધી જગા એકજ સરખી કાશી જેવી પવિત્ર છે-અને બધી નદીનાં પાણી ગંગા જેવાં પવિત્ર છે; જે પવિત્ર થયો છે, જેને જ્ઞાન થયું છે, તેનો આત્મા પોતેજ ખુદા છે.

(૨૮)

આપા ખોયે હરિ ગિલે, હરિ મિલત સખ જય ;
અકથ કહાંની રામકી, કહે સો કોન પતિયાય ?

“હું ફલાણો માણસ છું” એવું ભાન જતું રહે, ત્યારે ખુદા મળે; અને ખુદા મળે ત્યારે આખી જેહાંન મળે નહીં થઈ જાય, ખુદાની એવી, નહિ કહી શકાય તેવી વાત છે, ને એવી વાત કરીએ તો કોણ માને ?

(૨૯)

કળીર! જબ એ જગ નહિ, તબ રહ્યા એક ભગવાન ;
જીને વોહ દેખા નજરસે, સો રહ્યા કોન મકાન ?

ઓ કળીર! જ્યારે મનમાંથી આ જગતની હસ્તીનો ખ્યાલ નિકળી જાય, ત્યારે માત્ર ભગવાનજ એકલો રહે—અને જે કોઈએ તેને તેવો જોયો તે પુરૂષ અમુક જગ્યાએજ રહેલો છે એમ કેમ કહેવાય ? અર્થાત—જે માણસ પોતાનાં ધ્યાનમાંથી જગતની હર-એક વસ્તુનો ખ્યાલ અને આકારોને કાઢી નાખે તો પછી તે એકલા ખુદાનેજ જોઈ શકે, અને ખુદા સર્વવ્યાપક હોવાથી તે જીવ પણ સર્વવ્યાપક થઈ જાય ત્યારે તે માણસ અમુક જગ્યાએજ રહેલો છે એમ કદી કહેવાય નહિ.

(૩૦)

હરિજન હરિ તો એક હૃય, જો આપા મિટ જાય ;
જા ઘરમે આપા ખસે, તો સાહેબ કહ્યાં સમાય ?

ખુદાની યાદ કરતાં કરતાં, ધ્યાન ખુદામાં એવું લાગી જાય કે ઈંદ્રિયોનાં વિષયોનાં વિચારો તો શું, પણ “હું” કલાણો માણસ છું” એવી પોતાની યાદ પણ મનમાંથી જતી રહે ત્યારેજ ખુદાને યાદ કરનાર અને ખુદા એકજ થઈ જાય—પણ જ્યાં પોતાની યાદ “હું પણું” યાને “હું છું” એવો ખ્યાલ મનમાં થયા કરે, ત્યારે તેમાં ખુદા ક્યાંથી રહી શકે, યાને ખુદા કેમ દેખાય ?

(૩૧)

તું તું કરતા તું ભયા, તું માંહે મન સમાય,
તું માંહી મન મલ રહ્યા, અબ મન અંત ન જાય.

“હું નથી” (પણ) “તું છે” એવું વિચાર્યા કરતાં યાને “ખુદા ખુદા” કરતાં મન એવું ખુદામાં સમાઈને રહેવા લાગે, કે

પોતાનું “હુંપણું” રહેજ નહિ, પણ મન ખુદારૂપ થઇ જાય, અને મન જ્યારે ખુદામાં મળી જઇને રહેતું થયું, કે પછી તે કદી છૂટું વિખુટું પડવાનું નથી કારણ તે પોતાનાં સુખી છેડે પુગી ગયું, એટલે “હું જુદો છું” એવું ભાન ફરીને તેને થશેજ નહિ.

(૩૨)

તું તું કરતાં તું લયા, મુજમે રહી ન “હું”
વારી ફેર નામ પર, જીત દેખું તિત “તું”

કબીરજી કહે છે કે “ખુદા ખુદા” કરતાં હું ખુદા થઇ ગયો ને મારામાં “મારાપણું” રહ્યું નથી. તારાં નામ પરથી હું ઓવરાઇ (કુરબાન) જાઉં છું કે તે જપવાથી હવે જ્યાં જ્યાં હું જાઉં છું અને જો જો હું જાઉં છું તે બધું “ખુદાજ” છે એમ દીસે છે.

(૩૩)

રામ, કબીરા એક હૃય, કહેન સુનનકો દોય.
દો કર જો જાનસી, જાકુ ગુરૂ મિલા ન હોય.

ખુદા અને કબીર તો એકજ છે. માત્ર કહેવામાં અને સાંભળતાં “જો” છે યાને જુદા છે; કોઇ એમ જાણે કે કબીર અને ખુદા જો જુદા છે તેને ગુરૂ મળ્યો નથી, એવું સમજવું.

(૩૪)

નામ કબીરા હો રહ્યા, કલજુગમે પ્રકાશ;
સખ સંતનકે કારને, નામ ધરાયા દાસ.

આ કબીરજીમાં કબીરનું નામ પ્રકાશી રહ્યું છે, પરંતુ કબીરજી કહે છે કે, હું તો ખુદાનો નોકર છું અને સઘળા સંત લોકોને માટે યાને જેઓ ખુદાઇ રાહ પર ચાલવાવાળા છે તેઓને ખાતરજી હું નામ રાખી ગયો છું.

(૩૫)

કબીર, કુત્તા રામકા, મોતી નામ ધરાય;
ગલે બિચ દોરી પ્રેમકી, જીત ખેંચે તિત જાય.

કબીરજી કહે છે કે, હું તો રામનો કુતરો (નોકર) છું-મારું નામ મોતી રાખ્યું છે-મારાં ગળામાં ખુદાના પ્રેમની દોરી નાંખી છે, જેથી ખુદા જ્યાં મને ખેંચે ત્યાં હું જાઉં છું. અર્થાત-મેં મારું દીલ ખુદાને સંપૂર્ણ અર્પણ કર્યું છે. અને મારી મરજી પ્રમાણે નહિ-પણ ખુદાની મરજી પ્રમાણે રહું છું અને કાર્યો કરું છું.

(૩૬)

દાસ કહાવન કઠણ હય, મેં દાસનકો દાસ;
અખ તો એસાં હો રહું, કે પાંઉ તલેકી ઘાસ.

પોતાને દાસ કેહેવાડવું એટલે ખુદાનો બંદો થવું એ બહુ મુશ્કેલ છે; હું તો તેનાં બંદાઓનો પણ નોકર છું અને હવેથી એવો થઈને રહું, કે તેઓના પગ હેઠળનું ઘાસ બની જાઉં.

(૩૭)

જો દેખા સો તિનમેં, ચોથા મિલે ન કોય;
ચોથેકું પ્રગટ કરે, હરિજન કહિએ સોય.

જેખી મેં જોયું છે તે સત્, રજસ્ અને તમસ્ જે પ્રકૃતિનાં ત્રણ ગુણો છે-એ ત્રણમાંજ થતું દેખાય છે, અને એ ત્રણની પેઢી મેરની જે ચોથી હાલત છે, તે હાલતનો કોઈ પણ માણસ મને મળ્યો નથી. એ ચોથી હાલતને જે પ્રગટ કરી શકે તેજ ખુદાનો ખરો ભગત છે. સારાંશ કે દુનિયામાં સઘળે ઠેકાણે “હુ” “તુ” અને “તે” એવા ત્રણ પ્રકારો જાહેર થઈ રહ્યા છે-એ ત્રણની પેઢી મેર, યાને એ ત્રણડેને એક કરી નાંખનારી જે ચોથી હાલત છે તેજ ખુદાની હાલત છે કે જ્યાં “હુ” “તુ” અને

“તે” એવો બુદ્ધાધનો પ્રકાર હુસ્તી ભોગવતો નથી અને જે કોઇ, તે હાલત પોતામાં પ્રગટ કરે તેનેજ હુરિજન યાને આત્મજ્ઞાની કહેવો.

(૩૮)

જે એક ન જાનીયા, તો બહુ જાને કયા હોય;

એકે તે સખ હોત હય, સખસે એક ન હોય.

તું તે એકને યાને ખુદાને નહિ જાણે તો બીજું બધું જાણવાથી શું થાય? તે એકમાંથીજ આ સૃષ્ટિની બધી પેદાયશ બની છે. તે એકમાંથીજ આ અનેક ઉત્પત્તિઓ થઇ છે, પણ તે બધાંથી એક થઇ શકાતું નથી.

(૩૯)

એક સાધે સખ સધે, સખ સાધે એક જાય;

જે તું સિંચે મૂલકો, ફલે ફલે અઘાય.

જે તું એકને સાંધશે તો બધુંએ સંધાશે. પણ જે તું (તે એક શિવાય) બધાંને સાંધવા જશે તો તે એક જતો રહેશે. આડનાં મુળને પાણી સિંચશે ને તેને સાચવશે તો તેમાં ફળ પુલ સર્વે આવી જશે—અર્થાત, જે તું ખુદાને પકડશે યાને ખુદાનેજ મળવાની ઇચ્છા રાખશે તો દુનિયવી માલમતા પોતાની મેળે આવી જશે.

(૪૦)

સખ આયે ઇસ એકમે, ડાર પાત ફળ ફલ ;

કૃષ્ણીર! પીછે કયા રહ્યા, અહિ પકરા નિજ મૂળ ?

એ એકમાંજ બધુંએ આવી જાય છે, ડાળ, અંખળાં, પાતરાં, ફળ ને પુલ સર્વે તેમાં આવી જાય છે. ત્યારે ઓ કૃષ્ણીર! જે કોઇએ તે મુળનેજ પકડી રાખ્યું તેને બીજું કરવાનું યા મેળવવાનું બાકી શું રહ્યું? જેને ખુદાજ મળ્યા તેને બીજું શું જોઇએ?

(૪૧)

મેરા મુજમે કછુ નહિ, બે કછુ હય સો તેરા,
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા.

ઓ ખુદા ! મારી અંદર “મારું” યાને મારી જાતનું પોતાનું હોય એવું કાંઈ નથી; જે કાંઈ છે, તે બધું તારું છે; અને જે કાંઈ તારું છે, તે તુંને પાછું હવાલે કરું, તેથી મારું કાંઈખી જતું રહેતું નથી—અર્થાત, મારી રચનામાં આ સ્થૂળ શરીર છે તે મારું નથી; કારણ કે, મરણ વખતે તે મારાથી છુટું પડી જાય છે; મારી રચનામાં “પ્રાણમયકોષ” યાને શરીરમાં રહેલો, દસ પ્રકારનાં કામ બજાવતો વાયુ છે તે પણ મારો નથી; કારણ કે, મરણ વખતે તેપણ મારાથી છુટો પડી જાય છે; મારી રચણામાં “મનોમયકોષ” યાને ઈંદ્રીઓની ગમતી ચીજોનો ખ્યાલ કર્યા કરતું જે (મનનું) નિચલું ભાન છે તેપણ મારું નથી; કારણ કે, હું જ્યારે સ્વર્ગમાં જઈ છું, ત્યારે તેપણ મારાથી છુટું પડી જાય છે; મારી રચણામાં “વિજ્ઞાનમય કોષ” અથવા મનની શક્તિઓ ને સદ્ગુણો છે તે પણ મારાં નથી; કારણ કે, હું તુંને મળવા આવું છું, ત્યારે તે પણ બેમાલમ થઈ જાય છે; એ બધાંથી ઉપરવાળું તત્વ જે “આત્મા” અથવા “હું પોતે કહેવાઈ છું” તે પણ મારો નથી; કાંય જે, જ્યારે હું પોતે” થાઉં છું ત્યારે હું તો કાંઈ હોતો નથી, પણ “તુંજ” હોય છે.

(૪૨)

મેરા તો કોઈ હય નહિ, ઐર મેં કિસીકા નાહિં;
અંતર દ્રષ્ટ બિચારતાં, રામ બસે સખ માંહિં.

એઓમાંનું (ઉપર જણાવી ગયા તેઓમાંનું) કોઈ મારું નથી ને હું એઓમાંનાં કોઈનો નથી; ખુદાઈ નજરે જોતાં ખુદાજ સઉમાં સઉ થઈને વસેલો છે.

(૪૩)

કુબીર! ખોજી રામકા, ગયા જો સકલ દ્વિપ;
રામ બસે ઘટ લિત્તરા, જો આવે પ્રતિત.

ઓ કુબીર! ખુદાને શોધવાવાળો માણસ, સઘળા દેશોમાં
જાય છે, પણ જો તેને વિશ્વાસ હોય તો ખુદા તેનાં શરીરમાંજ
રહેલો માલમ પડે.

(૪૪)

સખ ઘટ લિત્તર મેં બસું, મોકો મિલે ન કોય;
જો કરું સો મેં કરું, નામ બંદકા હોય.

ખુદા કહે છે કે, હું તો સર્વ આકારો ને શરીરોમાં રહેલો છું
પણ મને કોઈ ઓળખતા કે ભેટતા નથી; જે કાંઈ કરું છું યાને
થાય છે તે હુંજ કરું છું, પણ માત્ર નામ માણસનું હોય છે,
યાને લોકો કહે કે અમુક કાર્ય અમુક માણસે કીધું.

(૪૫)

સખ ઘટ મેરા સાધ્યાં, ખાલી ઘટ નહિ કોય,
બલિહારી ઉસ ઘટકી, જા ઘટ પ્રગટ હોય.

સર્વનાં શરીરમાં ખુદા છે, ને કોઈ પણ શરીર તે વગર ખાલી
નથી; પણ જે શરીરમાં ખુદા જાહેર થાય તે શરીરનીજ બલિહારી
છે, યાને જીવવાની ખરી મોજ ત્યારેજ હોય છે.

(૪૬)

ચાંસઠ દિવાં જોડ કર, ચડદે ચંદા માંહિ;
તિસ ઘર કૈસા ચાંદના, જીસ ઘર ગોવિંદ નાહિં?

ચાંસઠ ખત્તિઓ સાથે મેળવ્યે અને ચઢદે ચંદ્રમાઓના પ્રકાશ
પણ ત્યાં હોય, પણ જે ઘરમાં યાને શરીરમાં ખુદા નહિ પ્રગટ
થયો હોય, ત્યાં ખરું ચાંદનું યાને અજવાળું કયાંથી હોઈ શકે ?

(૪૭)

કોઈ એક પાવે સંતજન, જા કે પાંચો હાથ;
જાકો પાંચો વશ નહિ, તાકો હરિ સંગ ન સાથ.

જેઓએ પોતાની પાંચે ઈંદ્રિઓને તાબે કરી છે તેઓમાંના કોઈ એક સાધુ પુરૂષને ખુદા મળે છે, પણ પાંચે ઈંદ્રિઓને જેણે વશ નથી કીધી, તેને ખુદાનો મેળાપ થઈ શકતો નથી.

(૪૮)

કપીર! હૃદયે જીવકો, હિત કર મુખ ના બોલ;
જો હૃદય લગા બેહુદયે, તાસે અંતર બોલ.

અરે કપીર, જેની આશા ઉમેદ, હૃદયવાળી આકારવાળી જેહાંનને લગતીજ હોય છે, તેનું ભલું આહીને તેને નિરાકારનું સાધન શિખવતો નાં, (પણ) જેની આશા ઉમેદ કોઈથી જાતનાં આકારો ધરાવ્યા વગરની અપરમપાર ખાલી જગ્યામાં જઈને રહેવાની ઉપર લાગેલી છે, તેને, નિરાકારને પોહોંચવાનું, તારા મનમાં છુપું રાખેલું સાધન શિખવજે.

(૪૯)

હૃદયે રહે સો માનવિ, બેહુદયે રહે સો સાધ;
હૃદય બેહુદયે દાનો તજે, તાકા મતા અગાધ.

સાધારણ માણસને આકારવાળી ચીજોનુંજ ભાન હોય છે; અને સાધુને આકાર વગરની અપરમપાર ખાલી જગ્યાનું ભાન હોય છે, પણ જે કોઈએ અપરમપાર ખાલી જગ્યાનું ભાન પણ નહિં રાખે તેનો તો મહિમાં અપરમપારજ જાણવો, એટલે કે હૃદય અને બેહુદયની પાર ગયેલાનો તો કોઈ પારજ પામી શકે નહિં.

(૫૦)

હુદ છાંડી બેહુદ ગયા, અવર ક્રિયા વિશ્રામ.
કુબીરા જામું મિલ રહ્યા, સો કહીયે નિજ કામ.

હુદવાલી, આકારવાળી જેહાન છોડીને હુદ વગરની, આકાર વગરની ખાલી જગ્યામાં જવું, અને એ પ્રમાણે રેહવા વસવાની બીજી જગ્યા કરી લેવી, અને ત્યાં જે સાહેબ રહે છે તેની સાથે હુ (કુબીર) જેમ મળી ગયો છું, તેમ સાથે મળી જઇને રહેવું એ તો દરેકનું પોતાનું જ કામ છે, એટલે કે તે પોતાથીજ અનુભવાય છે, બીજી કોઇ તે દેખાડી યા કહી શકે નહિ.

(૫૧)

હુદમે બેઠા કથત હય, બેહુદકી ગમ નાહિં;
બેહુદકી ગમ હોયગી, તખ કથનેકો કછુ નાહિં.

જેનું ભાન હુદવાલી, આકારવાળી જેહાન સુધીનું જ હોય છે. અને હુદ વગરની, આકારો ધરાવ્યા વગરની, ખાલી જગ્યામાં જે જીવી જાણતો નથી, તેજ પોતાનાં અજ્ઞાનપણમાં તે હાલતનું મોહોડેથી વર્ણન કરે છે, પણ જે ત્યાં જીવી જાણે છે, તે તો તે હાલતને મોહોડેથી બોલી નહીં શકાય એવી તરેહની સમજે છે, ને તેટલા માટે તેને વિશે તે કાંઇ બોલતો નથી.

(૫૨)

દખન સરીખી ખાત હય, કહેન સરીખી નાહિં;
એસા અદભૂત સમજકે, સમજ રહે મન માહિં.

નિરાકાર ખુદાને મળવાને લગતી એ વાત, આપણે પોતે જોઇએ તોજ સમજાય, અને, બીજી કોઇ મોહોડેથી સમજાવે તો નહિંજ સમજાય, એવી અભયબ જેવી છે; માટે તું એને અનુભવજે, ને તારો અનુભવ તારાજ મનમાં રાખજે, તે બીજા કોઇને કહેતો ના.

(૫૩)

બીન ધરતિકા ગામ હય, બિન પંથકા દેશ,
બિન પિંડકા પુરૂષ હય, કહે કબીર ઉપદેશ.

મારું કબીરનું કહેવાનું એ છે કે, આપણી આ જોહાનની ચીજોની સરખામણીઓ વડે ખુદાને લગતી વાતો બોલી શકાતી નથી. દાખલા તરીકે, માણસો જ્યાં રહેતાં હોય તે જગ્યાને આપણે “ગામ” કહીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તે જગ્યાને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને “ગામ” કહેવાય નહિ, કાંયજે જ્યાં પૃથિવજ નહિં ત્યાં “ગામ” કેમ હોય? આપણે એક દેશથી બીજે દેશ જઈએ ત્યારે તે, કોઈ રસ્તે થઈને જઈએ છીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તેને માણસના રહેઠાણની સરખામણી કરીને “દેશ” કહીએ, તો તે દેશ જવાનો કાંઈ રસ્તો નથી. કોઈ એક માણસ છે, એવું આપણે કહીએ, ત્યારે તરત તેનું શરીર આપણાં લક્ષમાં આવે છે; હવે એવીજ રીતે આપણે બોલવા જઈએ કે “પરમેશ્વર” છે, તો લોકો એમ સમજે કે તેને શરીર હશે, જ્યારે તેને શરીર તો છેજ નહિં.

(૫૪)

કબીર ચલ જય થા, પુછ લિયા એક નામ;
ચલતા ચલતા તહા ગયા, જહાં ગામ નામ નહિ ઠામ.

હું ખુદાની રાહમાં ચાલ્યો જતો હતો, ચાલતાં ચાલતાં મેં એક જણ પાસેથી ખુદાનું નામ પુછી લીધું. પછી તે નામ જપતો જપતો આગળ ને આગળ ચાલ્યા કીધો, ત્યારે આખરે હું ત્યાં જઈ પહોંચ્યો, કે જ્યાં કોઈ ગામ નહિ મળે, કાંઈ રહેવાનું નહિં મળે, ને કોઈનું નામ નિશાન નહિં મળે!

(૫૫)

કૌતક દેખા દેહ બિન, રવિ સસિ બિન ઉજાસ;
સાહેબ સેવામે રહે, બેપરવા હિ દાસ.

આ અબ્જયબ જેવો દેખાવ મેં શરીર વગર જોયો. મારી ઈદ્રિઓ અને મન મળે નહિ થઈ ગયલાં હતાં, તેવી હાલતમાં મેં આ અબ્જયબ જેવો દેખાવ જોયો અને એ દેખાવ જોવાને માટે સુર્ય ચંદ્રનું અજવાળું પણ ત્યાં નહિં હતું; પછી હું નોકર પેરે સાહેબની સેવામાં રહેવા લાગ્યો, ને આ દુનિયાનાં સર્વે કામો ને સર્વે વાતો વિશેની મારી શ્રીકર ચિંતા મટી ગઈ.

(૫૬)

ધરતિ ગગન પવન નહિં, નહિં તુંબ્યા નહિં તાર;
તબ હરિકે હરિજન થા, કહે કબીર બિચાર.

જ્યારે પૃથ્વી, પવન, આસમાન કાંઈ નહિ હતું ને તુંબડું કે તેનો તાર કાંઈએ નહિ હતું, ત્યારે માત્ર ખુદા કે ખુદાનો ભગત તો હતોજ, એવું મારું કહેવું છે, જે માટે તું વિચાર કર.

(૫૭)

દેખા અંક અગમ ધની મહિમા કહી ન જાય;
તેજ પુજ પ્રગટ ધની, મનમે રહા સમાય.

મેં તં સાહેબને જોયો, જેને ઈદ્રિઓ પોહોંચી શકતી નથી ને તેનો મહિમા યાને મોટાઈની વાત મોહેડેથી કેહેવાઈજ શકાતી નથી, તે પ્રકાશનો જથ્થો હૃદયમાંજ સમાઈ રહ્યો, એટલે કે તે માત્ર અનુભવમાંજ રહેલો છે, યાને જે કોઈ અનુભવે તેજ જાણી શકે છે.

(૫૮)

દિપક દેખા જ્ઞાનકા, પેખા અપરમ દેવ;
ચાર વેદકો ગમ નહિ, તહાં કૃપારા સેવ.

જેને જોવાથી સર્વે ચીજો ને વાતો જણાય છે, તે દીવાને મેં દીઠો; અને તેને, જેના જેવો બીજો કોઈ નહિ એવા ખુદા તરીકે મેં પીછાન્યો, અને ચારે વેદો જેની વાત સમજાવી શકતા નથી, એવા તે સાહેબની સેવામાં હું ખડો રહ્યો.

(૫૯)

વૈકુંઠ ઉપર બસત હય, મેરા સાહેબ સાહે;
જાકે રૂપ ન દેખ હય, સો અંતર મિલ્યા મોહ.

વૈકુંઠની પેલીમર, યાને જરથોશ્તીઓમાં જેને ગરેથમાંન કહે છે તેની પેલીમર, જે રહે છે તે મારો સાહેબ છે, અને જેને આકાર, લીટી કે આકૃતિ કાંઈએ નથી, તે (ખુદા) મને મારામાંજ મળ્યો.

(૬૦)

મેં થા, તખ હરિ નાહિં, અખ હરિ હય મેં નાહિં;
સકલ અંધેરા મિટ ગયા, દિપક દેખા માહિં.

“હું અમુક માણસ છું.” એવું જ્યાં સુધી મને દેખાતું હતું, ત્યાં સુધી મને ખુદા દેખાતો નહિં હતો. હમણાં મને ખુદા દેખાય છે ત્યારે “હું અમુક માણસ છું,” એવું મને દેખાતું નથી; ખુદા રૂપી દીવો મારાં હૈયામાં મેં જોયો, ત્યારે મારે લગતી ને સારી જેહાનને લગતી કોઈબી વાત વિષે મને અણબાણપણું રહ્યું નથી.

(૬૧)

કરતમ કરતા ના હતા, ના હતા હાટ ન પાટ;
જા દિન કૃષ્ણીરા રામજન, દેખા ઐઘટ ઘાટ.

જ્યારે હું (કૃષ્ણીર) ખુદાનો સેવક થયો, ને જ્યારે હું અચળ પદને પામ્યો યાને કદી નાશ ન પામે એવાં સ્થાને પુગ્યો, ત્યારે હાટ અને પાટ તથા કર્તા અને કર્મ સઘળું મારાંમાંથી ચાલી ગયું. અર્થાત-જ્યારે કોઈ આત્માની ભેટ કરે છે ત્યારે તેનો બહારનો સંસાર તથા કર્તા-કર્મ સઘળું મળે નહિ થઈ જાય છે, એટલે કે જોનાર “હું” જુદો, ને જોવાની “ચીજ” બીજી સામે હોય એવું કશુંએ ત્યાં હોતું નથી.

(૬૨)

ગુન ઇંદ્રિ સેહેજે ગઈ, સદ્ગુરુ ભયે સહાય;
ઘટમેં બ્રહ્મ બિરાજ્યા, બક બક મરે બલાય.

ખુદાની સાથે ખરેખરો મેલાપ કરાવી શકે એવા ગુરૂએ જ્યારે મને મદદ કીધી ત્યારે, મારા સર્વ તમો ગુણો જતા રહ્યા. સર્વ રજો ગુણો જતા રહ્યા, ને સર્વ સત્વ ગુણો પણ (થોડો વાર) મળે નહિં થઈ ગયા, તેથી મારી છએ ઇંદ્રિઓ પણ જતી રહી ને એ બધું જે થઈ ગયું, તે જાણી મારી કાંઈ કોશેશથી નહિં થયું, પણ પોતાની મેળેજ થઈ ગયું. બધા ગુણો ને બધી ઇંદ્રિઓ જતી રહી, ને હૈયામાં પરમાત્મા બિરાજેલા દેખાયા, તેમની સાથે રૂબરૂમાં મેલાપ થયો, ત્યારે હવે ખુદા આવા છે ને આવા નથી, એવો બકબકારો હું શા માટે કરું?

(૬૩)

કબીર, હૃદય ગુરુ હય, બેહૃદય ગુરુ નાહિં;
બેહૃદ આપે ઉપજે, અનભવકે ઘર માહિં.

કબીરજી કહે છે કે, હૃદ છોડાવવા માટેજ ગુરુની જરૂર છે. પછી બેહૃદમાં ગુરુની જરૂર રહેતી નથી; બેહૃદ પોતાની મેળેજ પોતાનાં આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૬૪)

નિરાકાર સો સાર હય. નિરાકાર નિજ રૂપ;
નિશ્ચલ જોકો નામ હય, ઐસા તત્વ અનૂપ.

આ સંસાર આકારવાળો આપણને દેખાય છે, છતાં તે નાશવંત હોવાથી નિરાકારજ છે. આ આપણું શરીર પણ તેવીજ રીતે નિરાકાર છે. જે હમેશાં રહેવાવાળું તત્વ છે તેજ તત્વ ખરું નામવાળું છે, અને તે તત્વની ઉપમા કંઈ આપી શકાય તેમ નથી, યાને તેને નામ નિશાન છેજ નહિં.

(૬૫)

સુરતમેં મૂરત ખસે મૂરતમે એક તત્ત્વ;
તા તત્ત્વ તત્ત્વ બિચારયા, તત્વ તત્વ સો તત્ત્વ.

શુદ્ધ ધ્યાન અથવા સમાધિમાંજ ખુદાની ખરી મૂર્તિ દેખાય છે. એવી મૂર્તિ એવી છે કે તેનું વાણીથી કંઈ વર્ણન કરી શકાતું નથી, તેથી તેને “તત્ત્વ” તું નામ આપવામાં આવે છે તે “તત્ત્વ”નો વિચાર કરતાં અંતે એમ માલુમ પડે છે કે આ આખા વિશ્વનું મૂળ તત્વ તે “તત્ત્વ” જ છે, અને જે તત્વો દેખાય છે તે માત્ર તેજ “તત્ત્વ”નાં રૂપાંતર છે.

(૬૬)

જો એ તત્વ ખિચારકે, રાખે હૈયેમે સોય;
સો પાંનિ સુખકો લાહે, દુઃખ ન દરસે કોય.

એ તત્વ શું છે તેનો વિચાર કરી કરીને, તે તત્વને જે કોઈ
પોતાનાં હૈયામાં અનુભવે અને રાખે, તે માણસને સુખજ મળે ને
તે કોઈપણ જાતનું દુઃખ જોય નહિં.

જીવ વિષે.

(૬૭)

ખિન ખીજકા વૃક્ષ હય, ખિન ધરતી અંકુર;
ખિન પાનીકા રંગ હય, તહાં જીવકા મુર.

જ્યાં ખીજ વગરનું ઝાડ છે, જ્યાં ધરતી વગર યાને લોચ વગર કુટી નીકળેલો પીલો ઉગે છે, જ્યાં પાણી વગરનો રંગ છે, ત્યાં જીવનું મુળ છે. અર્થાત, જીવ જ્યાંથી નિકળ્યો છે ત્યાં આકાર, રંગ કે જગ્યા જેવું કંઈ નથી, યાને જે સર્વનું મુળ (ખુદા), જેનું રૂપ, રંગ કે આકાર જેવું નથી તેમાંથી જીવનું પ્રગટ થવું હોય છે.

(૬૮)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં ગાજ રહા બ્રહ્મન્ડ;
અનહુદ બાજ બાજ્યા, અવિચલ જોત અખંડ.

જીવ ત્યાંનો રહેવાસી છે, કે જ્યાં “શબ્દ બ્રહ્મ” યાને સૃષ્ટિના જાહેર થવાની પેહલ્લી શરૂઆતની હાલત, જેને હિંદુ શાસ્ત્રમાં “શબ્દ બ્રહ્મ,” અને જરથોસ્તી ધર્મશાસ્ત્રમાં “અહુનવા.” કહ્યો છે, તેનો નાદ (અવાજ) થતો હોય છે, જ્યાં તે હદ વગરનું વાજું વાગ્યા કરે છે, અને જ્યાં નિરંતર (યાને એકસરખી રહેલી અખંડ) ને હુમેશ બળતી જોત છે, તે જીવનું રહેઠાણ છે.

(૬૯)

આયા એકહિ દેશસેં, ઉતરા એકહિ ઘાટ;
બિચમેં દુખધા હો ગમ, સો હો ગયે બારેખાટ.

તે એક દેશમાંથી યાને ખુદામાંથી બધા જીવો આવ્યા છે,

અને એકજ ઠેકાણે યાને આ સ્થૂળ (ખાકી) દુનિયામાં ઉતર્યા છે, પણ નીચે આવતાં વચ્ચમાં, યાને જુદા જુદા ભૂવનોમાંથી પસાર થતાં તેઓ ઉપર આપદા આવી પડી, ને તેથી તેઓ એક બીજાથી જુદા પડી, છુટા વિખુટા થઇ ગયા.

(૭૦)

હુમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં જાતવરણ કુળ નાહે;
શબ્દ મિલાવા હો રહ્યા, પર દેહ મિલાવા નાહે.

આપણે (જીવો) અસલમાં તો, તે એકજ દેશના રેહવાસી છીએ કે જ્યાં જાત, વર્ણ, કે કુળ (ઉંચ યા હલકું ખાનદાન) જેવો તફાવત કાંઈએ નથી. ત્યાં તો માત્ર “શબ્દ”થીજ મેલાપ યાને એકત્ર થઈ શકાય છે. પણ આ સ્થૂળ શરીરથી ત્યાં મળાતું યાનં એક થઈ શકાતું નથી. (એ સ્થિતીમાં માત્ર મહાત્માઓજ રહી શકે છે).

(૭૧)

ગેબી આયા ગેબસે, ઝૌર યહાં લગાઇ એખ;
ઉલટ સમાનાં ગેબમે તો મિટ જાય સખ એખ.

એ ગેબી યાને અણુદીઠ જીવ, ખુદામાંથી નિકળ્યો છે પણ આ ખાકી દુનિયામાં આવવાને અને કાર્યો કરવાને માટે પોતાનાં ઉપર જુદા જુદા પદાર્થોનાં શરીરો ધારણ કર્યાં છે, તેથી તેનામાં દુર્ગુણો ને ખામીઓ પેદા થઈ છે એ જીવ, શરીર સાથે એટલો લપટાઈ ગયો છે, કે શરીરના સર્વ દોષો (અવગુણો) તેને લાગુ પડ્યા છે; તે વિષયો તરફ દોડે છે, ને વિષયોમાં તેનો લય થયા કરે છે; તેને બદલે જો તે જીવ ઉલટો દોડે—ખુદા તરફ દોડે યાને દીલ લગાડે, ને ખુદામાં તેનો લય થાય, તો તેની સર્વ એખો મટી જાય.

(૭૨)

કબીર ! જાત જાતકા પાહોના, જાત જાતમે જાય;
સાહેબ જાત અજાત હય, સો સખમે રહે સમાય.

શરીર ધારણ કીધા પછી જીવ પોતાનું પ્રગટીકરણ આગળ વધારવાને આ દુનિયામાં આવે છે ત્યારે જુદી જુદી જાત, વર્ણ ને કુળ, નિય કે ઉચ્ચમાં, પોતાની આગળી કરણી મુજબ અવતરે છે, અને નર કે નારીનો દેહ ધારણ કરે, પણ ખુદા તો અજાત છે યાને તેને જાત-વર્ણ કે નર-નારી જેવું કંઈએ નથી, તેથી (ખુદા) જગતમાં સર્વ ઠેકાણે અને સર્વ આકારો કે શરીરોમાં સમાઈ રહ્યા છે યાને હાજર છે.

(૭૩)

કરી કરામત જગતકી, રાજ રીત બંધાન;
સાહો કિયો તોહે સોંપકે, આપ છુપે કરી આંન.

ખુદાએ જગતને પેદા કીધી, અને જગતને ચલાવવાના કાયદાઓ મુકરર કીધા તે પછી તું (જીવ) ને વૃદ્ધિ કરવાને માટે, યાને તારું પ્રગટીકરણ આગળ ચલાવવાને, જગતને તારે હવાલે સોંપીને, તારી ઉપર પોતાનો સહાયો નાંખ્યો અને પછી પોતે ખુદા તારી નજર આગળથી ગેબ થઈ ગયા.

(૭૪)

એક ખુદ તે સખ કિયા, નર નારીકા નામ;
સો તું અંતર ખોજ લે, સકળ બ્યાપક રામ.

તે એક મુળ યાને ખુદા છે, જેમાંથી આ બધું થયું છે, અને નર-નારી, એવાં નામો બન્યાં છે, તે ખુદા જે સર્વવ્યાપક થઈને બધે રહ્યા છે, તેને તું તારા અંદર (હૈયાં) માં શોધ.

(૭૫)

એક જુદું તે સખ ક્રિયા, એ દેહકા ખિસ્તાર ;
સૌ તું કયું ખિસારીયા, અંધે મુંદ ગમાર ?

તે એક મુળે યાને ખુદાએ, આ બધાં જગતનું વિસતારું કીધું છે; આ જગત છે તે ખુદાનું મોટું શરીર છે, અને આપણ સર્વે તે એક મોટા અગના માત્ર ભાગો છઈએ, અને તેનાથીજ જીવીએ છીએ, યાને આપણી જીંદગીનો આધારજ ખુદા છે, ત્યારે તેને, આ આંધળા, મૂર્ખ, અજ્ઞાની ! તું કાં વિસરી ગયો ?

(૭૬)

સખ ઘટ ભિત્તર રામ હય, એસા આપ સૌ જન;
આપ આપસે બંધીયા, આપે ભયા અજાણ.

સર્વ આકારો અને શરીરોમાં ખુદા છે એવું તું તારી મેળેજ જાણી લે; તું તારી મેળેજ પોતે બંધાઈ ગયો છે તેથી “તું પોતે કોણ છે?” એ વાતથી તું અજાણ થઈ ગયો છે, યાને તે તું ભુલી ગયો છે.

(૭૭)

પાંચ ઘાતકા પિંજરા, સૌ તો અપના નાહિ;
અપના પિંજર તહાં ખસે, અગમ અગોચર માંહિ.

પાંચ ભૂત યાને પાંચ મૂળ પદાર્થો, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, હવા ને આદાશનું બનેલું આ શરીર, તે કાંઈ આપણું જીવેદાનનું યાને હંમેશનું મકાન નથી. આપણું શરીર એટલે આપણું ખરૂં પોતાપણું—ખરૂં સ્વરૂપ તો તે જગ્યા છે, જેને આ ઈંદ્રિયોથી પહોંચી શકાતું નથી, ને જોઈ-જાણી શકાતું નથી ત્યાં છે યાને ખુદામાં છે.

(૭૮)

સગા હુમારા રામજી, સહોદર હય પુની રામ;
ઐર સગા સખ સગમગા, કોઇ ન આવે કામ.

આપણો, (જીવનો) ખરો સગો ખુદાજ છે, આપણો ભાઈભાંડુ
પણ ખુદાજ છે; બાકીના બીજાં કેહવાતાં બધાં સગાં વહાલાંઓ માત્ર
નામનાજ યાને પોતાના સ્વાર્થનાજ છે, કોઈ કંઈ કામ આવવાનું નથી.

(૭૯)

ચલ ગયે સો ના મિલે, કિસકો પુછું બાત;
માત પિતા સુત બાંધવા, જુઠા સખ સંગાત.

જેઓને હું પુછું છું, તેઓ કહે છે કે હુમારાં સગાવહાલાંઓ
ચાલી ગયાં તે કોઈ પાછાં મળતાં નથી; માટે મા, બાપ, છોકરાં ને
ભાઈ એ સર્વ “મારાં છે,” એમ સમજવું એ માત્ર ખોટો ખ્યાલ છે.

(૮૦)

કયા ક્રિયા હમ આયકે, કયા કરેંગે જાય ?
દતકે લયેં ન ઉતકે લયેં, ચલે સો મુલ ગમાય.

આપણે જીવે અહીંયાં આવીને શું કીધું, અને મરણ પછી ત્યાં
જઈને શું કરવાનાં હતા? ન તો આપણે આ દુનિયાંના થયાં, કે
નહિ પેલી દુનિયાંના થયા, અને એવી રીતે જેઓ ગયા, એટલે કે
“હું કોણ છું” એ જાણ્યા વગર જેઓ ગયા તેઓએ પોતાના મુળને
જુમાવ્યો, યાને ખુદાને ગમાવ્યો.

(૮૧)

કબીર! યા તન જાત હય, શકે તો ઠાર લગાય;
કે સેવા કર સંતકી, કે ગોવિંદ ગુણ ગાય.

ઓ કબીર! આ તારું શરીર તો ચાલ્યું જવાનું, માટે જ્યાંસુધી
તે હાથમાં છે ત્યાં સુધી તું સાધુ સંતની સેવા કર, અને ખુદાનાં
ગુણ ગાઈ તેને પિછાણવાને યત્ન કર.

(૮૨)

કહાં જાય કહાં ઉપને, કહાં ખરાયે લાડ ?
 ન જનું કિસ રૂખ તલે, જાય પડેગે હાડ .

તું શા સાડું એટલો બધો લાડ તારાં શરીરને લડાવે છે ?
 કેવાં ઝાડની નિચે તેનાં હાડકાં જમીને પડશે તે પણ તું જાણતો નથી ?

(૮૩)

આજ કાલ દીન પંચમે, જંગલ હોગી ખાસ;
 ઉપર લોક હિ ફિરંગે, ઢોર ચરંગે ઘાસ.

આજે નહિ તો પાંચ દિવસ પછી પણ, તું જંગલનો રેહવાસી
 થવાનો, ને તારૂં શરીર જ્યાં રાખ્યું હશે તે જગા ઉપરથી લોકો
 ફર હર કરશે, ઢોરો ચારો ચરશે.

(૮૪)

રામ નામ જાન્યો નહિ, ક્રિયા ન હુરિસં હેત;
 તાસે જનુની ભારે મુઠ, પથ્થર પડ્યા પેત.

ખુદાનું નામ શું છે તે તે જાણ્યું નહિ, ને ખુદા સાથે તારૂં
 દીલ લગાડ્યું નહિ, તો તારી માતાને પેટે તું પથ્થરજ પેદા પડેલો
 ગણાય, અને તે બિચારીએ તારો ભાર શેકટજ ઉપાડેલો કેહેવાય.

(૮૫)

હરિકી ભક્ત બિનાં, થિક જીવન સંસાર;
 ધુંવા કેરા ધોલરા, જાત ન લાગે વાર.

ખુદાની ભક્તિ કયાં વિનાં સંસારમાં તારા જીવવાને ધિક્કારજ
 છે; એ સંસારને ધુંવાડાના ગોટાની પેઠે આલ્યો જતાં વાર નથી
 લાગવાની.

(૮૬)

રામ બિસારયો બાવરા, અચરજ કિનો ચેહ;
ધન જોખન ચલ જાયગા, અંત હોયગી ખેહ.

જેને તું “મારું ધન,” “મારી જીવાની,” એમ કરી કહે
છે તેઓ તો અંતે નાશ પામવાનાં, ત્યારે કબીરજી કહે છે કે મને
મોટી અજાયબી લાગે છે તું ખુદાને કેમ ભુલી ગયો છે?

(૮૭)

મનખા જનમ તોફ દીયો, ભજવેકો હરિ નામ;
કાહે કબીર ચેત્યો નહિ, લાગો ઔરહિ કામ?

માણસનો જન્મ તુંને આપ્યો તે ખુદાને ભજવાને માટેજ,
તે વાત તો કેમ યાદ રાખી નહિ, ને બીજાં બીજાં કામોમાં
લાગી ગયો?

(૮૮)

મનુખ્ય જનમ તોંકો દિયો, ભજવેકો ગોવંદ;
તું અપને કરને આપકો, કહાં બંધાયે કુંદ?

માણસનો અવતાર તને મળ્યો, તે ખુદાને ભજવાને અને
પિછાણવા માટે, ત્યારે તું તે નથી કરતો ને બીજાં બીજાં કંદોમાં
પડી, તારા પોતાના હાથે તું કાંય બંધાઈ જાય છે?

(૮૯)

મનુખ્ય જનમ તો દુર્લભ હય, નહિ વારમ વાર;
તરવર તે ફલ ગિર પડો, બહોર ન લાગે ડાર.

જેમ ગ્રાહ પરથી એક ફળ નિચે તુટી પડીયું તે ફરીથી ડાંગ-
બીને વળગી શકતું નથી, તેમજ માણસનો અવતાર પણ મેળવવાનો
એટલો મુશ્કેલ છે કે તે ફરીથી મળતો નથી.

(૯૦)

કાસે સોવે નિંદલર, જગી જપ મોરાર;
એક દિન એસો સોવેંગા, લાંબે પાંઉ પસાર.

એવો દુલમ (ભાગ્યવંત) માણસને અવતાર મળ્યા પછી તું ઘણા ઘણા કલાકો શાનો ઉંઘાય છે? તું જગાય એટલું જાગ, ને જાગતો રહીને ખુદાની જપ અને એટલી કર; હમણાં સુવાની શું જરૂર છે? એક દીવસ સુવાનો તો આવવાનો છેજ ત્યારે લાંબા પગ કરીને સુઇજ રહેજેની?

(૯૧)

કબીર! કેવલ નામકે, જખ લગ દિવે ખાત;
તેલ ઘટા ખાતી બુજી, તખ સોવે દિન રાત.

હું કબીર કેહવાઉં છું, તે જ્યાં સુધી આ દીવો બળતો રહેલો છે ત્યાં સુધીજ; એકવાર તે દીવા માંહેલું તેલ ઘટયું ને બાતિ બુજી ગઇ, ત્યારે તો પછી રાત ને દિવસ સુઇ રહેવાનું છેજ.

(૯૨)

મન તું કેસા ખાવરા; તેરી શુદ્ધ કયું ખોય?
મોત આયે સિરપે ખડા, ધલતે ખેર ન હોય.

અરે માણસ, તારું મન કેવું દાંધું ખાધું છે? તારી શુદ્ધિ તેં કેમ ખોલી દીધી છે? મોહાત, આવીને તારાં માથાં ઉપર ભમે છે ને તને મરતાં પળનો વાર લાગવાનો નથી!

(૯૩)

મન અપના સમજાવ લે, આયા ગાફેલ હોય;
ખિન સમજે ઉઠ જાયગા, ફેકટ ફેરા તોય.

જન્મ લીધા પછી તું સમજી શકતો નથી કે “હું કોણ છું?” અને સમજ્યા વગર તું ગુજરી જશે તો તારું જનમવું ફેકટ જશે,

માટે મનને સમજાવી-સમજાવીને તારા કાણમાં લે, કે “હું કોણ છું” તે તને સમજાય.

(૯૪)

મનખા જનમ પાય કે, ભણ્યો ન રધુપતિ રાય;
તેલી કેરા બેલ જયું, ફિર ફિર ફેરા ખાય.

માણસનો જન્મ પામીને, જો તું ખુદાને નહિ ભજે, તો ઘાંચીનાં બળદની પેઠે પાછા પાછા જન્મ-મરણના ફેરા તને ખાવા પડશે. અર્થાત ઘાંચીના બળદ, જેમ અંધારામાં ગોળ ગોળ ફરી ફરી, જ્યાંનો ત્યાંજ રહે છે તેમ માણસ, જ્યાં સુધી ખુદા તરફ દીલ લગાડી પોતાનું ખરૂં સાર્થક કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને અનેક વાર આ ખાકી દુનિયામાં આવી જનમવા-મરવાનાં દુઃખો વેડવાં પડે છે.

(૯૫)

જગ સારા દરિદ્ર ભયા, ધનવંત ભયા ન કોય;
ધનવંત સોહિ જાનીયે, રામ પદાર્થ હોય.

જગતનાં બધાં લોકો નિર્ધનજ છે. ધનવાન કોઈ થયું નથી. ધનવાન તેને જાણીએ કે, જેને ખુદા નામની ચીજ હાથ લાગી હોય.

(૯૬)

રામ નામકી લૂટ હય, લૂટ શકે તો લૂટ
પિછેકો પસ્તાવગો, જમ તન જાયગો છુટ.

ખુદાના નામની લૂટ લાગી છે, તારાથી લૂટાતું હોય તેટલું લૂટ, નહિતો પછી જ્યારે મરણ આવશે ત્યારે, ઓ માણસ, તને પસ્તાવો થશે, કે મારાથો કાંઈ બન્યું નહિં.

(૯૭)

કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અખ ;
અવસર ખિતો જાય તે, ફિર કરોગે કખ ?

જે કામ તું કાલે કરવાનો હોય, તે આજેજ કરી લે, અને
આજે કરવાનો હોય તે હમણાંજ કરી લે ; તક જતી રહ્યા પછી
કેમ કરશે ?

(૯૮)

કાલ કહે મેં કાલ કરું, આગે વિસમી કાલ;
તો કાલકે ખિચ કાળ હય, શકે તો આજ સંભાળ.

કાલેથી કેહેશે કે હું કાલે કરીશ, અને એવી કાલો (દીવસો)
નિકળી જશે, પણ એ “આજ ને કાલ” ની વચ્ચે, જે કાળ છે
તેનો વિચાર કર, ને બની શકે તો આજેજ કામ કરી નાંખ.

(૯૯)

આજ કહે હરિ કાલ ભજું, કાલ કહે ફિર કાલ;
આજ કાલકે કરતેહિ, અવસર જાતી ચાલ.

આજે તું કહે છે કે કાલે હરિની જપ કરીશ; કાલે પણ તું
એમજ મનસે કહેશે કે આવતી કાલે (તો જરૂર) કરીશ; એમ
“આજે-કાલે” કરતાં કરતાં વખત તો વહી જશે ને તારી તક
તારા હાથમાંથી જતી રહેશે.

(૧૦૦)

કૃષ્ણીર! અપને પેહરે જાગીયે, ના પર રહીએ સોય ,
ના જાનું છિન એકમે, કિસકા પેહરા હોય ?

માટે હું કૃષ્ણીર કહું છું કે આ તારી તક છે તેટલાં જાગૃત
રહી તારું કામ કરી લે, ને સુઇ ના રહે. એક પળમાં શું થશે
તે તું જાણતો નથી ?

(૧૦૧)

હરિ હરિ કર હુશયાર રહે, કુડી ગલ નિવાર;
જે પે'ડ ચલનાં તુંજે, સોહિ પંથ સંભાર.

ખુદા ખુદા કરતો તું જગૃત રેહુ. ખીજું બધું નિવારી મુક,
જે ઠેકાણે તને પહોંચવાનું છે, તેનોજ રસ્તો તું પકડી રાખ.

(૧૦૨)

દિન ગમાયા દુનિયામે, દુનિયા ચડી ન સાથ;
પાંચ કુહાડા મારિયા, ગાફેલ અપને હાથ.

તારા દીવસો, દુનિયવી ખટપટમાંજ રોકી દુનિયાંની ચીજો ભેગી
કરવાને તારો અમૂલ્ય વખત ગુમાવ્યો, પણ તે ચીજો તો તારી
સાથે આવી નહિ; એવી રીતે, ઓ ગાફેલ માણસ, તો તારા પગમાં
કેહાડી મારી.

(૧૦૩)

કબીર! ગુજરી બિખરી, સૌદા લિયા બિકાય;
ખોટી બાંધી ગાંઠડી, અબ કછુ લિયા ન જાય.

ઓ કબીર! બજારનો ઝેહેરી સોદો તુંએ વેચાતો લીધો અને
એવી ખોટી માલમતા ભેગી કીધી તો તે સાથે હવે કેમ લઇ જવાય?

માયા.

(૧૦૪)

હરિકી ભક્તિ કર, તજ માયાકી ચોજ,
બેર બેર ન પાછયે, મનખા જનમકી મોજ.

(૧) માયા એટલે જે વસ્તુ ભુત, ભવિષ્ય,
વર્તમાન આદી ત્રણ કાળમાં છેજ નહિ
તેને છે એમ માનવી તે માયા.

(૨) ઇંદ્રિયોને ગમતી ચીજો, સુખ આપનારી
છે, ને તે સુખ ખડું છે યાને હંમેશાં
ટકનાડું છે એમ માનવું તે માયા—

(૩) જીવની આસપાસ ઘેરો નાંખી, તેનું
(આત્મસ્વરૂપ) પોતાનું ખડું સ્વરૂપ
જોતાં અટકાવ કરે છે, તે માયા.

માયાની ખોટી ચીજોની ઇચ્છા તું મુકી દે, ને ખુદાની સેવા
કર, કારણ કે મનુષ્યના અવતાર રૂપી મજાહ ફરી ફરીથી મળતી
નથી; તે મેળવવાને બહુ મુશ્કેલી પડે છે.

(૧૦૫)

કૃષ્ણ! માયા પાપની, હરીસેં કરે હરામ;
સુખ કુડિયાલી કુમતકી, કહેને ન દે રામ.

ઓ કૃષ્ણ! આ જગતની અંદર રહેલી માયા એવી તો પાપી છે
કે તે માણસને ઇશ્વર તરફ નિમકહરામ બનાવે છે; એ કાળાં મોહાંની
એવી ખરાબ મનની છે કે, લોકોને ખુદાનું નામ લેવા દેતીજ નથી.

(૧૦૬)

મેં જનું હરિકો મિલું, મેં મનમે બડિ આસ;
હરિ બિચ પાડે આંતરા, માયા બડિ પિચાસ.

(કબીર કહે છે કે) હું જાણું કે હું ખુદાને મળું, ને તે માટે મનમાં મોટી આશા રાખતો, પણ માયા એવી ભુતની કે હું ખુદાપર ધ્યાન લગાડવા જઈ જઈ ને તે વચ્ચે આવી, આડો અંતર કર્યા કરે.

(૧૦૭)

માયા માથે શિંગડાં, લાંબા નવ નવ હાથ;
આગે મારે શિંગડા, પિછે મારે લાત.

માયાને માથે નવ નવ હાથ જેટલાં લાંબા શિંગડાં છે; તેનાં સામી ગયા તો શિંગડાં મારે, ને પછવાડે લાગ્યા તો લાત ઝડે, આમ બન્ને તરફથી માણસને તે મારે છે.

(૧૦૮)

માયા તરવર ત્રિવિધી, શોક દુઃખ સંતાપ;
શિતલતા સ્વપને નહિ, ફલ ફીકો તન તાપ.

માયા, એક ત્રણ ડાળીનું આડ છે, જેમાં દલગીરી, દુઃખ અને બળાપો, એ ત્રણ અવગુણો ભરેલા છે; તે આડથી માણસને સ્વપ્નામાં પણ યાને કદીએ શાંતિ મળતી નથી; તેનાં કૃળ સ્વાદ વગરનાં છે ને શરીરને દુઃખજ ઉત્પન્ન કરે છે.

(૧૦૯)

કબીર! માયા મોહિની, માંગી મિલે ન હાથ;
મન ઉતાર છુટી કરે, તખ લગ ડાલે સાથ.

ઓ કબીર! એ માયા ઘણીજ મોહ પમાડનારી યાને લલચાવનારી છે, તેને માંગવાથી યાને શોધવા જતાં તે હાથ આવતી

નથી; મન દુનિયાંમાંથી ઉતરી જાય અને દુનિયાં બધી જુઠી દેખાય, છતાં માયા તો સાથેની સાથેજ રહે છે, તે કાંઈ માણસને ઈંડતી નથી.

(૧૧૦)

કુબીર! માયા સાંપની, જનતાહિકો ખાય;
ઐસા મિલા ન ગાડી, પકડ પિંધારે ખાય.

જેમ સર્પની માદા પોતાનાં જનેલાં બચ્ચાંને ખાઈ જાય છે, તેવી માયા સાંપન છે; પણ એવો કોઈ ગાડી નથી મળ્યો કે જે એ (માયા) સાંપનને પકડીને મારી હડાડે.

(૧૧૧)

માયાકા સુખ ચાર દિન, ગ્રહો કહાં ગમાર?
સુખને પાયા રાજ ધન, જાત ન લાગે વાર.

સ્વપનામાં મેળવેલું રાજ ને ધન, પાછું જતાં રહેતાં વાર લાગતી નથી, તેવું માયાનું સુખ ચાર દિવસજ હોય છે, તેવાં સુખને આ મૂર્ખ, તું શા માટે પકડે છે?

(૧૧૨)

કરક પડા મેદાનમેં, કુકર મિલે લખ કોટ;
દાવા કર કર લડ મુવે, અંત ચલે સખ છોડ.

મેદાનમાં હાડકાં પડેલાં હોય તે ઉપર જેમ લાખો ને કરોડો કુતરાઓ આવી મળે છે, ને “તે માડું છે” એવો દાવો કરી એક બીજા સાથે લડીને માર્યાં જાય છે, તેમ માણસો, આ દુનિયાંની માયા રૂપી ચીજે માટે, દુઃખ ને રંજ ઉઠાવી, અંતે તેઓને છોડીને આલતા થાય છે.

(૧૧૩)

હસ્તી ચઢ કર જો ફિરે, ઉપર ચમર ચઢાય,
લોક કહે સુખ ભોગવેં, રહે તો દોજખ માંય.

હાથી ઉપર બેસી, છત્રપતિ થઈને જેઓ ફરે છે યાને જેઓ
રાજા યા બાદશાહ જેવા છે, તેઓ માટે લોકો કહે છે કે તેઓ સુખ
ભોગવે છે, પણ તેઓ બિચારાઓ ખરેખર દોજખમાં રહે છે યાને
તેઓને શું શું દુઃખો છે તે કોઈ જાણતાં નથી.

(૧૧૪)

રામહિ થોરા જાનકે, દુનિયા આગે દિન;
વોહ રંકકો રાજા કહે, માયા કે આધિન.

ખુદા વિષે થોડું કંઈ જાણી, દુનિયાને માથું નમાવીને જેઓ
ચાલે છે યાને દુનિયાંની રીતેજ રહે છે, તેઓજ પેલા (હાથીપર
બેસીને ફરનારા) બિચારા કંગાળને, રાજા કહે છે: એ સર્વ માયાને
આધિન હોવાથીજ થાય છે.

(૧૧૫)

માયા એસી શંખની, સામી મારે શોધ;
આપન તો રીતે રહે. દે ઔરનકો બોધ.

માયા એવી શંખણી છે, કે જે કોઈ એમ સમજે છે કે આ બધું
માયામય છે તેને પણ સાંભો ફસાવે છે; જગત માયા છે યાને મિથ્યા
છે એમ તેઓ બીજાઓને બોધ કરે છે, પણ પોતે તો માયાની રીતેજ
રહે છે યાને માયાને આધિન હોય છે, એ સર્વ માયાની ઠગબાજી છે.

(૧૧૬)

સંસારીસે પ્રીતડી, સરે ન એકો કામ;
દુખધામે દોનો ગયે, માયા મિલી ન રામ.

આ દુનિયાના સંસાર સાથે પ્રીત લગાડવાથી, યાને સંસારની

અંદરજ બધું મન પોરવેલું રાખવાથી, માણસનું એકે કામ સફળ થતું નથી; નથી માયા મળતી કે નથી ખુદા મળતો, સર્વ આલ્યાં બાય છે યાને બન્ને તરફથી માણસ બેનસિબ રહે છે.

(૧૧૭)

માયા કેા માયા મિલે, લાંબી કરકે પાંખ;
નિર્ગુનકી ચિને નહિ, કુટી ચારો આંખ.

માયાની ઇચ્છા રાખનાર સાથે માયા લાંબી પાંખ કરીને એવી મળી બાય છે, કે પેલા માણસની બાણે ચારો આંખો (મન, હૈયું ને બે આંખો) કુટી બાય છે, તેથી તેને, બીજું કાંઈ નિર્ગુણ તત્વ જગતમાં રહેલું છે યાને ખુદા છે, એવું કશું સુઝ પડતું નથી.

(૧૧૮)

ગુરૂકો ચેલા બિખ દે, જો ગાંડી હોય દામ;
પુત પિતાકો મારસી, ચેહ માયાકે કામ.

પૈસા મેળવવાના લોભથી ચેલો પોતાના ગુરૂને ઝેહર આપે છે, ને દીકરો બાપને મારી નાંખે છે એ સર્વ માયાનું કામ છે, યાને અણુઘટતાં કાર્ય કરીને સુખ મળશે એવું માણસ સમજે છે, તે માયા છે.

(૧૧૯)

જે માયા સંતો તજ, મુંઝ તહિ લક્ષ્યાય;
નર ખાય કર ડારે તો, સ્વાંત સ્વાદ લે ખાય.

જે માયાને સાધુપુરૂષોએ છોડી દીધી તેને, મૂર્ખ માણસો લલચાઈને પકડે છે; જેમ માણસ ખાઈ રહ્યા પછી બાકી રહેલું એકું બાહર રસ્તામાં ફેંકી દે, તેને કુતસંત્યા સ્વાદથી ઉપાડી લે છે, તેમ સાધુપુરૂષોએ છોડી દીધેલી (વિષયોની) ચીજોને, મૂર્ખ લોકો ખુશીથી ઉચકી લે છે.

(૧૨૦)

માયા હય દા પ્રકારકી, જો કોઇ જાને ખાય;
એક મિલાવે રામકો, એક નર્ક લે જાય.

માયાના બે પ્રકાર છે, અને તે જે કોઇ સમજે, તે માયાને ખાઈ શકે; એક પ્રકાર યાને માયાનો જે ઉચ્ચ પ્રકાર છે તે માણસને ખુદાની મુલાકાત કરાવે છે, જ્યારે બીજો (નીચલો) પ્રકાર તેને નર્કમાં લઈ જાય છે યાને દુઃખમાં નાંખે છે.

(૧૨૧)

ઉંચે ડાલી પ્રેમકી, હરિજન બેઠા ખાય;
નિચે બેઠી વાઘની, ગિર પડે સો ખાય.

પ્રેમની ડાળી જે ઉંચે છે તે હરિજનજ બેસીને ખાઈ શકે છે, જ્યારે નીચે બેઠેલી વાઘણ, જે કાંઈ ઉપરથી પડે છે તેટલુંજ ખાઈ જાણે છે. સારાંશ કે હરિજન પોતાનું મન ઉચ્ચ પ્રકારની માયામાં રાખે છે યાને ખુદાને મળવાની ઇચ્છા કરે છે, ત્યારે સાધારણ માણસો નિચલા પ્રકારની માયામાં પડ્યા રહી, ઇંદ્રિયોના વિષયોનુંજ સુખ મેળવવાની ઇચ્છા કર્યા કરે છે.

(૧૨૨)

માયા દાસી સંતકી, સાકુન્થકી શિર તાજ;
સાકુન્થકી શિર માનની, સંતો સેહતી લાજ.

માયા, સાધુ પુરૂષની દાસી થઈ રહે છે, પણ અજ્ઞાનીનાં માથાનું તાજ બને છે; મુખ માણસની તે માનિતી સ્ત્રી જેવી હોય છે, પણ સાધુસંતો પાસે આવતાં તેણી લજવાય છે.

(૧૨૩)

કૃષ્ણીર! માયા ડાકની, સખ કેધકો ખાય;
દાંત ઉપાડે પાપની, એ સંતો નેડી જાય.

ઓ કૃષ્ણીર! એ માયા એવી ડાકણ છે કે તે બધાંને ખાઈ જાય છે, પણ સંતપુરૂષો જેઓનું મન ઈશ્વર તરફ જ લાગેલું હોય છે તેઓને માયા લલચાવી શકતી નથી.

(૧૨૪)

એક હરિ એક માનિની, એક લગત એક દાસ;
દેખો માયા કયા ક્રિયા, લિન્નલિન્ન ક્રિયા પ્રકાશ.

એક માયા ખુદાની છે, એક માયા સ્ત્રીની છે; જે ખુદા તરફ જાય છે, તે લગત થાય છે, જે સ્ત્રી તરફ યાને ઇંદ્રિયોનાં વિષયો તરફ ખેંચાય છે તે ચાકર બને છે, એવા એવા અનેક પ્રકારના માયાના ખેલો છે, તે તમે જુવો.

(૧૨૫)

માયા દીપક નર પતંગ, બ્રમે બ્રમે પડતં;
કહે કૃષ્ણીર ગુરૂ જ્ઞાનસે, એકાદા ઉબરંત.

માયા યાને ઇંદ્રિયોને ગમતી ચીજો, તે દીવો છે, ને તેઓની ઉપર ઝીપલાં માર્યા કરતો માણસ, તે પતંગિયું છે. ઇંદ્રિયોનાં વિષયો વડે સુખ પામવાના વેહેમથી ઉપજતાં શરીર સંસારના દુઃખોમાં, માણસ જાત હંમેશાં ડુબેલી હોય છે, અને તેઓમાંનાં ઘણાંએકના જીવ પણ નાશ પામી જવાનાં લયમાં પડેલા હોય છે. એ દુઃખમાંથી ને લયમાંથી, જ્યારે માણસને સદગુરૂની મુલાકાત થાય છે, અને ગુરૂએ આપેલાં જ્ઞાનથી કેઈ એકાદને ખુદાની મુલાકાત થાય છે ત્યારે જ તે બચવા પામે છે.

અર્થાત—પતંગિયાને એવો વેહેમ લાગેલો હોય છે, કે હું

દીવાને જઈને મળું તોજ મને સુખ થાય, ને નહિં તો નહિં થાય; ને માણસને એવો વહેમ લાગેલો હોય છે કે, મારી ઈંદ્રિઓને ગમતી ચીજો મને મળે ને મળ્યા કરતી રહે, તોજ મને સુખ થાય, ને નહિં તો નહિં થાય. સુખ પામવાના વેહેમથી પતંગિયું દીવા તરફ ને તેની ગરમીથી પીડાય, ને ગરમીથી પીડાય તોપણ પાછું નહિં હઠે, ને બળતાંને મળવાજ જાય ને એમ કરતાં દાઝી જઈને મરણ પામે.

માણસ પણ એવુંજ કરે ને એવુંજ પામે; પોતાની કોઈ એક ઈંદ્રિને ગમતી, કોઈ એક ચીજ, તે પેહેલી વાર ભોગવે, ત્યારે તે બેહદ સુખ પામે. બીજીવાર ભોગવે ત્યારે સુખ જરા ઓછું થાય, ને સાથે થોડુંક દુઃખ આવી જાય; ત્રીજીવાર ભોગવે, ત્યારે સુખ જરા વધારે ઓછું થાય, ને દુઃખ જરા વધારે ઉપજી આવે; એમ કરતાં કરતાં, અંતે એવું થઈ જાય કે પેલો ભોગ તો પુરો ભોગવાય, પણ સુખ જરાએ નહિં થાય, ને દુઃખજ બધું થાય. દુઃખ શરીરનું ઉપજે ને સંસારનું ઉપજે, ને એક નહિં પણ અનેક દુઃખો ઉપજે, ને દરેક અસલ દુઃખમાંથી બીજાં અનેક નવાં ઉપજે; એમ બીજાંને બીજાં દુઃખો ઉપજ્યાંજ જાય; અને દુઃખનો સીલસીલો એટલો લાંબો જાય કે અમુક દુઃખ, કયું સુખ ભોગવવા જતાં ઉપજેલાં માઠાં પરિણામોમાંનું એક માઠું પરિણામ છે તેટલું પણ નહિં દેખાય. એથી ઉલટું, કોઈ એક ઈંદ્રિને લગતું કોઈ અમુક સુખ માણસ ભોગવ ભોગવ કરે, તેથી શરીરનાં ને સંસારનાં જે જે દુઃખો થાય, તે બધાંને જોઈને તે માણસ હેબતાઈ જાય, ને ફરી પેલું સુખ ભોગવવાનું છોડી દે, તો તે બચી જાય; નહિં તો માર્યો જાય. કારણ કે, દુઃખેણા સંખ્યામાં ને બળમાં વધ્યાં જાય, જ્યારે સદ્ગુણો સંખ્યામાં ને બળમાં ઘટ્યાં જાય, ને મનની શક્તિઓ પણ ઘટતી જાય; એમ કરતાં કરતાં એક વખત એવો આવે, કે જ્યારે મનના સર્વ સદ્ગુણો ને શક્તિઓ

જતી રહે, ને એવું જ્યારે થાય ત્યારે તે માણસનો જીવ મરણ પામેલો કહેવાય.

એ પ્રમાણે ઇંદ્રિઓના જેટલા જેટલા વિષયો છે, તેટલા તેટલા જાણે કે દીવા છે. અને માણસ જાણે કે પતંગિયું છે. માણસ એ વિષયો ભોગવવા જાય, તેથી તેને શરીર, સંસાર ને મનનાં દુઃખો થાય, અથવા તેનાં શરીર સંસાર, ને જીવ માર્યા જાય; એ વાત જ્યારે ગુરૂ મળે, ત્યારે માણસને સમજ પડે છે.

(૧૨૬)

કુબીર ! માયા પાપની, લોભે લુભાયા લોગ;
પુરી કાહુ ન ભોગવે, વાંકો એહિ વિયોગ.

ઓ કુબીર ! એ પાપી માયાના લોભથી લોકો લલચાઈને ઠગાઈ જાય છે, એને કોઈ પણ પુરી ભોગવી શક્યું નથી, ને કદી પણ કોઈ ભોગવી શકશે નહિં, એવી એની જુદાઈની વાત છે. અર્થાત—દુનિયવી માલમતા મેળવવા છતાં, માણસને ખરું સુખ તો મળતું નથી. જે ઇચ્છાથી એક ચીજ મેળવવાને યા અમુક ભોગ ભોગવવાને માણસે શ્રમ ઉઠાવ્યો તે મળ્યાથી તેની તૃષ્ણા મટતી નથી, એટલે તે બીજી ચીજ માટે ઇચ્છા કરે છે, અને એમ અનેક જાતની ઇચ્છા કરી તેમાંથી સુખ મળશે એવું માને છે, એવી રીતે માયાની ઠગબાજીમાં તે સપડાયા કરે છે, પણ ખરું સુખ તેને હાથ આવતું નથી.

(૧૨૭)

તૃષ્ણા સિંચે ના ઘટે, દિન દિન બઢતે જાય;
જવાસાકા રૂખ જયું, ઘને મેઘ કમલાય.

જેમ જવાસાતું ઝાડ, ઘણા વરસાદના પાણીથી કરમાઈ જાય છે, તેમ ઘણું પાણી પાવાથી, માણસની તૃષ્ણા એટલે ઇંદ્રિઓના વિષય

લોગવવાની, અથવા પૈસો ટકો લેગો કરવાની ઇચ્છા કાંઈ ઘટતી નથી, પણ જેમ જેમ માણસ ઈંદ્રિયોના વિષયો લોગવ લોગવ કરે છે તેમ તેમ તે વિષેની ઇચ્છા ઘટવાને બદલે દિવસે દિવસે વધતી જાય છે.

(૧૨૮)

કામી અમૃત ન લાવડિ, બિખ્યા લિની શોધ;
જનમ ગમાયા બાધમેં, લાવે ત્યું પરમોધ.

જે કામી પુરૂષ છે યાને જેનું મન ઈંદ્રિયોના વિષયોમાંજ લમતું હોય છે, તેને અમૃત ગમતું નથી યાને ખરી હિંમેશની ટકનારી જે ચીજ છે તે ઉપર તેનું દીલ થતું નથી, તે તો નિરંતર ઈંદ્રિયોનાં નવા નવા વિષયોની શોધમાંજ હોય છે અને તેઓને, મન ગમે તેમ લોગવવાને એટલો તો ચક્રચુર રહે છે કે તેમાંજ તે પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે.

(૧૨૯)

એક કનક અરૂ કામિની, બિખ્યા ફલકુ પાય,
દુખતહિસેં મિખ ચદે, ખાયે તે મર જાય.

એક પૈસો, ને બીજું સ્ત્રી, એ જે વિષયોની પુઠે જનાર એહરી ક્ષણ પામે છે. એ જે મહા માયારૂપી વિષયો છે કે જેઓને માત્ર જોવાથી માણસને એહર ચઢે છે યાને તેની વૃત્તિ ફેરવાઈ જાય છે, અને જેઓ તે વિષયો લોગવ લોગવ કર્યા કરે છે તેઓનો નાશજ પામે છે.

(૧૩૦)

સાંધે ઈંદ્રિય પ્રબલકુ, જેધસેં ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બહુંકાવતે, પાંચો બડે અસાધ.

ઈંદ્રિયોને વિષયો પુરા પાડવાથી, તેઓ બહુ બળવાન થઈ જાય છે. અને માણસને દુઃખ ઉપજાવે છે; મન જે ઈંદ્રિયોનો રાજા

છે, તે ઇંદ્રિયોને બેહેકાવે છે જેથી તેઓ ઘણી બેખદ બની જાય છે, માટે કુબીરજી કહે છે કે, એ ઇંદ્રિયોને તું તારા તાબામાં રાખ.

હિંદુશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, માણસનું શરીર, તે એક ગાડી છે; તેને બેઠેલા ઘોડાઓ, તે પાંચ ઇંદ્રિયો છે; તે ગાડીનો ચલાવનાર તે મન છે, અને ગાડીમાં બેઠેલો ધણી, તે જીવ યાને ખરો માણસ છે. ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાઓને કાળુમાં નથી રાખતો, ત્યારે ઘોડાઓ મસ્તીખોર બની, ગાડીને ગમે ત્યાં ઘસડી લઈ જઈ તેને તેમજ ગાડીમાં બેઠેલા માણસને નુકશાનમાં નાંખે છે, તેવીજ હાલત આ શરીરમાં બેઠેલા જીવની છે.

વિષયોના લોગ લોગવવાનાં, મનની અંદર થતા વિચારો અને કલ્પનાઓથી, ઇંદ્રિયો ઉડ ઉડ થયા કરે છે, ને તેઓ શરીરને તે વિષયો તરફ ખેંચી જાય છે, ને જેમ ગાડીને ઘોડાઓ નુકશાનમાં લાવી મુકે છે, તેમ આ ઇંદ્રિયો છુટી રહેવાથી, જીવને અને આખાં શરીરને, આફતમાં ને દુઃખમાં લાવી નાંખે છે. તેથી જ્યાંસુધી માણસ પોતાના મન ઉપર કાળુ રાખી ઇંદ્રિયોને રોક રોક કર્યા કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને દુઃખ આવ્યાજ કરે છે.

(૧૩૧)

માયા માયા સખ કોઈ કહે, માયા લખે ન કોય;
જો મનસે ના ઉતરે, માયા કહિયે સોય.

જગત મિથ્યા છે, અને આ બધું માયાજ છે, એવું સર્વ કોઈ બોલે છે ખરા, પણ માયા શું છે તે કોઈ જાણતું નથી; જે કાંઈ મનમાંથી નહિં જાય, તેને માયા કહેવી. અર્થાત-કાર્ય કરવાનું છોડી દીધું હોય યાને અમૂક વિષય લોગવવાનું મુકી દીધું હોય છતાં તે ચીજના વિચારોને કલ્પનાઓ મનમાંથી નહિં જાય, ત્યારે જાણવું કે આપણે માયામાંજ રહેલા છઈએ.

(૧૩૨)

માયા ઊરન સખ કોઇ કહે, માયા ઊરી ન જાય;
ઊરનકી જો બાત કરે, તો બહોત તમાચા ખાય.

માયા છોડી દેવી, એવું સર્વ કોઇ કહે છે, પણ એમ કાંઈ
માયા છુટતી નથી; માયા છોડવાને માટે માત્ર મોહોડાંની વાતો
જેઓ કર્યા કરે છે, તેઓ માયાના હાથના વધારે તમાચા ખાય છે.

(૧૩૩)

મન મતે માયા તણ, યું કર નિકસા બહાર,
લાગી રહી જાની નહિં, ભટકી ભયોં ખુવાર.

મેં માયા છોડી દીધી છે એવું મનથી માની લઈ, જે કોઈ
સંસાર છોડીને એકાંતવાસમાં જાય છે, તેને માયા તો સાથે લાગેલીજ
હોય છે, અને એ વાત તે સમજતો ન હોવાથી, વગર ફેકટનો
ભટકીને ખુવાર થાય છે.

(૧૩૪)

માયા તણ તો ક્યા ભયા, માન તજ નહિં જાય,
માને બડે મનીવર ગલે, માન સખનકો ખાય.

માયા છોડી દીધી, યાને ઇંદ્રિયોમાં વિષયો ભોગવવાનું છોડી
દીધું હોય તો શું થયું? માનનો વિચાર યાને “ હું મોટો છું ”
એવો ખ્યાલ તો છોડ્યો નથી? માન એવી ચીજ છે કે તેનાથી
મોટા મુનીઓ પણ ગળી જાય છે, એ માન સર્વ કોઈને ખાઈ જાય છે.

(૧૩૫)

માન દિયો મન હરખ્યો, અપમાને તન છીન;
કહે કબીર તખ જાનીઓ, માયામે લૌલીન.

માન મળે ત્યારે મન હરખાઈ જાય, ને અપમાન થાય ત્યારે
શરીર બધું નિકળી પડે યાને માણસને ગુસ્સો આવે ત્યારે, કબીરજી
કહે છે કે એમ બધાનું જે તે માણસ માયામાં તકન લીન છે.

(૧૩૬)

માન તબ્બ તો કયા બયા, મનકા મતા ન બય;
સંત બચન માને નહિં, તાકો હરિ ન સોંહાય.

માન છોડી દીધું યાને બાહરથી મોટાઇ દેખાડવાનું મુકી દીધું, તેથી શું થાય? મનની અંદર છુપાઇ રહેલો મોટાઇનો ખ્યાલ તો દુર થયો નથી? મનની અંદર મોટાઇ રહેવાથી માણસો, સાધુપુરુષનાં ગુણ વચનો માનતા નથી અને તેઓનું મન, ઇશ્વરની ઉંચ માયા તરફ નથી, પણ દુનિયવી માયામાંજ રમતું હોય છે, અર્થાત,—તેઓ હજી માયાના ગુલામ છે.

(૧૩૭)

માયા છયા એક હય, જાને બિરલા કોય;
ભાગે તાકે પિછે પરે, સનમુખ આગે હોય.

માયાને છાયા એકજ છે; માણસનો ઓળો બ્યારે તે ચાલે છે યા દોડે છે ત્યારે આગળ યા પાછળ, પણ માણસની સાથેનો સાથેજ રહે છે તેમ, માયા ઓળાની માફક માણસ સાથે રહેલી છે, એ વાતનો ભેદ કોઇ વિરલો પુરુષજ જાણે છે.

(૧૩૮)

માયા સમી ન મોહિની, મન સમા નહિં ચોર;
હરિજન સમા ન પારખુ, કોઇ ન દીસે ચોર.

માયાનાં જેવી મોહિની, યાને લલચાવનાર શક્તિ ખીજી એકે નથી, ને મનના જેવો ચોર ખીજો કોઇ નથી, એ બે વાતને સમજનાર, હરિજન શિવાય ખીજો કોઇ દેખાતો નથી. (હરિજન એટલે, જેણે પોતાનું તન, મન ઇશ્વરને અર્પણ કરીધું છે અને જે નિરંતર લોક-કળ્યાણ અર્થેજ જીવંત અર્પણ કરે તે.)

(૧૩૯)

માયાસે કો મત મિલે, સખ બહેલા દે બાંય ;
નારદ સા મૂની ગલા, તો કહાં બરોસા તાય ?

માયાને કોઈ મળતાં ના, યાને માયાની જે ચીજો હોય તેને
નિવારી મુકો, કારણ કે, નારદ જેવો મોટો રૂપી તેનાથી ઠગાઈને
દુઃખમાં આવી પડ્યો તો પછી સાધારણ માણસનો શું બરોસો ?

(૧૪૦)

સાંકળ હું તે સખ હય, ચેહ માયા સંસાર ;
સો કયું કુટે બાપરે, જો બાંધે કિરતાર ?

આ માયાને સંસારને સાથે બાંધવાવાળી જે સાંકળ છે, તે
માણસનું “હું અને માફ” એવું જે “હુંપણું” લાગેલું છે તે
છે, અને એ “હું પણું” જીવને ખુદા તરફથીજ મળેલું હોવાથી,
તેમાંથી તે કેમ છુટો થઈ શકે ?

(૧૪૧)

છોરે બિન કુટે નહિ, છોરન હારા રામ;
જીવ જતન બહોતહિ કરે, પર સરે ન એકો કામ.

જ્યાં સુધી માણસ પોતે છોડતો નથી. ત્યાંસુધી માયા છુટતી
નથી, અને તે છોડાવનાર ખુદાજ છે, તે સિવાય માણસ ગમે એવું
કરે પણ કાંઈ વળતું નથી. અર્થાત-જગત બધીજ માયા છે, અને
એ માયારૂપી યંત્રને લીધે આખું જગત ચાલે છે, પણ જે કોઈ
યંત્રની અમુક કળ અથવા દોરી તેના કર્તાના અથવા ચલાવનારના
હાથમાં હોય છે, તેથી તે જેમ તે કળને મરડે અથવા દોરીને
ખેંચે, તેમ તે યંત્ર ચાલે છે, તેવી રીતે આ માયા યંત્રની
દોરી જગકર્તા ઇશ્વરના હાથમાં છે અને તે પોતાની ઇચ્છાથી જેમ

ચલાવવા ઇચ્છે છે તેમ તે ચાલે છે. અર્થાત—માયા ઇશ્વરને આધીન છે ત્યારે જે વસ્તુ જેને આધિન હોય તેની કૃપા મેળવવી, જેથી તેની આજ્ઞામાં રહેલી વસ્તુ આપણને બાધ કરી શકે નહિ, માટે કૃષ્ણીરજીવું કેહવું એ છે કે તું ઇશ્વર તરફ મન લગાડી તેની કૃપા મેળવ, કે માયામાંથી આપોઆપ છુટી શકાશે.

(૧૪૨)

કૃષ્ણીર! માયા મોહિની, જૈસી મિઠી ખાંડ;
સદ્ગુરૂ કૃપા ભય, નહિ તો કરતી ભાંડ.

ઓ કૃષ્ણીર! એ માયાની મોહિની એવી છે કે શાકર જેવી મિઠી લાગે છે તેથી કોઈને છોડવાનું ગમતું નથી, પણ મારી ઉપર શ્રી સદ્ગુરૂની મેહુરબાની થઈ, ને તેઓએ જ્ઞાન આપી મને સમજાવ્યો તેથી હું બચ્યો, નહિં તો એ માયા મને પણ પોતાની જાળમાં ફસાવી નાંખતે.

(૧૪૩)

ભલા ભયા જો ગુરૂ મિલા, નહિ તો હોતી હાંણ;
દિપક જોત પતંગ જયું, પડતા પુરી જાન.

સારું થયું કે મને ગુરૂ મળ્યા, નહિં તો જેમ પતંગિયું બતીને જોઈને તેનાંથી લલચાઈને, તે પર બેસવા જતાં પોતાનો જાન ગુમાવે છે, તેમ હું (કૃષ્ણીર) પણ આ દુનિયાની માયા પર મોહિતો રહેતો, ને નાશ પામી જતો.

(૧૪૪)

કૃષ્ણીર! માયા ડાકની, ખાયા સખ સંસાર;
ખાઈ ન શકે કૃષ્ણીરકો, જાકે રામ આધાર.

ઓ કૃષ્ણીર! એ ડાકણી માયા સંસારનાં બધાં લોકોને ખાઈ ગઈ છે, પણ જે કોઈ કૃષ્ણીરની માફક ખુદા પરજ આધાર રાખે

યાને જે માણસ ઇશ્વરને શરણુ જાય તેને માયા કદીથી ખાઈ શકતી નથી.

(૧૪૫)

કળીર! જીગડી કયા કહું, ભવજળા ડુબે દાસ,
પાર બ્રહ્મ પતિ છાંડકે, કરે દુનિકી આસ.

ઓ કળીર! આ કળજીગડી શું વાત કહું? સર્વ કોઈ એ માયાના મહાસાગરમાં ડુબી જાય છે; ખરો પરબ્રહ્મ યાને ઇશ્વર જે કુળ જગતનો ધણી છે તેને છોડીને, દુનિયાની આશા રાખે તે કેમ બચી શકે?

(૧૪૬)

કળીર! એ સંસારકો, સમજવું કંઈ ખાર;
પુછજ પકડે ભેંસકો, ઉતરા ચાહે પાર.

હું (કળીર) આ સંસારનાં લોકોને કંઈ કંઈ વખત સમજવું છું; કે તમો ભેંસનું પુછડું પકડીને પાર ઉતારવા માંગો તે કેમ બની શકે?

(૧૪૭)

જો તું પડા હૃય કંદમેં, નિકસેગા કયું અંધ?
માયા મદ તોડું ચઢ, મત ભુલે મત મંદ.

હું આંધળા માણસ, તું માયાના વિષયોમાં ફસાયેલો છે, તેમાંથી હવે તું કેમ નિકળી શકશે? કારણ કે તને માયાનો મદ (કેક) ચઢેલો છે, અને તું બુદ્ધિહીન થઈ ગયો છે!

(૧૪૮)

માયા બહિ હૃય ડાકની, કરે કાલકી ચોંટ,
કોઈ એક હરિજન ઉંખરા, પાર બ્રહ્મકી ઓટ.

માયા એવી મોટી ડાકણ છે કે તે બધાને કાળનાં હાથમાં સપડાવ્યા કરે છે, જેના સપાટામાંથી કોઈ એક હરિજન જેણે બુદ્ધાને આશરો પકડ્યો તેજ બચવા પામે છે.

(૧૪૯)

કૃષ્ણીર! કાયા પાહોની, હંસ બચાઉ માંહે;
ન જાતું કષ્ણ જાયગી, મોહે ભરોસા નાંહે.

ઓ કૃષ્ણીર! આ કાયા યાને શરીર તો એક પહરોણો યાને
મેહમાન છે, ને ખરું કાર્ય કરનાર જીવ તેની અંદર છે; એ શરીર
ક્યારે જતું રહેશે તેનો મને ભરોસો નથી.

(૧૫૦)

કહત સુનત જીગ જાત હય, બિષે ન સુએ કાળ;
કૃષ્ણીર કહે રે પ્રાંનિયા, સાહેબ નામ સંભાળ.

કહેતાં ને સાંભળતાં કંઈ જીગો ચાલી જાય છે પણ માણસ ઈદ્રિ-
ઓનાં વિષયોમાં યાને માયાની કેદમાં પડ્યો રહેવાથી, તેને સુઝતું
નથી કે મારાં માથાં ઉપર કાળ (મોત) ઉભેલો છે, માટે ઓ જીવ!
હું કૃષ્ણીર, તને કાળ વિષે કહું છું તો સમજીને હવે ખુદાતું નામજ
સાચવી રાખવાની કોશેશ કર.

કાળ વિષે.

(૧૫૧)

મુસા ડરપે કાળમું, કઠણ કાળકા ભેર;
સ્વર્ગ ભુ પાતાલમે, જહાં ભવે તહાં ધોર.

કાળ યાને જમનું ભેર એટલું તો સખત છે કે તેનાથી મુસા પેગમ્બર જેવા પણ ધુજે છે; સ્વર્ગ, પૃથ્વી ને પાતાળ, જ્યાં પણ જીવે ત્યાં એનો દોર રહેલો છે. યાને આ ત્રણ નિચલી દુનિયામાં, સઘળું નાશ કરવાનું કામ કાળને હાથ રહેલું છે.

(૧૫૨)

ફાગણ આવત દખકે, મન કુરે બનરાય;
છન ડાલી હમ કિંડા કિયા, સોહિ પ્યારે બાય.

ફાગણ રૂતુને આવતાં ભેઈને ઝાડ, જે જંગળનો રાજા કહેવાય તે મનમાં બળાપો કરે છે કે, જે ડાળીઓ મેં મહેનત કરીને બનાવી તે મારાં બધાં વહાલાંઓ હવે જતાં રહેવાનાં !

(૧૫૩)

પાત ઝરંતા દખકે, હસતિ કુપલિયાં;
હમ ચલે તુમ ચાલીયો, ધિરી બાપલિયાં.

પાતરાને નિચે પડતાં ભેઈને ડાળી હસવા લાગે છે ત્યારે પાતરાં કહે છે કે બેન, હમે તો ચાલ્યાં, તું જરા થોભ, તારો વારો આવશે ત્યારે તનેથી ચાલવું પડશે.

(૧૫૪)

પાત ઝરંતા યું કહે, સુન તરવર બનરાય ;
અબકે બિહુરે કહાં મિલેગે, દૂર પડેગે જાય ?

પાતરાંઓ આડપરથી ઝરી પડતાં એમ બોલે છે કે, ઓ વનના રાબ, તારાથી હમો છુટાં થઈએ છીએ, તે પાછાં ક્યાં સાથે મળશું ? હમે તારાથી દુર પડી જઈશું.

(૧૫૫)

ફિર તરવરળી યું કહે, સુનો પાત એક બાત;
સાધયાં એસા સરજયા, એક આવત એક જાત.

ત્યારે આડ એમ જવાબ આપે છે કે ઓ પાતરાં, તુ મારી એક વાત સાંભળ; ખુદાએ એવું સરજ્યું છે કે એક આવે ને એક જાય.

(૧૫૬)

માલી આવત દખકે, કળીયાં કરી પુકાર;
ફૂલ ફૂલ તુમ ચુંન લહો, કાલ હમારી બાર.

માળીને આવતાં જોઈને આડની કળીઓ પોકાર કરે છે કે ઓ માળી, આજે ખિલેલાં ફૂલોને તું તોડી લઈ જા, કાલે હમારી વારી આવશે.

(૧૫૭)

ચક્રિક ફિરતી દખકે, દિયા કળીરા રોય;
દો પુંઠ બિચ આયકે, સાથેત ગયા ન કોય.

એવી રીતે, આ કાળનાં ચક્રને બધે ફરતું જોઈને, કળીરજી રડવા લાગ્યા ને કહ્યું કે જેમ ઘંટીના બે પડની વચ્ચે અનાજના જે દાણા આવે છે તેમાંનો કોઈ પણ દાણો આખો રહી જતો નથી, તેમ આ કાળનાં સપાટામાંથી કોઈ પણ સલામત જવા પામતું નથી.

(૧૫૮)

આરે પારે જો રહ્યા, છના પીસે સોય;
ખુટ પકડકે જો રહે, તાકો પીસ શકે ન કોય.

એ ઘંટીના બે પડની વચ્ચે જે દાણા આવે છે તેઓ બધા ફળાઈને ખારીક આટો થઈ જાય છે. પણ જે કોઈક દાણો ઘંટીનાં ખીલને પકડીને બેઠો હોય, તેને તે ઘંટી પીસી શકતી નથી; અર્થાત્—આ જગતના ચક્રવામાં રહેલા યાને માયામાં રમી રહેલા માણસો બધાં કાળને હાથ માર્યાં જાય છે. પણ જે કોઈ તેના મધ્ય-ખિડુંમાં રહે છે યાને ખુદાને પકડીને બેસે છે તેને કાળ કદીએ મારી શકતો નથી.

(૧૫૯)

કાળ સિરાને આ ખડા, જાગ પ્યારે મિત,
રામ સ્નેહિ આવરા, તું કયું સોય નચિંત?

તારા તકિયા આગળ જમ આવીને ઉભો રહેલો છે, માટે તું જાગૃત થા! તારે તો ખુદાને મળવું છે ત્યારે એ ગભરાયલા માણસ! તું કાંય એવો નચિંત થઈને સુતો છે?

(૧૬૦)

માટી કેરા પુતલા, માણસ ધર્યા નામ;
દિન દો ચાર કારણે, ફિર ફિર રોકે ઠામ.

જેવું માટીનું બનાવેલું પુતળું હોય છે, તેવું આ શરીર માત્ર પુતળું છે, કે જે માણસનું અમૂક નામ ધારણ કરે છે અને એ પુતળું જ છે કે જે થોડાક દિવસના કાંઈક કાર્ય માટે, અમૂક અવતાર લઈને, વારંવાર આ ધરતિપર આવી, અમૂક જગ્યા રોકે છે.

(૧૬૧)

ખડ ખડ બોલી ઠિકરી, ઘડ ઘડ ગયે કુંભાર;
રાવણુ સરખે ચલ ગયે, જો લંકાકે સરદાર.

એ માટીની ઠિકરી (શરીર) હસી હસીને કહે છે કે એવાં
એવાં વાસણો તો ઘણાંએ કુંભારો ઘડીને ચાલતા થયા છે, રાવણુ
જેવો લંકાનો રાજા, તે પણ છોડીને ચાલી ગયો.

(૧૬૨)

ધમ્મન ધમતિ રહે ગધ, બુજ ગયે અંગાર;
એહુરન ઠબકા રહે ગયા, જખ ઉઠ ચલા લોહાર.

ભટ્ટીમાંનો અગ્નિ બુજાઈ જાય છે ત્યારે ધમ્મણુ ચાલતી બધે
પડે છે, અને જ્યારે લુહાર ધમ્મણુ મુકીને ચાલતો થાય છે, ત્યારે
એહુરણુ ઉપર ઠબકો પડવાનું કામ બધે પડે છે તેમજ, જીવ શરીર
છોડીને ચાલતો થયો કે તે શરીર નકામું થઈ પડે છે.

(૧૬૩)

કાચી કાયા મન અસ્થિર, થિર થિર કામ કરંત;
જ્યું જ્યું નર નિધડક ફિરે, ત્યું ત્યું કાલ હસંત.

આ શરીર કાચું છે, મન ભમતું છે યાને હર પળે તે કંઈ ને.
કંઈ બાહરની ચીજો તરફજ દોડતું હોય છે. જેથી માણસનું, (ખુદાને
પીછાણવાનું) કામ ઘણુંજ ધીમું ધીમું ચાલે છે, પણ જેમ જેમ
તે માટે માણસ નફરો થઈ ફરે છે, તેમ તેમ કાળ તેને માટે
હસે છે, યાને કાળના હાથમાં સેહલાઈથી તે સપડાયા ફરે છે.

(૧૬૪)

કાળ હમારે સંગ રહે, કૈસી જતનકી આસ,
દિન દશ રામ સંભાર લે, જખલગ પિંજર પાસ.

કાળ આપણી સાથેજ રહેલો છે યાને મરણુ તો નીપજવાનું

છેજ ત્યારે શરીર હુમેશાં જળવાઈ રહેશે એવી આશા તે કેવી કરવી? માટે હું કબીર તને કહું છું કે એ શરીર તારી પાસે છે એટલાં તું ખુદાને યાદ કરી, તારૂં કામ કરી લે.

(૧૬૫)

પાવ પલકકી ખબર નહિં, કરે કાલકો સાજ,
કાળ આઆનક ઝડપેંગા જયું તીતરકો બાજ.

યા ઘડીની પણ ખબર નથી કે શું થશે? ત્યારે આવતી કાલે શું પેહરીશ, શું ખાઈશ, તેની તૈયારી શા માટે કરવા બેઠો છે? જેમ બાજ પક્ષિ તિતરનો શીકાર કરે છે તેમ અચખુચ કાળ આવીને તને પકડી લઈ જશે, તેની કાંઈ ખબર છે?

(૧૬૬)

કબીર! ગાફેલ કયું ફિરે, કયું સોતા ઘનઘોર.
તેરે સિરાને જમ ખડા, જયું અંધિયારે ચોર.

ઓ કબીર! તું ગાફેલ જેવો કાંય કર્યા કરે છે, ને ભર ઉંઘમાં કાંય પડ્યો રહે છે? જેમ ચોર અંધારામાં ઉભો રહે છે, તેમ જમ પણ તારા તકિયાની પાછળ છુપાઈને ઉભો રહેલો છે!

(૧૬૭)

કબીર! જે દીન આજ હય, સો દિન નાહિં કાલ.
ચેત શકે તો ચેત લે, બીચ પડી હય ખ્યાલ.

ઓ કબીર! જે તક આજે હોય તે કાલે નથી મળવાની માટે તું જે સમજી હોય તો ચેતીને તે તકનો લાભ આજેજ લઈ લે, કારણ કે કાલને આજની વચ્ચે મોત ઉભું રહેલું છે.

(૧૬૮)

યા અવસર ચેત્યો નહિ, ચુકયો માટી ઘાત;
માટી મિલન કુંભારકી, બહોત સહેજો લાત.

હમણાંજ ટક મળી ત્યારે તું નહિં ચેતી જાય, યાને મનુષ્ય
જાતિમાં તને જન્મ મળ્યો, તે જન્મનો તેં લાભ લીધો નહિં, તો
એમ જાણ કે તું એકદમ રસ્તો ચુકી ગયો, અને તેથી કુંભારની
માટીની પેરે તુંને ઘણેક માર ખાવો પડશે.

(૧૬૯)

દરદ ન લેવો જાતકો, મુવા ન રાખે કોય;
સગા ઉસીકો કીજીએ, જે નેત નિભાવું હોય.

તાડું પોતાનું દુઃખ કોઈ લેવાનું નથી, ને મરણ પછી તારાં
શરીરને ઘરમાં પણ કોઈ રાખવાનું નથી, માટે તું એવા સમો કરી
રાખ કે જે તારી સાથે રહી, તને હંમેશાં નિભાવી લે.

(૧૭૦)

મનખા જનમ પામકે, જખલગ લજ્યો ન રામ;
જૈસે કુવા જળ ખિન બન્યો, તોકો નહિં કામ.

પાણી વિનાનો કુવો જેમ નકામો હોય છે, તેમ મનુષ્ય જાતિમાં
લીધેલો જન્મ, ખુદાની લખિત કાર્યા વિના નકામોજ છે.

(૧૭૧)

ભુટે મુખકો મુખ કહે, માનત હય મન મોહ;
જગત ચખેના કાલકા, કષ્ટ મુખમે કષ્ટ ગોહ.

ખોટા મુખોને ખડું મુખ છે એવું તું માની, તેમાં રાજ
રાજ રહે છે, પણ એ કાંઈ તારું નથી, કારણ કે આ આખું જગત
કાળનો માત્ર ખોરાક છે, કે જેનો કેટલેક ભાગ તેનાં (કાળનાં) મોહો-
કામાં ચવાતો હોય છે, ને બાકીનો ભાગ તેના ખોળામાં પડેલો હોય છે.

(૧૭૨)

જો દેખા સો વિનાશ હિ, નામ ધર્યાં સો જાય;
કળીર, ઐસા તત્વ ગ્રહો, જો સદ્ગુરુ દિયે બતાય.

જે આંખે દેખાતી ચીજો છે તે બધી નાશ પામવાની, જેનું નામ તેનો નાશ છેજ; માટે હું કળીર તને કહું છું કે, જે તત્ત્વ તારા સદ્ગુરુએ તને દેખાડી આપ્યું હોય, તે (ખરાં) તત્ત્વનેજ તું પકડી રાખ.

(૧૭૩)

કળીર! આયા હય સો જાયગા, રાજ રંક ફકીર.
કોઇ સિંહાસન ચઢ ચલે, કોઇ બંધ જાત જંજીર.

ઓ કળીરા! રાજ, રંક કે. ફકીર જેઓ આવ્યા છે યાને જન્મયા છે તે બધાં મરવાનાં, કોઇ રાજગાદી લોગવીને, તો કોઇ બંદીખાનું લોગવીને, અથવા દરિદ્રતા લોગવીને, પણ સર્વ કોઇ જવાનું.

(૧૭૪)

સંગી હમારે ચલ ગયે, હમખી જાને હાર;
કાગજમે કહુ બાકી હય, તાસે લાગી બાર.

મારા સગાં સ્નેહિઓ જતાં રહ્યાં છે ને મનેએ જવું છે. પણ જન્મોત્તરિમાં લખ્યું છે કે થોડીક વાર બાકી છે, તેથી ઢીલ થઇ છે.

(૧૭૫)

કળીરા થોડા જીવના, માંડા બહોત મંડાન;
સખહિ છાડકે ચલ ગયે, રાજ રંક સુલતાન.

ઓ કળીર! એટલું થોડું જીવવાનું છે ત્યારે એટલો બધો પસારો શાનો માંડી બેઠો છે? રાજ, ફકીર, કે બાદશાહ સર્વ કોઇ, અહિંયાંજ સઘળું છોડીને ચાલ્યા ગયા છે.

(૧૭૬)

કાલે ચુનાવે મેડિયાં કરતે દોડા દોડ ?
ચિઠી આઈ રામકી, ગયે પલકમે છોડ.

શા માટે, મોટી મોટી હુવેલીઓ અંધાવે છે, ને એટલી દોડા
દોડી કરી રહ્યો છે? એક પળકવારમાં ખુદાનો પેગામ આવ્યો, તો
એ અધું છોડીને તને તુરત આલતું થવું પડશે.

(૧૭૭)

જન ઘર નૌખત બાજતી, હોતે છબ્બીશ રાગ;
સો ઘરહિ ખાલી પડે, બેઠન લાગે કાગ.

જે ઘરમાં નગારાં વાગતાં હતાં, ને છબ્બીસ ભતના રાગો ગવાતા
હતા, તે ઘરો પણ ખાલી થઈ ગયાં છે, અને ત્યાં હવે કાગડાઓ
આવીને બેસવા લાગ્યા છે.

(૧૭૮)

જન ઘર નૌખત બાજતી, મંગલ બાંધે દ્વાર;
એક હુરિકે નામ બિન, ગયા જનમ સખ હાર.

જેનાં ઘરમાં નગારાં વાગતાં હતાં, ને બારણે તોરણો અંધાતી
હતી, યાને જ્યાં બધો દુનિયવી ઠાકમાઠ હતો, પણ જ્યાં ખુદાનું
(એક) નામ લેવાતું ન હતું, તે ઘરનાં લોકો પોતાનો જન્મ ખર-
ખાદ કરી ગયા છે.

(૧૭૯)

કયા કરીયે કયા બેડીયે, થોડે જીવનકે કાજ;
છાંડી છાંડી સખ ભત હય, દેહ ગેહ ધન રાજ.

થોડા દિવસની જીંદગી માટે કાં પછાડા મારી પેલું કરું, પેલું
મેળવું, ફલાણી સગાઈ કરું, વગેરે કરી રહ્યો છે? સઘળું દ્યાંજ એકી
ધન દોલત, રાજપાટ વગેરે મુકી સર્વ આલ્યાં ગયાં છે.

(૧૮૦)

એક દિન અયસા હોયગા, કોઇ કીસીકા નાહિ;
ઘરકી નારી કોણુ કહે, તનકી નારી નાહિ.

એક દીવસ તારો એવો આવશે કે જ્યારે કોઇ તારું થવાનું નથી, તારાં શરીરની નાડી પણ (ચાલતી બંધ થશે) રહેશે નહિ તો પછી મારી બાયડી પણ ક્યાં કેહવા જવાનો છે; મતલબ કે જ્યાં આ દેહનોજ અંત આવ્યો ત્યાં કોઇપણ મનુષ્ય કે વસ્તુ આપણને કામ લાગતાં નથી.

(૧૮૧)

જગો લોકો મત સોવો, ન કરો નિંદસેં આર,
જૈસો સ્વપનો રચનકો, એસો એ સંસાર.

માટે હું કબીર, તમોને ચેતવું છું, કે તમો જાગૃત થાવો ને અયશ આરામની ઉંઘમાં પડી ના રહો; કારણ કે આ સંસાર તો માત્ર રાતનાં એક સ્વપના જેવો છે, કે જેને આવીને જતાં રહેતાં વાર લાગતી નથી.

(૧૮૨)

ઉંચા ચઢ પુકારીયા, યુમત મારી બહોત;
ચેતનહારા ચેતીયો, સિરપે આધ મોત.

હું ઉંચે ઉભો રહી, યાને બધાં સાંભળે તેમ કહું છું, કે તમારાં માથાં ઉપર મોત ભમ્યા કરે છે, માટે તેનો કાંઈ વિચાર કરો, ને સમજીને ચેતી જાવો.

(૧૮૩)

સખ કોઇ મર જાત હય, કાળ જાળકી પાસ,
રામ નામ પુકારતાં, કોઇકે ઉબરા દાસ.

એ કાળની જાળમાં સપડાઈને સર્વ કોઇ નાશ પામે છે, જે

કોઈ માત્ર ખુદાનોજ આશરો લીધે છે, તેજ (તેનો) બદો સલામત બચી જાય છે.

(૧૮૪)

એક છુંકે કારને, રોતા સખ સંસાર,
અનેક છુંક ખાલી ગયે, તિનકા કોન બિચાર ?

એક ટીપાંને ખાતર, દુનિયાંના લોકો રડવા બેસે છે, પણ એવાં તો અનેક ટીપાંઓ યાને અનેક જન્મો ખાલી ગયા યાને વગર ફેક-ટના ગયા, તેનો કોણ વિચાર કરે છે ?

(૧૮૫)

મરતોં મરતોં જુગ મુવા, અવસર મુવા ન હોય;
દાસ કબીરા મું મુવા, બહોર ન મરના હોય.

મરતાં મરતાં કાંઈ જુગો ચાલી ગયા છે, પણ વખત કાંઈ મરતો નથી; પણ હું કબીર, જે ખુદાનો બદો થયો છું તે એવી રીતે મરી ગયો છું કે મને ફરીને મરવાનું રહ્યું નથી.

(૧૮૬)

જો મરનેસે જગ ડરે, સો મેરે મન આનંદ;
કબ મરિયે કબ ભેટીએ, પુરન પરમાનંદ.

જે મરવાથી લોકોને ખ્હીક લાગે છે તે મારે મનથી તો આનંદ છે, અને હું તો રાહ જોઉં છું કે ક્યારે મરું કે પરમાત્માને ભેટું.

(૧૮૭)

મરૂં મરૂં સખ કોઈ કહે, મેરી મરે બલાય;
મરના થા સો મર ચુકા, અખ કોન મરેહિ જાય ?

દુનિયામાં સહ કોઈ કહે છે કે હું તો મરું છું પણ કબીરની બળાએ મરતી નથી, કારણ કે જે સઘળું મરવાનું હતું તે મરી ગયું, ત્યારે બાકી રહ્યું શું કે તે મરી જાય ?

(૧૮૮)

મન મુવા માયા મુઘ, સંશય મુવા શરીર;
અવિનાશી તો ના મરે, તું કયું મરે કળીર?

મન મરી ગયું, માયા મરી ગઈ, ને મારા શરીરના વેહેમો હતા તે પણ મરી ગયા, એવી રીતે જે કાંઈ મરવું જોઈએ તે સર્વ મરી ગયું; પણ જે અવિનાશી છે યાને જીવ કે જેનો નાશ નથી અને જે ખરેખરનો “હું” છે તે કેમ મરી જાય?

(૧૮૯)

જીવત સેં મરનો લલો, જો મર જાને કોય;
મરને પહેલે જો. મરેં, કુલ ઉજ્યારા હોય.

જીવવા કરતાં મરવું બેહેતર છે, પણ તે કેમ મરવું એ જે કોઈ જાણતો હોય ત્યારેજ, અને તે રીતે જે કોઈ, મરણ આગમ્ય મરે, તેને સઘળું અજવાળું થઈ જાય.

(૧૯૦)

મરતેં મરતેં જુગ મુવા, સુત બિત દારા જોય;
રામ કળીરા યું મુવા, એક ખરાખર હોય.

મરતાં મરતાં જુગો મરી ગયા; સિ પોતાના છોકરાને અને બરથારને મરણ પામતો જીવે છે, પણ હું કળીર એવી રીતે મરી ગયો છું કે હું ખુદ સાથે એક થઈ ગયો છું.

(૧૯૧)

ના મુવા ના મર ગયા, નહિં આવે નહિં જાય;
એ ચરિત્ર કરતારકા, ઉપજેં જૌર સમાય.

આત્મા જે પોતે ખરો માણસ છે, તે કાંઈ મરતો નથી, ને તે કદી પણ મરણ પામતો નથી; તે આવતો પણ નથી ને જતો એ

નથી, પણ તેનું ચરિત્ર એવું છે કે તે બહાર થઇને પાછો પોતામાંજ સમાઈ જાય છે.

(૧૯૨)

જોય મરે સો જીવ હય, રમતા રામ ન હોય,
જન્મ મરણસેં ન્યારા હય, સાહેબ મેરા સોય.

જે કાંઈ મરે છે તે યાને માણસનું નીચકું ભાંન છે, પણ આત્મા કાંઈ મરતો નથી; તે તો જન્મ—મરણની પેલી મેર છે યાને તેને મરણ યા જન્મ જેવું કાંઈ નથી.

(૧૯૩)

હરિ મરિ હે, તો હમ હું મરિ હું;
હરિ ન મરિ હે, તો હમ કાહે મરિ હું?

જો ખુદા મરતો હોય તો પછી હું (કુબીર) પણ મરવાનો, પણ જો ખુદાને મરણ જેવું હોયજ નહિ યાને તેને નાશ નથી, તો પછી હું કેમ મરું યાને મારો નાશ કેમ થાય? અર્થાત, ખુદા હંમેશગીનો છે, ને માણસનો આત્મા તેનોજ ભાગ છે, ત્યારે તે પણ અમર હોવાથી તેને મરણ જેવું કશું નથી.

(૧૯૪)

જખ તક આશ શરીરકી, નિર્ભય ભયા ન જાય,
કાયા માયા મન તજે, ચૌપટ રહા બજાય.

જ્યાંસુધી શરીરનું મમત્વ છે યાને શરીર તે “હું છું” એવો ખ્યાલ રહે છે, ત્યાંસુધી કોઈપણ માણસ નિર્ભય થઈ શકતો નથી, યાને કાળના ભયમાંથી છુટો થતો નથી; જ્યારે મનમાંથી શરીર વિષેની ધનતેબરી અને જગતની માયાનો વિચાર છુટી જાય, ત્યારે તે માણસને માટે સઘળાં બબરો યાને રસ્તાઓ ખુલ્લા થાય છે, અને પછી તેને કોઈપણ બતનો ડર રહેતો નથી.

(૧૯૫)

અજહુ તેરા સખ મિટે, જો જુગ માને હાર,
ઘરમે ઝઘડા હોત હથ, સો ઘર જરહિ દાર.

જો તું એમ સમજે કે આ સંસારમાં મળતી ફતેહો તો બધી હારજ છે, તો તારી જાંબળોનો છેડો આજેજ આવી જાય; માટે આ તમારાં ઘર (શરીર) માં જે મારામારી ચાલી રહી છે, તારી ઈંદ્રિયોની ખેંચતાણુ થયા કરે છે, તેને તું બાળી નાખ.

(૧૯૬)

અજહુ તેરા સખ મિટે, જો મન રાખે ઠાર,
ગમ હો તે સખ છોર દે, અગમ પંથકુ દાર.

જો તું તારાં મનને સમજાવીને કાળુમાં રાખે, ને તેને શાંત કરે તો તારી બધી જાંબળો આજેજ મટી જાય, માટે જે જે હુદ-વાળી (નાશવંત) ચીજો છે તે બધી સુકી દે, ને જે બેહુદનો રસ્તો યાને ખુદાને મળવાનો મિનોઈ માર્ગ છે તેનેજ તું પકડી રાખ.

(૧૯૭)

મેં મેરા ઘર જલ્યા, લિયા પલિતા હાથ;
જો ઘર જલો આપના, તો ચલો હમારે સાથ.

કપીરજી કહે છે કે, મેં મારું ઘર બાળી નાખ્યું ને તેમ કરી કાળને મારા હાથમાં લીધો તેમ તું જો તારું ઘર બાળી નાખતો હોય, તો મારી સાથે ચાલ, યાને તું પણ મારી માફક નિર્ભય થઈ જશે.

(૧૯૮)

ઘર જલો ઘર ઉગરે, ઘર રાખે ઘર જાય;
એક અચંબા દેખિયા, મડા કાલકો ખાય.
જે કોઈ ઘર બાળે, તેનું ઘર બચી જાય અને જે ઘર રાખે તેનું

ધર જતું રહે; એવું અભયબ જેવું મેં જોયું છે કે મુવેલો હોય તે કાળને ખાઈ ભાઈ છે. અર્થાત-માણસનું ધર તે તેનું નિયત્તુ બાન યાને “હુંપણું” છે જે તેને દુનિયવી ચીજ સાથે જોડેલું રાખે છે, એ નિયત્તુ બાનને જે કંઈ બાળી નાખે યાને તે મળે નહિ થઈ ભય એવું કરે, ત્યારે તે માણસ ખરાં ઉંચાં ભાનમાં રહી શકે, ને ઇશ્વરને પોહોંચી શકે, ત્યારે તે કાળને જીતી શકે.

(૧૯૯)

કપીર ! મરતક દેખ કર, મત ધરો બિંધાસ,
કપહુ જાગે જીત હોય, કરે પિંડકો નાશ.

માણસને સાધારણ રીતે મરણ પામેલો જોઈને, તું એમ ધારતો ના કે, તે માણસ ખરેખર મરી ગયો છે; કારણ કે તે ઘણીકવાર જાગૃત થઈને, પિંડનો નાશ કરી નાંખે છે. (પિંડ એટલે મરણની ક્રિયાઓ થતી વેળા ત્યાં રાખેલો ખોરાક.)

(૨૦૦)

મરતક તો તબ જાનીયે, આપા ઘરે ઉઠાય;
સહેજ સુન્યમે ઘર કરે, તાકો કાળ ન ખાય.

જ્યારે માણસનું “હુંપણું” નિકળી જાય, ત્યારે જાણવું કે તે ખરેખર મરણ પામ્યો છે; જેનું મન સુન્યની હાલતમાં રહી શકે, યાને જેનાં મનમાંથી ઈર્દ્રિઓનાં વિષયોના વિચારો, આકારો, ખ્યાલો બધા જતા રહ્યા હોય, તેમજ તેનું નીચલું ભાન પણ જતું રહે ત્યારે તે ઉંચ (ઇશ્વરી) ભાનમાં જઈ શકે છે ને ત્યારે તેને કાળ ખાઈ શકતો નથી.

(૨૦૧)

સુલી ઉપર ઘર કરે, બિષ કરે અહાર;
તિનકો કાળ કયા કરે ! જો આઠે પહોર હુશિયાર ?

જે કંઈ પોતાનું રહેકાણ સુળી પરજ રાખે, યાને જે મોતથી

જરાએ ડરતો નથી, જે જેર ખાઈને જીવતો હોય, એટલે કે દુન્યવી મોજમજાહ તજીને જે ખોદાના માર્ગ ઉપર કપટ ઉઠાવવા આખો દિવસ હુશીયાર રહેલો તેને પછી કાળ તે શું કરી શકે ?

(૨૦૨)

સહજ સુન્યમેં પાછયે, જહાં મરજી વહાં મન;
કબીર ચુન ચુન લે ગયા, લીતર રામ રતન.

મન જ્યારે સુન્યમાં રહેતું થયું યાને જ્યારે વિચાર કરતું બંધ થયું, ત્યારે માણસ જ્યાં ગમે ત્યાં જઈ શકે છે, ત્યારે તે જાણે છે કે આ શરીર તે “હું” નથી.” કબીરજી કહે છે કે મેં મારાં મનને, દુનિયાની બધી ચીજોમાંથી તેરવી કાઢીને એવું બનાવ્યું છે કે તે હવે ખુદામાંજ જઈને રહે છે.

(૨૦૩)

કુલ થે સો ગિર પડે, ચરણ કમળસેં દૂર;
કળીચોકી ગત અગમ હય, તો તે રામ હજુર.

જ્યારે કુલ બાહરથી તદન ખીલીને પાકું થાય છે, ત્યારે તે કમળનાં પગ આગળથી યાને પોતાનાં મૂળથી દુર થઈ જાય છે પણ કળીઓનું ખીલવું બેમાલુમ હોય છે યાને તેઓ અંદરથી ખીલે છે, અને તેથી તેઓ ખુદાની પાસેજ હોય છે. અર્થાત, દુનિયવી ચીજોમાં મોટાઈ છે એવું માની, જેઓ બાહરથી (કુલાઈને) મોટા થાય છે તેઓ ખુદાથી દુરજ થતા જાય છે, પણ કળીઓની પેઠે જેઓ અંદરથી ખીલતા જાય છે યાને જેઓ પોતાનું અંતઃકરણ શુદ્ધ કરતા જાય છે તેઓ ખુદાની વધુ નજદીક રહેતા થાય છે.

(૨૦૪)

પાંચ ઇંદ્રિ છઠા મન, સત સંગત સુચંત,
કહે કુબીર જમ કયા કરે, જો સાતો ગાંઠ નિચંત

જ્યારે પાંચે ઇંદ્રિઓ અને મન નિરંતર સત્યનેજ પકડી
એસે, યાને ઇંદ્રિઓના વિષયો શોધતી બંધ પડે, અને મન દુનિયવી
વિચારો કરતું અટકે, અને એવી રીતે જેના બાહર જવાના રસ્તા
બંધ પડયા, તે માણસને જમ શું કરવાનો હતો ?

(૨૦૫)

જળતી આઘ વાદલી, ખરખન લાગા અંગાર,
ઉઠ કુબીરા દાર જા, દાઝત હુય સંસાર.

બળતું વાદળ આબ્યું છે ને તે માંહેથી અગ્નિનો વરસાદ પડવા
લાગ્યો છે, જેથી સંસારના બધાં લોકો દાઝી મરે છે, માટે ઓ કુબીર !
તું ઉઠ, ને તેઓની મદદે દોડી જા.

(૨૦૬)

સંસાર સારા સખ દુઃખી, ખાવે ઓર રોવે,
દાસ કુબીરા યું દુઃખી, ગાવે ઓર રોવે.

સંસારનાં બધાં લોકો એક બાબુએ ખાય છે, પીયે છે, ને બીજા
ગમ રડતાં જાય છે, જેથી હું કુબીર (ખુદાનો દાસ) દુઃખી થાઉં છું
ને ખુદાની ભક્તિ કરી માંગુ છું કે તેઓનાં દુઃખનું નિવારણ થાય.

(૨૦૭)

સુખિયા કુંડત મેં ફિરં, સુખિયા મિલે ન કોય;
જે કે આગે દુઃખ કહું, સો પહેલા ઉઠે રોય.

કોઈક સુખીયો મળે એવું હું શોધતો ફરું છું, પણ મને તો
કોઈ સુખી હોય એવો માણસ મળતો નથી. કારણ કે જેની પાસે
દુઃખની વાત કરું છું, કે તે પહેલાં પોતાનું દુઃખ રડવા એસે છે.

(૨૦૮)

જે કો આગે એક કહું, સો કહે એકબિસ;
એકહિસે મેં દાઝ્યા, તો કહાં કાઢું બિસ.

જેને એક દુઃખની વાત કહું છું, તો તે પોતાનાં એકવિસ
યાને અનેક દુઃખો મને કહી સમજાવે છે, પણ જ્યારે એક દુઃખથી,
કળીરજી કહે છે કે, હું એટલો દાઝી ગયો, તો તેનાં અનેક દુઃખો
કેમ કાઢું ?

(૨૦૯)

બાસુર સુખ ન રૈન સુખ, ન સુખ કુંપ ન છાંય;
કે સુખ શરણે રામકે, કે સુખ સંતો માંય.

આ સંસારમાં તો નથી દિવસે સુખ, કે નથી રાત્રે; નથી સુખ
તડકામાં કે નથી છાંયડે, સુખ કેઠે મળતું નથી; ખરૂં સુખ ખુદાને
તન મન અર્પણ કરવામાં હોય છે કે સાધુસંત પુરૂષોના સમાગમમાં
સુખ મળે છે.

(૨૧૦)

સ્વર્ગી મૃત્યુ પાતાળમે, પૂર તિન સુખ નાંય;
સુખ સાહેબકે ભજનમે, ઓર સંતનકે માંય.

સ્વર્ગ, પાતાળ, અને મૃત્યુલોક યાને આપણી આ ખાકી દુનિયા
એ ત્રણેમાં પુરૂં સુખ નથી મળતું; ખરૂં સુખ ખુદાતું ભજન
કરવામાં છે, કે સાધુ પુરૂષોમાં રહેલું છે.

(૨૧૧)

સંપત્ત રૂપ નવ હરખિયે, બિપત્ત રૂપ મત રોય;
સંપત્ત હય તહાં બિપત્ત હય, કર્તા કરે સો હોય.

ધન હોલત બેઠને તું ના હરખા, અને દરિદ્રતા યાને ગરીબાઈ
બેઠને તું વિલાપ ના કર; કારણ કે જ્યાં દુનિયવી સંપત્તિઓ છે ત્યાં

પણ દુઃખ હાજર છેજ, કારણ કે એ સર્વ ખોદાની મરણ પ્રમાણે
યાને તેનાં કાયદા મુજબ થયા કરતું હોય છે.

(૨૧૨)

લક્ષ્મી કહે મેં નિત નવી, કિસકી ન પૂરી આશા;
કિતને સિંહાસન ચઢ ચલે, કિતને ગયે નિરાશા.

લક્ષ્મી (દેવી) કહે છે કે, હું તો રાજ નવીજ કહેવાઈ છું,
મારેથી કોઈની પણ આશા પૂરેપૂરી બર લાવી શકાતી નથી, કારણ
કે હું હંમેશાં પાસે રહી શકતી નથી; ઘણાં લોકોએ મારાથી રાજગાદી
મેળવી છે, પણ આખરે તે છોડીને ચાલ્યા ગયા છે. ને ઘણાંકો
ભિચારા નિરાશ થઈને મરણ પામ્યા છે.

(૨૧૩)

સંપત્ત તો હરિ મિલન, બિપત્ત રામ બિયોગ;
સંપત્ત બિપત્ત રામ કહા, આંન કહે સખ લોગ.

કપીરજી કહે છે કે, ખરી સંપત્તિ, તે ખુદાને મળવામાં છે, ને
ખરું દુઃખ તેનાથી દુર રહેવામાંજ છે, મારી (કપીરની) સંપત્તિ અને
વિપત્તિ ખુદાજ છે, યાને સુખ-દુઃખ, હું તો ખોદામાંજ રહેલું સમજું
છું, જ્યારે દુનિયાનાં લોકો કોઈ બીજી ચીજોમાં સુખ-દુઃખ રહેલાં છે
એવું માને છે.

(૨૧૪)

હમ જાને થે ખાયગે, બહુત જમા કિયો માલ;
જયુંકા ત્યું રહે ગયા, પકડ ગયા બે કાલ.

મેં તો જાણ્યું કે ઘણી સરખી માલમતા એકઠી કરીશ તે પછી
બેઠો બેઠો ખાઈશ પણ કાળે આવીને મને તો પકડી લીધો એટલે
તે બધું જેમનું તેમ રહી ગયું—

(૨૧૫)

ધન એસા સાંચિયે, જો ધન આજે હોય;
ખુંડ માથે ગાંઠરી, જાત ન રૂખા કોય.

માટે કબીરજી કહે છે કે, તું એવું ધન (નેકી-નીતિ) મેળવ
કે જે હંમેશાં સચવાઈ રહે ને જે તારી આગળ આગળ ચાલતું રહે,
કારણ કે દુનિયવી માલમતાની ગાંસડી કોઈ મૂર્ખ માથે ઉપાડીને
ગયો હોય એવું કોઈએ દીઠું નથી.

(૨૧૬)

સુખકે માથે સિલ પડા, હરિ હીરંસેં જાય;
ખલિહારી આ દુઃખકી, કે પળ પળ રામ સંભરાય.

દુન્યવી સુખ ઉપર ઢાંકણ વાળો, કાંચજે તેથી માણસનાં હૈયા-
માંથી ખોદા જતો રહે છે, એટલે કે ખુદાને બદલે તેનાં હૈયામાં
પૈસાનોજ વાસો રહે છે, તેથી કબીરજી કહે છે માણસને દુઃખજ
આવેલું લલું કે ત્યારેજ તે પળેપળ ખુદાને યાદ કરતો થાય છે.

(૨૧૭)

સુખી સુખી સખ કોઈ કહેં, સુખમે જનત નાય;
સુખી સ્વરૂપ આત્મ અમર, જો જણે સુખ પાય.

સર્વ કોઈ કહે છે કે હું સુખી છું; પણ ખડું સુખ તો હું ત્યાં
જોતો નથી. ખડું સુખ તો તે માણસજ લોગવે કે જે પોતાના
આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખતો હોય યાને “ હું (ખરેખર) કોણ છું ”
એ સમજતો હોય.

(૨૧૮)

કબીર! તલખ ન છોડીયે, જમ લગ ઘટમેં પ્રાણ;
કોઈક દિન શ્રી રામકો, લનક પડેંગી કાંન.

ઓ કબીર! જ્યાંસુધી તારા શરીરમાં પ્રાણ રહેલો હોય ત્યાં-

સુધી તે (માલેક) ની યાદ હરગીજ ઓડતો ના, કારણ કે તેમ કયાંથી કોઈ દીવસે તારો અવાજ ખોદાના કાનમાં પડી જશે.

(૨૧૯)

કબીર ! તલબ ન ઓડીયે, નિશ્ચય લિજે નામ;
મનખ મબ્જુરી ફત તો, કયું કર રાખે રામ ?

ઓ કબીર ! તેની યાદ કદી ના ભુલતો, પણ હરહમ લિયા કરજે કાંયજે, માણસ તેના મબ્જુરને બદલો આપે, તો ખોદા કેમ તારી મહેનતનો બદલો નહિ આપે ?

(૨૨૦)

અનહોની પ્રભુ કર શકે, હોનાર મિટ જાય;
કબીર, ધન સંસારમે, રામભજણ સુખ હાય.

જે કાંઈ (આપણે ધારીયે કે) બનવાકાળ નથી તે ખોદા કરી શકે; અને જે કાંઈ (દુઃખ આક્રાંત) બનવાકાળ છે એમ આપણે ડરતા હોઈએ, તે ખોદા મિટાવી શકે છે, તેથી હું કબીર કહું છું કે ખોદાની યાદ રાખવાથીજ આ સંસાર સુખદાઈ થશે.

(૨૨૧)

સખી રસાયન મેં કરી, હરિસા ઐર ન કોય,
રતી એક ઘટમેં સંચરે, સખ તન કંચન હોય.

મેં બધી જાતનાં રસાયણ કરી જોયાં, ઇદ્રિઓનાં વિષયો તપાસ્યા, સંસારી દરેક બાબદ કરી જોઈ, અને એવી રીતે દુનિયાંની હરેક ચીજ મેં બારીકીથી તપાસી તો મને માલમ પડ્યું કે ખોદા જેવું બીજું કાંઈ નથી; એક રતીબાર પણ જો ખોદા દીલમાં જાય તો તે માણસ બધા સોનાનો થઈ જાય, તેને બધું સુખ મળી જાય.

(૨૨૨)

કહેતા હું કહે જાત હું, સુનતા હૃય સખ કોય;

રામ કહે ભલ હોયગી, નહિ તો ભલા ન હોય.

માટે હું જે કહું છું ને જે શિક્ષણ મુકી જાઉં છું તે તમે સર્વ કોઇ ધ્યાનથી સાંભળજો; તે એ છે કે 'ખુદાનું' નામ લેવાથીજ કલ્યાણ થશે, નહિતો કદી ભલું થવાનું નથી, યાને દુનિયવી ચીજોથી ખડું સુખ હાંસલ થવાનું નથી.

(૨૨૩)

કહે કબીર પુકારકે, એ લેવો વ્યવહાર;

રામ નામ જાને બિનાં, જુડી મુવા સંસાર.

હું, કબીર, પોકાર કરી સૌને ચેતવું છું તે વાત જરૂર યાદ રાખજો કે, 'ખુદાનું' નામ શું છે તે જે કોઇ જાણે નહિ તે સંસારમાં કુખીજ મરવાનો.

(૨૨૪)

ભુપ દુખી અબધુ દુખી, દુખી રંક બિપરીત;

કહે કબીર એ સખ દુખી, સુખી સંત મન જીત.

રાજા પણ દુઃખી, રૈયત પણ દુઃખી અને એવી રીતે ગરીબ તવંગર સૌ એક સરખાં દુખીજ હોય છે, માત્ર જેણે પોતાના મનને જીત્યું તેજ માણસ ખરો સુખી છે.

(૨૨૫)

મુમરનસે સુખ હોત હયે, મુમરનસે દુઃખ જાય,

કહે કબીર મુમરન કિયે, સ્વામી માંહિ સમાય.

ખુદાનું સ્મરણ કરવાથીજ માણસને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અને સ્મરણથીજ તેનું દુઃખ દુર જાય છે; અને હું કબીર કહું છું કે સ્મરણ કરવાથીજ ખુદાનો વાસો આપણામાં થાય છે, યાને ખુદાને મળી શકાય છે.

નામ—સ્મરણ.

(૨૨૬)

કબીર, સુમરન સાર હય, ઓર સકળ જંઝળ;
આદી અંત સખ શોધીયા, દુખ દીસે કાલ.

કબીરજી કહે છે કે, ખુદાનું નામ નિરંતર યાદ કર્યા કરવું, તેમાંજ માણસને ફાયદો છે. એ શિવાયનાં બીજાં બધાં કામો કરવાં તે ફેકટની મેહેનત છે; કારણકે, તેઓ કહે છે કે, બીજાં કામોની શરૂઆતથી છેક છેડા સુધી યાને પરિણામો સુધી મેં તપાસ કીધી, તે મને માલમ પડ્યું છે કે તેઓ નાશવંત છે યાને હુમ્મેશ ટકનારાં નથી. ખુદાનું (નામ) સ્મરણ આપણું ફરી ફરીને જનમવા-મરવાનું નિવારે છે, બાકી બીજાં બધાં કામો નવાં કારણો ઉપજાવી માણસને યાછા જંઝળમાં નાખનારાં છે.

(૨૨૭)

કબીર ! નિજ સુખ રામે હય, દુખ દુઃખ અપાર,
મનસા બાચા કર્મનાં, નિશ્ચય સુમરન સાર.

રામ (ખુદા) ને મળવામાંજ આપણને ખરૂં સુખ છે, અને ઈદ્રિઓથી લોગવાતું હરકોઈ સુખ મેળવવામાં આપણને અતે બેશુમાર દુઃખ છે. જગતની સલામતી અને આબાદાનીમાં કાંઈ નુકસાન ન થાય, એવા પવિત્ર વિચાર, વાચા અને કાર્ય કરવા સાથેજ, ખુદાની યાદ નિરંતર કરવી તેજ ખરેખરૂં સ્મરણ છે.

(૨૨૮)

રામ નામકે લેત હિ, હોત પાપકા નાશ;
જૈસી ચલિ અમ્રકી, પડી પ્રહાને ઘાસ.

જેમ એક અગ્નિની જીણી ચિન્ગારી સુકાં ઘાસમાં પડે તો તેને
બાળી નાંખે છે, તેમજ રામનું નાનું નામ આપણાં સઘળાં પાપોનાં
નાશ કરી નાંખે છે.

(૨૨૯)

નામ જો રતી એક હય, ઓર પાપ જો રતી હબર;
એક રતી ઘટ સંચરે, બાર કરે સખ છર.

રામનું નામ જો કે એક રતી ભાર જેવું નાનું જણાય છે,
અને પાપો જો હબરો રતી જેટલાં હોય, તે છતાં એક રતી જેટલું
એ બિનવજન નામ જેનાં હૈયામાં પસરી ગયું, અને જેને તે નામ
નિરંતર યાદ આવ્યા કરે તેનાં સર્વ પાપોને બાળી બળી નાખશે.
સારાંશ કે રામ વાસના યાને પ્રહાને મળવાની ઇચ્છા, બીજી સર્વ
વિષય વાસનાઓને મારી હટાડે છે.

(૨૩૦)

રામ નામકી ઔષધિ, સદ્ગુરુ દિયે બતાય,
ઔષધ ખાધ પચી રહે, તાકે બેદન બાય.

પ્રહાનું નામ યાદ કરવાની દવા છે તે સદ્ગુરુજી બતાવશે, અને
તે દવા ખાધાથી જેને પચી ગઇ, તો તેનાં સર્વ દુઃખો મટી જશે.
સારાંશ કે, પ્રહાનું નામ યાદ કરવાની રીતો ઘણી ઘણી છે, તેમાંની
લાગુ પડતી કોઇ એક, પ્રહાની લેટ કરાવી બાણનાર ગુરુ, ચેલાને
અમૂક અધિકાર બેઠને, ચેલાને શિખવે, ને તે રીતે નામ લેવામાં
ચેલો પ્રવિણ થાય તો તેની સર્વ વેદનાઓ જતી રહે; યાને સચિંત

અને ક્રિયામાન કૃર્મે નાશ પામવાને લીધે તેઓ તરફથી આવનારી વેદનાઓ આવે નહિ, અને પ્રારબ્ધ કૃર્મે તરફથી આવનારી વેદનાઓ, તેનાં શરીર સંસાર પરજ લાગુ પડે, પણ તેનાં મનને દુઃખવી નહિ શકે.

(૨૩૧)

સખ મંત્રકા બીજ હય, રામ નામ તતસાર;
જે કો જન હિરદં ગરે, સો જન ઉતરે પાર.

રામનું નામ, બધાં મંત્રોનું બીજ છે, જેમાંથી બધાં મંત્રો નિકળ્યાં છે; અને તેથી જે કોઇ એ નામને નિરંતર હૈયામાં પકડી રાખે, તે પેલી પાર ઉતરી જાય. સારાંશ કે ખુદાનાં નામમાંથીજ સર્વ મંત્રો અને ભણતર ઉપજવેલાં છે, ત્યારે તે નામનેજ જે કોઇ પકડી રાખે તો તેનાથી બધા મંત્રોનાં કૃણો ઉપજવી શકાય. એવું એ, અદ્ભૂત અસરો ઉપજવનારું નામ, જેનાં મનમાં પોતાની મેળે નિરંતર યાદ આવ્યા કરતું થઇ જાય, તે ફરી ફરીથી જન્મ મરણ આપનારા આ ભવસાગરને પેલે પાર પોહોંચી જાય.

(૨૩૨)

રામ કહો મન વશ કરો, એહિ બડ હય અર્થ;
કાહોકો પઠ પઠ મરોં, કૌટહિ જ્ઞાન અહન્ય?

શાસ્ત્રના અસંખ્ય ગ્રંથો (માત્ર મોહોડેથી) શિખી શિખીને અમસ્થા કાંય હેરાન થાઓ છે? “રામ રામ” (ખુદા ખુદા) બોલ્યા કરો, વમાસ્થા (વિચાર્યા) કરો, અને મનમાં ઇદ્રિઓની મોજ મળહના વિચારો, લાગણીઓ, ઇચ્છાઓ, બુસ્સાઓ તથા આકારો ઉપજવા ના દેઓ; ધર્મશાસ્ત્રની મૂળ મતલબ-સર્વથી મોટી મતલબ એજ છે.

(૨૩૩)

જીને નામ લિયા ઉને સખ ક્રિયા, સખ શાસ્ત્રકા લેદ;
બિના નામ નકે ગયે, પઠ પઠ ચારો બેદ.

જેણે ખુદાનાં નામની જપ (સ્મરણ) કીધી તેણે સઘળું ભેદનું કીધું, તથા તે સઘળાં શાસ્ત્રોના લેદ પામ્યો. પણ એ ખુદાનું નામ જપવા વિના ફકટ ચારો વેદ ભણ્યા કીધા, તેઓ આખરે નકે ગયા છે. સારાંશ કે જે ખુદાના નામની જપ કર્યા કરે, તેણે ધર્મની બધી ક્રિયાઓ કીધેલી ગણાય; તેણે ધર્મની બધી આજ્ઞાઓ પાળેલી ગણાય, તેને ધર્મને લગતાં બધાં શાસ્ત્રો આવડી જાય, ને તેઓના છુપા લેદો પણ તે પામી જાય. એથી 'ઉલટું' કરે, એટલે કે જે કોઈ ખુદાનાં જપ કરે નહિ, ને શાસ્ત્ર માત્રજ ભણ્યા કરે, ને તે શાસ્ત્રો (ચાર વેદો) પણ શિખી જાય, તોપણ ઘણીકવાર નકે જાય; કારણ કે, ધર્મ શાસ્ત્રનો ફકટ મોહડેનો અભ્યાસ કરવાથી, મન વશ થતું નથી, અને મનની વાસનાઓ અનામત રહી જવાથી પાપો કરાય છે, અને પાપથી નર્કનું દુઃખ ખમવું પડે છે.

(૨૩૪)

એકહિ શબ્દમે સખહિ કહા, સખહિ અર્થ બિચાર;
ભજ્યે કેવળ રામકો, તણ્યે બિષયહિ બિકાર.

તને એક વાત કહી, તેમાં શાસ્ત્રની બધી વાતો આવી ગઈ, બધી મતલબ સમાઈ ગઈ, ને બધા વિચારો આવી ગયા, તે એ વાત છે જે માત્ર ખુદાનું ભજન કર્યા કરવું અને એ ભજનની સાથે સાથે, ઈંદ્રિયોની મબહો તણને રહેવું-પૂરે પૂરી તણને રહેવું.

(૨૩૫)

કબીર ! હરિકે નામસે, કૌટ બિઘન રળ જાય,
રાધ સમાન બસુદરા, કૈટેક કાષ્ટ જળાય.

રાધનાં જેટલી અગ્નિની ઝીણી ચિન્ગારી, જેટલાં લાકડાંનો જથ્થો
હોય, તેટલાં બધાંને બાળી નાખે છે, તેજ રીતે હરિનાં નામથી, યાને
ખુદાનાં નામની જપ વડે, કરોડો વિઘ્નો એટપે (પાપો અને તેથી
આવતાં દુઃખો) સર્વ મટી જશે. સારાંશ કે, ખુદાનાં નામમાં મનને
લગાડ્યાથી તે પાપો કરતું અટકે છે અને ધિમે ધિમે તેના બધા
દુર્ગુણો નિકળી જઈ મન પવિત્ર થઈ જાય છે.

(૨૩૬)

સુખમે સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે સખ કોય ;
સુખમે જો સુમરન કરે, તો દુઃખ કહાં કે હોય ?

સુખમાં ખુદાની યાદ કોઈ કરતું નથી, ને દુઃખમાં સર્વ તેને
યાદ કરે છે, પણ લોકો જો સુખમાં તેને યાદ કરતાં હોતે, ને તેની
આજ્ઞા, જે ધર્મશાસ્ત્રમાં અપાઈ છે તે મુજબ ચાલ્યાં હોતે, તો તેઓને
દુઃખ આવતેજ ક્યાંથી ?

(૨૩૭)

સુખમે સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે જો યાદ ;
કહો કબીર તા દાસકી કૌન સુને ફરિયાદ ?

સુખમાં ખુદાને યાદ ન કરે, અને દુઃખમાં તેની મદદ માંગે,
એવા અરજદારની અરજ કોણ સાંભળે ? સારાંશ કે, આપણી સુખી
હાલતમાં, ખુદાને ભુલી જઈ, બીજાંને નુકશાન થાય એવાં કામો
કરીએ, તો કુદરતના કર્મના કાયદા મુજબ વળતાં દુઃખો આપણને
આવે તો, તે આપણને ભોગવવાંજ પડે.

(૨૩૮)

બિપત્ત ભલી હરિ નામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ ;
રામ બિનાં કિસ કામકી, માયા સંપત્ત સુખ ?

જ્યારે દુઃખ આવી પડે છે ત્યારેજ શરીરની કસોટી યાને પરિક્ષા થાય છે, જેથી માણસને દુઃખજ ભલું છે, કારણ કે ત્યારેજ તે પ્રુદાને હરપણે “ઓ પ્રુદા પ્રુદા” કરીને યાદ કરે છે. પ્રુદા નહિ મળે, ને તેને બદલે દુનિયાની બધી સંપત્તિઓ અને સુખો મળે, તે માણસને અંતે શું કામ આવવાનાં છે ?

(૨૩૯)

હરિ સુમરન કોઠી ભલા, ગલી ગલી પડે ચામ;
કંચન દેહ જલાય કે, જો નહિ ભજે હરિ નામ.

શરીરને દુઃખ થઇને તેનું ચામડું નિકળી પડતું હોય છતાં જો પ્રુદાની યાદ થઇ શકતી હોય તો તે ભલું, પણ શરીર સોના—રૂપામાં લોટતું હોય, ને તેનાં તેમ લોટવાથી જો પ્રુદાની યાદ બની આવતી ન હોય, તો એવાં તારાં સોના જેવા દેહને બાળી નાંખ યાને તે નાશ પામી જાય તો ઘણું સાફ—સારાંશ કે તવંગરી સાથે પ્રુદાની વિસરકામ રહે, તે કરતાં શરીર કંગાળ હોવા છતાં, પ્રુદાની યાદ મનમાં રહે, તે વધુ પસંદ કરવાજોગ છે.

(૨૪૦)

જા ઘર સંત ના સેવિયા, હરિકો સુમરન નાહો;
સો ઘર મરહટ સરિખા, ભુત બસોં તા માંહો.

જે ઘરમાં સંતો યાને પ્રુદાને યાદ પિછાણનાર સાધુ પુરૂષોની સેવા કરવામાં આવતી નથી અને જ્યાં પ્રુદાની યાદ થતી નથી, તે ઘરો રમશાન સરખાંજ છે અને ત્યાં ભુત-પલીદનોજ વાસો હોય છે.

(૨૪૧)

રામ નામ તો રતન હય, જીવ જતન કરી રાખ;
જખ પડેગી સંકટી તખ રાખે રધુનાથ.

રામ નામ તો એક હિરો યાને અમૂલ્ય રતન છે, તેને તું તારા જીવની પેઠે સાચવીને રાખ, કે જે વખતે તને દુઃખ આવી પડે ત્યારે, ખુદા તને બચાવી લે.

(૨૪૨)

જખ જાગે તખ રામ જખ, સોવત રામ સંભાર;
ઉઠત બેઠત આત્મા, ચાલતહિ રામ ચિતાર.

ઉઘમાંથી જાગૃત થતાંજ રામનું નામ લે, સુતી વેળાએ પણ ખુદાને યાદ કરીનેજ સુધ જા; અને એવી રીતે ઉઠતાં, બેસતાં, યાને હરેક કામો કરતી વેળાએ, તેનું (ખુદાનું)જ નામ તારા મનમાં ચિતાર્યા કર, યાને તારું મન ખુદામાંજ ગુઠાયલું રાખ.

(૨૪૩)

જીતને તારે ગગનમે, ધતને શત્રુ હોય;
કૃપા હોય શ્રી રામકી, તો બાલ ન બાકો હોય.

આસમાન પર જેટલા તારા છે, એટલા પણ જો તારા શત્રુઓ હોય, પણ જો તારાં મનમાં ખુદા હોય તો તેનાં જોરે, તારા એક વાલને પણ કોઈ ધંબ કરી શકનાર નથી.

(૨૪૪)

જો કોઈ સુમરન અંગકો, પાઠ કરે મન લાય;
ભક્તિ જ્ઞાન મન ઉપજે, કહું કૃષ્ણીર સમજાય;

જે કોઈ સ્મરણ કરવાનાં મંત્રો મોહુડે કરી તે ઉપર મનન કરે, તો, હું કૃષ્ણીર કહું છું કે ખુદાની ભક્તિ કેમ કરવી તેનું જ્ઞાન તે માણસનાં મનમાં આવી જાય.

(૨૪૫)

જપ તપ સંયમ સાંધના, સખ સુમરન કે માંહિ;
કબીર જાને યા રામજન, સુમરન સમ કહુ નાંહિ.

જપ કરી તપશ્ચર્યા કરવી, યોગ કરવો એ સર્વ સ્મરણમાં
સમાઈ જાય છે, તેથી સ્મરણ જેવું બીજું કશુંએ નથી,
એવું હું (કબીર) સમજું છું અને જે કોઈ ખુદાને બદો છે
તે જાણે છે.

(૨૪૬)

સહકામી સુમરન કરે, પાવે ઉત્તમ ધામ;
નિષ્કામી સુમરન કરે, પાવે અવિચળ રામ.

પોતાને માટે કાંઈક સારા બદલાની આશા રાખીને જે કોઈ
સ્મરણ કરે, તો તેને તે સુખ મળે; સ્વર્ગ મળવાની ઇચ્છા રાખી
જે કોઈ સ્મરણ કરે, તેને સ્વર્ગ મળે; પણ જે કોઈ, ઇચ્છા રહીત
યાને પોતા માટે કાંઈપણ ચીજ કે સુખ માંગ્યા વગર સ્મરણ કરવું
એ મનુષ્ય માત્રનું કર્તવ્યજ છે એમ સમજી માત્ર ખુદાના પ્રેમ
અર્થેજ સ્મરણ કરે તો માણસ ખુદાને પામે, જે હૃદયેશગીનો હોવાથી
તેને સદાકાળનું સુખ મળી જાય.

(૨૪૭)

પથ્થર પુંજે હરિ મિલે, તો મેં પુંજું ગિરિરાય;
સબસેં તો ચક્રિં ભલી, કે પિસ પિસકે ખાય.

કબીરજી કહે છે કે:—જો પથ્થર પૂજવાથી ખોદા મળતો હોય,
તો હું આખો ગિરનારનો પહાડજ પૂજું. પણ સર્વ કરતાં ઘટ્ટી
(પૂજી) હોય તો કેવું ઉત્તમ, કે તેથી ઢળીને લોટ પણ ખાવા મળે!

(૨૪૮)

દેહ નિરંતર દેહરા, તામે પ્રત્યક્ષ દેવ;
રામ નામ સુમરન કરો, કહ્યાં પથ્થરકી સેવ ?

તાડું શરીર એજ તાડું દેવાલય છે ને તેમાંજ ખરેખરો દેવ યાને
ખુદા બેઠેલો છે, તેનું સ્મરણ કર્યા કર. બાકી પથ્થરની પૂજા કરવાથી
યાને બાહરનો દેખાવ ક્યાંથી તાડું શું વળવાનું ?

(૨૪૯)

પથ્થર મુખ ના બોલહિ, બે શિર ડારો કુટ;
રામ નામ સુમરન કરો, દુબ સખહિ બુઠ.

ગમે માથું કુટીને મરિયે, તોએ પથ્થર કાંઇ મુખમાંથી બોલવાનો
છે ? માટે તું રામ નામ જપયા કર, બાકી બીજું બધું કરવાનું મુકી દે.

(૨૫૦)

કુબુદ્ધિકો સુઝે નહિ, ઉઠ ઉઠ દેવલ જાય,
દિલ દેહરાકી ખખર નહીં, પથ્થર તે કહ્યાં પાય ?

જેઓને ખરી સમજ નથી તેઓજ દોડતા દોડતા દેવળમાં
જાય છે; માણસનું દિલ એજ પરમેશ્વરનું રહેઠાણ છે એ વાત તેઓને
ખખર ન હોવાથી બિચારા, પથ્થરનાં બાંધેલા દેવળમાં ખુદાને શોધવા
જાય છે, તે બોદા તેઓને કેમ મળે ? (Know Ye not that
Ye are the Temple of God and the Spirit of God
dwelleth in Ye?—Christ.)

(૨૫૧)

પથ્થર પાની પુંજ કર, પય પય મુવા સંસાર;
ભેદ નિરાલા રહે ગયા, કોઇ બિરલા હુવા પાર.
પથ્થર અને પાણી પૂજી પૂજીને, યાને એવા માત્ર બાહરનાં

દેખાવો કરી કરીને, સંસારનાં બધાં લોકો ડુબી મુવા છે; જ્યારે ખુદાનો લેહ તો બીજોજ છે, જે વાત કોઇ વિરલો પુરૂષજ જાણે છે અને તેથી તે સમજીને ખરો રસ્તો પકડીને પાર થઇ જાય છે.

(૨૫૨)

મકકે મદિનેમેં ગયા, વહાંલી હરકા નામ,
મેં તુંજ પુછું હે સખી, કિન દેખા કિસ ઠામ ?

મક્કા મદિનામાં ગયા તો ત્યાંએ ખુદાનું નામ તો છેજ, પણ (મુસલમાન ધર્મવાળાઓને કબીરજી કહે છે કે) ઓ મારી બેન, તું મને દેખાડ કે મક્કા મદિનામાં કયે ઠેકાણે તેં ખુદાને દીઠો ? અર્થાત—કબીરજીનું કહેવું એ છે કે ખુદા આપણાથી બાહર નથી, પણ આપણી અંદરજ તે રહેલો છે.

(૨૫૩)

રામ નામ સખ કોઇ કહે, ઠગ ઠકોર ઔર ચોર;
ધૃવ પદ્મહાદ સખ તર ગયે, એહિ નામ કહુ ઔર.

રામનું નામ તો ઠગારા, લુટારા, ચાને દુનિયાંના ખુરા ભલા સર્વ કોઇ લોક (મોહુડેથી) લે છે, પણ જે સ્મરણ ચાને જપ વડે ધૃવ, પદ્મહાદ અને એવા (મોટા થઇ ગયલા) નરો ઇશ્વરને પોહોંચી ગયા તે સ્મરણ કોઇ જુદીજ તરેહનું છે.

(૨૫૪)

શુદ્ધ બિન સુમરન નહિ, ભાવ બિન ભજન ન હોય,
પારસ બિચ પરદા રહ્ય, કશું લોહા કંચન હોય.

મન શુદ્ધ (નિર્મળ) થયા વિના ખુદાની યાદ (સ્મરણ) થઇ શકતી મથી. જેમ પારસમણી અને લોહાંની વચ્ચે બીજી કોઇ ચીજ આડી પડેલી હોય તો લોહાનું સોનું થઇ શકતું નથી, તેમજ ચિત્ત ખુદાપર

લાગેલું નહિ હોય, અને દુનિયવી ચીજો ઉપર હોય, અને મનમાં તે ચીજોના ખ્યાલો આવ્યા કરે, તો ખુદાનું ભજન કેમ થાય અને ખુદા કેમ દેખાય ?

(૨૫૫)

સુમરન સિદ્ધિ થું કરો, જથું ઘાઘર પનિહાર;
હાલે ચાલે સુરતમે, કહે કબીર બિચાર.

માથે પાણીનો ઘડો મુકીને, છુટે હાલ ચાલતી અને વાતો કરતી જવા છતાં, પનિહારણુ (સ્ત્રી) નું ધ્યાન તો ઘડામાંજ લાગેલું હોય છે, તેમ સ્મરણુ કરતી વેળાએ મન ખુદા તરફજ લાગેલું રહે, એવું સ્મરણુ કરતાં તું શિખ.

(૨૫૬)

સુમરન સિદ્ધિ થું કરો, જૈસે દામ કંગાળ;
કહે કબીર બિસરે નહિ, પલ પલ લેત સંભાળ.

જેમ એક કંબુસ માણસ પૈસાને પુજે છે, અને તેને ઘડી પણ ચાદ ક્યાં વગર રહેતો નથી, તેમ ખુદાનું સ્મરણુ એવું કર કે તારા મનમાંથી ખુદા એક પણ વાર પણ ભુલાય નહિ.

(૨૫૭)

જૈસી નૈયત હરામ પે, ઐસી હરસેં હોય;
ચલા જાવે વૈકુન્ઠમે, પલ્લા ન પકડે કોઇ.

કોઇ હરામની ચીજ ઉપર મન જેવું લાગી જાય છે, તેવું ઇશ્વર તરફ મન લાગી જાય, તો તે માણસને ખુદાની સુલાકાત થાય, અને તેમાં કોઇ (દૈત્ય કે દુરેશ્તા) થી પણ અટકાવ નાંખી શકાય નહિ.

(૨૫૮)

બાહર કયા દિખલાયે, અંતર કહિયે રામ ?
નહિ મામલા ખલકસોં, પડા ધનિસેં કામ .

બાહરનો શેકટ દેખાવ શા માટે કરે છે ? તારા હૈયામાં ખુદાનું નામ લેતો રહે. તને દુનિયાં અને તેનાં લોક સાથે કામ નથી, પણ જે ધણી (ખુદા) તારાં હૈયામાં બેઠેલો છે તેની સાથેજ કામ છે.

(૨૫૯)

માલા તો કરમેં ફિરે, જીભ ફિરે મુખ માંહિ;
મનવા તો ચૌ દિશ ફીરે, ઐસો સુમરન નાહિ;

હાથમાં માળા (તસ્પીર) ફર્યા કરે, ને મોહોડામાં “ખુદા ખુદા” થયા કરે, પણ જો મન ખુદામાં લાગે નહિ, અને દુનિયાંની અનેક ચીજો તરફ વારા ફરતું ફેરવા કરે, તો એવી યાદ (સ્મરણ) ખુદાની મુલાકાત કરાવે તેવી કાર્યસાધક ગણાય નહિ.

(૨૬૦)

સુમરન ઐસો કિજયે, ખરે નિશાને ચોંટ;
સુમરન ઐસો કિજયે, હલે નાહિ જીભ હોઠ.

સ્મરણ તો એવું કરવું, કે જેમ તીર જઈને બરાબર નિશાણે ચાને ટાંકેલી ચીજ પર ચોંટાંટી જાય, તેમ મન જઈને ખુદાપર લાગી જાય, સ્મરણ એવું કરવું કે જીભ ને હોઠ હીલે નહિં પણ મન ખુદા પર લાગી રહે, ત્યારેજ તે ખરું સ્મરણ કહેવાય.

(૨૬૧)

હોઠ કંઠ હાલે નાહિ, જીભ્યા ન નામ ઉચ્ચાર;
ગુપ્ત સુમરન જો ખેલે, સોહિ હંસ હમાર.

હોઠ તથા ગળું પણ હિલે નહિં, અને જીભે પણ નામ ઉચ્ચાર.

થાય નહિ, તો એ અંદર ગુપ્ત સ્મરણ ચાલુ રાખે, તેજ ખરો સ્મરણ કરનારો હંશ ચાને સાધુ છે.

(૨૬૨)

અંતર “હરિ હરિ” હોત હય, મુખડી હાજત નાંહિ;
સેહેજે ધુન લાગી રહે, સંતનકે ઘટ માંહિ.

અંદર (હૈયામાં) “હરિ હરિ” (“પ્રહા પ્રહા”) એવો અવાજ થયા કરે, ત્યારપછી મોહોડેથી મોલવાની જરૂર રહેતી નથી; એવી રીતે જેઓ સાધુ (પવિત્ર) પુરૂષો થયા છે, તેઓનાં હૈયામાં પ્રહાનું ધ્યાન વગર મેહેતતે થયા કરતું હોય છે, તેથી તેઓને મોહોડેથી મોલવાની કાંઈ જરૂર રહેતી નથી.

(૨૬૩)

અંતર જપીયે રામજી, રામ રામ રન્કાર;
સેહેજે ધુન લાગી રહે, એહિ સુમરન તતસાર.

મનમાં (રામની) જપ કર્યા કર્યાથી આખર રામનાં નામનો અવાજ, આપણાં રૂંવે રૂંવે ઉઠવા લાગશે, અને પછી વગર મેહેનતે પ્રહાનું ધ્યાન થયા કરશે, પ્રહાનું સ્મરણ કરવાની ખરી રીત એવી છે.

(૨૬૪)

સુમરન સુરતિ લગાય કે, મુખસે કણુ ના બોલ;
બાહર કે પટ દેય કે, અંતરકે પટ બોલ.

પ્રહાનાં સ્મરણમાં તારૂં સઘળું ધ્યાન આપી સ્મરણરૂપ થઈ બા, ને પછી મોહોડેથી સ્મરણ કરવું બંધ કર; બહારના બધા પહોડા બંધ કર, એટલે કે બહારની ઈદ્રિઓનો વ્યવહાર બંધ કર; અને અંદરના પહોડા પ્રહા કર ચાને અંદરની અનુભવ શક્તિને ખીલવ.

(૨૬૫)

લેહ લાગી તથ જનીધે, કથુ છુટ ન જાય;
જીવતહિ લાગી રહે, મુવા માંહિ સમાય.

જ્યારે માણસને ખુદાની લેહ એવી લાગી જાય કે, જીવતાં જીવત તો તે જાયજ નહિ, પણ મરણ વેળાએ, સર્વે દુઃખો ખમવા સાથે પણ તેનાં મનમાં ખુદાનીજ યાદ રહે, ત્યારે જાણવું કે તે માણસને ખરી ખુદાની લેહ લાગી હતી.

(૨૬૬)

જુદ સમાના સમુદ્રમે, જાનત હય સખ કોય;
સમુદ્ર સમાના જુદમેં, જાને ખીરલા કોય.

પાણીનું ટીપું સમુદ્રમાં સમાઈ જાય તે તો આખી દુનિયાં જાણે છે, પણ આખો સમુદ્ર એક ટીપાંમાં સમાઈ જાય તે તો કોઈકજ વિરલો પુરૂષ જાણે છે. જ્યારે યોગી સમાધી અવસ્થામાં જાય છે, ત્યારે તે આખાં વિશ્વ યાને જગતને પોતાનાંજ અન્તર હૃદય-કાશમાંજ જીવે છે, અને આવો અનુભવ કોઈક વિરલા યોગીનેજ થાય છે, જે વાત જગતનાં લોકોને સમજાતી નથી.

(૨૬૭)

ભક્ત દ્વાર હય સાંકડા, રાધ હસમા લાય;
મનહિ જખ રાવત હો રહ્યા, કયું કર શકે સમાય?

ખુદાનો ભક્ત થવાનો દરવાજો એટલો તો સાંકડો છે કે રાધના હથમાં ભાગ જેટલો તે છે, પણ, મન તરેહવાર વિચારોના જથ્થા એકઠા કરી પર્વત જેવું મોટું થઈ જાય ત્યારે, એવા સાંકડા દરવાજામાં તે કેમ ફાળવ થઈ શકે?

(૨૬૮)

રાધ બાંતા બિસવા, ફિર બિસનકા બિરા;
ઐસા મનવા જો કરે, તાહિ મિલે જગદીશ.

રાધનાં દાણાંને વિસમો ભાગ કરો, અને તે વીસમાંનો પણ વિસમો ભાગ કરે, મનને એવું નાનું જે કોઈ કરી શકે, ત્યારેજ તેને પરમેશ્વર મળે. એટલે કે ઈંદ્રિયોના સર્વ વિચારો જેના જતા રહ્યા હોય, એ પ્રમાણે જેના મનનું “મનપણું” એટલે વિચારપણું જતું રહ્યું હોય, તેને ખુદાની મુલાકાત થાય.

(૨૬૯)

મેરા મન સુમરે રામકો, મનમે રામ સમાય;
મનહિ જખ રામ હો રહ્યા, તો શિશ નમાવું કાય ?

મારું મન હવે તો ખુદાનેજ યાદ કરે છે, અને તેમાં ખુદાનો વિચાર માત્રજ રહેલો છે, ને બીજો કોઈ વિચાર રહ્યો નથી; મન ખુદારૂપ થયું છે. એ પ્રમાણે જ્યારે મન પોતેજ ખુદારૂપ બની ગયું છે ત્યારે હું મારું માથું શા માટે નમાવું ?

(૨૭૦)

કૃષ્ણીર ! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદકે ગુન ગાય;
નિશ્ચલ બિનાં ન પામયે, કોટીક કરો ઉપાય.

ઓ કૃષ્ણીર ! ખુદાનાં ગુણ ગાઈ ગાઈને અને ગુણ ગાવાનો લખ મનને લગાડી લગાડીને તેને બીજા બીજા ખ્યાલો પર જતું અટકાવ. મન બીજા ખ્યાલો પર દોડતું અટક્યા વગર, ખરું સ્મરણ થઈ શકે નહિ. એ શિવાયના બીજા કરોડો ઉપાય તું કરશે તો તે બધા ફેકટ જશે.

(૨૭૧)

માલા જપું ન કર જપું, મુખસે કહું ન રામ;
રામ હમેરા હમકો જપે, મેં બેઠા રહું વિશ્રામ.

કબીરજી કહે છે કે, હું તો ખુદાની જપ, નથી માળાએ કરતો. કે નથી હાથે કરતો, કે ન મોહુડેથી રામ પુકારતો. મારી જપ કરવાની રીતી એવી છે કે માળા યા તસ્બીર ફેરવવી પડેજ નહિં, હાથ હલાવવો પડે નહિ, ને મોહુડેથી (પણ) “ખુદા” કરીને બોલવું પડે નહિં; પણ માફં શરીર ઈદ્રિઆ ને મન, જે બધાં મળીને હું બન્યો છું, તે બધાં શાંત થઈ, તેઓ મળે નહિં થઈ જાય, ત્યારે આ શરીરમાં જે ભાંન બાકી રહે, જે ખુદાનો અંશ છે, તે ભાંન, પેલાં ભાંન ને જપે છે ને મળે છે; જે ભાંન જગતમાં પસરીને અપરમપાર ખાલી જગામાં રહેલું છે, જે ખુદા યાને “હંમેશગીના હુ” છે તે સાથે એકત્ર થઈ જાય છે.

(૨૭૨)

નામ બિસારે રહુકા, જીવ ફસા સખ જાય;
જખહિ છોડે નામકો, સખહિ લાગે આય.

ખુદાનું નામ જપતાં જપતાં, શરીરનું ભાંન ભુલી જવાય છે, અને જીવ તરીકેની હાલત જતી રહે, એટલે કે હું “ફલાણો માણસ છું” એવી પોતાની યાદ નહિં રહે, ત્યારપછી બીજી એવી હાલત આવે કે જ્યારે નામ જપવાનું પણ છુટી જાય, યાને જપનાર અને ખુદા ભુદા છે એવો વિચાર નિકળી જાય, ત્યારે માણસ વિશ્વરૂપ યાને સર્વરૂપ થઈ જાય યાને ખુદા સાથે એક થઈ જાય.

(૨૭૩)

રામ જપે અનુરાગસે, સખ દુઃખ ડાલે ધોય,
બિન્દાસે તો હરિ મિલે, લોહા કંચન હોય.

હેયાંનાં હેતથી જો તું ખુદાની જપ કરશે, તો તારાં સર્વ દુઃખો.

મટી જશે અને ખુદા મળશે, એવો પાકો ભરોસો રાખીને તું ખુદાની જપ કરશે, તો ખુદા તને ખચીત મળશે; ને તું હમણાં લોહાં જેવો છે, તે પછી સોના જેવો થઇ જશે.

(૨૭૪)

રામ નામ પુકારતાં, મિટા મોહ દુઃખ ધ્વંદ્વ;
મનકી દુષધા તબ ગઇ, જખ ગુરૂ મિલે મોવંદ.

કૃષ્ણીરજી કહે છે કે, ખુદાના નામની જપ કરતાં કરતાં, ઈશ્રિ-ઓને ગમતી ચીજો પર જીપલાવી દેવાની મારી ટેવ છુટી ગઇ. ખુદાની જપ કરતાં કરતાં, મારી ઉપર ને મારા પોતાનાઓની ઉપર વધારે હેત રાખવું, ને ખીજાંઓ ઉપર ઓછું હેત રાખવું અથવા ખિલકુલ નહિં રાખવું, તથા પોતાના લાભોજ સાચાવ્યા કરવા ને ખીજાના લાભો નહિં સાચવવા, અથવા સામા લુટવા, એવી જે મનની જુદાઇની લાગણી હતી, તે મટી ગઇ. ખુદાનાં નામની જપ કરતાં કરતાં મારાં સચિંત અને ક્રિયામાણ કર્મો નાશ પામ્યાં; તેથી તેઓથી ઉપજનારાં મારાં દુઃખો મટી ગયાં, અને ક્ષત પ્રારબ્ધા કર્મોથી ઉપજતાં દુઃખોજ ભોગવવાનાં બાકી રહ્યાં છે, અને તેઓની પણ મને કાંઇ દરકાર નથી. કાંયજે બ્યારે ગુરૂ મળે ને ખુદા મળે ત્યારે મનની સર્વે ચિંતાઓનો છેડો આવી ગયલો હોય છે.

(૨૭૫)

નિશદીન એક પલકહિ, જો કહેવે રામ કબિર !
તાકે જનમ જનમ કે, જહે પાપ શરીર.

અરે કૃષ્ણીર ! રાતે યા દિવસે, એક પળવાર પણ જે કાંઇ રામનું નામ ખરાં હેતથી લેશે તેના જન્મો જન્મનાં પાપો દુર થશે.

(૨૭૬)

કલ્પયુગમે જીવન અદ્ય હય, કરીયે બેગ સંભાર;
તપ સાધન કષ્ટ ના બને, તાતે નામ સંભાર.

આ કલ્પયુગમાં માણસની જીંદગી ઘણાંજ થોડા વરસની છે. માટે તું જલદીથી ખુદાને યાદ કરી લે; કારણ કે જીંદગીની મુદત ઘણી થોડી હોવાથી, આપણાથી તપ, સાધન, જે કરવાને બહુ લાંબો કાળ બેઠ્યો છે. તે આ કલ્પયુગમાં બની શકતું નથી, માટે તું નામ સ્મરણજ કર્યા કર.

(૨૭૭)

નામ નૈનનમેં રમી રહ્યા, જાને ખીરલા કોય;
જાકું મિલીયા સદગુર, તાકું માલમ હોય.

તે નામ આંખોમાં રમી રહેલું હોય છે. જેને કોઈ વિરલો પુરૂષજ બાણે છે, અને જેને સદગુર મળ્યા હોય તેને સમજ પડે છે.

(૨૭૮)

રાજા રાણા ના બડા, બડા જો સુમરે રામ;
તાહિ તે જન બડા, જો સુમરે નિજ નામ.

લોકો કહે છે કે, રાજાઓ મોટા છે. પણ હું (કબીર) કહું છું કે જે રામ (સાકાર ઇશ્વર) નું ધ્યાન કરે, તે રાજાઓથી મોટો છે. પણ સાકાર ઇશ્વરના ભગત કરતાં, જે કોઈ નિરાકાર (ઇશ્વર) નાં ધ્યાનમાં રહે, તે વધારે મોટો છે.

(૨૭૯)

કબીર, મેં માગું એ માંગના, પ્રભુ દિજે મોહ સોય;
સંત સમાગમ હરિકથા, હમારે નિશદિન હોય.

કબીરજી ખુદાને કહે છે કે, ઓ ખુદા, હું તારી પાસે ઓટલાંજ

માંગું છું કે મને સાધુ સંતોની સંગત ને તારે લગતાં જ્ઞાનની વાતો.
રાતને દિવસ થયાં કરે.

(૨૮૦)

મુગટા બુગટ માગું નહિ, ભક્તિ દાન દિજો મોહો;
ઓર કછુ માગું નહિ, નિશદિન બચું તોહો.

નથી માંગતો હું રાજ ને પાટ, પણ મને તારી ભક્તિ કર-
વાનું દાન બક્ષેસ કર, કે રાત ને દિવસ હું તારી જપ કરી તારૂં જ
ધ્યાન ધરું-એ શિવાય બીજું હું કાંઈ માંગતો નથી.

(૨૮૧)

સુમરન મારગ સાચકા, સદ્ગુરુ દિયે બતાય;
સ્વાસ ઉવાસે સુમરતાં, એક દિન મિલ્યા આય.

ખુદાનું નામ સ્મરણ કરવાનો ખરો રસ્તો સદ્ગુરુજ બતાવી
આપે છે, અને તે રીતે, જે કોઈ ખુદાનું સ્મરણ નિરંતર કર્યા કરે,
તેને એક દિવસ ખુદા મળી જશે.

(૨૮૨)

પ્રેમ બિના ધીરજ નહિ, બિરહ બિના બૈરાગ;
સદ્ગુરુ બિના મિટે નહિ, મન મનમાકા દાગ.

જ્યાંસુધી માણસનાં હૈયાંમાં ખરો (બિનસ્વાર્થો) પ્રેમ આવતો
નથી ત્યાંસુધી તેનું મન ધિરજથી ભક્તિમાં બેસતું નથી; અને
જ્યાંસુધી માણસને ખરો ભક્તિભાવ ખુદા તરફ લાગતો નથી, ત્યાંસુધી
તેને વૈરાગ્ય આવતો નથી યાને ઇદ્રિઓના વિષયો લોગવવા ઉપરથી
તેનું મન બેસતું નથી; અને જ્યાંસુધી સદ્ગુરુનો મેળાપ તેને થતો
નથી ત્યાંસુધી એ બધું થતું નથી યાને તેના મનના વિકારો અને
બુસ્સાઓ નિકળી જતા નથી.

(૨૮૩)

પુરાહિ સદ્ગુરુ બિનાં, હિરદા શુધ્ધ ન હોય;
મનસા વાચા કર્મના, મુન લિભે સખ કોય.

પણ હું આ એક વાત કહું છું તે તમો સર્વ કોઈ બરાબર
ચાહ રાખજો. જેનો પોતાનો અભ્યાસ અધુરો રહેલો હોય તેવો કોઈ
પણ સાધુ, સદ્ગુરુ કહેવાય નહિ. જેનો અભ્યાસ પુરો થઈ રહેલો
હોય તેજ સદ્ગુરુ કહેવાય. તેવો પુરો જ્ઞાની ગુરુ મળે ત્યારેજ મન,
વાચા અને કાર્યો પવિત્ર થાય, ચાને ત્યારેજ આપણા હાથે થતાં પાપો
ઝટકે, જીભે થતાં પાપો ઝટકે, વિચારોએ થતાં પાપો ઝટકે, અને
લાગણીઓએ થતાં પાપો ઝટકે.

ગુરૂ વિષે.—સદ્ગુરૂ મહિમા.

(૨૮૪)

ગુરૂ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરૂ બિન મિલે ન ભેવ;
ગુરૂ બિન સંશય ન મિટે, જય જય જય ગુરૂદેવ.

ગુરૂ વિના આપણી જીવંતીને લગતી ખરી વાતો ને ભૂત ભવિષ્યની વાતો સમજાતી નથી. ગુરૂ વિના એ વાતોને લગતા આપણા સંશયો મટતા નથી. ગુરૂ વિના આપણને પરોક્ષ જ્ઞાન થતું નથી; એટલે કે, ખુદાને લગતી શાસ્ત્રમાં કહેલી વાતો સમજાતી નથી. અને ગુરૂ વિના આપણને અપરોક્ષ જ્ઞાન થતું નથી, માટે હમારી પ્રાર્થના છે, કે હે ગુરૂ દેવ તમારો જય થાવો, ચાને જગતનું ભલું કરવાનાં જે જે કામો ધારીને સદ્ગુરૂઓ જગતમાં આવ્યા હોય ને આવે, તેઓનાં કામો હમેશાં વગર વિધે પાર પડ્યા કરજો!

(૨૮૫)

ગુરૂ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરૂ બિન મિલે ન મોક્ષ;
ગુરૂ બિન લખે ન સત્યકે, ગુરૂ બિન મિટે ન દોષ.

ગુરૂ વિના જ્ઞાન મળી શકતું નથી, અને ખુદાની સુલાકાત ઘડ શકતી નથી. ગુરૂ વિના ફરી ફરીથી જન્મયા-મર્યા કરવાનું મટતું નથી. ગુરૂ વિના સાચી વાત સમજાતી નથી, અને ગુરૂ વિના આપણા દુર્ગુણો મટતા નથી.

(૨૮૬)

ગુરૂ નારાયણ રૂપ હય, ગુરૂ જ્ઞાન કો ઘાટ;
સદગુરૂ અચન પ્રતાપસે, મનકે મિટે ઉચ્ચાટ.

નદીનો કાંઠો ઉંચો ને ઢાળાવ વગરનો હોય, ત્યારે પાયરીઓ આંધવી પડે છે ને એ પાયરીઓવાળા ઘાટની મદદથી આપણે નદીનાં પાણીને મળીએ છીએ; ગુરૂ પણ જાણે એ ઘાટ જેવો ઘાટ છે, કેમકે આપણે તેની મદદથીજ ખુદાને મળી શકીએ છીએ. ગુરૂ ખુદાની મુલાકાત કરાવનારો છે, એટલુંજ નહિ, પણ ગુરૂ તેથી પણ ઘણો વધારે છે. કારણકે જે પોતાની નિરાકાર હાલતે, આપણને પોહોંચાડવા માટે ગુરૂ, માણસનું રૂપ ધારણ કરીને આવેલો ખુદા પોતે છે. તું ગુરૂનું કહ્યું કર, ગુરૂનું કહ્યું કર. તેનાં કહેલાંમાં એવા ગુણ છે, કે તારા મનની સર્વ પ્રકારની મુઝવણો ભાંગી જઈ, મન સદાનું શાંત થઈ જશે.

(૨૮૭)

સદગુરૂકે મહિમા અનન્ત, જીને અનન્ત ક્રિયા ઉપકાર;
અનન્ત લોચન ઉઘાડયા, અનન્ત દિખાવન હાર.

સદગુરૂની મોટાઈની કાંઈ હદ નથી, સદગુરૂના ઉપકારની કાંઈ હદ નથી. આપણી અંતર દ્રષ્ટિ સદગુરૂ ઉઘાડી આપે, તેની ભોવાની શક્તિની કાંઈ હદ નહિ; ને ખુદા સાથે આપણો મેળાપ કરાવી આપે; તેની રહુવાની જગાની કાંઈ હદ નહિ, અને તેના જીવવાના વખતની કાંઈ હદ નહિ એવો સદગુરૂ છે.

(૨૮૮)

સદગુરૂ સમાન કો નહિ, સપ્ત દ્વિપ નવ ખંડ;
તિન લોક ના પામયે, ઐર એકબિસ બ્રહ્મંડ.

સાત દ્વીપ ને નવ ખંડોમાં ફરી વળો, પાતાળ પૃથ્વી ને સ્વ.

ગાંમાં ફરી વળેા, ને એકવીસ ધ્રુવાંડોમાં પણ ફરી વળેા; ને જુઓ કે ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરૂના જેટલું આપણું લલું કરનારો બીજો કોઈ એ બધાંમાં કોઈપણ સ્થળે છે? ના, નથીજ.

(૨૮૯)

તિર્થંગે કળ એક હથ, સંત મિલે કળ ચાર;
સદ્ગુરૂ મિલે અનેક કળ, કહે કળીર બિચાર.

હું કળીર એમ માનું છું, કે કોઈ એક જાત્રા જઈએ, તેથી જેટલું પુણ્ય થાય, તે કરતાં ચોવડું પુણ્ય કોઈ સાધુ મળ્યાથી થાય ને તેનાથી અત્યંત વધુ પુણ્ય ખુદાની મુલાકાત કરાવે એવો ગુરૂ મળ્યાથી થાય.

(૨૯૦)

હરિ કૃપા તબ જનીયે, કે માનવ અવતાર;
ગુરૂ કૃપા તબ જનીયે, જખ છોડાવે સંસાર.

ખુદા મેહેરખાન થાય, તેા ૮૩,૯૯,૯૯૯ જાતના જીવોના અવતારો ઉપરથી ચઢાવીને આપણને માણસ જાત તરીકેનો ચોર્યાસી લાખમો અવતાર આપે. પણ સદ્ગુરૂ મેહેરખાન થાય તેા તે આપણે માટે એ માણસાઈ અવતારને પણ નહિ ખમાય એવો દુખીયારો ગણે, ને એમાંથી છોડવીને ખુદ ખુદાઈ હાલતે પોહોંચાડે.

(૨૯૧)

જાકે શીર ગુરૂ જ્ઞાની હોય, સોહિ તરત લવ માંહે;
ગુરૂ બિન જાનો જન્તંકો, કબૂ મુક્તિ મુખ નાહે.

ખુદાની મુલાકાત કરાવી શકે એવા ગુરૂ જેને માથે હોય, તેનાં જન્મ મરણનો છેડો જલદીથી આવી જાય છે. જન્મ મરણમાંથી છુટવાનું મુખ, ગુરૂ વગર માણસને કદી મળેજ નહિ, એમ તમે નક્કી બાણી.

(૨૬૨)

સદ્ગુરૂ કે ભુજ દોઢ હથ, ગોવિંદકે ભુજ ચાર;
ગોવિંદસે સખ કછુ સરેં, પર ગુરૂ ઉતારે પાર.

ખુદા, પુરૂષરૂપે ચાર હાથવાળા શ્રી વિષ્ણુ થયા છે, અને માણસ જે જે માંગે, તે તે તેઓ એ ચાર હાથે આપી શકે છે. પણ સદ્ગુરૂને બિચારાને તો બેજ હાથ છે, તે તારી સર્વ કામનાઓ યાને ઈંદ્રિઓથી ભોગવાતી મનહો પુરી પાડી શકતો નથી, પણ મુક્તિ આપવાનું એકજ કામ જે તે કરી શકે છે, તે સર્વ કામનાઓ કરતાં પણ વધુ મોટું છે.

(૨૬૩)

સદ્ગુરૂ સત્ કા શખ્દ હથ, છને સત્ દિયા બતાય;
બે સત્ કો પકડ રહે, તો સત્ હિ માંહે સમાય.

સદ્ગુરૂ સતનું યાને ખુદાનું જાહેર થયલું બીજું નામ છે, સત્ (ખુદાને) બતાવી શકે છે, અને સત્ જે એકજ છે કે જે (સદ્ગુરૂજ) (ખુદા છે) તેને જે પકડી રાખે તે આખરે તે સત્માંજ સમાઈ જાય.

(૨૬૪)

દેવી બડી ન દેવતા, મુરજ બડા ન ચંદ;
આઠ અંત દાનો બડે, કે ગુરૂ કે ગોવિંદ.

દેવી કે દેવતા (નારી ફરેશ્તો કે નર ફરેશ્તા) કોઈ મોટા નથી, કે નથી ચંદ્ર કે સૂર્ય, તેઓ સઘળા ફાંની છે યાને તેઓને એક વેળા નાશ છેજ. જે ખરા મોટા છે તે તો ગુરૂ અને ગોવિંદ (ખુદા) એ બે છે, કારણ કે તેઓ શરૂઆતથી તે છેડા તલક રહેનારા છે.

(૨૬૫)

હરિ રૂઠે ગત એક હથ, ગુરૂ શરણાગત જાય;
ગુરૂ રૂઠે ગત એકો નહિ, હરિ ન હોય સહાય.

પ્રદાનો કોપ થાય, તોપણ આશરો લેવાની એક જગ્યા બાકી રહે છે, તે એ છે કે ગુરૂને શરણે જવું, જે ગુરૂ આપણાં દુઃખ મટાડે. પણ ગુરૂનો કોપ થયો, તો આપણે માટે આશરો લેવાની એક જગ્યા બાકી રહેતી નથી, કારણ પ્રદા આપણને મદદ કરતો નથી.

(૨૬૬)

ગુરૂ ગાવિંદ જ્ઞાનો ખડે, કિસકે લાગું પાય;
બલિહારી આ ગુરૂકી, છને ગાવિંદ દિયા બતાય.

કૃષ્ણીર કહે છે કે, મારી પાસે મારો ગુરૂ અને પ્રદા એ જે ઉભા હોય, તો હું કોણને પગે લાગું? હું તો મારા ગુરૂનેજ પગે લાગીશ, કારણ કે ગુરૂનીજ કૃપાથી મને પ્રદા મળ્યા.

(૨૬૭)

પૂજા ગુરૂકી કિજીયે, સખ પૂજા જેહી માંહે;
જબલગ સિંચે સુખ તર, સાખા પત્ર અવાય.

તું ગુરૂનીજ પૂજા કર; કેમકે તેમાં સર્વ પૂજા આવી જાય છે. જેમ આડનાં મૂળને પાણી પાવાથી, તેનાં ડાંખળી, પાંદડાં વગેરે પોષાય છે, તેમ ગુરૂની પૂજા કરવાથી, સર્વ દેવતાઓની પૂજા થઈ ગયલી ગણાય છે.

(૨૬૮)

સદ્ગુરૂકા એક દેશ હથ, જો બસી જાને કોય;
કઉવા તે હંસ હોત હથ, જાન વરણ કુલ ખોય.

જે કોઈ સદ્ગુરૂનો થઈને રહી જાય, તે કાગડા જેવો નીચ

હોય તો પણ બહલાઇને હંશ જવો ઉચ્ચ થાય. ચારમાંની જે વર્ષમાં તે જનમ્યો હોય, તે વર્ષથી તેનામાં ઉપજેલા તેના સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય; જે ભતમાં તે જનમ્યો હોય, તે ભતથી તેનામાં ઉપજેલા તેના સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય; અને જે કુળમાં તે જનમ્યો હોય તે કુળથી તેનામાં ઉપજેલા સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય.

(૨૯૯)

સખ કહુ ગુરૂ પાસ હય, પાધયે અપને લાગ;
સેવક મન સોંપી રહે, નિશદિન ચરણે લાગ.

તું જે માંગે તે ગુરૂ આપી શકે તેવું છે; માટે તારાં નસીબમાં જેટલું હોય તેટલું તેની પાસેથી મેળવી લે. તારૂં મન ગુરૂના મનથી બુદ્ધ અને સ્વતંત્ર રાખ; ગુરૂ જે ચાહે તેજ તારૂં ચાહ્યું પણ હોય તેમ કર; અને રાત દહાડો તેને પગે લાગ્યા કર.

(૩૦૦)

ગુરૂ ગુંગા ગુરૂ બાવરા, ગુરૂ દેવનકા દેવ;
જો તું શિષ્ય રયાનાં, તો કર ગુરૂકી સેવ.

ગુરૂ મુંગો હોય કે બોલતો હોય, ચટપટીયો હોય કે ધીરો હોય, મીસકીન હોય કે મોટાઓમાં મોટો હોય, ને ગુરૂ કાંઈ પણ અનુકૂલ કે બિનઅનુકૂળ સ્થિતિમાં હોય, તે બહારની સ્થિતિ ઉપર તારે નજર રાખવીજ નહિ; તું જો ડાહ્યો ચેલો હોય, તો ગુરૂ ગમે તેવી બાહરની બિનઅનુકૂળ સ્થિતિમાં હોય, તો પણ તેની સેવા સારી રીતે કરજો.

(૩૦૧)

શબ્દ બિચારી જો ચલે, ગુરૂ મુખ હોય નેહાલ;
કામ કોષ બ્યાપે નહિ, કબ ન માસે કાલ.

ગુરૂનાં મુખમાંથી જે શબ્દ (શિક્ષણ તરીકે) મળ્યો હોય તે પ્રમાણે

વિચાર કરીને જે કોઈ ચાહે, તે પાર પડી જાય, તેને કામ એટલે
ધંદિઓના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ, ક્રોધ ઇત્યાદી બુદ્ધિઓ
ઉપજે નહિ, અને દેહ છોડતી વેળા તેને જમ લઈ જાયજ નહિ.

(૩૦૨)

ગુરૂ મહિમા ગાવત સદા, મન અતી રાખી મોહ;
સો ભવ ફિર આવે નહિ, એઠ પ્રભૂકી ગોહ.

મનમાં ઘણું હેત રાખીને જે કોઈ પોતાના ગુરૂનાં ગુણ હંમેશાં
ગાયા કરે, તેને પુનર્જન્મ નથી. તે ખુદાની પાસે હંમેશાં રહેશે.

(૩૦૩)

સંશય ખાયા સકળ જીગ, સંશય કોઈ ન ખાય;
જે બેધ્યા ગુરૂ અક્ષરા, સંશય ચુંન ચુંન ખાય.

સંશયો સદાકાળ સર્વ કોઈને આગળ વધતાં અટકાવે છે ને
તેઓને કોઈ મારી શકતું નથી. પણ ગુરૂએ આપેલું મંત્ર જેણે જપી
જપીને સિદ્ધ કીધું હોય, તેને કોઈ સંશય રહેતા નથી.

(૩૦૪)

પુરા સદ્ગુરૂ સેવતાં, અંતર પ્રગટે આપ;
મનસા બાચા કર્મણા, મિટે જનમ કે તાપ.

પુરા સદ્ગુરૂની સેવા કરતાં કરતાં તારાં અંતરમાં ખુદા પ્રગટ
થઈ જશે, અને તારા વિચાર, વાચા, ને કાર્યોથી થયેલાં જન્મો
જન્મનાં પાપો ને દુઃખો મટી જશે.

(૩૦૫)

ગુરૂ ગોવિંદ એક હૃય, ફળ હૃય ઓઠકાર;
આપા મેદ જીવત મરે, તખ પાવે દિકાર.

ગુરૂ, ખુદા એકજ છે. ગુરૂની ભક્તિ કરવી તે ખુદાનીજ ભક્તિ

કીધી ગણાય, પ્રણવ જપવો, દેહ બાંન ખોવું, ને જીવતાં જીવત મરવું, એટલું કરીએ ત્યારે ખુદા દેખાય છે.

(૩૦૬)

જમ દ્વારે જમદૂત મિલે, કરતે ખેંચાં તાંન;
ઉનસે કબુ ન છુટતે, ફિરતે ચારે ખાંન.

અગાઉ જ્યારે જ્યારે તું મરવા પડતો હતો, ત્યારે ત્યારે તને જમના દુતો લેવા આવતા હતા, અને ખેંચી તાણીને લઈ જતા હતા, ને તેઓનાં હાથમાંથી તું છુટી શકતો નહિં હતો. તેઓ તને પકડી લઈ જતા હતા ને પછી કોઈ વાર તું માણસ થઈને પાછો જનમતો હતો ને કોઈ વાર કોઈ પશુ પક્ષી થઈ જતો હતો, ને વળી કોઈ વાર તો તું કોઈ વનસ્પતી પેરે અવતરતો હતો, ને કોઈ વાર તો તું કોઈ ધાતુ રૂપ પકડીને પાછો આ જોહાંનમાં આવતો હતો. એમ આ જન્મની અગાઉના જન્મોમાં આ ચાર જાતની દેહોમાં તું ભટક્યા કરતો હતો.

(૩૦૭)

ચાર ખાંનમે ભરમતે, કબુ ન લેતે પાર;
સો તોકો ફેરા મિદા, સદ્ગુરૂકા ઉપકાર.

ચાર જાતની દેહોમાં તું ભટક્યા કરતો હતો, ને તારાં ભટકવાનો કાંઈ છેડો દેખાતો નહિં હતો. પણ હવે તારૂં ભટકવાનું ગચ્છું છે, સદ્ગુરૂએ તને પુનરજન્મમાંથી ઉગાર્યો છે, ને એ તેનો તારા ઉપર મોટો ઉપકાર થયો છે.

(૩૦૮)

જ્ઞાન પ્રકાશી ગુરૂ મિદા, સો બિસર મત બાય;
જ્ય જોવિંદ કૃપા કરી, તબ ગુરૂ મિદ્યા આય.
જ્યારે ખુદાએ તારી ઉપર (બક્ષેશ) મેહેરબાની કીધી ત્યારે

તને ગુરૂ આવી મળ્યા, અને ગુરૂ મળવાથીજ તને જ્ઞાન મળ્યું તે તું વિસરી જતો નહિં યાને તને જ્ઞાન મળ્યું ત્યારે અહંકાર કરી જ્ઞાન આપનાર (ગુરૂ) ને ભૂલી જતો ના.

(૩૦૯)

ભલા ભયા જો ગુરૂ મિલા. ત્રીન તેં પાયા જ્ઞાન;
ઘટ હિ ભિત્તર ચૌતરા, ઐર ઘટ માંહિ દીવાંન.

કપીર કહે છે ઘણું સારું થયું કે મને ગુરૂ મળ્યા, કે તેઓથી મને જ્ઞાન મળ્યું, અને તે જ્ઞાનથી મેં જોયું કે આ શરીરમાંજ ચૌતરો છે અને ખુદાનું દિવાનખાનું છે ને ખુદા આ શરીરમાંજ રહેલા છે.

(૩૧૦)

હોંશ ન રાખું મનમેં, ગુરૂ હય પ્રત્યક્ષ દેવ;
પ્રેમ સાથ મન લે મિલું, નિશદિન કરું સેવ.

કપીર કહે છે કે, મારી સામે ખુદા જેવો મારો ગુરૂ છે એટલે હું દુનિયાંની બીજી કશી ચીજની હોંશ રાખતો નથી, મને ગુરૂ મળ્યા એટલે આખી જેહાંન મળી ગઈ, મારે હું તો પ્રેમપૂર્વક મારાં મનને તેઓ સાથ એકત્ર કરી રાત ને દિવસ તેમની સેવા કર્યાં કરું છું.

(૩૧૧)

ગુરૂ સેવા જન બંદગી, હરિ સુમરન વૈરાગ;
એ આરો જખ મિલે, પુરન હોવે ભાગ.

ગુરૂ સેવા, લોકહિત યાને પરોપકાર કરવો, ખુદાનાં નામની જપ કર્યા કરવી, અને વૈરાગ આવવો એટલે કે ઈંદ્રિયોનાં વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ અને વિચારોનું મનમાંથી જતું રહેવું, બલકે તેઓ ખોટાં છે એવો અભાવ થવો, એ બધું માણસ જ્યારે પુરો ભાવ્યશાળી થાય, ત્યારેજ મઘ શકે છે.

(૩૧૨)

ગુરુ લાગા તખ જાનીયે, મિટ મોહ તન તાપ;
હરખ શોક દાબે નહિ, તખ હર આપો આપ.

ઈંદ્રિઓને ગમતી ચીજો ઉપર ઝીપલાવવાની ટેવ જતી રહે, ત્યારે ગુરુની ભેટ થઈ છે એમ સમજવું; અને જ્યારે હરખ અને શોક અન્ને ચાલ્યાં જાય, એટલે કે સુખ અને દુઃખ બન્ને વેળાએ તારું મન એકજ સ્થિતિમાં રહી શાંત થાય ત્યારે તને પોતાની મેળે ખુદાની મુલાકાત થઈ જશે અથવા તું પોતે ખુદારૂપ થઈ જશે.

(૩૧૩)

કાન કુંકા ગુરુ હુદકા, બેહુદકા ગુરુ નાહિ;
બેહુદકા સદ્ગુરુ હય, સોંચ કરો મન માંહિ.

ચેલાને કાન આગળ આવીને ધીમેથી કોઈ એક મંત્ર જે ગુરુ શિખવે છે, તે આકારવાળા ખુદાની મુલાકાત કરાવનારો ગુરુ છે, તે નિરાકાર ખુદાની મુલાકાત કરાવી શકતો નથી, ને તે સદ્ગુરુ કેહેવાય નહીં; જે સદ્ગુરુ કેહેવાય તે તો નિરાકાર ખુદાનીજ મુલાકાત કરાવે એવું સર્વેએ યાદ રાખવું.

(૩૧૪)

ગુરુ લોભી શિષ્ય લાલચી, દાનો બેલે દાવ;
દાનો છુડે બાપડે, બેઠ પથ્થરડી નાવ.

ગુરુ અયોગ્ય ને શિષ્ય અયોગ્ય; ગુરુ પૈસાનો લોભી ને શિષ્ય ખુદાનો લોભી. પછી બન્ને એક બીજાને લોભાવવા જાય, તે બંને પથ્થરની હોડીમાં બેઠા હોય ને ડુબી જાય, તેમ નાશ પામી જાય.

(૩૧૫)

બકા ગુરૂ હૃય લાલચી, દયા નહિ શિષ્ય માંહિ;
ઓ દાનેકુ ભેજીયે, ઉજ્જડ કુવા માંહિ.

ગુરૂ પૈસાનો લોભી હોય, ને શિષ્ય, જીવો ઉપર દયા રાખનારો નહિ હોય, તો ખુદાની મુલાકાતની આશાજ નહિ. એવા બન્ને અયોગ્ય ગુરૂ ચેલાને કોઈ ઉજ્જડ જગ્યામાં આવેલા કુવામાં નાંખો, કે જ્યાં તેઓને કોઈ બહાર કહાડનારો માણસ પશુ મળે નહિ.

(૩૧૬)

ગુરૂ ગુરૂ સખ કહા કરો, ગુરૂહિ ગુરૂમે લાવ;
સો ગુરૂ કાહે કિજીયે, બે નહિ બતાવે દાવ ?

અરે લોકો ! તમે જેઓને “ગુરૂ ગુરૂ” કરીને કહો છો, તેઓનું મન તો દુનિયાંની મોજ-મબહમાં લાગેલું હોય છે, તેઓને કાંઈ ખુદાની મુલાકાત કરાવતાં આવડતી નથી; ત્યારે એવા ગુરૂ શા માટે કરો છો ?

(૩૧૭)

બંધે સો બંધે મિલા, છુટે કોન ઉપાય,
સંગત કરીએ નિર્બંધકી, પળમે દિયે છુટાય.

જેવો તું કર્મનાં બંધનથી બંધાય ગયો છે, તેવોજ બંધાયેલો ગુરૂ મળ્યો, તો પછી તારો છુટવાનો શું ઉપાય ? તું એવાની સંગત કર યાને એવો ગુરૂ કર કે જે તને તત્કાળ છોડવી દે.

(૩૧૮)

પુરાહિ સદગુરૂ ના મિલા, રહા અધુરા શિષ્ય;
સ્વાંગ જતિકા પેહેરકે, ઘર ઘર માંગે બિખ.

પુરો પાકો ગુરૂ નહિ મળ્યો ને ચેલો અધુરો રહ્યો તેથીજ તે ભેગી સન્યાસીનો વેશ લઇને ઘરેઘર બીખ માંગે છે.

(૩૧૬)

સદ્ગુરૂ ઐસા કિજીયે, તત્ દિખાવે સાર;
પાર ઉતારે પલકમે, કર્પન દે દાતાર.

માટે તું ગુરૂ એવો કર કે જે તરતજ ખુદાને બતાવી દે, અને
એક ઘડીમાં તને પાર ઉતારે, બાણે કે તેણે તને આરસી આપી અને
તેં તેમાં ખુદાને ભોયો.

(૩૨૦)

કબીર! ગુરૂ ગરવા મિલા, રલ ગયા આટા લોન;
બાત પાત કુલ મિટ ગઇ, તખ નામ ધરેગે કોન?

મને ગુરૂ એવા અસીલ મળ્યા, કે મને ખાવા, પીવાનું આઈતું
મળ્યું; અને તેવણુને લીધે મારી બાત બાત ને કુટુંબ કંબીલાને
લગતી નિશાનીઓ જતી રહી; તેથી મારી નીંદા કરનારો કોઈ
રહ્યો નથી.

(૩૨૧)

સદ્ગુરૂ સાચા મુરવા, જ્યું તાતે લોહ લુવાર;
કસની દે નિર્મળ કિયા, તાપ લિયા તતસાર.

મારા સદ્ગુરૂ એવા તો શુરા ને શક્તિવાન છે, કે જેમ લુહાર
લોખંડને તપાવે છે, તેમ મને તેઓએ કસીને ચોખ્ખો કરી નાખ્યો
છે, અને મારાં દુઃખોને જડ મૂળથી કાઢી નાંખ્યાં છે.

(૩૨૨)

સદ્ગુરૂ હમસે રીઝ કર, એક કહા પ્રસંગ;
બાદલ બદ્લા પ્રેમકા, લીજ ગયા સખ અંગ.

મારાથી ખુશી થઇને મારા ગુરૂએ મને એકવાર એવું શિક્ષણ
આપ્યું કે જેથી ખુદાનાં પ્રેમનું વાદળજ મારી ઉપર વરસી રહ્યું,

અને માફ આપું અંગ લીજવાઈ ગયું ચાને મારી ઉપર ખુદાની
મેહર ઉતરી.

(૩૨૩)

બલિહારી ગુરૂ આપકી, પલ પલમે કંઈ બાર;
પશુ ફેટ હરિજન કિયે, કરત ન લાગી વાર.

ઓ ગુરૂ, તમારી બલિહારી છે, તમારી મોટાઈની કાંઈ હદ
નથી, કે એક પળમાં કંઈએક વખત પશુ જેવા સ્વભાવનાં માણસોને
તમોએ ભગત કરી નાખ્યા અને તેમ કસ્વાને તમને કાંઈ વખત
લાગ્યો નહિં.

(૩૨૪)

ગુરૂ પુંજવે સંતકો, સંત કહે ગુરૂ પુંજ;
આમન સામન પુંજતાં, પડી અગમકી મુંજ.

ગુરૂનું કેહેવું એ છે કે, તું સાધુસંતને પુંજ અને સંતો કહે છે,
કે તું ગુરૂની સેવા કર, એમ આમન સામન પૂજતાં, ખુદા જે સર્વથી
સમજી શકાતો નથી, તે (કબીર કહે છે કે) મને દેખાતો થઈ ગયો
માટે તું સત્ સંગત કર.

સત્સંગ વિષે.

(૩૨૫)

કળીર કહે સો દિન બડા, જા દિન સાધ મિલાપ;
આંખ ભર ભર ભેટીયે, પાપ શરીરા જાય.

કળીર કહે છે કે જે દિવસે તને કોઈ સાધુસંતનાં દર્શન થાય.
અથવા મુલાકાત થાય, તે દિવસને તારો ભાગ્યશાળી યાને મોટો
દિવસ ગણજે, અને તેને આંખ ભરી ભરીને મળજે, કારણકે તેથી
તારાં (શરીરના) પાપો ધોવાઈ જશે.

(૩૨૬)

સાધ મિલે સાહેબ મિલે, અંતર રહી ના રેખ;
મનસા બાત્યા કર્મણ્યા, સાધુ સાહેબ એક.

સાધુ પુરૂષ મળ્યા તો ખુદાજ મળ્યા બરાબર છે, કારણકે ખુદા
ને સાધુમાં કંઈ પણ ફરક હોતો નથી. મનથી, વાણીથી, અને કાર્યથી
સાધુ પુરૂષો, ખુદા સાથે મળી ગયલાજ હોય છે; જે ઇશ્વરની મરજી
હોય તેજ મરજી સાધુઓની હોય છે, યાને કુળ જગતની પેઢાયશને
સુખ આપવાનું કામ તેઓ કરે છે જેથી તેઓ ખુદા સાથે એક થઈ
ગયલા હોય છે.

(૩૨૭)

સંત સમાગમ પરમસુખ, આંન અદ્ય સુખ કહુ ઓર;
માન સરોવર હંસ હય, બગલા ઠારે ઠાર.
એવા સાધુ પુરૂષનાં સમાગમથી પરમસુખ યાને સર્વથી ઉત્તમ

સુખ મળે છે, જે સુખની પાસે, બીજાં દુનિયવી સુખો કંઈ બિસાહમાં નથી; હાખલા તરીકે ખરો હંશ પક્ષી માન સરોવરમાંજ મળે છે, બાકી દરેક ઠેકાણે દેખાય છે તે તો બગલા (પક્ષીઓ) જ હોય છે, તેમ સૌથી ઉંચ પ્રકારનું સુખ સત્સંગમાંજ મળે છે.

(૩૨૮)

ચંદન જૈસા સંત હય, સર્પ જૈસા સંસાર;
અંગહિસે લપટા રહે, પર છાંડે નહિ બિકાર.

સાધુપુરૂષો સુખડનાં ઝાડ જેવા છે, અને આ સંસાર એક સર્પ સમાન છે; સર્પને બ્યારે પોતાનાં ઝેહિરની અગન ઘણીજ બળે છે, ત્યારે તે સુખડનાં ઝાડ સાથે લપટાઈને બેસે છે, જેથી તેને થોડીક કંડક મળે છે, તેમ માણસને આ સંસારની લાગેલી આગ યાને માયાનું ખેંચતાંજ બ્યારે કોઈ સાધુસંતની પાસે તે બેસે છે, ત્યારે તેટલો વાર ઓછું થાય છે, તેથી સાધુ પુરૂષોને સુખડનાં ઝાડ જેવા કંડક આપનાર કહ્યા છે, અને સંસારને સર્પ જેવો ઝેહુરી કહ્યો છે.

(૩૨૯)

સંત મિલે સુખ ઉપજે, દુષ્ટ મિલે દુઃખ હોય;
સેવા કિજે સંતકી, તો જનમ કૃતાર્થ સોય.

સાધુપુરૂષોને મળવાથી સુખ ઉપજે છે, અને દુષ્ટ માણસોની સંગત કરવાથી દુષ્ટ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે હું કપીર કહું છું કે, તું સાધુ પુરૂષોનીજ સંગત કર, જેથી તારા જન્મનું સાર્થક થશે.

(૩૩૦)

મિઠી વેહેરી સંતકી, જામે શીર અપાર;
હરિ રસ જહાં ખુટે નહિ, પિવે વારમવાર.

સંત પુરૂષ એક એવો મિઠો કુવો છે કે જેમાં પાર વિનાનું દુધ ભરેલું હોય છે, અને તેમાં હરિરસ એટલો તો ભરપૂર છે કે ગમે

એટલે પીવા છતાં તે કદી પણ ખુટતો નથી. અર્થાત—સાધુપુરૂષોએ પોતાની જીંદગી સત્યને માર્ગે દોરવી, ખુદાઈ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય છે, જેથી તેઓ આપણા પોતા વિષે, કુળ જગત વિષે અને ખુદા વિષે સમજાવી આપણાં મનનું સમાધાન કરી શકે છે.

(૩૩૧)

હરિજન આવત દેખડે, ઉઠકે મિલિયે ધાય;
ન જાનું ધસ વેશમે, નારાયણ મિલ જાય.

એવા હરિજન એટલે જેનું દિલ ખુદાપર લાગેલું હોય તેવા પુરૂષને આવતાં જોઈને, તું તુરત ઉઠીને દોડતો કે જઈને તેને ભેટજે; કારણ કે આપણે જાણતા નથી કે ખુદા આપણને કયા વેશમાં મળશે અને તે સાધુપુરૂષના વેશમાં કદાચ ખુદાજ કાં નહિં હોય ?

(૩૩૨)

હરિજન મિલે તો હરિ મિલે, મન પાય બિન્દાસ;
હરિજન હરિકા રૂપ હય, જયું કુલનમે ખાસ.

હરિજન મળ્યા તો ખુદાજ મળ્યા બરાબર છે, ને ત્યારેજ માણસનાં મનનું સમાધાન થાય છે; જેમ કૂલમાં સુગંધ છુપાઈને રહેલી છે, અને કૂળ માત્ર તે સુગંધને રાખનારો આકાર છે, તેમ હરિજન ખુદાને રાખનારો એક આકાર છે, એટલે માણસરૂપે તે ખુદાજ છે.

(૩૩૩)

સંત મિલે તખ હરિ મિલે, કહિયે આઠ ઓર અંત;
જો સંતનકો પર હરે, સો સદા તજે ભગવંત.

એવો સંત પુરૂષ મળે ત્યારે ખુદાજ મળ્યા, એમ જાણીને તેની આગળ તારી આદીથી તે અંત સુધીની વાતો કરજે, કે તે તારી મુશકેળીઓ ટાળવાનો રસ્તો દેખાડે! પણ જો તું સાધુપુરૂષથી દુર

રહેશે તો ખુદાથી તું હંમેશાં દુર રહેવાનો ! કારણ સાધુને તબ્યો
તે ખુદાને તબ્યા બરાબર છે.

(૩૩૪)

દર્શન પરસન સંતકા, કરતન કિજે કાંન;
જ્યું ઉઘમ ત્યું લાલ હુયે, જ્યું આળસ ત્યું હાન.

સાધુ સંતનાં દર્શન અને આગતા સ્વાગતા કરવાને તું હંમેશાં
તત્પર રહેજે; કારણ કે તેમાં તું જેટલો ઉમંગ અને શ્રમ લેશે,
એટલો લાલ તને થશે; પણ એથી ઉલટું, તે કરવામાં જેટલી આળસ
કરશે તેટલું નુકશાન તને થશે.

(૩૩૫)

એક ઘડી આધી ઘડી, આધી ઉનમેં આધ;
સંગત કરિયે સંતકી, તો કરે કોટ અપરાધ.

દરરોજ એક પળ કે અરધી પળ અથવા પળનો થોડોક ભાગ
પણ જો સત્સંગમાં જાય તો તારા કરોડો કુર્મો યાને પાપો થતાં
અટકશે.

આ કહેવું પહેલી નજરે જોનારને કદાચ અજાણ્ય જેવું લાગશે,
કે માત્ર એક પળવારની સત્સંગથી એટલાં બધાં પાપો તે કેમ નાશ
થતાં હશે ? પણ આજની પશ્ચિમ તરફની વૈદિક વિદ્યાએ અનુમાન
કીધું છે કે, માણસનું શરીર તેમજ બીજી બધી ચીજો, જનન, જનનવર,
આડપાન, ખનિજ વગેરે પોતામાંથી દરેક પળે ઝીણી રજકણો બાહર
ફેંકે છે ને સામે બીજી રજકણો પોતામાં લે છે અને એવી રીતે
ચાલુ થતું રહી, દર સાત વરશે માણસનું શરીર તદ્દન નવાંજ રજ-
કણોનું બને છે. વળી સાયન્સની બીજી શોધો યાને “ સાઇકોલોજી ”
એવું કહે છે માણસનું મન એક બીજા ઉપર અસર ઉપજાવે છે,
પણ ગુપ્ત વિદ્યા તો એથી આગળ વધીને એમ કહે છે કે માણસિક
શરીરનાં રજકણો બીજાં માણસિક શરીરમાં પણ જાય છે.

આ ઉપરથી કપીરજીનું કહેવું કાંઈક સમજી શકાય છે કે નેક માણસનાં સમાગમમાં આવ્યાથી આપણું ખાકી શરીર પવિત્ર થાય છે, એટલુંજ નહિં પણ આપણું ઈચ્છા શરીર, તેમજ માનસિક શરીર પણ પવિત્ર બનવા માંડે છે, અને એવી રીતે જો ચાહુ સમાગમ રહે તો માણસ પૂર્ણ પવિત્ર થઈ જાય. સોફેતીસ જે પ્લેટોનો એલો હતો, તે ટેકો આપી કહે છે કે

“Master ! believe me, when I say, that I made some progress when I was near you ; when I was in the same house with you, I made a greater progress, but when I sat near you and touched you, I made the greatest efficiency.”

(૩૩૬)

સાધુ નદી જલ પ્રેમરસ, તહાં પછાડો અંગ;
કહે કપીર નિર્મળ ભયેં, સાધુ જનકે સંગ.

સાધુ પુરૂષ એક નદી જેવો છે, જેનું પાણી, તે ખોદાનો પ્રેમ-રસ છે, તે પાણીમાં તારૂં અંગ ધો, એટલે તું પવિત્ર થશે.

(૩૩૭)

જા પલ દર્શન સંતકા, તા પલકિ બલિહાર;
સત્નામ રસના બસેં, લિજૈ જન્મ સુધાર.

જે પળે તને સંતપુરૂષનાં દર્શન થાય તે પળને, તારી ભાગ્ય-વંત પળ લેખજે; કારણ કે તે વખતે, તારી જીભ ઉપર ખુદાનું નામ આવશે અને તેથી તારો જન્મ સુધરી જશે.

(૩૩૮)

દર્શન કરના સંતકા, દિનમેં કૈધક બાર;
ચોમાસાકા મેઘ જયું, બહોત કરે ઉપકાર.

સાધુસંતનાં દર્શન, દિવસોમાં ગમે એટલીવાર તારેથી બને તેટલીવાર કર્યા કર; કારણ કે જેમ ચોમાસાનો વરસાદ, પાણી લાવી

જમીનમાં અન્ન વનસપતિ ફળ ફળાદી ઉગાડી, આપણી ઉપર અતિ ઉપકાર કરે છે, તેમ સાધુ પુરૂષો આપણને (ખુદાનો) રસ્તો દેખડાવે છે, એટલે તેઓ મોટા ઉપકાર કરનારા ગણાય છે.

(૩૩૬)

જીવન જોખન રાજમદ, અવિચલ રહ્યા ન કોય;
જા દિન જાય સત્સંગમેં, જીવનકા ફલ સોય.

આપણી જીંદગી, જીવાની, અને મોટાઈ (રાજ તરીકેની, યા કોઈ મોટા માણસ તરીકેની બાહરની મોટાઈ) એ સઘળાં હુમ્મેશાં રેહવાનાં નથી, પણ જે દિવસ સત્સંગમાં જાય, અને તેનો લાભ આપણને મળે, તે દિવસજ આપણો ખરો જીવેલો પ્રમાણ છે, યાને તે મતા આપણી હુમ્મેશની થઈ રહેશે.

(૩૪૦)

રામ મિલનકે કારને, મેં મન ખડા ઉદાસ;
સત્ સંગતમેં શોધ લે, રામ ઉનાકે પાસ.

કૃષ્ણીર કહે છે કે:—ખુદાને મળવાને માટે માફ મન ઉદાસ રહેતું હતું, પણ મેં સત્સંગ કીધો, ત્યારે મને ખુદા મળ્યા, માટે તું ખુદાને શોધવા માંગતો હોય તો સત્સંગ કર.

(૩૪૧)

પરખત પરખત મેં ફિરા, કારન અપને રામ;
રામ સરિખા જન મિલા, તિને સરિયા કામ.

ખુદાને શોધવાને હું પહાડે પહાડ ફર્યો, ને બધે રખડ્યો, પણ જ્યારે મને ખોદાને પિછાણનારો સાધુ પુરૂષ મળ્યો, ત્યારેજ મને તેનો લેહ માલમ પડ્યો, ને ત્યારેજ માફ કામ સફળ થયું ને મને ખુદા મળ્યો.

(૩૪૨)

કરિયે નિત સત સંગકુ, બાધા સકલ મિટાય;
એસા અવસર ના મિલા, દુર્લભ નર તન પાય.

માટે તું નિત્ય સત્સંગ કર્યા કર, કે સાધુપુરૂષો તારાં બધાં બંધણો
દુર કરવાનો રસ્તો દેખાડશે. જેમ મનુષ્ય જાતિનાં અવતારમાં નરનો
દેહ ઘણો ઉત્તમ, પણ મળવો કઠણ હોય છે, તેમ સાધુપુરૂષની
સંગત પણ મળવી કઠણ હોય છે; તેથી તું સાધુસંતને મળવાની
તક શોધતો રહે.

(૩૪૩)

શરણે રાખો સાધ્યાં, પુરો મનકી આસ;
ઓર ન મેરે આહિયે, સંત મિલનકી પ્યાસ.

કપીરજી કહે છે કે, ઓ ખુદા, તું મને તારા આશરા હેઠળ
રાખ, અને મને સાધુપુરૂષો મળ્યા કરતા રહે, જેથી મારાં મનની
આશાઓ પૂરી પડે, એ સિવાય બીજું કંઈ હું માંગતો નથી.

(૩૪૪)

કલ્યુગમે એક નામ હય, દુજ સરૂપ હય સંત;
સાથે મનસે સેવિયે, તો મિટે કરમ અનંત.

આ કલિયુગમાં, કર્મનાં બંધણમાંથી છુટવાને માટે માત્ર જેજ
સ્તતા છે, ચાને જેજ સાંધન થઈ શકે તેવાં છે, બાકીનાં બધાં લગભગ
અશક્ય છે. પહેલું સાધન, નિરંતર નામ સ્મરણ; બીજું સાધન
સાધુઓનો સંગ. પાકો ભરોસો રાખીને એ જે સાધન આજી રાખીયે,
તો ફરી ફરીને જન્મ-મરણ આપનારાં ગમે એટલાં કર્મ હશે, તે
પણ તે બધાં મટી જશે.

(૩૪૫)

મથુરા ભાવે દ્વારકા, ભાવે જા જગન્નાથ;
સત સંગત હરિ-ભક્તિ ખિના, કષ્ટ ન આવે હાથ.

મથુરા જા, દ્વારકાં જા, યા તારી મરણ પડે તો જગન્નાથજીનાં
મંદીરે જા, પણ જ્યાં સુધી તને સત્ સંગ થશે નહિ, અને તારાં
હૈયામાં ખુદા વિષે ભક્તિભાવ ઉપજે નહિ ત્યાંસુધી તારૂં કાંઈ વળ-
વાનું નથી, યાને સાર્થક થવાનું નથી.

(૩૪૬)

સંત જહાં સુમરન સદા, આઠો પહોર અભૂલ;
ભર ભર પિવે રામરસ, પ્રેમ પિલાયા ફૂલ.

જ્યાં સાધુ પુરૂષ છે ત્યાં ખુદાનું સ્મરણ ચાલુ હોય છે, દિવ-
સનાં આઠ પોહોરમાં તે નામ જરાએ ભુલાતું નથી; ત્યાં ખુદાઈ
રસ ભરપૂર પિવાય છે અને પ્રેમનું પ્યાલું ભરાયલુંજ રહે છે.
અર્થાત—સાધુસંતની સંગતમાં રહેવાથી, સાધારણ માણસને ખુદા
ઉપર ભક્તિભાવ ઉપજ્યા કરે છે.

(૩૪૭)

કુટા મન બદલાય કે, સાધુ બડે સોનાર.
તુટી હોવે રામસેં, ફેર સંધાવન હાર.

જેમ સોનાર જે ભાંગેલી જણસને સાંધીને પાછી આખી કરે
છે, તેમ જે માણસોનું મન ખોદાપરથી ઉઠી ગયું હોય, અને
દુનિયાની ચીજો પરજ લાગેલું હોય, તેને સાધુ પુરૂષો પાછું ખોદા
સાથે જોડીને એક કરી આપે છે, યાને માણસનાં નિચલાં ભાનનું
ખોટાં ફેબડાવી, તેને ઉંચ ભાન તરફ લઈ જાય છે.

(૩૪૮)

છબ મિલે મન મિલે, મિલે સકળ રસ રીતી;

કહો કબીર તહાં જામ્યે, ચેહ સંતનકી પ્રિતી.

મનને પસંદ પડતી ચીજો મળે, તો મન તેમાં લાગી જાય છે, અને મન લાગી ગયાથી, બધી બાબતોનો ભેદ મળી જાય છે; માટે હું કબીર કહું છું કે સાધુ પુરૂષો જે આપણાં મનને ખેદા પર લગાડનારા છે તેઓની પાસે તું જરૂર જશે.

(૩૪૯)

કથા કિરતન કરનકી, જાકે નિશદિન રીતી;

કહો કબીર વા દાસસોં, નિશ્ચય દીજે પ્રિતી.

જેઓ રાત ને દિવસ, ખુદાની વાતો, અને ભજનો કર્યા કરે, તેઓની પાસે તું જરૂર જશે, ને તેમની દોસ્તી કરશે.

(૩૫૦)

કથા કિરતન રાત દિન, જાકે ઉદમ ચેહ;

કહો કબીર તા સાધકે, ચરણ કમલકી ખેહ.

જેઓનો ધંધોજ એ, કે રાતને દિવસે માત્ર ખુદાની વાતો અને ભજનો કરવાં, તેવા સાધુ પુરૂષના કમળ ફૂલ જેવા પગોની રાખ પણ આપણને મળે તો સાફ.

(૩૫૧)

કથા કિરતન છાંડકે, કરે જો ઓર ઉપાય;

કહો કબીર તા સાધકે, પાસ કોઇ મત જાય.

એથી ઉલટું, ખુદાની વાતો અને ભજન છોડીને જેઓ બીજાં કાંઈ કરતા હોય, તેઓ ખરા સાધુ પુરૂષ નથી, માટે તેઓની પાસે કદી જવું નહિં.

(૩૫૨)

કામ કથા સુનિષે નહિ, સુનકે ઉપજે કામ;
કહે કળીર બિચારકે, બિસર જાય હરિ નામ.

ખુદાની વાતોને બદલે, ઇદ્રિઓના ભોગ ભોગવવાની વાતો થયા
કરે, તે તારે જરાએ સાંભળવી નહિ, કારણ કે તેથી તારા હુવસો
ને બુસ્સાઓ ઉભરી આવશે, ને ખુદાનું નામ તું ભુલી જશે.

(૩૫૩)

કથા કિરતન સુનનકો, જો કોઇ કરે સ્નેહ;
કહે કળીર તા દાસકો, મુક્તિમેં નહિ સંદેહ.

ખોદાની વાતો ને કિર્તણ સાંભળવાને જેનું મન થાય, અને તે
કરનારાઓની જે કોઇ દોસ્તી કરે, તો, હું કળીર કહું છું, કે તે
માણસને મુક્તિ મળે, એમાં જરાએ સંદેહ નથી.

(૩૫૪)

રાજ દ્વાર ન બાધએ, જો કોટીક મિલેં હેમ;
સુપય ભગતકે બાધએ, એ બિષ્ણુકા નેમ.

ઘણુંએ સોનું યા જર જવાહેર મળતું હોય, તો પણ તું રાજ
દરબારમાં ના જતો, પણ કોઇક ભોલા (ખુદાના) ભગત પાસે તું
જરૂર જજે કારણ કે એ વિષ્ણુને મળવાનું ઠેકાણું છે, યાને ખુદાને
મળવાનો એ એક માર્ગ છે.

(૩૫૫)

સંગત કિજે સાધકી, જ્યું ગાંધીકે પાસ,
ગાંધી કહું લે દ નહિ, તોઉ આવે વાસ સુવાસ.

ગાંધીને ત્યાં બેઠા હોઇએ, ત્યારે ગાંધી કાંઇ આપણને આપતો
નથી, છતાં તેની દુકાનમાંનાં અત્તરની વાસ આપણને મળ્યા કરે છે.

તેમ સાધુપુરૂષો આપણને કાંઈ ચીજ કે પૈસો આપતા નથી, છતાં માત્ર તેમની પાસે બેસવાથી, તેમના નેક વિચારો, ને લાગણીઓ આપણામાં આવે છે, જેથી આપણને મોટો ફાયદો થાય છે.

(૩૫૬)

સંગત કિજે સાધકી, સાહેબ કિજે યાદ;
સુકૃતકિ વાહિ ઘડી, બાકી દિન બરબાદ.

મોટે તું સાધુપુરૂષની સંગત કર, ને ખોદાને યાદ કર્યા કર;
એ બે કાર્યમાં જે વખત પસાર થાય, તેજ ખરું શુભ કાર્ય કીધેલું
કહેવાય, બાકી બીજાં બધાં કામોમાં ગયેલો વખત શેકતજ છે.

(૩૫૭)

સંગત કિજે સંતકી, કદી ના નિર્ફળ હોય;
લોહા પારસ પરસતે, શોભી કચન હોય.

સાધુસંતની સંગત કદીએ ફળ વિનાની હોતી નથી; જેમ લોહાને પારસના પથ્થર આગળ ધરતાં, તેનું શોભીતું સોનું થઈ જાય છે, તેમ સત્સંગ કરવાથી ગમે એવો મુંઢ માણસ હોય તે પણ સુધરી જઈ, નેક બને છે.

(૩૫૮)

સંગત કિજે સાધકી, કદી ના નિર્ફળ હોય;
ચંદન હોસી બાવલા, લીંબ કહે ના કોય.

સાધુ પુરૂષની સંગત કદીપણ નિર્થક જવાની નથી; તું બાવલાનાં ઝાડ જેવો કાંટાવાળો ચાને દુર્ગુણી હશે, તોએ સુખડ જેવો સુવાસી ચાને નેક બની જશે, અને તને કોઈ લિંબનાં ઝાડ જેવો કડવો કહેશે નહિ.

(૩૫૬)

સંગત કિજે સંતકી, હરે સખકી બ્યાધ;
ઓછી સંગત નિચકી, આઠો પહોર ઉપાધ.

સાધુપુરૂષો સર્વનાં દુઃખોતું નિવારણ કરે છે, માટે તેઓની સંગત જરૂર કરવી; પણ હલકા માણસોની સંગત કરવી નહિ, કારણ કે દીવસના આઠો પહોર ચાને હંમેશાં તેઓ શરીરને લગતી મોજમજાહ ને ખાવાપીવાનીજ વાતો કર્યા કરે છે, જેથી માણસને કાંઈ ખરો લાભ થતો નથી, પણ દુઃખજ આવ્યા કરે છે.

(૩૬૦)

સો દિન ગયા અકાળમેં, સંગત ભહિ ના સંત;
પ્રેમ બિના પશુ જીવના, ભાવ બિના ભટકંત.

તારી જીંદગીના દિવસો દુનિયવી કારભારમાંજ રોકાયલા રહે, અને તને સાધુસંતની સંગત નહિ થાય, તો તારા દિવસો ફેાકટમાંજ ગુમાવ્યા, ને તારૂં જીવવું પશુ સમાનજ ગણાય, કે જેઓ કાંઈ પણ નેમ વિના અહિં તહિં ભટકતાં કરે છે. અર્થાત—માણસને ખોદા તરફ પ્રેમ ન થાય અને એ ઉચ્ચ નેમ માટે તેનાં મનમાં વિચાર ન હોય તો પછી માણસ અને પશુમાં શું ફરક ?

(૩૬૧)

સંત મિલે તખ હરિ મિલે, યું સુખ મિલે ન કોય,
દર્શન તે દુરમન કરે, મન અતી નિર્મળ હોય.

સંતપુરૂષ મળે તેનાં જેવું બીજું એકે સુખ નથી; સાધુપુરૂષ મળે તો તને ખોદાજ મળ્યા; માત્ર તેનાં દર્શન કરવાથીજ તારી મતી સુધરશે ને તારૂં મન ઘણું પવિત્ર થશે.

(૨૬૨)

હરિ મિલા તબ જાનિયે, દર્શણુ દેવે સંત;

મનસા બાચા કર્મના, મિટે કરમ અનન્ત.

જ્યારે સંતપુરૂષનાં તને દર્શણુ થાય ત્યારે જાણજે કે તને ખોદાજ મળ્યા, અને ત્યારે તારૂં મન, વાણી ને કાર્યો શુદ્ધ થશે, જેથી તારા વિચારોએ થતાં પાપો અટકશે, વાણીએ થતાં પાપો અટકશે, અને હાથે ને જીભે થતાં પાપો અટકશે, અને એ રીતે તારાં અગણીત પાપો નાશ પામી જશે.—(સાધુઓની ખુબી શું છે તે સાંભળ)

(૩૬૩)

પુષ્પમે જ્યું બાસ હયે, બ્યાપ રહા સખ માંહિ;

સન્તો સોહિ પાઘયે, ઐર કહું કહું નાહિ.

જેમ કુલમાં સુગંધ રહેલો છે અને તે સુગંધ બધે ઠેકાણે પ્રસરી રહેલો હોય છે તેમ ખોદા પણુ સાધુપુરૂષોમાંજ રહેલા છે, બીજે ઠેકાણે નહીં.

(૩૬૪)

દયા ગરીબી બંદગી, સમતા શિલ સ્વભાવ,

એ તે લક્ષણુ સાધકે, કહું કબીર સદ્ભાવ.

જેઓનાં હૈયામાં દયા, નમનતાઈ અને પરમાર્થ રહેલાં છે, જેઓનું મન દરેક સ્થિતિમાં એક સરખું શાંત રહે છે, તેઓજ ખરા સાધુ પુરૂષ છે.

(૩૬૫)

માન નહિ અપમાન નહિ, ઐસે શિતલ સંત;

ભવસાગર ઉતર પડે, તોરે જમકે દંત.

સાધુસંતો એવા શાંત સ્વભાવના થયલા હોય છે કે તેઓને દુનિયવી લોહોની માફક, માન કે અપમાન જેવું કશું હોતું નથી;

તેઓ તો આ સંસારની પેલીમેર ગયલા હોય છે, અને જમના ઢાંટે તોડીને ખેડા હોય છે યાને જન્મ-મરણથી મુક્ત થઈને રહેલા હોય છે.

(૩૬૬)

આશા તજે માયા તજે, મોહ તજે અરૂ માન;
હરખ શોક નિંદા તજે, સો કહે કૃષ્ણીર સંત જન.

જેઓએ દુનિયવી ચીજોની આશા કરવાનું મુકી દીધું છે અને માયા પર છૂત મેળવી છે, જેઓનું અજ્ઞાનપણું જતું રહ્યું છે, અને જેઓનું “હુ”પણું” નિકળી ગયું છે; જેઓને કોઈપણ વાતનો હરખ કે દલગીરી જેવું કશુંએ હોતું નથી, અને જેઓ દરેક હાલત (સુખ યા દુઃખ) માં એકજ સરખા રહે છે, યાને પોતાનાં મનનું સમતોળ-પણું બળવી રાખે છે, અને જેઓ કોઈની પણ નિંદા કે ગીબત કરતા નથી, તે ખરા સાધુપુરૂષ છે.

(૩૬૭)

સંત સોધ સહરાધયે, છને કનક કામિની ત્યાગ;
ઔર કહુ ધચ્છા નહિ, નિશદિન રહે અનુરાગ.

સંત પુરૂષ તેને કેહવો કે, જેને પેસા અને સ્ત્રીનો ખ્યાલ બિલકુલ તજ્યો છે; તેને ખીજી ધચ્છાઓ હોતી નથી, પણ તેનું મન રાત ને દિવસ એક ચીત્તથી ખોદા ઉપરજ લાગ્યું હોય છે.

(૩૬૮)

હરિજન હારા હિ ભલા, છત ન કે સંસાર;
હારા હરિ પેં જાયમા, છતા જમકી લાર.

કૃષ્ણીરનું કેહવું એ છે કે, જે કોઈ ખોદાનો બંદો હોય, તે તો (આ સંસારમાં) હારેલોજ ભલો, કારણ કે આ સંસાર તેને જીવવા દેતો નથી, યાને દુનિયવી માલમતા યા માન અકરામ મેળવ્યાં.

ન હોય, તો કાંઈ ફીકર નહિ; જ્યારે સંસારમાં માણસને નિરાશી મળે છે ત્યારેજ તેનું દીલ ખોદા પર લાગે છે, ને ત્યારેજ તેને ખોદા મળી શકે છે; પણ જો સંસારમાં તેની ફત્તેહ થઈ તો તે જમને હસ્તક જ્યા કરવાનોજ.

(૩૬૯)

સુખકે માથે સિલ પડો, હરિ હિરદેસે જાય;
બલિહારી આ દુઃખકી, પલ પલ રામ સંભળાય.

(સંસારી) સુખો મળ્યાથી માણસના હૈયામાંથી ખોદા જતો રહે છે, માટે તે સુખો ઉપર ઢાંકણ વળી જાય તો ભલું, માણસને દુઃખજ ભલું છે, કારણ કે ત્યારેજ તે પળેપળ ખોદાને યાદ કરે છે.

(૩૭૦)

આપા ત્યાં અવગુણ અનન્ત, કહે સંત સખ કોય;
આપા તજ હરિકો ભજે, સંત કહાવે સોય.

જ્યાં પોતાનું ‘હુ’પણું’ રહેલું હોય છે, યાને જ્યાં પોતાનાજ સુખનો સ્વાર્થ રહેલો છે, ત્યાં અગણીત જાતના અવગુણો હોય છે એમ સર્વ કોઈ સાધુ પુરૂષ જાણતો હોવાથી તે પોતાનાં ‘હુ’પણાંને’ દાખી દે છે, અને સર્વ કોઈમાં ખુદા છે એવું સમજીને, બધાંને ખુદાની પેરે એક સરખો ચાહે છે અને સુખ આપતો રહે છે, અને એવું કરે તેજ ખરો સાધુ પુરૂષ છે.

(૩૭૧)

હરિજન એસા ચાહિયે, જૈસા ફાફલ ભંગ.
આપ કરાવે ઢુકરા, એર પરમૂખ રાખે રંગ.

જેમ સોપારી પોતાના ઢુકડા કરાવી પારકાના મોહડામાં લાલ રંગ દેખડાવે છે યાને મજાહુ આપે છે, તેમ જે ખુદાનો બંદો છે તે, પારકાનું ભલું કરવાને પોતાના શરીરને કષ્ટ આપ્યા કરે છે; તે

પોતા માટે બિલકુલ ઠરકાર રાખતો નથી, પણ બીબાઓનું ભલું કરવામાં જ રોકાયેલો હોય છે.

(૩૯૨)

તન તાપ છનકો નહિ, ન માયા મોહ સંતાપ;
હરખ શોક આશા નહિ, સો હરિજન હર આપ.

જેઓને પોતાના શરીરનાં સુખ દુખનો વિચાર રહ્યો નથી, જેઓનું અજ્ઞાનપણું દુર થઈ, દુનિયાની માયાનું ખેંચતાણુ જતું રહ્યું છે, તેઓની કોઈ પણ વાતનો સંતાપ રહેલો નથી; ટુંકમાં જેઓને કોઈ પણ રીતનો હરખ કે દલગીરી જેવું કશુંએ નથી, પણ જેઓ હંમેશાં એક સમાન સ્થિતિમાં રહે છે, તેઓ પોતેજ ખોદારૂપ થઈ ગયેલાં હોય છે.

(૩૯૩)

સંતનકે મન ભય રહે, ભય ધર કરે બિચાર;
નિશદ્દિન નામ જપવો કરે, બિસરત નહિ લગાર.

તેઓ (સાધુઓ) ને માત્ર એકજ પ્રીકર રહેલી હોય છે, કે ખુદાનું નામ નહીં ભુલી જવાય, અને એકજ વિચાર હંમેશાં તેઓનાં મનમાં હોવાથી, તેઓ રાત ને દિવસ ખુદાની જપ કરવામાં મશગુલ હોય છે, અને કદી પણ ખુદાને વિસરતા નથી.

(૩૯૪)

હરિજન કેવળ હોત હય, જકો હરિકા સંગ;
બિપત પડે બિસરે નહિ, ચઢે ચોગણાં રંગ.

ખુદાના બંદાને નિત્ય ખુદાનોજ સંગ રહેલો હોય છે, અને તેથી ગમે એવી આફત આવે તોપણ તે ખુદાને વિસરતો નથી, પણ આફતમાં ખુદાપર તેને ચોવડો રંગ ચઢે છે, ચાને વધુ ભક્તિ-ભાવ થાય છે.

(૩૭૫)

આસન તો એકંત કરે, કામિન સંગત દુર;
શિતળ સંત શિરોમણિ, ઉનકા એસા નૂર.

તેઓ પોતાનો વાસો એકાંતમાં રાખે છે, એટલે કે તેઓ એકાંત જગ્યામાં રહે છે, પણ દુનિયાની વચ્ચે આવવું પડે છે તો પણ તેઓના મનમાં દુનિયાની ચીજો આવતી નથી, એટલે તેઓ એકાંતજ રહેલા છે, કારણ કે તેઓનાં મનમાં ઇંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો કે ઇચ્છાઓ હોતીજ નથી; એવા શિતલ સંતોનું નુર શિરોમણીના (સાંપના મોહરા) જેવું ચળકતું હોય છે, યાને તેઓનાં શરીરની આસપાસ ઘણી ઉંચ ખોરેહ હોય છે.

(ખોરેહ એટલે માણસના બુદ્ધિ બુદ્ધિ શરીરો, સ્થૂળ શરીર, સૂક્ષ્મ યાને લાગણીનું શરીર, મન શરીર, ને બુદ્ધિક શરીર, એ બધાં શરીરોને લગતા ગુણોનો બનેલો એકંદર પ્રવાહ, જે ખાકી શરીરની આસપાસ ગોળાકારમાં ફેલાયલો રહે છે, તે; એ પ્રવાહને, જેઓની સુક્ષ્મ દ્રષ્ટિ ઉઘડી હોય તેઓ જોઈ શકે છે, અને તેનાં બુદ્ધિ બુદ્ધિ રંગો જોઈને, જેઓ ગુપ્ત જ્ઞાનના અધિકારી થયા છે, તેઓ સામાં માણસની બધી ખાત્યત પારખી શકે છે.)

(૩૭૬)

આપા તજ હરિકે લજે, નખસિખ તજે ખિકાર;
જખ જીવનસેં નિરવેર, સાધ મતા હય સાર.

જેઓનું “હું-પણું” નિકળી ગયું છે યાને જેઓને પોતા વિષે કાંઈ વિચાર કે માંગવું નથી, પણ જેઓનો બધો પ્રેમ પરમેશ્વર તરફજ હોય છે, જેઓના સઘળા વિકારો ને બુદ્ધિઓ જતા રહ્યા છે, અને જેઓ, કુળ જાનદાર કે (દેખઈતી) નિર્જીવ પેદાયશને એકસરખી પ્રેમની નજરથી જુએ છે, તેઓજ ખરા સાધુ પુરૂષો છે.

(૩૭૭)

રૂપો સખમે રામ હય, એકહિ રસ ભરપૂર;
જેસે ઉખતે સખ બના, ચિની સફર ગૂર.

સર્વ કાંઈ એકજ રસથી ભરપૂર છે યાને સર્વમાં ખોદા રહેલો છે એવું તું જોતાં શિખ; કારણ કે જેમ ગોળ, શાકર અને એવી દરેક મિઠી ચીજો શેરડીનાં રસથીજ બનેલી હોય છે, તેમ દરેક આકાર કે શરીરમાં ખુદાનો અંશજ રહેલો છે, યાને તેની હસ્તિજ ખુદાથી છે, જે સાધુપુરુષોએ અનુભવ્યું હોય છે.

(૩૭૮)

જખ લગ નાતા જાતકા, તખ લગ લગત ન હોય;
નાતા તોરે હરિ ભજે, લગત કહાયે સોય.

જ્યાંસુધી નાત—જાતનો તફાવત રાખે, મારી જાત ઉંચી એવો “હુપણનો” ભાસ નિચલા મનમાં થયા કરે, ત્યાંસુધી ભકત થવાતું નથી, જ્યારે એ દ્વૈતપણું નિકળી જાય અને ખુદાને એક સરખો દરેકમાં જાય, એવું ઉંચું ભાન થાય ત્યારેજ તે ખુદાનો ખરો ભકત કહેવાય.

સારાંશ કે—સાધારણ માણસનું હેત પોતા પરથી આગળ વધીને, પોતાનાં કુટુંબ સુધી જાય છે; અને ત્યાંથી આગળ વધીને, પોતાની જાત સુધી જાય છે; અને જાતની પેલીમેર જતું નથી. એટલીજ હદના હેતનો માણસ ખુદાનો લગત કદી થઈ શકતો નથી. જેનું હેત પોતાની જાતથી આગળ વધે, ને આખી માણસ જાત સુધી પોહોંચે, જેનું હેત હજીએ આગળ વધે, ને આખી જાનદાર પેદાયશ સુધી પોહોંચે, અને તેથી પણ આગળ વધીને બધી કેહેવાતી નિર્જીવ પેદાયશ સુધી પોહોંચે—જે સારી સુઠિને ખુદાનું જાહેર થયલું સ્વરૂપ સમજે, અને સારી સુઠિને ખુદા પેરે ચાહે અથવા કહો કે પોતા

પેરે આહે, ને દરેક જીવ અને ચીજને પોતા પેરે સંભાળે, તે સામટી જેહાંનની ચાકરી ખોદાની સેવા ચાકરી કર્યા જેવી કુરે-તે ખોદાનો ભગત છે.

(૩૭૯)

ચાર ચેંન હુરિ ભકતકે, પ્રગટ દેખાઈ રેત;
દયા ધર્મ આધિનતા, પર દુઃખકો હર લેત.

જે કોઈ ખોદાનો ભગત છે, તેના ચાર ગુણો તુરત દેખાઈ આવે છે. પેહલ્લું, તેનામાં દયા હોય છે; બીજું, તે પોતાની ફરજ સર્વ કોઈ તરફ શું છે તે સમજે છે, ને તે મુજબ બળવે છે, ત્રીજું પરમેશ્વર ઉપર તેને પાકો ભરોસો હોય છે, અને તેથી તે હમેશાં તેની (ધર્મશ્રી) મરજીને તાબે થઈને ચાલે છે, ચોથું, તે બીજાઓનું દુઃખ હમેશાં ઓછું કરવાને તત્પર રહે છે..

(૩૮૦)

હાટ હાટ હિરા નહિ, કંચનકા નહિ પહાડ;
સિંહનકા ટોલા નહિ, સંત બિરલા સંસાર.

જેમ દરેક બજારમાં કાંઈ હિરા હોતા નથી, સોનાના કાંઈ પહાડો હોતા નથી, અને જેમ સિંહનના કાંઈ ટોળાં હોતાં નથી, તેમ સંસારમાં (દેખાતા) રહેલા સાધુ વિરલા કાંઈ ઘણા હોતા નથી ચાને જવળેજ મળી આવે છે.

(૩૮૧)

સંત સંત સખ કોઇ કહે, સંત સમૂહર પાર;
અનલ પંખકા કો એક હય, પંખકા કોટ હબાર.

“સંત સંત” એમ ઘણાએ બોલે છે, પણ ખસ સંત પુરૂષ તો આ સંસારનો સાગર તરી ગયલા હોય છે, પણ અડૂબેલા જેવા

અદ્રબ્ય પાંખવાળા યાને એવા તરી. ગયલા સાધુ પુરૂષો તો કાંઈ એકજ હોય છે. બાકી પાંખવાળા યાને બાહરથી દેખાતા (ખોટા સાધુ પુરૂષો) તો હુબરો ને કરોડો છે.

(૩૮૨)

મુરાકા તો દલ નહિ, ચંદનકા બન નાંહિ;
સખ સમૃદ્ધ મોતિ નહિ, ચું હરિજન જગ માંહિ.

જેમ ખરા શુરવીર પુરૂષોનું કાંઈ લશકર હોતું નથી, સુખડનાં ઝાડોનું કાંઈ વન હોતું નથી, અને જેમ બધાએ સમુદ્રમાંથી મોતી મળતાં નથી તેમ ખરા હરિજનો જગતમાં ઘણાજ જુજ હોય છે.

સંત, તે આકારવાળો ખુદાજ છે.

(૩૮૩)

એક ઘડી આધી ઘડી, લાત લજનમેં જાય;
સત સંગત પલહિ લહી, જમકા ધકા ન ખાય.

જો તારી એક પળ, અથવા અરધી પળ પણ ખરાં હૈયાંનાં
હેતથી ખુદાને યાદ કરવામાં જાય. અને એક પળ વાર પણ તને (ખરા)
સાધુપુરૂષની સંગત મળે, તો એમ જાણ કે તું જમના ઘણાના ધક્ક-
માંથી બચ્યો, યાને જન્મમરણના તારા ઘણાક ફેરા ઓછા થશે.

(૩૮૪)

કળીર, સેવા દા લહી, એક સંત એક રામ,
રામ હય દાતા મુક્તિકા, સંત જપાવે નામ.

ઓ કળીર! જે જાતની સેવા કરવી તેમાંજ લહું છે, એકતો
સાધુપુરૂષોની સેવા, ને બીજું ખોદાની સેવા; ખોદા મુક્તિ આપનાર
છે, પણ સાધુપુરૂષો આપણને ખુદાનો લખ લગાડનારા છે, કે જે
લખથીજ આપણને મુક્તિ મળવાનો માર્ગ હાથ આવે છે.

(૩૮૫)

નિરાકાર હરિ રૂપ હય, પ્રેમ પ્રીત સોં સેવ;
જો માગે આકારકો, તો સતો પત્યક્ષ દેવ.

ખુદા તો નિરાકાર છે યાને તેને કાંઈ આકાર નથી; તેને

આપણું અંતઃકરણમાં પ્રેમ-પ્રીતિ થયાથી સેવાય છે યાને તેનો જ્યાં અંતરમાંજ થઈ શકે છે; પણ જો તને આકારવાળો ખુદા નોંધતો હોય, તો સાધુપુરૂષ, આકારવાળો દેખાઈતો ખુદાજ છે.

(૩૮૬)

સંત વૃક્ષ હરિનામ કળ, સતગુરુ શબ્દ બિચાર;
એસે હરિજન ના હુતે, તો જળ મરતે સંસાર.

સંત પુરૂષ તે ઝાડ છે, જેનું કળ તે, ખુદાનું નામ છે; સદ્ગુરુ તેનો બહેર થયેલો શબ્દ છે યાને માણસરૂપે પ્રગટ થયેલો ખુદાજ છે. એવા હરિજનો જો આ જગતમાં ન હોય; તો આ દુનિયાનાં લોકો બધાં કુબી મરતે.

અર્થાત—હરિજન તે પુરૂષ છે કે જેણે પોતાનું પ્રગટિકરણ પુરું કીધું છે, યાને નિચલી ત્રણ દુનિયા ઉપર જીત મેળવી, ઇશ્વર સાથે પોતાનાં લાનને એકત્ર કીધું છે યાને જોડી નાંખ્યું હોય છે, અને એમ કરી પોતે જીવન મુક્ત થયો છે. પણ એવા મુક્ત થયેલા જીવોમાંના ઘણાકોએ પોતાનાં અમર સુખનો પણ ત્યાગ કર્યો હોય છે; તેઓ બીજા બધા જીવોનું પ્રગટિકરણ આગળ વધારવાને માટે, આ ખાકી દુનિયામાંજ, અદ્રવ્ય યા બીજી કોઈ રીતે રહેલા હોય છે, અને જગતમાં કળ્યાણ અર્થે કામ કરી રહ્યા છે. તેઓને હિંદુ શાસ્ત્રમાં મહાત્મા, મુની, રૂપીઓ વગેરે નામથી ઓળખ્યાં છે. એવા મહાત્માઓ, જો આ દુનિયાને મદદ કરતા રહેલા ન હોય તો સાધારણ મનુષ્ય જાતને જે દુઃખો અને વિપત્તિઓમાંથી તેઓનાં અજ્ઞાનપણાંને લીધે પસાર થવું પડે છે તે, આવા જ્ઞાન આપનાર, ને પરગણુ પુરૂષોની ગેરહાજરીમાં વધુ દુઃખમાં ગીરફતાર રહેતે એમ કુબીરનું કહેવું લાગે છે. હાખલા તરીકે:—

થીઓસોફીકલ સોસાયટી યાને મંડળી જે આજે પચાસ વરસ ઉપર ઉભી થઈ હતી, તે મંડળની પાછળ, એવા મોટા પુરૂષો યાને મહાત્માઓ રહેલા છે, અને આ મંડળી તરફથી જે જ્ઞાન, ભાષણ મારફતે યા પુસ્તકો મારફતે બાહર પડયું છે અને પડે છે, અને જે શિક્ષણોથી દુનિયાના વિચારો બદલાતા જાય છે અને હવે આખી દુનિયામાં એમર ભાતૃભાવના દેખાવો ને લાગણીઓ વ્યાપી રહેવાની જે શરૂઆત થઈ ચુકી છે, તે બધું આ મહાત્માઓને આભારી છે, યાને તેઓના પ્રતાપથીજ આ બધું થાય છે. એવા પુરૂષો જો દુનિયામાં આપણને મદદ કરવાને અને જ્ઞાન આપવાને રહેલા ન હોય, તો આપણી હાલત બહુજ દુઃખભરેલી થાય.

સન્યાસી વિષે.

(૩૮૭)

કેશો કહ્યાં બિગાડ્યો, જો મુ'ંડે સો બાર?
મનકો કાહે ન મુ'ંડિયો, જામે બિપથહિ બિકાર.

જેઓ માથાં બોડાવીને લગવાં વસ્ત્રો પેહેરી, સન્યાસી જેવા
હેખાવો કરે છે, તેઓને કપીર કહે છે કે તારા બાલોએ શું નુક-
શાન કીધું છે કે તેઓને તું વારે વારે બોડાવીને માથું બોડકું કરી
નાખે છે? તારાં મનને કાં નથી મુડતો-કબજમાં રાખતો, કે જેમાં
બધા દુર્ગુણો ને વિકારો ભરેલા છે?

(૩૮૮)

મન મેવાસી મુ'ંડિયે, કેશહિ મુ'ંડે કાહે?
જો કિયા સો મનહિ કિયા, કેશ કિયા કછુ નાહે.

તારાં લુટારાં મનને મુ'ંડે, બાલોને શું કામ મુ'ંડે છે? કારણ કે
જે કાંઈ પાપ કરે છે તે તો મન કરે છે ને કરાવે છે, તારા બાલ
તો કાંઈ પણ કરતા કરાવતા નથી.

(૩૮૯)

સ્વાંગ પેહેરે શુરા ભયા, દુનિયા ખાધ ખુંઢ;
જો સેરી સત્ નિકસેં, સો તો રાખે મુંઢ.

દુનિયાંની માયામાં રહીને, જુદા જુદા વેશો માત્ર બહલીને તું
શુરો થવા જાય છે, પણ જે જગ્યામાં સત્ યાને ખુદા પ્રગટ થઈ
શકે, તેને તો તું ખરાબ રીતે રાખે છે.

(૩૯૦)

હાથસેં માળા ફિરે, પર હિરદા ડામાડલ;
પગ તો પાલાએ ગલા, ભાંન ન લાગે મુલ.

માળાને હાથે ફેરવ્યા કરે છે, પણ તાફે અંતઃકરણ તો ડામે-
ડોલ છે, ને તારા પગો દુનિયાની માયાનાં જડમાં પેસી ગયા છે,
તેમાથી બાહર નિકળવાતું ભાંન તને ક્યાં છે ?

(૩૯૧)

માલા પેહરે મન સુખી, તાંસે કષ્ટ ન હોય;
મન માલાકું ફેરતે, જુગ ઉજ્યાલા હોય.

માત્ર માળા પેહરીને 'મન મનાવ્યાથી કાંઈ વળતું' નથી; તારા
મન-માળાને તું ફેરવ, તો તને બધું અજવાળું થઇ જશે.

(૩૯૨)

માલા પેહરે કોન ગુન, મનકી દુખધા ન જાય;
મન માલા કર રાખીયે, હરિ ચરન ચિત્ત લાય.

જ્યાં સુધી તારાં મનની અકરવકર જાય નહિં, ત્યાંસુધી માત્ર
માળા પેહરયાથી કાંઈ ફાયદો થતો નથી; તું મનને માળા
બનાવ, તેને બાહર લમતું અટકાવ, ને તાફે ચિત્ત ખેઠાના
યગ આગળ ધર.

(૩૯૩)

મનકા મરતક મુંડ લે, કામ કોધકા કેશ;
જો યે પાંચો પરમોષ લે, તો ચેલા સખહિ દેશ.

તારા મનનું માથું મુંડ અને તારી ઇન્દ્રિઓની વિષયવાસના-
ઓને તેમજ તારા ક્રોધ (જુસ્સાઓ, હવસો) ને મુંડ ચાને દાખી
નાખ. જો તું મનને અને એ પાંચ ઇન્દ્રિઓને તાબામાં રાખશે તો
દુનિયાનાં બધાં લોકો તારા ચેલા થઇ રહેશે.

(૩૯૪)

માલા તિલક બનાયકે ધરમ બિચારા નાહિ;

માલા બિચારી કયા કરે, મેલ રહ્યા મન માંહિ.

હાથમાં માળા લીધી, કપાળે તિલક કીધું ને સન્યાસીનું ડાળ ઘાલ્યું; પણ સન્યાસીનો ધર્મ (ફરજ) તો પાંચે ઇંદ્રિયોની મળાહો. અને વ્યાપારો છોડી દેવાનાં છે, તે ધર્મ પાળવાનું તો તને લાગ નથી ને તેને બદલે તારા મનમાં મોજશોખના વિચારો ભરાઈ રહ્યા છે, તો પછી માળા બિચારી તને ખોદાનો મેલાપ કેમ કરાવી આપે ?

(૩૯૫)

મુંડ મુંડાવત દિન હિ ગયા, અજહુ ન મિલ્યા રામ ;

રામ બિચારા કયા કરે, મનકે ઓર હિ કામ ?

એવી રીતે માથું બોડાવતાં બોડાવતાં તો આખો જન્મારો પુરો થયો, તોએ ખુદા તો મળ્યા નહિ; ખુદાને મળવાને માંગે નહીં ને ઇંદ્રિયોની મોજ લોગવવા માગે, તો પછી ખુદા બિચારા શું કરે ને તને કેમ મળે ?

(૩૯૬)

કાબ કાટકે માલા કિની, માંહે પશેયા સૂત;

માલા બિચારી કયા કરે, જો ફેરનહાર કપૂત ?

લાકડાં કાપીને તેમાંથી દાણા બનાવ્યા, ને સુતર પોઈને માળા બનાવી, પણ માળા ફેરવનારજ ખોટો, તો પછી માળા બિચારી શું કરે ?

(૩૯૭)

માલા તિલક તો લેખ હય, રામ ભક્તિ કહુ ઓર;

કહે કબીર જન પેહેરયા, પાંચો રાખો ઠોર.

હાથે માળા ફેરવવી, માથે તિલક કરવો એ સર્વ બાહેરનો;

મન અને ઇંદ્રિયો વશ કર્યા વિના ખરું સન્યાસી થવાતું નથી. ૧૩૫

માત્ર હેખાવ છે, જ્યારે ખોદાની ભક્તિ કરવી એ ખીલુંજ કામ છે; કારણ કે અરે! સન્યાસી જેને થવું હોય, તેને તો પોતાની પાંચે ઇંદ્રિયોને તાબે કરવી જોઈએ.

(૩૯૮)

માલા તો મનકી ભલી, ઓર સંસારી લેખ;

માલા પહેરે મન સુખી, તો બોહારા કે ઘર કેખ.

માળા, જે સાધુ લોકો તથા ધાર્મિક લોકો ગળામાં પહેરે છે તે, જો મનથી પહેરવામાં તથા ફેરવવામાં આવે, તોજ ઉપયોગી, નહિ તો માત્ર દુનિયાદારીના બાવાના વેશ સમાન છે; કારણ કે જો માત્ર માળા પહેરવાથી હરિ મળતા હોત તો વોહરાણી દુકાનમાં બહુ માળાઓ ટાંગી હોય છે માટે ત્યાંજ ખુદા મળવો જોઈએ, પણ તેમ નથી.

(૩૯૯)

માલા મુજસે લર પડી, કાહે ફિરાવે મોહ:

જો દિલ ફેરેં આપનાં, તો રામ ત્રિલાવું તોહ.

કળીર કહે છે કે-માળા મારી સાથે ગુસ્સો કરીને બોલી કે, તું વિના વિચારે મને શાનો ફેરવ્યા કરે છે? તું સાથે સાથે તારાં મનને પણ ખુદાની યાદમાં ચલાવ? જે કોઈ મારી સાથે સાથે, પોતાનાં મનને ખુદાની યાદમાં ચલાવે, તેને હું ખુદાની મુલાકાત કરાવું, ખીલજોને કેમ કરાવું?

(૪૦૦)

ભરમ ન લાગા જીવકા, અનન્ત ધરાયે લેખ;

સત ગુરુ સમજ બાહેરા, અંતર રહ્યા અલેખ.

ઘણા ઘણા વેશો બદલ્યા, પણ તારા જીવના પ્રભો યાને ખોદા વેહમે ગયા નહિ; તેથી સદ્ગુરુ યાને તારા ઇંદ્રિયોને તું બાહેર

રહેલો સમજે છે, પણ તે તો તારી અંદરજ, નહિં પિછાણી શકાય તેમ રહેલો છે! અર્થાત—ખુદા પોતાની બાહરજ છે એવું ખોટું સમજીને, માણસ બાહરની રીતભાતોમાં ફેરફાર કર્યા કરે પણ મનને પવિત્ર ન કરે, તો ખરો રસ્તો હાથ આવતો નથી.

(૪૦૧)

તનકો જોગી સખ કરે, મનકો કરે ન કોય;
મનકો જોગી જો કરે, સો ગુરૂ બાળક હોય.

જોગીનો વેશ પેહરવો તે સર્વ કોઈ કરી શકે, પણ મનને જોગી (યોગી) કોઈકજ કરી શકે છે, બધાથી તે થઈ શકતું નથી; જે ગુરૂ—મહાત્મા—જે બાળક સ્થિતિએ પહોંચેલો હોય યાને જેણે રાગ, દ્વેષ છોડી દીધો છે—તેજ મનને યોગી કરનારો મહાત્મા છે.

(૪૦૨)

મન મેલા તન ઉજળા, બગલા કપટી અંગ
તાતે તો કઢિવા ભલા, તન મન એકહી રંગ.

મનમાં મેલ ભરેલો હોય, ને શરીર માત્ર બાહરથી ઉજળું હોય, તે તો પેલા કપટી બગલા પક્ષી જેવી વાત થઈ; તેનાં કરતાં તો કાગડો સારો, કે તેનું તન પણ કાળું ને મન પણ કાળું યાને તેનું અંદરનું અને બાહરનું સ્વરૂપ એકજ હોય છે.

અર્થાત—બગલો જે સરેદ રંગનો પક્ષી છે ને જે નદિ યા સરોવરને કાંઠે રહે છે, તેને માટે કહે છે કે તે મોહોડેથી “રામ રામ” યાને “રામ રામ” ને મળતો અવાજ કાઢે છે, પણ તેનું કામ તો પગે માંછલા પકડીને ખાવાનું હોય છે, ત્યારે કચીરનું કહેવું એમ સમજાય છે કે, એ પક્ષીનાં કરતાં તો કાગડો સારો, કે તેનું તન પણ કાળું ને મન પણ કાળું યાને જેવો તે કાળો છે તેવુંજ તેનું કામ પણ બધાને ત્રાસ આપવાનું છે.

(૪૦૩)

કવિતા કોટી કોટ હુય, સિરકે મુ'ડે કોટ;
મનકે મુ'ડે રખ કર, તા સંગ લિજે ઓટ.

મોહુડેથી કવિત બોલનારા અથવા જ્ઞાનની વાતો કરનાર ઘણા હોય છે, ને માથાં બોડાવીને સન્યાસીતું ડોળ ઘાલનારા પણ હબરો હોય છે, પણ જે કોઈએ મનને તાબે કીધું હોય તેનો આશરો તું લે, યાને મનને તાબે કેમ કરવું તે તેની પાસે શિખ.

(૪૦૪)

માથાં મુંછ મુંડાય કે, કાયા ઘાટમ ઘોટ ;
મનકો કાહે ન મુંડિયે, જામે સખહિ ખોટ ?

માથું મુંછ વગેરે બોડાવીને તારી કાયાને કાંચ અમસ્થી કદ-રૂપી કરે છે ? તારાં મનને કાંચ નથી મુંડતો-કપળમાં રાખતો-કે જેની અંદરજ બધી ખામીઓ ભરેલી છે ?

મન વિષે.

(૪૦૫)

મન મેરા પંખી ભયા, જહાં તહાં ઉડ જાય;

જહાં જૈસી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફળ ખાય.

કુખીર કહે છે કે:—મારું (માણસનું) મન એક પક્ષી જેવું છે, કે જે જ્યાં ગમે ત્યાં ઉડતું ફરે છે, અને જેવી સંગત કરે છે, તેવું ફળ તે પામે છે, એટલે કે જેવો વિચાર કરે છે, તેવો માણસ બની જાય છે.

(૪૦૬)

મન માતા મન દુખલા, મન પાની મન લાય;

મનકો જૈસી ઉપજે, મન તૈસા હો જાય.

મનથી માણસ માટેલો બને છે; મનથીજ તે કુમેલો બને છે; મનથીજ પાણી જેવો ઠંડો સ્વભાવ બને છે; ને મનથીજ અગ્નિ માફક ગરમ સ્વભાવ થાય છે; યાને જેવું મનમાં આવે તેવું માણસ બની જાય છે.

(૪૦૭)

મન મરકટ બન બન ફિરે, કહ્યું નેક ન ઠહેરાય;

રામ નામ બાંધા બિના, છત લાવે તિત જાય.

માણસનું મન એક વાંદરા બરાબર છે, અને જેમ વાંદરો કંઈ પણ આકોશ વગર જંગલે જંગલ નાચતો કુદતો ફરે છે અને જરા પણ ઠરીને બેસતો નથી, તેમજ મન, જરા પણ નેક વિચારમાં ઠરીને રહેતું નથી, અને જ્યાં સુધી એ મનને ખુદાપર ઠેરવેલું રાખીએ નહિ ત્યાં સુધી એ મન જ્યાં ગમે ત્યાં જયા કરવાનુંજ—

(૪૦૮)

મન મરકટ મન ચાતુરી, મન રાજા મન રંક;
જો મન હરણકોં મિલે, તો હરણ મિલે નિઃશંક.

એ મન છે તેજ વાંદરો છે, તેજ ચતુરાઈ પણ કરનાર છે;
મનથીજ માણસ રાજા બને છે, ને મનજ તેને ફકીર બનાવે છે;
પણ મન જો ખુદાને મળવાને જાય યાને ખુદા ઉપર ચિત ચોંટાડી
રાખે તો ખુદા જરૂરજ તેને મળે.

(૪૦૯)

મન પંખી બિન પંખકા, લખ જોજન ઉડ જાય;
મન ભાવે તાકો મિલે, ઘટમેં આંન સમાય.

મન પાંખ વગરનું પક્ષી છે, કે જે લાખો મૈલ ઉપર ઉડી
જાય છે, જે જે તેને પ્યારાં લાગે છે તેને તેને તે જઈ મળે છે,
અથવા તો તે સર્વવ્યાપક થઈ, સર્વને પોતામાં સમાવી દે છે.

(૪૧૦)

સાત સમુદ્રકી એક લહેર, ઓર મનકી લહેર અનેક;
કોઈ એક હરિજન ઉભરા, ડુબી નાવ અનેક.

એ મનની લેહરો એટલી તો સંખ્યાબંધ છે કે તેની આગળ,
સાત દરિયાવોનાં પવનની લેહરો તો કંઈ બિસાદમાં નથી; તેથી એ
મન સમુદ્રની લેહરોનાં સપાટામાંથી કોઈ એકાદ જણ જે ખુદાનો
લકત છે, તેનોજ મછવો બચવા પામી, પેલે પાર તરી જાય છે;
બાકી બધાંના મછવા ડુબી જાય છે.

(૪૧૧)

મનકા બહોત રંગ હય, તલ તલ જૈસા હોય;
એકા રંગ જો રહે, તો કોટી મધે કોય.

મનના બહુ રંગ હોય છે, ને ઘડિ ઘડિમાં મનનો રંગ, તલતલ

દાણાની માફક બદલાયા કરે છે; પણ જેનાં મનને એકજ રંગ રહે
યાને મનને કબજામાં રાખી પોતે ચાહે તેજ એક વિચારમાં મનને
રોકી શકે, તેવો માણસ તો કરોડોમાં એકાદજ હોય.

(૪૧૨)

કબૂ મન ગગન ચઢે, કબૂ જાય પાતાળ;
કબૂ મન વરકતા દિસે, કબૂ પાડે જંજળ.

કોઈવાર મન આસમાને ચઢે, તો કોઈવાર તે પાતાલે જાય;
કોઈવાર એવું લાગે કે જાણે તે દુનિયાની ચીજોમાંથી નિકળી ગયું
ને કોઈક વાર પાછું માણસને સંસારની જંજળોમાં સપડાવે.

(૪૧૩)

મનકી હારે હાર હય, ઔર મનકી જીતે જીત;
પરબ્રહ્મ જો પામ્યે, તો મનહિ હોય પ્રતિત.

આ ચીજમાં હાર થઈ છે, પેલી બાબદમાં જીત થઈ છે એ
બધું જોશે તો મનનુંજ છે, અને એવી રીતે જ્યાં સુધી દુનિયાની
માયામાં મન લાગેલું રહેશે, ત્યાં સુધી એ મનની હાર-જીત ચાલ્યાજ
કરવાની; જ્યારે એ મન ખુદા ઉપર લાગે ત્યારેજ તેનું સમાધાન
થવાનું, તે વગર કદીપણ નહિ.

(૪૧૪)

કુબીર! મન તો એક હય, ભાવે તહાં બિલમાંય;
ભાવે હરિ ભક્તિ કરે, ભાવે બિષે કમાય.

ઓ કુબીર! એ મન તો એકજ છે, પણ જે જે ચીજ ઉપર
તેને ભાવ યાતે પ્રીતિ થાય છે, તે તે ચીજે તે કરવાને જાય છે.
ખુશીમાં આવે તો ખુદાની ભક્તિ કરે, અને નહિતો ઈદ્રિઓનાં વિષયો
(મોજ મજહુ) માંજ ચકચુર થઈ જાય

(૪૧૫)

કોટ કરમ પલમેં કરે, એ મન બિખ્યા સ્વાહ.

સત્ ગુરુ શબ્દ માને નહિ, જનમ ગમાયા ખાહ.

એવી રીતે એ મન છે તે પળવારમાં કાંઈ કરોડો કર્મ, ઈંદ્રિ-
ઓનાં સ્વાદથી કરી નાંખે છે; અને સદગુરુએ કહેલી શિખામણ
પ્રમાણે નહિ ચાલી, પોતાનો જન્મ ખરખાહ કરે છે.

(૪૧૬)

કબીર ! મન બિકારે પડા, ગયા સ્વાદકે સાથ ;

ગુટકા ખાયા બજરકા, અબ કયું આવે હાથ ?

કબીરનું કહેવું એ છે કે :—મન, ઈંદ્રિઓનાં વિષયોના સ્વાદની
પછવાડે જવાથી ઘણું વિકારી થઈ જાય છે, ને એટલું બેહુકી જાય
છે, કે પછી તેને પાછું તેમાંથી બાહર કાઢવું, યાને આપણા હાથમાં
રાખવું, બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

(૪૧૭)

પહેલે રાખ ન જાનિયા, અબ કયું આવે હાથ ;

પડ ગયા રાતાં ધુરા, બેપારીઓ સાથ.

પહેલ્લાથીજ મનને કબજામાં રાખ્યું ન હોય, અને ઈંદ્રિઓની
મોજ મજાહમાંજ તેને પડવા દીધું, તો તે એવા વેપારોમાં મશગુલ
થઈ જાય છે, કે પાછું કેમે કરી હાથ આવતું નથી.

(૪૧૮)

મન સબ પર અસ્વાર હય, પેંડા કરે અનન્ત ;

મનહિ પર અસ્વાર રહે, કો એક બિરલા સંત.

દુનિયાનાં સર્વ લોકોને, મન પોતાની મરજ પ્રમાણે ચલાવે છે,
અને તે મુજબ તરેહવાર કર્મો કરાવે છે; કોઈએ તેને પોતાની

મરણ પ્રમાણે ચાલતું કરી શકતું નથી. તેને (મનને) પોતાની મરણ પ્રમાણે ચાલતું કરી શકે, એવા જે હોય તે તો જવળેજ મળી આવતો કોઈક સાધુ પુરૂષ હોય.

(૪૧૯)

કૃષ્ણીર ! મન મરતક લયા, દુર્બળ લયા શરીર;
પેન્ડ લાગા હરિ કિરે, ચું કહે દાસ કૃષ્ણીર.

ઓ કૃષ્ણીર ! જ્યારે તારૂં મન મરી જાય, યાને બાહર લમતું અને ઇન્દ્રિયોનાં ખેંચતાણુને વશ થતું અટકે ત્યારે તારૂં શરીર આસુદું થાય, ને ત્યારેજ મન ખુદાને મળવાને માટે તૈયાર થયું છે એમ કહેવાય.

(૪૨૦)

મન પાનીકી પ્રીતડી, પડા જો કપટી લોન ;
ખંડ ખંડ હો ગયા, બહાર મિલાવે કોન ?

એ મનની મીસાલ છે, તે જેમ પાણી અને મિઠું (નીમક) હોય તેમ છે, યાને પાણીમાં મિઠું પડવાથી જેમ અંદર પીગળી જઈને તેમાંથી મિઠું પાછું નિકળી શકતું નથી, તેમ મનને ઇન્દ્રિયોનાં વિષયો (મોજ મજાહ) માં રાખવાથી તેમાં તે એવું તો ગરક થઈ જાય છે, કે તેને તેઓમાંથી પાછું કાઢવાનું કામ બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

(૪૨૧)

કાગડ કેરી નાવડી, ઔર પાની કેરા ગંગ;
કહે કૃષ્ણીર કૈસે તિરે, પાંચ કુસંગી સંગ.

કૃષ્ણીર કહે છે કે, મારો મછવો કાગડનો, ને મને તો ગંગા જેવી મોટી નદી પસાર કરવી છે, અને મારી સાથે પાંચ ખરાબ

સાથીઓ લાગેલા છે, તો હું એટલા મોટા ભાર સાથે પેલે પાર કેમ જઈ શકીશ? અર્થાત, માણસની છાંદગીની નેમ ઘણી છેટે છે, અને તેનું શરીર તો થોડા વખતમાં ભાગી પડવાનું, ત્યારે આ પાંચ ઇંદ્રિયોનાં ખેંચાણમાંજ માણસ રહે, તો પેલા સુખી છેડાએ તે કેમ પુગી શકે?

(૪૨૨)

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકે, જેમસેં ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બેહેકાવતેં, પાંચો ખડે અસાધ.

મન એ ઇંદ્રિયોને ચલાવનાર રાજા છે, અને એ મનજ તેઓને બેહેકાવે છે, પણ તેના કહ્યાથી ચાને મનમાં વિચાર આવ્યાથી, જે કોઈ પોતાની ઇંદ્રિયોને તે મુજબ ચાલવા દે છે તો એ ઇંદ્રિયો એવી મજબુત થઈ જાય છે કે તેઓ માણસને ગમે ત્યાં ઘસડી લઈ જઈને પાપોનાં કામો કરાવી, દુઃખમાં ને આક્રંતોમાં નાંખે છે; તેથી કુખીરની શિખામણ એ છે કે તું એ ઇંદ્રિયોને રોક રોક કરતો રહે.

(૪૨૩)

કાયા દેવળ મન ધન, બિપય લહેર ફિરાય;
મનકે ચલતે તન ચલે, તાકા સર્વસ્વ જાય.

માણસનું શરીર તે દેવળ છે, અને મન તેની ટોંચ ઉપર ઉડતો વાવટો છે. જેમ પવનની લહેરથી વાવટો ઉડ્યા કરે છે, તેમ પાંચો ઇંદ્રિયોને મજાડુ આપનારી ચીજોથી મન “ઉડ ઉડ” થયા કરે છે; પણ તે મનના દોરવ્યા પમાણે જેણે પોતાનાં શરીરને કામે લગાડ્યું ચાને મનમાં જેવા વિચારો આવે તેવાં કામો માણસ કર્યા કરે, તો તે માણસનું સર્વ કાંઈ જતું રહેવાનું ચાને તે દુઃખી થવાનો.

(૪૨૪)

મન ચલે તો ચલને દે, ફિર ફિર નામ લગાય;
મન ચલતેં તન થંલ હુય, તાકા કછુ ન જાય.

કબીર કહે છે કે, ઓ ભાઈ, તારું મન ચાલતું હોય, ને ચાલતું અટકાવી ન શકાય, તો તેને ચાલવા દે; પણ ફરી ફરીને તેને ખુદાના નામમાં લગાડીને અટકાવ. કારણ કે જેનું મન ચાલતું હોય, તોપણ જે શરીરને અટકાવતો રહે, યાને મનમાં વિચાર આવ્યો તેવું કામ કરતાં જે કોઈ અટકે, તેનું કાંઈ પણ જવાનું નથી.

(૪૨૫)

મન ગયા તો જાને દે, મત જાને દે શરીર;
ખિન ચિલ્લે ચઢિ કમાન, કિન ખિધ લાગે તિર?

તારું મન જાય તો જવા દે, પણ શરીરને મનનાં કહ્યા પ્રમાણે જવા દઈશ નહિ; કારણકે, જેમ ચિલ્લો ચઢાવ્યા વિનાના તીરની કમાણુ ખેંચવાથી, કેઈને પણ તે તીર લાગતો નથી તેમ, મનમાં વિચાર આવ્યા છતાં, જ્યાંસુધી માણસ તે કામ કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેનું કંઈ જવાનું નથી, યાને તેને આજું નુકશાન થતું નથી.

(૪૨૬)

મન મનતા મન માર રે, રાખો ઘટમેં ઘેહર;
જખહિ ચાલે પુઠં દે, તો અંકુશ દે દે ફેર.

એ તારું મન, જે “હું” કહે, “હું” લોગણું” એવું “હું” હું” કરી રહ્યું છે, તેને મારેલું રાખી તારાં શરીરમાંજ ઘેરીને રાખ, અને જેવું બાહરે જવા માંગે કે, જેમ હાથીને મહાવત, અંકુશ લોડીને બીજી ગમ જતો અટકાવે છે, તેમ તું પણ તારાં મનને અટકાવતો રહે, ને તેની મરજી પ્રમાણે જવા ના દે.

(૪૨૭)

યા મન અટક્યો આવરો, રાખો ઘટમેં ઘેહર;
મન મમતામે ગલ ચલેં, તો અંકુશ દે દે ફેર.

તાઈં મન, જે આવું આવડેં યાને અહિં તહિં ભમતું થઈ ગયું
છે, તે જો બાહર જતું જરા અટકે તો પછી તેને શરીરમાંજ ઘેરી
રાખજે અને પાછું જેવું ઇંદ્રિયોનાં ખેંચાણમાં બાહર ફસવા ભય
કે તેને ફરી ફરીને અંકુશ ભોડીને, અટકાવવાની કોશિશ કરતો રહેજે.

(૪૨૮)

મેરા મન મકરંદ થા, કરતા બહુ બિગાર;
અબ સૂધા હો મારંગ ચલા, હરિ આગે હમ લાર.

કબીર કહે છે કે, મારું મન પણ એકવાર એવુંજ હુંટારા
જેવું હતું, અને ઘણાં ઘણાં ખરાબ કામો કરતું હતું, પણ હવે તે
શુદ્ધ થઈને, પવિત્રાઈના માર્ગે ચાલી રહ્યું છે, જેથી હવે ખુદા
આગળ અને હું (કબીર) તેની પાછળ રહું છું, યાને હવે મારા
મનમાં ખુદાનોજ વિચાર રહેલો છે.

(૪૨૯)

મન મારી મેંદા કરેં, તનકી પાડું ખાલ;
લખ્યાકા દુકડા કરેં, જો હરિ બિન કાઢે રવાલ.

કબીર કહે છે કે, મેં મારા મનને મારી મારીને આટાની
માફક મેંદા કર્યા કીધો, અને શરીરની ચામડી કાઢ્યા કીધી, ને
મારી જીભ, ખુદા શિવાય જો બીજો કોઈ સવાલ કાઢે કે હું તેનાં
દુકડા કરી નાંખતો; સારાંશ કે, મેં મારી છએ ઇંદ્રિયોને દાબ દાબ
કરીને અટકાવ્યા કીધી, ને ખુદા શિવાય બીજી કોઈ મોજ મમલ
ભોગવવા દીધી નહિં.

(૪૩૦)

મન દિયા ઉને સખ દિયા, મનકિ ગેલ શરીર;
તન મન દે ઉખરન ભયે, હરિકે દાસ કૃષ્ણીર.

જેણે મન આપ્યું, તેણે સર્વ કાંઈ આપ્યું, અને મન આપ્યું
એટલે શરીર પણ આપ્યું, યાને મનમાં ખરાબ વિચારો આવે તેને
અટકાવ્યા નહિ, તો શરીર તે માફક કામ કરવાનુંજ; જે કોઈ
પોતાનું તન મન તે સાહેબ (ખુદા) ને અર્પણ કરે, તો જેમ હું
(કૃષ્ણીર) ખુદાનો દાસ બન્યો છું, તેમ તે માણસ પણ થશે, યાને
છંદગીનું સાર્થક કરી શકશે.

(૪૩૧)

જો તન માંહિ મન ધરે, મન ધર નિર્મળ હોય;
સાહેબ સોં સનમુખ રહે, તો ફિર બાળક હોય.

જે કોઈ પોતાનાં મનને શરીરમાંજ પકડી રાખે, અને તેમ
મનને પકડી, પવિત્ર કરે અને ખુદાની સનમુખજ તેને રાખે, તે
માણસ પાછો બાળક જેવો નિર્દોષ થઈ જાય.—અર્થાત—મનમાં ખૂરા
વિચારો આવવા ન દે, અથવા આવે તેને મારી હઠાડી મનને નેક
વિચારમાં જે કોઈ રોકે, તે માણસનું મન પવિત્ર થઈ ખુદામાં રહેતું
થાય, જેથી તે બાળક જેવો નિર્દોષ અને સુખી બની જાય.

(૪૩૨)

તનકું મન મિલતા નહિ, તો હોતા તનકા ભંગ;
રહેતા કાલા ખોર જયું, ચઢે ના દુખ રંગ.

જ્યાંસુધી માણસનું બાકી (અસત) મન, તેનાં ઉંચા (સત) મન
સાથે મળી જતું નથી, ત્યાંસુધી તેનું શરીર પડયાજ કરવાનું; અને
તેનું (આ) બાકી મન એળીયા જેવું કાળુંજ રહેવાનું, અને તેની
ઉપર બીજો રંગ ચઢી શકવાનો નથી—અર્થાત—જ્યાંસુધી દુનિયવી

વિચારોમાંજ માણસનું મન રોકાયેલું રહે છે, ત્યાંસુધી તેને જ્ઞ (મિનોઇ) જ્ઞાન આવી શકતું નથી. ચાને માણસનું મન ખુદાપર લાગતું નથી, ત્યાં સુધી તેનાથી યોગ થતો નથી ચાને ઇશ્વર સાથે જોડાણ થઈ શકતું નથી.

(૪૩૩)

કામ હૃય ત્યાં રામ નહિ, રામ નહિ ત્યાં કામ ;
દાનો એક જ કચું રહે, કામ રામ એક ઠામ ?

જેનાં મનમાં ઇંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો રહેલા હોય, તેના મનમાં ખુદા હોતો નથી, અને જ્યાં ખુદા નહિ, ત્યાં ઇંદ્રિયોનાં વિષયોનાં વિચારજ રહેલા હોય-કારણ કે, જેમ એકી વેળા એક જગ્યામાં બે ચીજ રહી શકતી નથી, તેમ કામ અને રામ બન્ને એકી વેળા મનમાં કેમ રહી શકે ? જ્યારે એક ચીજ દુર થાય, ત્યારે તેમાં બીજી ચીજ આવી શકે છે તેવીજ રીતે, જ્યારે મનમાંથી ઇંદ્રિયોની, મોજ મજાહના વિચારો દુર થાય ત્યારેજ તેમાં ખુદાનો વાસો થઈ શકે.

(૪૩૪)

હિરદા ભિત્તર આરસી, મુખ દેખા ન જાય;
મુખ તો તપ્પહિ દેખીયે, જખ મનકી દુખધા જાય.

માણસનાં હૈયામાં (ખુદાની) આરસી છે, છતાં તેમાં ખુદાનું મોંહ માણસને દેખાતું નથી-પણ જ્યારે માણસના મનનું ઈવૈતપણું, ચાને “હું અને ખોદા” જુદા છે એવી જુદાઈનું ભાન નિકળી જાય-ત્યારે તેમાં ખુદા દેખાય.

અર્થાત-માણસના મનમાંથી જ્યારે દુનિયવી વાસના અને વિચારો જતા રહે, ત્યારે તેમાં ખુદાનો વાસો થઈ શકે, ને ખુદા દેખાય.

(૪૩૫)

ચંચળ મનવા ચેત રે, સુતો ક્યાં અજ્ઞાન;
જખ ધર જમ લે જાયગા, પડા રહેગા મ્યાન.

ઓ અસ્થીર ભટકતાં મન, તું ચેતી લે, અને અજ્ઞાનપણમાં
ના પડી રહે; કારણ કે જ્યારે જમ તને પકડી લઇ જશે, ત્યારે
તો આ તારું શરીર એક ખાલી ખોખાં જેવું પડી રહેશે, ને ત્યારે
તારાથી કાંઈ બની શકવાનું નથી.

(૪૩૬)

તનકા વેરી કો નહિ, જો મન શિતલ હોય;
તું આપાકો ડાલ દે, તો દયા કરે સખ કોય.

જો તારું મન સ્થિર અને શાંત થઇ, તારા કબજામાં રહેશે,
તો પછી તારાં શરીરનો યાને તારો દુશ્મન કોઇજ નથી, ને તને
દુઃખ થવાનું નથી. માટે ઓ માણસ! તું તારા મનનાં કાંટાઓને
દાખીને “હુપણું” છોડી દે, તો તારા સર્વ કોઇ મિત્ર બની જઇ,
તારી દયા ખાશે, યાને તું સુખી થઇશ.

(૪૩૭)

તન મન દિયા તો ભલી કરી, ડારા શિરકા ભાર;
કબ કહે જો મેં દિયા, તો બહોંત સહેગા માર.

તેં જો તારાં તન અને મનને સારાં કામમાં લગાડ્યાં હોય
યાને ખુદાને અર્પણ કીધાં હોય, તો તે ઘણું સાડું કીધું; કારણ કે
તારા માથા ઉપરની ફરજનો જોજો તેં કાઢી નાંખી હલકો કીધો,
પણ તેમ કરતાં જો તું મગફરી લેશે, યાને એમ કહેશે કે “મેં
કીધું” તો કુર્યાનાં ફળ તને આપવાં પડશે, ને આપવાને માટે ફરી
ફરી જનમવું પડશે, ને જન્મયા-મરયાનાં દુઃખો ભોગવવાં પડશે,
અને એ રીતે તું મોટો માર ખાશે.

(૪૩૮)

મન ઠહેરા તબ્બ જાનિયે, અનસૂજ સખે મુજાય;
જ્યું અધિયારે લવનમેં, દિપક ખાર દિખાય.

મન થરેલું છે યાને શાંત થયું છે, એવું ત્યારેજ જાણવું કે જ્યારે, નહિ સમજ પડે તેવી વાતો આપણને સમજ પડી જાય. જેમ અંધારી જગ્યામાં, બતિ લાવ્યાથી તે માંહેલી બધી ચીજો દેખાઈ આવે છે તેમ, મન જ્યારે શાંત પડે છે યાને જ્યારે તેમાંથી દુનિયવી વિચારો નિકળી જાય છે, ત્યારે ત્યાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય છે, અને ખુદા દેખાય છે.

(૪૩૯)

કુષીર! મન પરખોધ લે, આપહિ લે ઉપદેશ;
જો એ પાંચો વશ કરો, તો શિષ્ય હોય સખ દેશ.

ઓ કુષીર! તું તારાં મનને પારખી લે, અને મનથીજ સઘળાં પાપો થાય છે તે માટે તુંજ તારો ઉપદેશ લે. જ્યારે તું આ પાંચ ઈંદ્રિયોને તાબામાં રાખશે, યાને તેઓના ખેંચાણને વશ થતો અટકશે, ત્યારે તું એવો થશે કે બધાં લોકો તારા એલા થશે.

(૪૪૦)

મન કપડા મેલા લયા, ધનમેં બહોત બિગાર;
યે મન કેસે ધોંધયે, સન્તો કરો બિચાર?

એ મન-રૂપી કપડું મેલું થયું છે, ને તેમાં ઘણા રોગનાં બીમાં રહ્યાં છે ત્યારે એ મનને કેમ ધોઈએ તેનો વિચાર કરો, હે સાધુ પુરૂષો!

(૪૪૧)

સત ગુરૂ ધોલિ જ્ઞાન જલ, સાધુ સરજન હાર;
સુરત શિલાપર ધોધએ, નિકસેં જોત અપાર.

સદ્ગુરૂ એ મનને ધોઈને સાફ કરવાવાળો છે, બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી પાણી વડે તે ધોવાય છે. અને તે માટે જે સાધુ જોઈએ તે 'ખુદાનું' નામ છે, જેથી એ મનનાં જન્મો-જન્મના દોષો મટી જાય છે; અને ખુદાની સુરતનું ધ્યાન તે, એ મનને ધોવાનો પથ્થર છે, કે જેની ઉપર ધોતાં ધોતાં, એ મન સંપૂર્ણ નિર્મળ થાય છે, અને પછી એમાં ખુદા દેખાય છે.

(૪૪૨)

કૃષ્ણીર! કાયાકોં ઝગો, સાંધ સાધુન નામ;
રામહિ રામ પોકારતાં, ધોયા પાંચો ઠામ.

ખુદાનાં નામરૂપી સાધુથી એ શરીર ધોઈને સાફ કરો, “ખુદા ખુદા” પોકારતાં, એ પાંચે ઇંદ્રિયો પવિત્ર થશે, એટલે કે તેઓ પોત્તો પોતાના વિષયો તરફ ખેંચાયા કરશે નહિ, પણ ફરજ બળવતાં કે હયાનાં કામો કરતાં, વિષયોના સંગમાં તેઓને આવવું પડશે, તોએ વિષયોને લોગવવાનો આવેશ યાને ઇચ્છા, તેઓમાં રહેશે નહિ.

(૪૪૩)

કૃષ્ણીર! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદકે ગુણ ગાય;
નિશ્ચલ બિના ન પાછયેં, કોટીક કરો ઉપાય.

પરમાત્માના ગુણ ગાઈ ગાઈને, અને ગુણ ગાવાનો લખ તેને લગાડી લગાડીને, મનને બીજા બીજા ખ્યાલો પર દોડી જતું અટકાવો. મન, બીજા બીજા ખ્યાલોપર દોડતું અટક્યા વગર, તે કદી પણ શાંત થવાનું નથી. એ સિવાયના બીજા કરોડો ઉપાયો કરશે, તે બધા શેકટ જશે.

(૪૪૪)

ભક્ત દ્વાર હૃય સાંકડા, રાધ દસમા ભાગ;
મનહિ જખ રાવત હો રહ્યા, તો કયું કર શકે સમાય ?

પરમાત્માનો ભક્ત થવાનો ચાને પરમાત્માને મળવાનો રસ્તો એટલો તો સાંકડો છે, કે રાધના દશમાં ભાગ જેટલો નાનો તે છે, અને મન, તરેહવાર વિચારોનો જથ્થો એકડો કરીને, પર્વત જેવું મોટું થઈ જાય, તો પછી એવા સાંકડા દરવાજામાં તે કેમ દાખલ થઈ શકે

(૪૪૫)

રાધ બાતાં બિસંવા, ફિર બિસનકા બિસ;
ઐસો મનવા બે કરે, તહિ મિલે જગદિશ.

રાધનાં દાણાનો વિસમો ભાગ કરો, ને એ વિસમાંનો વિસમો ભાગ કરો; એ વિસમાંનાં વિસમાં ભાગ જેટલું નાનું મન જે કોઈ કરી શકે, તેને પરમાત્મા મળે, એટલે કે ઈંદ્રિયોનાં સર્વ વિષયોના સર્વ વિચારો જેના જતા રહ્યા હોય, અને એ પ્રમાણે મનનું “મનપણું” એટલે વિચારવાપણું જતું રહ્યું હોય, તેને પરમાત્માની મુલાકાત થાય.

(૪૪૬)

મન ગોરખ મન ગોવિંદા, મનહુ ઐઘટ હોય;
બે મન રાખે જતન કરે, તો આપે કરતા સોય.

મન મહાત્માઓને દરબજે પોહોંચી શકે છે, મન પરમાત્માને દરબજે પુગી શકે છે; ને મનજ આખી સૃષ્ટિ બની શકે છે, બે એ મનને કોઈ સાચવી સાચવીને રાખે તો એ મનજ પરમાત્મારૂપ થઈ જાય.

(૪૪૭)

જખ તક આશ શરીરકી, નિર્ભય લયા ન જાય;
કાયા માયા મન તજે, ચૌપટ રહા બજાય.

જ્યાંસુધી મનને, પોતાનાં શરીરનેા ખ્યાલ રહે છે, એટલે કે આ શરીર તે “હું છું” એવો ખ્યાલ થયા કરે ત્યાંસુધી તે કદી પણ નિર્ભય થતું નથી, યાને શાંત પડતું નથી; જ્યારે મનમાંથી, શરીરના અને માયાના એટલે કે ઇંદ્રિયોનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો નિકળી જાય, ત્યારે તે મનને ખીજે (ઉંચ) દરવાજે દેખાય છે.

(૪૪૮)

મન રાજા મન રંક હય, મન કાયર મન સુર;
સુન્ય શિખરપર મન રહે, મસ્તક આવે ગુર.

જેવું જેવું મન, તેવી તેવી હાલત; ગરીબ થવું કે રાજા થવું તે મનને લીધે; હિચકારા થવું કે હિંમતવાન લડવૈયા થવું તે મનને લીધે; અને કોઇ પણ વિચાર કર્યા વગરના થઇએ તેપણુ મનને લીધે; એટલેકે પરમાત્મા સિવાય ખીજ કોઇપણ ચીજનું નામ નિશાણુ, આકાર, વગેરે સર્વ કાંઇ મનમાંથી જતાં રહે યાને મન ગોચા સૂન્ય જેવું થઇ જાય, ત્યારે તેમાં પરમાત્મા દેખાય.

(૪૪૯)

તેરી જોતમેં મન ધરેં, મન ધર હોય પતંગ;
આપા ખોયે હુરિ મિલે, તુજ મિલ્યા રહે રંગ.

તારી જોત એટલે પરમાત્માનો અંશ જે તારા શરીરમાં છે, તેમાં, જો તું તારા મનને રોકે, અને મનને ત્યાં લગાડીને તું ઉડતાં પતંગ જેવો થાય, તો તારૂં “હું પાણુ” જશે, અને “હું પાણુ” જાય તો પછી તારૂં પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ તું જોઇ શકશે યાને પરમાત્મા સાથે તું એકત્ર થઇ શકશે.

(૪૫૦)

દારી લાગી લય ગયા, મન પાચે વિશ્રામ;
ચિત્ત ચોંટા હુરિ નામસોં, મિટ ગયા સખહિ કામ.

મન પરમાત્માને મળ્યું કે બીજા બીજા ખ્યાલોપર દોડી જવાની તેની ટેવ છુટી જશે, અને પોતે પોતામાંજ આશાયશ લઈને રહેશે. અને ખ્યાલ પછીના ખ્યાલો છુટી ગયા કે, તને જન્મ પછીના જન્મ લેવાના પણ છુટી જશે, અને એમ તારો ભવ ભય દુર થશે, ને તારી સર્વે ક્ષરજ્ઞેના પણ છેડો આવી જશે; કેમકે પરમાત્માનાં નામમાં ચોંટી બેઠેલાં મન (માણસ) ને કોઈ પણ ક્ષરજ્ઞ હોતી નથી, તેણે પોતાનાં કર્મોને બાળી નાંખ્યાં છે એટલે તેને બંધણુકર્તા કોઈ રહ્યું નથી.

(૪૫૧)

યે મન હુરિ ચરણે ચલા, માયા મોહસેં છુટ;
બે હૃદ માંહિ ઘર કિયા, કાળ રહા શિર કુટ.

કબીર કહે છે કે-એવીજ રીતે, માફે મન દુનિયાની માયામાંથી છુટું થયું છે, તે હવે પરમાત્માના ચરણેજ જઈ રહ્યું છે, ને પોતાને વાસો હૃદમાંથી છોડીને, બેહૃદમાં કીધો છે યાને પરમાત્મામાં કીધો છે, તે જોઈને જમરાજ પોતાનું માથું કુટવા પડ્યો છે, કે હવે શિકાર હાથમાંથી ગયો, કારણકે હવે હું જન્મ-મરણની પેલે પાર ગયો છું.

(૪૫૨)

યે મન થાકી થીર ભયા, પગ બિન ચલે ન પંથ,
એકજ અક્ષર અલેખકા, થાકે કોટી અંથ.

એ મન, વિષય વાસનાઓથી ઉપજતાં દુઃખો ખત્રી ખત્રીને, મોજ મબહુની ઇચ્છાઓ કરતું હવે અટક્યું છે. વિષયોમાં સુખ છે, એવી એની આગળી ખાત્રી જતી રહી છે, તેથી હવે તે વિષયોનાં

વિચાર કરતું નથી. હવે એ મન પરમાત્માને મળવાનું “ઓંકાર” રૂપી એકાક્ષરી મંત્ર જપવા પડ્યું છે, કે જે મંત્રનાં કૃણ આગળ કરોડો ગ્રંથ લખ્યાનું કૃણ, ખિશાદ વગરનું છે.

(૪૫૩)

મેરા મન સુમરે રામકો, મનમે રામ સમાય;
મનહિ જળ રામ હો રહ્યા, તો શિશ નમાવું કાય?

માફે મન હવે તો પરમાત્માનેજ યાદ કરે છે અને તેમાં પરમાત્માનો વિચારજ રહેલો છે, ને બીજો કોઈ વિચાર રહ્યો નથી. મન પરમાત્મારૂપ થયું છે, અને એ પ્રમાણે જ્યારે મન પોતેજ પરમાત્મારૂપ બની ગયું છે, ત્યારે હું માયું કોણને નમાવું?

(૪૫૪)

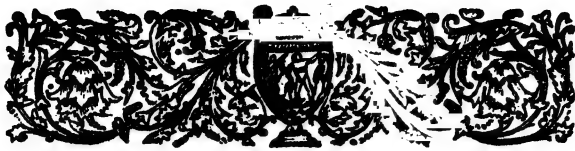
તું તું કરતા તું ભયા, તું માંહે રહે સમાય;
તું માંહિ મન મિલા રહ્યા, અખ મન અંત ન જાય.

“હું નથી” પણ “તું છે” એમ બોલતાં બોલતાં, યાને “પરમાત્મા પરમાત્મા” કયાથી, વિચાર્યાથી, પરમાત્મામાં મન રેહવા લાગે છે, અને મનજ પરમાત્મારૂપ થઈ જાય છે, તે પછી મન કદી છુંદું વિખુંદું પડતું નથી, કારણકે તે પોતાના સુખી છેડે પુગી ગયું.

(૪૫૫)

તું તું કરતા તું ભયા, મુંજમે રહિ ન “હું”;
વારી ફેર નામ પર, છત દેખું તિત “તું”

“તું તું” કરતાં કરતાં; યાને “પરમાત્મા પરમાત્મા” કરતાં મારામાં “હુંપણું” રહ્યું નહિ, પણ જ્યાં જોઈ છું ત્યાં “તું ને તું” યાને પરમાત્માજ દેખાય છે માટે હું કૃષ્ણીર તારા (પરમાત્માના) નામનાં વખાણ ગાઉં છું કે તે જપવાથીજ આ મહાન સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

શબ્દ (વાણી) વિષે.

(૪૫૬)

શબ્દ શબ્દ કહ્યા કરે, શબ્દકે હાથ ન પાંવ;
એક શબ્દ ઓખડ કરે, એક શબ્દ કરે ઘાવ.

અમર્યા શબ્દો ખોલ્યા શું કરો છો, શબ્દને કાંઈ હાથ ને પગ
હોતા નથી, છતાં એક શબ્દ દવા માફક માણસને આરામ કરે છે,
બ્યારે બીજો (એક) શબ્દ સામાને જખમ કરી દુઃખ ઉપજાવે છે.

(૪૫૭)

એક શબ્દ સુખ રાસ હય, એક શબ્દ દુઃખ રાસ;
એક શબ્દ બંધન કરે, એક શબ્દ પરે ફાંસ.

એક શબ્દ સુખથી બરપુર હોય છે, ત્યારે બીજો શબ્દ દુઃખથી
બરેલો હોય છે; એક શબ્દ માણસની મુશ્કેલીઓ ટાળે છે, બ્યારે
(બીજો) એક શબ્દ તેને ગળે ફાંસી નાંખે છે.

(૪૫૮)

એક શબ્દ સુ પ્યાર હય, એક શબ્દ કું પ્યાર;
એક શબ્દ સખ દુશ્મન, એક શબ્દ સખ ચાર.

એક શબ્દમાં પ્યાર બરેલો હોય છે; ત્યારે (બીજો) એક શબ્દ
ધિક્કારથી ધમધમી રહ્યો હોય છે; એક શબ્દથી બધા લોકો
આપણા દુશ્મન બને છે, બ્યારે બીજો શબ્દ સર્વને આપણા મિત્ર
બનાવી દે છે.

(૪૫૬)

શબ્દ એસા બોલિયે, તનકા આપા બોય;
ઔરનકોં શિતલ કરે, આપનકો સુખ હોય.

(ત્યારે) કૃષ્ણીર કહે છે કે;—તાં “હુંપણું” છોડી દઇને તું એવા શબ્દ બોલ, યાને એવું બોલવાની ટેવ રાખ, કે જેથી સામે ધણી પણ રાજી રાજી રહે, ને તને પણ સુખ આવ્યા કરે.

(૪૬૦)

શિતલ શબ્દ ઉચ્ચારિયે, અહમ આનિયે નાંહિ;
તેરા પ્રીતમ તુજમે બસે, દુશમન બી તુજ માંહિ.

મિઠા શબ્દ બોલવા, ને મગરૂરી જરાએ કરવી નહિ; કાંય જે આપણા મિત્રો તથા શત્રુઓ આપણા બોલમાંજ રહેલા છે.

(૪૬૧)

જે શબ્દ દુઃખ ના લગે, સોહિ શબ્દ ઉચ્ચાર;
તત્ મિટી શિતલ બયા, સોહિ શબ્દ તતસાર.

શબ્દ એવા બોલવા, યાને વાત એવી કરવી કે જેથી કોઇને પણ દુઃખ લાગે નહિ, તથા ગુસ્સો આવે નહિ, પણ બધાંને શાંતિ થાય એવુંજ બોલવામાં ખરો સાર છે.

(૪૬૨)

શબ્દ સરિખા ધન નહિ, જો કોઇ જાને બોલ;
હિશ તો દામે મિલે, પર શબ્દ ન આવે બોલ.

જો કોઇ બોલી જાણતો હોય તો બોલી યાને (મીઠી) વાણી જેવું માણસનું એકે ધન યાને શક્તિ નથી; કારણ કે દામ ખરચો તો હિરો પણ મળી શકે છે, પણ મીઠા વચનનું તો મૂલજ નથી.

(૪૬૩)

કઠન બચન બિખસે ધુરા, જર કરે સખ છાર;
સંત બચન શિતલ સહા, બરખે અમૃત ધાર.

કડવા અને સખત બોલો, એહરથી પણ ધુરા છે, જે શબ્દો.
બધાંને બાળી બાળી નાખે છે; તેથી જેઓ સાધુપુરુષ છે, તેઓ હમેશાં
મિઠાં વચનો બોલીને, અમૃતની ધાર માફક સર્વને સુખ ઉપજાવે છે.

(૪૬૪)

કઉવે કિસકા ધન હરા, કોયલ કિસકો દેત ?
મિઠા શબ્દ સુનાયકે, જગ અપના કર લેત .

કાગડો આપણું શું ધન ચોરી લઇ જાય છે, કે તેનાથી આપણે
કંટાળીએ છીએ ? અને કોયલ શું આપણને આપી દે છે, કે આપણે
તેનાથી રાજ થઇએ છીએ ? પણ કબીર કહે છે કે એ સર્વ સર્વની
બોલીથીજ માત્ર થાય છે. અર્થાત-કાગડાની માફક માણું દુખવનારા
માણસોને કોઇ ચહાતું નથી, જ્યારે કોયલ જેવા મિહું બોલનારાઓ
પોતાની બોલીથી સર્વ કોઇનાં દિલ જીતી લે છે.

(૪૬૫)

મિઠા સખસે બોલીયે, સુખ ઉપજે કહુ આર,
એહિ વશીકરણ મંત્ર હય, તજયે બચન કઠોર.

તું સર્વ સાથે મિહું મિહું બોલ, તેના જેવું સુખ ઉપજવનાર
કોઇ નથી; એ સર્વનાં દિલ જીતી લેવાનું મંત્ર છે, માટે તું કડવા
સખનો બોલવાનું છોડી દે.

(૪૬૬)

ગમ સમાન ભોજન નહિ, જે કોઇ ગમકો ખાય;
અમરિખ ગમ ખાઇયાં, દુરવાસા વિર લાય.

ગમ ખાવું, યાને સાચો ધણી અપમાન કરે યા દુઃખ આપે.

તે શાંતપણે ખમીને ખેસવું, એના જેવું લોભણ એકે નથી; અંબરીશ જેવા અસિલ પુરૂષ, રાજા હોવા છતાં, દુર્વાસા જેવા અયોગ્ય નરનો સખ્ત ઠપકો અને શ્રાપ, મુંગે મોહોડે સહન કરી જઇ, સામો હાથ જોડીને ઉભા રહ્યા, જેથી દુર્વાસાને નુકશાન થયું, જ્યારે અંબરીશ રાજાને સુખજ મળ્યું તેમજ, જે કોઇ ખીજાનું ખોલવું, ગમે એવું હોય, છતાં તે સહન કરી જાય, અને સામો જરાએ વાંકો શબ્દ નહિ ખોલે, તે માણસ ખરો સુખી થાય.

(૪૬૭)

જીવ્યા જીને વશ કરી, તિને વશ ક્રિયા જેહાંન;
નહિ તો અવગુણ ઉપજે, કહે સખ સંત સુખાણ.

જે પોતાની જીભને વશ કરે, તે આખી જેહાનને જીતી શકે છે; પણ જે જીભાનને કાબૂમાં રાખતો નથી, તેને દુઃખ ઉપજ્યા કરવાનું, એવું સાધુપુરૂષોનું કહેવું છે.

(૪૬૮)

શબ્દ શબ્દ બહુ આંતરા, સાર શબ્દ ચિત દેય;
જો શબ્દ હરિ મિલે, સોહિ શબ્દ અહિ લેય.

શબ્દ, શબ્દમાં ઘણો ફરક હોય છે, માટે કૃષ્ણીર કહે છે કે, હું હવે (ગુપ્ત) શબ્દ કહું છું તેપર ધ્યાન લગાડો, ને મારા કહેલા શબ્દમાં જે શબ્દથી પરમાત્મા મળે છે, તે શબ્દને તમો પકડી રાખો.

(૪૬૯)

શબ્દ બહોત હિ સુન્યા, પર મિટા ન મનકા મોહ;
પારસ તક પહોતા નહિ, તખ લગ લોહાકા લોહ.

એવા (ખીજા) શબ્દો તો ઘણાએ મેં સાંભળ્યા પણ મારા મનનું અજ્ઞાનપણું ગયું નહિ; કારણ કે, જ્યાંસુધી લોહાંને પારસમણિ મળતો

નથી, ત્યાં સુધી તેનું સોનું થતું નથી પણ તે લોહું ને લોહુંજ રહે છે, તેમ જ્યાં સુધી ખરો (ગુપ્ત) શબ્દ શું છે, તેનું જ્ઞાન માણસને થતું નથી, ત્યાંસુધી તેને પરમાત્મા મળી શકતો નથી.

(૪૭૦)

શબ્દ હુમારા સત્ હય, તુમ અત જય સરક;

મોક્ષ મુક્ત ફળ ચાહો, તો શબ્દકો લેઓ પરખ.

કબીર કહે છે કે મારાં વચનો સત્ય છે, તેને મનમાંથી દુર કરતા ના; પણ જો તમે મુક્તિ મેળવવા ચહાતા હોવો તો, મારાં વચનોપર ધ્યાન લગાડી તેને પારખવાની તજવીજ કરો, ચાને તે મુજબ ચાલવાને પ્રયત્ન કરો.

(૪૭૧)

શબ્દ મારે મર ગયેં, શબ્દ છોડા રાજ;

જીને શબ્દ વિવેક ક્રિયા, તાકા સરિયા કાજ.

એ (ગુપ્ત) શબ્દનો સાર મેળવવા જતાં, ઘણાંઓ મરી ગયા છે, ને ઘણાંએ પોતાનાં રાજપાટ છોડી દીધાં છે; જેણે તે શબ્દ જાણ્યો ને તે મુજબ જીંદગીમાં અમલ કીધો તેનુંજ કામ સફળ થયું છે.

(૪૭૨)

શબ્દ શબ્દ સખ કોઇ કહે, વોહ તો શબ્દ વિદેહ;

જીભ્યાપર આવે નહિ, નિરખ પરખ કર લે.

શબ્દ શબ્દ કરી સર્વ કોઇ બોલે છે, પણ તે (ગુપ્ત) શબ્દનો કાંઇ આકાર નથી, ને તે શબ્દ કાંઇ જીભથી ઉચરતો નથી, તે તો માત્ર જોઇનેજ પારખવાનો છે.

(૪૭૩)

શબ્દ બિનાં સુરતા આંધળી, કહો કહાં કો જાય;
દ્વાર ન આવે શબ્દકા, ફિર ફિર ભટકા ખાય.

તે શબ્દ વગર, માણસનું મન આંધળું રહે છે, તેથી તેને કહાં જવું ને કયો રસ્તો લેવો તેની ખબર પડતી નથી; અને તે શબ્દનો દરવાજો નહિં મળવાથી, તે બિચારો ફેફટનો ભટકી ભટકીને ખુવાર થાય છે.

(૪૭૪)

એક શબ્દ ગુરૂ દેવકા, તાકા અનન્ત બિચાર;
થાકે મુનીજન પંડિતા, ભેદ ન પાવે પાર.

સદ્ગુરૂ માત્ર એકજ શબ્દ (મંત્ર) આપે છે, પણ તેમાં પાર વગરનો ભેદ સમાયલો હોય છે, કે જેને મોટા મુનિઓ અને પંડિતો (જેને ગુરૂ મળ્યા નથી તેઓ) શોધતાં શોધતાં ઠાકી ગયા છે, ને જેનો ભેદ, વેદ (શાસ્ત્ર) માત્ર વાંચવાથી યા ભણવાથી મળી શકતો નથી.

(૪૭૫)

બેદ થકે બ્રહ્મા થકે, થકિયા શંકર શેષ;
ગિતાકોળી ગમ નહિ, જહાં સદ્ગુરૂકા ઉપદેશ.

બ્યારે સદ્ગુરૂ પોતાના ચેલાને દિક્ષા આપે છે ત્યારે તેને એ શબ્દનો ઉપદેશ સમજાવે છે, તે સિવાય કોઈથી પણ તેનો ભેદ સમજી શકાતો નથી.

(૪૭૬)

પરખો દ્વારા શબ્દકા, જો ગુરૂ કહોં બિચાર,
ખિના શબ્દ કષ્ટ ના મિલે, દખો નયન નિહાર.

સદ્ગુરૂ વિચાર કરીને જે મંત્ર આપે તે ગુરૂમંત્રનો દરવાજો

તું પારખ, જે સમજ્યાથીજ પરમાત્મા મળે છે, તે મંત્ર જ્યાંસુધી મળે નહિ ત્યાંસુધી તને કાંઈ મળવાનું નથી, માટે આંખ ઉઘાડીને તું જો. અર્થાત-સદ્ગુરૂ જે બોધ આપે છે તે પ્રમાણે ચાલવાથી પરમાત્મા મળે છે, માટે વિવેક બુદ્ધિથી ગુરૂનાં વચન પ્રમાણે આચરણ કરવાં.

(૪૭૭)

હોઠ કંઠ હાલે નહિ, જ્યારે ન નામ ઉચ્ચાર;
ગુપ્ત શબ્દ જો ખેલે, કોઈ કોઈ હંસ હમાર.

તે (ગુપ્ત) શબ્દ એવો છે, કે તે બોલવાને માટે હોઠ યા ગળું હલાવવું પડતું નથી, ને જીભે પણ તેનો ઉચ્ચાર થતો નથી એવો એ ગુપ્ત શબ્દ છે કે તે કોઈ કોઈજ હંસ યાને સાધુ પુરૂષનેજ તેનું જ્ઞાન થાય છે.

(૪૭૮)

લોહા ચુંબક પ્રીત હય, લોહા લેત ઉઠાય,
ઐસા શબ્દ કબીરકા, કાળસેં લેત છોડાય.

લોહચુંબકનું આકર્ષણ લોહાંનેજ થાય છે, તેમ જે કોઈ યોગ્ય પુરૂષ હશે તેનેજ આ મારા કબીરના શબ્દોનું ખેંચાણ થશે, અને તેમ થશે ત્યારેજ તે માણસ કાળના હાથમાંથી છુટી શકશે.

કરણી વિષે.

(૪૭૬)

કહેતા હય કરતા નહિ, મુંહકા બડા લખાર;
કાલા મુંહ લે જાયગા, સાહેબકે દરબાર.

જે કોઈ જેવું બોલે તેવી રીતે ચાલે નહિ, તે માણસ મોઢાંનો
અમરથો લલાસખોરો યાને બુઠો કહેવાય; ને તેવા માણસને, કપીર
કહે છે કે, પરમાત્માની દરબારમાં કાળું મોંહ લઈને જવું પડશે.

(૪૮૦)

કથની કથી તો કયા લયા, કરણી નહિ કરાય?
કાલજીતકા કોર જ્યું, દેખત હિ રહ જાય.

મોઢાંની સારી સારી માત્ર વાતો કરે, તેથી શું થાય? જેવું
બોલે તેવું કરી ન દેખડાવે યાને તેવી રીતે જીંદગીમાં અમલ ન કરે,
તો તેની જીંદગી એક છાયા સમાનજ છે, જે જોતાં જોતામાં મળે
નહિ થઈ જાય છે.

(૪૮૧)

કહેના મિઠી ખાંડસી, કરના બિખકી લોય;
જ્યું કહેની ત્યું રહેની રહે, તો બિખકા અમૃત હોય.

મોઢથી ઘણું મિઠાસ ભરેલું બોલે પણ કરણી તો એહર જેવી
હોય; પણ જે બોલે તેવું કરી બતાવે યાને જીંદગીમાં તે મુજબ
અમલ કરનારો હોય, તે માણસ એહરવું અમૃત કરી શકે છે. સારંશ
કે, જેવી નેક વાણી મોહોડેથી કહાડે, તેવી નેક કરણી કરે, તે માણ-
સજ ખીજાને સુખ આપી શકે છે.

(૪૮૨)

જૈસી બાંની મુખ કહે, તૈસી ચાલે નાહિ;

મનુષ્ય નહિ એ સ્વાન હય, બાંધે જમપુર બહિ.

એથી ઉલટું, જેવું મોઢે બોલે તેવું આચરણ નહિ કરે તે માણસ નહિ, પણ કુતરોજ છે, અને તે જમના હાથમાં સપડાયા કરવાનો, યાને દુઃખી થયા કરશે.

(૪૮૩)

કથની બકની છાડ દે, રહેનીસે ચિત્ત લાય;

નિરખી નિર પીયે બિનાં, કબહુ પ્યાસ ન જાય.

ત્યારે કપીર કહે છે કે:-તું માત્ર બોલવા બકવાનું છોડી દે, ને માત્ર કરણી ઉપર ધ્યાન રાખ, યાને નેક કામો કરવા માંડ, કારણ કે જેમ પાણીને માત્ર જોવાથી તરસ મટતી નથી, તેમ નેક કરણી કીધા વગર માણસ નેક બની શકતો નથી, ને સુખી થઈ શકતો નથી.

(૪૮૪)

કથતે બકતે પય ગયે, મૂરખ કોટ હબર,

કથની કાચી પડ ગઇ, રહેની રહિ સો સાર.

એવો મોઢાંનો ખાલી પટપટારો કરી કરીને, કાંઈ હબરોને કુરોડો મુખાંઓ પોતાનો દિન ગુમાવી ગયા છે; કારણકે માત્ર મોઢાંની વાત કાંઈ કામ આવતી નથી, પણ તેની સાથે કરણી પણ તેવી નેક હોય, ત્યારેજ દુનિયામાં માણસનું નામ અમર થઈ જાય છે.

(૪૮૫)

જૈસી બાંની મુખ કહે, તૈસી ચાલે ચાલ;

સાહેબ સંગ લાગા રહે. તબહિ હોય નેહાલ.

જેવી (નેક) વાંણી મોઢાંમાંથી નિકળે, તે પ્રમાણે જે કોઈ ચાલ ચલાવે, અને પરમાત્માને હાજર નાજર બાણી, નિત્ય

સત્યનેજ માર્ગે ચાલે, તે માણસ ખરો સુખી થાય, ને પાર પડી જાય.

(૪૮૬)

કથની કથે સો પુત હમારા, બેઠ પઠે સો નાતી;
રહેણી રહે સો ગુરૂ હમારા, હમ હય તાકેં સાર્થી.

કૃષ્ણીર કહે છે કે:-મોઢથી જે કોઈ વાતો કયાર્ કરે, તે તો મારા છોકરા જેવો (નાદાંન) છે, જે કોઈ વેદ વગેરે પુસ્તકો માત્ર વાંચી જાણે તે માત્ર એક નાતીલો છે યાને સાધારણ માણસ છે, પણ જે કોઈ જેવું બોલે યા વાંચે, યાને શાસ્ત્રનાં શિક્ષણ કહી સંભળાવતો હોય તે મુજબ જીવંતીમાં અમલ કરતો હોય, તે મારો ગુરૂ છે, અને હું તેનો ચેલો છું.

(૪૮૭)

કુલ કરણી છુટે નહિ, જ્ઞાનહિ કથે અગાધ;
કહે કૃષ્ણીર તા દાસકોં, મુખ દેખે અપરાધ.

જેની બધી બદ્ધેલીઓ ગઈ નથી, છતાં જે અમસ્થો મોટી મોટી જ્ઞાનની વાતો કયાર્ કરે, તે માણસનું મોઢું તમે જુવો તો પાપથી ભરેલું જ દેખાશે. સારાંશ કે, ઘણું ઘણું જ્ઞાન લેવા છતાં જે કોઈ પોતાની કરણી સુધારતો નથી, યાને કહે તેવું કરતો નથી, તે માણસ પાપો કયાર્ જાય છે.

(૪૮૮)

રહેણી કે મેદાનમેં, કથની આવે જાય;
કથની પિસે પિસનાં, રહેણી અમલ કમાય.

આ જીવંતીમાંથી મોઢાંમાંથી (શિખામણ)ની વાતો ઘણી કરાય છે, પણ એ બધી વાતો જતી રહે છે; કારણ કે મોઢાંનું બોલવું તે દળણું દળવા બરાબર છે, યાને તે બધું નિર્થક છે; માત્ર કરણીજ સરસાઈ લોગવી શકશે.

(૪૮૯)

એહરનકી ચોરી કરે, કરે સુધ કો દાન;
ઉંચા ચઢ કર દેખતે, કૈતિક દૂર વિભાન?

એરણુ જેવા મોટા લોખંડના કટકા ચોરી કરે અને સોય જેટલી નાની ખેરાત કરે અને ઉંચે ઉંચે ચઢીને જીએ કે હવે મારું સ્વર્ગ કેટલું દૂર છે? અર્થાત, અપ્રમાણીકપણે માલમતા લેગી કરે અને પછી તે માંહેથી થોડુંક ધર્મદાન કરે કે મને સુવા પછી સ્વર્ગ મળે એવું માંગે તે કેમ બની શકે?

(૪૯૦)

મનમાંહિ કુલા ફિરે, કરતા હું મય ધરમ;
કોટ કરમ સિરપે ધરે, એક ન ચિને બ્રહ્મ.

થોડુંક ધર્મદાન કરી, પોતાનાં મનમાં કુલાયા કરે કે હું ખેરાત કરું છું, પણ ધર્મને બદલે, કબીર કહે છે કે, કાંઈ કરોડો કરમો કર્યો જાય, ને માથાંપર પાપનો ટોપલો વધારતો જાય, તેનો તો કાંઈ વિચારજ નહિ. અર્થાત-દુનિયાનાં વેહવારમાં અપ્રમાણિકપણે ચાલ્યા કરે, તો દાનધર્મ કીધાથી શું વળે? ચાને તેથી કાંઈ પાપો ધોવાઈ જવાનાં હતાં?

(૪૯૧)

તિરથ ચલા નહાંનેકો, મન મેક્ષા ચિત ચોર;
એકહુ પાપ ન ઉતારા, લાયા મન દસ ઓર.

મનમાં ખરાબ વિચારો રાખી ભ્રમતું ચિત્ત લઇને, તિરથ કરી નહાવા જાય, ચાને પવિત્ર થવા માંગે તે માણસ કબીર કહે છે કે, પોતાનું એક પણ પાપ ઉતારવાને બદલે, ત્યાંથી સામાં ખીજાં દસ પાપો લઇને આવે છે.

(૪૯૨)

નાહો ધોયે કયા લયો, મનકો મેલ ન જાય;
મિન સદા જલમે રહે, ધોવે કલંધ ન જાય.

જ્યાંસુધી મન પવિત્ર થતું નથી, ને કરણી નેક કરાતી નથી,
ત્યાંસુધી માત્ર (શરીરનાં) નાહવા ધોવાથી શું થાય? માછલી હુમેશાં
પાણીમાં રહે છે, પણ ગમે એટલી તેને ધોવા છતાં, તેનો ખરાબ
વાસ જતો નથી તેમ, માત્ર શરીરને ધોઈને સાફ રાખવાથી કાંઈ
માણસ પવિત્ર બની શકતો નથી.

(૪૯૩)

જૈસી કરણી આપકી, તૈસાહિ ફળ લે;
કુન્ડે કરમ કમાયકે, સાંધયાં દાપ ન દે.

જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી યાને જે જેવું કરે તેવું ફળ
તે મેળવે છે; નેક કરણીનું ફળ નેક આવે છે, પણ જ્યારે તું બદ્દી
કરે, ને તેનું ફળ (દુઃખ ભરેલું) આવે ત્યારે તું રડવા ને પર-
માત્માને ઠપકો આપવા ના બેસ, કારણ કે તે પાંચુ તારી કરણીનુંજ
પરિણામ છે.

(૪૯૪)

રામ જરૂબે બેઠકે, સખકા મુજરા લેત;
જનકિ જૈસી ચાકરી, તિનકો તૈસા દેત.

પરમાત્મા પોતાને સ્થાને બેસી, સર્વ કોઈની કરણીનો હિસાબ
રાખે છે, અને જેવી જેની ચાકરી તેવું તેને દામ આપે છે-અર્થાત,
કુદરતનો કરણીનો કાયદો જગતમાં અચુક રીતે કાર્ય કરી રહ્યો છે,
જેથી બદ્દી કરીને, નેકી મેળવી શકાતી નથી, પણ નેકી કયાંથીજ
તેનું શુભ ફળ આવે છે.

(૪૯૫)

સાહેબકે દરબારમે, સાચેકો સિરપાવ;
જુઠા તમાચા ખાયગા, કયા રંક કયા રાવ.

પરમાત્માની દરબારમાં સાચાને ચાને નેક કરણી કરનારને સુખ મળે છે, અને જુઠાને તમાચા ખાવો પડે છે; પછી તે માણસ રંક યા રાજ કાં નહિ હોતો, પણ સર્વને એક સરખો ખરો ધનસાક તેની કરણી મુજબ મળે છે.

(૪૯૬)

સાંધ્યાં કે દરબારમે, કમી કષ્ટ હય નાંહિ;
ખંદા મોજ ના પાવહિ, તો ચૂક ચાકરી માંહિ.

પરમાત્માની દરબારમાં કાંઈ કમી નથી, ચાને કોઈ પણ ચીજની ત્યાં ખોટ નથી, પણ જેને કાંઈ (સુખ કે પૈસો) મળતું નથી, તેનું કારણ એ કે તેની પોતાની ચાકરીમાંજ ખામી છે, ચાને તેની કરણી એવી નથી કે તેને માંગી ચીજ મળે.

(૪૯૭)

સાહેબકે દરબારમે, કયું કર પાવે દાદ;
પહેલે કામ ધુરા કરે, બાદ કરે ફરિયાદ.

પેહેલલાં કામ ધુરું કરે, ને પછી દુઃખ આવે ત્યારે રડવા બેસે, ને પરમાત્મા પાસે દાદ માંગે, તો કપીર કહે છે કે, તેની દાદ પરમાત્મા કેમ સાંભળે ?

(૪૯૮)

ઠાતા નહિ એક સમ, સમ કોષકો દેત;
હાથ ફુંલ જસકા જૈસા, તૈસાહિ ભર લેત.

પરમાત્મા, એક નદી સમાન છે, કે જે ખેતાનું પાણી ગમે

તેને ભરી લેવા દે છે, પણ જેના હાથમાં જેવું ને જેટલું (નાનું
યા મોટું) વાસણ હોય, તેવું ને તેટલું પાણી, તે નદીમાંથી ભરી
લઈ શકે છે, યાને પરમાત્માનો કાયદો એવો રચાયલો છે, કે
માણસ જેવું કરે તેવું ફળ પામે.

(૪૯૯)

કરતાકે તો ગુણ ઘણે, અવગુણ એકે નાંહિ;
જો દિલ ખોળું આપનાં, સખ અવગુણ મુજ માંહિ.

પરમાત્માનું તો બધુંએ સાફંજ કીધેલું છે, ને તેમાં એક પણ
ચીજ નકારી છેજ નહિં; પણ જે કાંઈ નકાફં થાય છે યાને માણ-
સને દુઃખ આવે છે, તેનું કારણ તપાસો તો તે તેના પોતામાંજ ભરેલું
છે એવું માલમ પડશે, યાને દુઃખ, તેની પોતાની કરણીનુંજ
પરિણામ છે.

(૫૦૦)

જો તોકો કાંટા બુવે, તોકો તું બો શૂલ;
તોકો શૂલપે શૂલ હુય, વાકો કાંટા સૂલ.

તને કોઈ કાંટો ભોકે તેને તું કુલજ સુંઘાડ, જેથી તને
કુલનું કુલજ રહેશે અને કાંટો તેનેજ લાગશે. અર્થાત—કોઈ તારી
સાથે બદી કરે, તો પણ તારે તો નેકીજ કરવી, કારણ કે તેની
કીધેલી બદીનું પરિણામ તેનેજ ભોગવવું પડશે, તેને તારી સાથે
કશું લાગતું વળગતું નથી.

(૫૦૧)

આપન ભલે ઠગાધએ, આર ન ઠગિયે કોય;
આપ ઠગાયે મુખ ઉપજે, પર ઠગિયા દુઃખ હોય.

તને કોઈ ઠગી બાય, યાને દુઃખ આપવાની કોશેશ કરે, તો
ભલે તેને તેમ કરવા દે; પણ તું પાછો તેને ઠગવાનો અને દુઃખ

આપવાનો વિચાર કરતો ના; કારણ કે તેના ઠગવાથી અથવા દુઃખ આપવાની કોશિષથી તને કાંઈ પણ દુઃખ આવવાનું નથી, પણ સુખજ રહેશે; પણ જો તું તેને ઠગશે યાને દુઃખ આપવાનો ખ્યાલ કર્યા કરશે, તો તને વળતું દુઃખ જરૂર આવશે.

(૫૦૨)

કહેતા હું કહે જાત હું, દેતા હું હેલા;
ગુરૂકી કરણી ગુરૂ તિરેં, ઓર ચેલાકી ચેલા.

હું (કપીર) કહું છું અને કહી જાઉં છું, અને ચેતવણી આપું છું કે ગુરૂ હશે તો પણ પોતાનીજ કરણીથી તરશે, અને ચેલો પણ પોતાનું કીધેલું જશે, યાને 'સર્વ' કોઈ પોતાની કરણી મુજબ ફળ મેળવશે. બીજાના કીધાથી કોઈને કશું થવાનું કે થતું નથી, પણ 'સર્વ' કોઈ પોતાનીજ કરણીનાં પરિણામો ભોગવે છે અને ભોગવશે.

(૫૦૩)

કપીર! હમ ઘર ક્રિયા, ગલ કરોકે પાસ;
કરેગા સો પાવેગા, તું કયું ફિરે ઉદાસ?

કપીરનું રહેવાનું ઘર ખાટકીવાડામાં હતું, તેથી કોઈએ તેઓને સવાલ કીધો કે, તમે એવા નેક પુરૂષ થઈને, કસાઈઓની પાસે કાં રહો છો? તેને કપીરે જવાબ દીધો કે ભાઈ, મારે એમાં શું છે? જે કોઈ (કસાઈનું કામ) કરશે તે ભરશે, હું ત્યાં રહું છું છતાં તે કામ કરતો નથી, માટે તું શા માટે મારે માટે ફિકર કરે છે?

(૫૦૪)

એક હમારી શિખ સુન, જો તું હુવા હય શેખ;
કરં કરં તું કયા કહે, કયા કયા ક્રિયા હય દેખ?

તુ મેહતાલ થઈને બધાંને શિખામણ દેવા નિકળ્યો છે, તો

હું તને એક વાત કહું છું તે તું સાંભળ, કે, “કરં કરં” એવું મોહડાંતું બોલવાનું મુકી દે, પણ તેં શું શું કીધું છે તેનો વિચાર કર, અને ફરી તેવાં (નકારાં) કામો ન થાય, તેની સાંભળ રાખ.

(૫૦૫)

જખ તું આયો જગતમે, લોક હસે તું રોય;
એસી કરણી ના કરો, કે પિછે હસે કોય.

જ્યારે તું આ જગતમાં આવ્યો, યાને જન્મયો, ત્યારે લોકો ખુશી થયાં ને હસવા લાગ્યાં, ને તું તે વેળા રડતો હતો, પણ હવે તું એવી કરણી ના કરતો કે જેથી લોકો તારી પછવાડે, યાને મરણ બાદ હસવા બેસે!

(૫૦૬)

જૈસી કથની મેં કથી, તૈસી કથે ન કોય;
કરણીસેં સાહેબ મિલે, કથની જુઠી હોય.

જે હું કહું છું તેવું તને ખીજે કોઈ કહશે નહિ; તે એ છે કે (નેક) કરણીથીજ પરમાત્મા મળે છે, ખાલી મોહડાંના પટ-પટારાથી કાંઈ વળતું નથી.

(૫૦૭)

ના કછુ કિયા ના કર શકા, ન કરને જોગ શરીર
જો કછુ કિયા સો હરિ કિયા, તાતે ભથે કબીર.

પરમાત્મા વિના, આ શરીર (માત્ર) કાંઈ કરી શક્યું નથી, ને કાંઈ કરી શકવાનું નથી, કારણ તેનામાં એવી (કરવાની) શક્તી છેજ નહિ; જે પણ કાંઈ થયું છે યા થાય છે, તે પરમાત્માથીજ થયલું હોય છે, અને હું (કબીર) જે પરમાત્માનો બંદો થયો છું તે પણ.

પરમાત્માની મેહરબાનીથીજ, અર્થાત, દુનિયવી ચીજોનો ખ્યાલ છોડી જ્યારે પરમાત્માનેજ પકડવાનો મેં પુર્ણ વિચાર કરીધો, ને તે મુજબ કરણી કરવા લાગ્યો, ત્યારે મને પરમાત્મા મળ્યા, અને પરમ સુખ હાથ આવ્યું.

(૫૦૮)

સાચ બરાબર તપ નહિ, ભુલ બરાબર પાપ;
જાકે હૃદય સાચ હય, તાકે હૃદય આપ.

સત્ય (Truth) ના જેવી તપ કોઈ નથી, ને ભુલોં જેવું પાપ બીજું એકે નથી. જેનાં હૈયાંમાં સાચવત હોય યાને જે કોઈ વિચારમાં, બોલવામાં સાચો હોય યાને જેવું બોલે તેવું કરતો હોય, અને જેવું મન પણ હૃમેશ નેક વિચાર કરતું હોય (દુંકમાં, જેની મનશાની, ગવશાની ને કુનશાની એકસરખી હોય) તે માણસમાં પરમાત્મા પ્રગટ થઈને રહેલા હોય છે, યાને તે માણસ પરમાત્માને પુગી શકે છે.

(૫૦૯)

બ્રાહ્મણ ગુરૂ જગતકે, સંતનકે ગુરૂ નાહિ;
ઉલટ પલટ કર કુબચા, ચાર બેઠકે માંહિ.

જે બ્રાહ્મણ યાને ધર્મગુરૂ, વેદ (ધર્મશાસ્ત્રો) ના શખ્તોની ઉપરજ રમ્યા કરતો હોય, યાને માત્ર મોહોડેથી ભણી બાણે, પણ તેનો ભેદ શું છે તે સમજતો ન હોય તે બ્રાહ્મણ, સાધારણ લોકોને મારે હોય છે, પણ તે સાધુ પુરૂષોનો ગુરૂ થઈ શકતો નથી, અને આગળ વધેલા જીવો, જેઓ પરમાત્માને શોધવાને મથી રહ્યા હોય તેઓને, એવા ધર્મગુરૂઓ કાંઈ સમજાવી શકે નહિ.

(૫૧૦)

ચાર બેઠ પઠવો કરે, હુરિસે નાહિ હેત,
માલ કૃષ્ણીરા લે ગયા, પંડિત કુડે ખેત.

એવો ધર્મગુરૂ, ચારો વેદ (ધર્મનાં શાસ્ત્રો) સારી પેઠે ભણી
જાણે, પણ તેનું મન કાંઈ પરમાત્માપર લાગેલું હોતું નથી; શાસ્ત્રમાં
જે ખરું તત્વ છે તે તો કૃષ્ણીર જેવા માણસો ગ્રહણ કરી લે છે,
જ્યારે પંડિત તેની શોધ ખેતરમાં કર્યા કરે છે,—અર્થાત્, ધર્મનો લેહ
સમજતા ન હોવાથી તેઓ પરમાત્માને પોતાની બાહર શોધતા કરે છે.

(૫૧૧)

પઠિ ગુનિ પાઠક ભયેં, સમજયા સખ સંસાર;
આપન તો સમજે નહિ, વૃથા ગયા અવતાર.

શાસ્ત્રો ભણી ગણીને પંડિત થાય, ને લોકોને સંસાર વિષે સમ-
જાવે, પણ તેની ખરી સમજ પોતાને ન હોવાથી, પોતાનો જન્મ
ખરબાદ જાય છે, તેની તેમને શુદ્ધિ હોતી નથી.

(૫૧૨)

પઠિ ગુનિ બ્રાહ્મણ ભયેં, કિર્તી ભધ સંસાર;
બસ્તુકી સમજન નહિ, જ્યું ખર ચંદન ભાર.

પુસ્તકો ભણી ગણીને બ્રાહ્મણ થાય, ને સંસારનાં લોકો તેની
વાખવાળી ગાય, પણ જેમ ગધેડાંને, તેની પીઠપર લાધેલી વસ્તુ શું
છે તેની ખબર હોતી નથી તેમ, આ પંડિતજીને શાસ્ત્રની મૂળ મત-
લબ શું છે તેની કશી સમજ હોતી નથી.

(૫૧૩)

પઠત ગુનત રોગી ભયેં, બડયા બહોત અભિમાન;
ભિત્તર તાપ જગતકી, ઘડિ ન પડતી શાંન.

તે તો માત્ર શાસ્ત્રો ભણીને લાહેર થયો હોય છે, ને પોતાની

લાહેરી (અભિમાન) લોકો આગળ દેખડાવવા કરતો હોય છે, પણ તેનાં હૈયામાં તો જગતની ચીજોના ખ્યાલો, અને તે મેળવવાની ઇચ્છાઓ ભરેલી હોય છે, ને તેઓમાંથી તેનું ધ્યાન જરાએ બાહેર નિકળતું નથી.

(૫૧૪)

પદેં શુ'ને સખ બેઢકો, સમજે નહિ ગમાર;
આશા લાગી ભરમકી, જ્યું કરેાલયાકી જર.

વેદો (શાસ્ત્રો) ને ઘણાં સારી રીતે વાંચી, યા મોહોડેથી બોલી બાય, પણ તેમાંનો લેહ શું છે તેની, તે મૂર્ખને સમજ હોતી નથી; કારણકે દુનિયાંના લોકોની માફક, તેને પણ બધી જાતની આશાઓ અને વેહમો રહેલા હોય છે, અને કરોળીઆની પેઠે, તેની ઉપર માયાનાં બંધણો ફરી વળેલાં હોય છે.

(૫૧૫)

પંડિત પઢતે બેઢકો, પુસ્તક હસતિ લાડ;
ભક્તિ ન જાણી રામકી, સખે પરિક્ષા બાદ.

જ્યારે તે વેદ વાંચવા બેસે છે, ત્યારે તે પુસ્તક તેની હસી કરે છે, ને જાણે બોલતું હોય તેમ કહે છે કે, પંડિતજી! તમે બધી પરિક્ષા પસાર કીધી! પણ પરમાત્માની ભક્તિ તે શું, તે કેમ થાય, એ તમે હજી જાણ્યું નથી!

(૫૧૬)

પઢતે શુનતે જનમ ગયો, આશા લાગી હેત;
ખોયા બીજ કુમતને, ગયાજ નિર્દળ ખેત.

શાસ્ત્રો ભણતાં ને સમજાવતાં તારો આખો જન્મ કાઢ્યો, પણ તારા મનમાં તો તારા પોતા વિષેજ વિચાર રહેલો છે, ને પરમાત્મા

તો છેજ નહિ; ત્યારે કૃષ્ણીર કહે છે કે એવા એવકુક્ષા ખરાં તત્ત્વને ગુમાવી, પોતાનાં ખેતરને કૃષ્ણ વિનાનું સખે છે, યાને તેઓ ખરું સાર્થક કરી શકતા નથી.

(૫૧૭)

સંસકૃતહિ પંડિત કહે, બહોત કરે અભિમાન;
ભાષા જનકે તર્ક કરે, સો નર મુંઠ અજ્ઞાન.

વારંવાર મોટા મોટા સંસકૃત જોલો જોલીને પંડિતજી મોટાઈ દેખાડયા કરે કે મારા જેવો હુશિયાર કોઈ નહિ; પણ કૃષ્ણીર કહે છે કે માત્ર ભાષા જાણીને જે ખોટી ખોટી તર્કો કરે તે માણસ મૂર્ખ અને અજ્ઞાની છે.

(૫૧૮)

આત્મ દ્રષ્ટ જાને નહિ, નાહવો પ્રાતઃકાલ;
લોક લાજ લિયો રહે, લાગો ભરમ કપાલ.

આત્મિક (Spiritual Eye) દ્રષ્ટી શું છે તે પંડિત જાણતો ન હોવાથી, સહવારે ઉઠી નાહવું ધોવું બધુંએ કરે, ને લોક લાજ રાખીને બાહરની ક્રિયાઓ ને રેવાળે પાલ્યા કરે, ને એટલું કરી સમજે કે હું હવે પવિત્ર થયો છું, પણ કૃષ્ણીર કહે છે કે એ તેના માત્ર ખોટા જ્રમે છે.

(૫૧૯)

તિરથ વૃત સખ કરે, ઉડે પાની નહાય;
રામ નામ નહિ જપે, કાળ ગ્રાસે જાય.

તીર્થો કરે વૃત પાળે, ને ઉડા પાણીમાં નહાવું ધોવું બધુંએ કરે, પણ રામ (પરમાત્મા) ના નામની જપ કેમ કરવી તે અખર ન હોવાથી, પંડિતજી કાળને હાથ સપડાયા કરે.

(૫૨૦)

કાશી કાંઠે ઘર કરે, નહાવે નિર્ભળ નીર;
મુક્ત નહિ હરિનામ બિન, શું કહે દાસ કળીર.

કાશીને કાંઠે ઘર કરીને રહે કે ગંગા નદિનાં પવિત્ર પાણીએ
શરીર સાફ થાય, પણ, કળીર કહે છે કે જ્યાં સુધી પરમાત્માનું
નામ હૈયે વસે નહિ, ત્યાંસુધી તેને મુક્તિ મળતી નથી.

(૫૨૧)

મછિયાં તો કુલંધિયાં, ખસેં હૃય ગંગા તીર;
ઘોવે કુલંધ ન જાય, રામ ન કહે શરીર.

ગંગા જેવી પવિત્ર નદીમાં માછલી રહે છતાં તે વાસથી ભર-
પૂર હોય છે, અને ગમે ઝોટલી ઘોવાથી તેને ખરાબ વાસ જતો નથી
તેમ, ગંગામાં માત્ર શરીરને ઘોવાથી તે કાંઈ “પરમાત્મા પરમાત્મા”
ખોલવાનું નથી, યાને મનનો મેળ કાઢ્યા વિના માત્ર શરીરને પવિત્ર
કરવાથી કાંઈ વળતું નથી.

(૫૨૨)

જપ તપ તિરથ સખ કરે, ઘડિ ન છાંડે ધ્યાન;
કહે કળીર ભકિત બિના, કબૂ ન હોય કલ્યાન.

જપ, તપ અને તીર્થ બધુંએ તે કરે, પણ તેનું ધ્યાન તો
કુનિયાની ચીજોમાંથી જરાએ બહાર નિકળે નહિ, ત્યારે તેનું કામ કેમ
સરે? કળીર કહે છે કે, જ્યાંસુધી માણસ હૈયાનાં હેતથી પરમાત્માને
ભજતો નથી, યાને બિનસ્વાર્થે તેની સેવા કરતો નથી, ત્યાંસુધી
તેનું ખરૂં કલ્યાણ થતું નથી.

(૫૨૩)

કો એક બ્રાહ્મણ મરાકરા, વાકો ન દિજે હાંન;
કુટુંબ સહિત નર્કે ચલા, સાથ લિયે જજમાન.

જે બ્રાહ્મણ ઠઠાબાજ હોય, યાને બ્રાહ્મણના સદગુણો ધરાવતો ન હોય, ને ખરા આચાર વિચાર પ્રમાણે ચાલતો ન હોય, તેવા ધર્મગુરૂને કૃષ્ણીર કહે છે કે, તમારે ત્યાંની ધર્મક્રિયા કરવાનું કામ સોંપતા ના; એવા બ્રાહ્મણોની ક્રિયા કામ આવતી નથી; કારણ કે તે પોતે નર્કનો રસ્તો લેવાવાળો છે, તેથી પોતાનાં જજમાનોને પણ ત્યાં (નર્કમાંજ) સાથે લઈ જવાનો.

(૫૨૪)

કૃષ્ણીર! પંડિતકી કથા, જૈસી ચોરકી નાવ;
સુન કર બેઠે આંધળા, ભાવે તહાં બિલભાવ.

ઓ કૃષ્ણીર! પંડિતની કથા સાંભળવી, ને ચોરની હોડીમાં આંધળાનું બેસવું એ બન્ને સરખાં છે; આંધળો માણસ માત્ર કાનથી સાંભળીને તે હોડીમાં બેસે છે, પણ તે હોડી તેને ક્યાં લઈ જાય છે તેની તે બિચારાને કાંઈ ખબર હોતી નથી, તેમજ પુસ્તક પંડિતની કથા સાંભળનારને પંડિત ક્યાં લઈ જાય છે, તેની સમજ હોતી નથી, તે તો પેલા આંધળાની માફક બેઠો બેઠો સાંભળ્યા કરે છે, પણ તેનો મર્મ કાંઈ સમજતો નથી.

(૫૨૫)

કામ કોઈ મદ લોભકી, જબલગ મનમે ખાન;
તબલગ પંડિત મુરખહિ, કૃષ્ણીર એક સમાન.

બ્યાંસુધી, પંડિતનાં મનમાં, કામ એટલે ઇંદ્રિયોના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ, ગુસ્સો, બુદ્ધિઓ અને (દુનિયવી ચીજોનો) લોભ, એ બધાં રહેલાં છે, ત્યાંસુધી પંડિતજી અને તેમની કથાનાં સાંભળનારા (મૂર્ખ) લોકો બન્ને એક સરખાંજ છે.

(૫૨૬)

પઠ પઠ ઓર સમજવહિ, ન ખોજે આપ શરીર;
આપહિ સંશયમે પડા, શું કહે દાસ કબીર.

પુસ્તકો વાંચી વાંચીને, બીજાંઓને તે કહી સમજાવે, પણ પોતાનાં શરીરમાં શું ભરેલું છે તે કંઈ જાણતો નથી, યાને “પોતે કોણ છે?” પરમાત્મા ક્યાં છે? તે માટે પંડિતજી પોતેજ શકમંદ હોય છે, યાને તે વિષે તે તદ્દન અજ્ઞાન હોય છે, તો બીજાંઓને તે શું શિખવી શકે?

(૫૨૭)

ચતુરાષ્ઠ પોપટ પઠિ, પડા સો પિંજર માંહિ;
ફિર પરમોઘે ઓરકો, આપણુ સમજે નાહિ.

તે તો પોપટની માફક બોલતાં ને મોહાડાંની ચતુરાષ્ઠ કરતાં શિખ્યો છે, પણ પોપટ માફક પાંજરામાં કેદ પડેલો હોય છે, યાને માયાની જાળમાં ફસેલો હોય છે અને પોતે કશું સમજ્યા વિના બીજાંઓને સમજાવ સમજાવ કરે છે.

(૫૨૮)

હરિગુણ ગાવે હરખડે, હિરદ કપટ ન જાય;
આપન તો સમજે નહિ, ઓરહિ જ્ઞાન સુનાય.

મોહાડાંથી પરમાત્માની તારીફ ઘણી ઘણી કરે, પણ હૈયામાંથી કપટ જાય નહિ, યાને હૈયું તો મેલુંજ રાખે; એવી રીતે શાસ્ત્રમાં કહેલાં શિક્ષણ પ્રમાણે પોતે કરે નહિ, ને બીજાંઓને શાસ્ત્રો સમજાવે.

(૫૨૯)

ચતુરાષ્ઠ ચુલે પડા, જ્ઞાનકો જમરા ખાઓ;
ભાવ ભકિત સમજે નહિ, જાન પનો જલ ભાઓ.

ત્યારે કબીર કહે છે કે:—એવી ખાલી ચતુરાષ્ઠ ચુલે પડી બસ,

ને એવાં મોહોડાંના જ્ઞાનને જમ આવીને ખાઇ જાય, તો સાડું થાય; જેનું મન પરમાત્મા તરફ લાગેલું ન હોય અને પરમાત્માની સેવા કેમ કરવી તે સમજતો ન હોય તેની એવી ચતુરાઇ અને પુસ્તક જ્ઞાન શા ખપનાં? તે બળી જાય તો ઘણું સાડું.

(૫૩૦)

હીખનાં પઠનાં ચાતુરી, એ સખ ખાતાં સહેલ;
કામ દહન મન વશકરન, ગગન ચઠન મુશકેલ.

લખવું, લણવું, ને મોહોડાંની ચતુરાઇ કરવી એ બધી ચીજો સહેલાઇથી થઇ શકે છે, પણ કામ એટલે ઇદ્રિઓનાં વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ પોતામાંથી કાઢી નાખવી, મનને તાબામાં લેવું, અને આસમાંને ચઢવું યાને પરમાત્માનો મેળાપ કરવો, એ કામ બહુજ મુશ્કેલ છે.

(૫૩૧)

જ્ઞાની ગાથા બહુ મિલે, કવિ પંડિત અનેક;
રામ રાતા આર ઇદ્રિ જતા, કોટી મધે એક.

મોહોડેથી જ્ઞાનની વાતો કરનારા તો ઘણાંએ મળે છે, કવી અને પંડિત થયલા પણ અનેક હોય છે; પણ પોતાની છએ ઇદ્રિઓ પર જીત મેળવી તેઓને પરમાત્માનાજ વિચારમાં રોકી રાખે એવો માણસ તો કરોડોમાં એકાદજ હોય.

(૫૩૨)

તારા મંડળ બેઠકે, ચંદ્ર બડાઇ ખાય;
ઉદય ભયા જખ સુર્યકા, સખ તારા હુખ જાય.

રાત્રે તારાઓની વચ્ચે ચંદ્ર બેસીને વડાઇ લે છે કે હું આ મંડળનો સરદાર છું, પણ જેવો સૂર્ય નારાયણ ઉગવા માંડે છે, કે

ભણીગણી લાહેર થમલા તો ઘણા હોય છે,
પણ ઇંદ્રિ જીતેલ તો કોઈકજ હોય છે.

૧૭૬

તારાઓ અદ્રશ્ય થઈ જાય છે, ને ચંદ્રમાનો પ્રકાશ જતો રહે છે,
તેમજ પુસ્તક-પંડિતની પંડિતાઈ પણ અભણ માણસો આગળજ
ચાલી શકે છે, જ્ઞાની પુરૂષો સામે તે ચાલતી નથી.

(૫૩૩)

કુલ મારગ છોડા નહિ, રહ્યા માયામે મોહ;
પારસ તો પરસા નહિ, રહ્યા લોહકા લોહ.

શાસ્ત્રો ભણ્યાં, પણ બઢેલી કરતાં તો અટક્યો નહિ, ને
માયામાંજ મન ભરાઈ રહેલું, ત્યારે કપીર કહે છે, જેમ લોહને
પારસમણી લાગતો નથી ત્યાંસુધી લોહનું સોનું થઈ શકતું નથી
તેમ, જ્યાંસુધી તેનું મન પરમાત્માપર લાગતું નથી ત્યાંસુધી માણસ
ચવિત્ર થઈ શકતો નથી.

(૫૩૪)

પોથી પઠ પઠ જગ મુવા, પંડિત ભયા ન કોય;
અઢાઇ અક્ષર પ્રેમકા, પઠે સો પંડિત હોય.

પુસ્તકો વાંચી વાંચીને જગતનાં ઘણા લોકો મરી ગયા, પણ
ખરો પંડિત કોઈ થતો નથી; જે કોઈ, (અઢી અક્ષરના) પ્રેમ શબ્દને
ગોખી-વાંચી બાણતો હોય, તે માણસજ પંડિત યાને ખરો જ્ઞાની
થઈ શકે છે.

(૫૩૫)

આત્મ તત્ જાને નહિ, કોટી કથે જ્ઞાન;
તારે તિમર ભાગે નહિ, જબલગ ઉગે ન ભાન.

ઘણી ઘણી જ્ઞાનની વાતો કરે, પણ તેમાં ખરું તત્વ શું છે
(આત્મા શું છે) તે જ્યાંસુધી બાણે નહિ, ત્યાંસુધી તેનું અજ્ઞાનપણું
દુર થતું નથી. જ્યાંસુધી સુરજ ઉગતો નથી, ત્યાંસુધી તારાઓનું

અંધારૂં જતું નથી તેમ, ખરૂં આત્મજ્ઞાન માણસને સંપાદન થતું નથી, ત્યાંસુધી તેની જીંદગીનું ખરૂં સાર્થક થતું નથી.

(૫૩૬)

મેં જાતું પઢવો ભલો, પઢનેસે ભલો યોગ;
રામ નામસે દિલ મિલા, ભલેહી નિદે લોગ.

કબીર કહે છે કે:—પેહેલ્લાં હું એમ જાણતો હતો, કે શાસ્ત્ર ભણ્યાં કરવાં એજ ભલું છે, પણ પાછળથી મને માલમ પડ્યું કે શાસ્ત્ર ભણવાના કરતાં યોગ કરવો વધુ સારો છે. હું તે યોગ કરતાં શિખ્યો ત્યારે હવે મારૂં અંતઃકરણ પરમાત્મા સાથે મળી ગયું છે તેથી હવે મારી કોઈ નિંદા કરે તેની મને પરવા નથી.

(૫૩૭)

સમજનકા ઘર ઓર હથ, ઔરોંકા ઘર ઓર;
સમજ્યા પિછે જાનિયે, રામ બસે સખ ઠોર.

સમજદાર માણસની વાત એક છે, ને અણસમજી લોકની વાત બીજી છે, જે કોઈ સમજી માણસ થયો છે, યાને જેને જ્ઞાન થયું છે તે તો પછી પરમાત્માને બધે ઠેકાણે રહેલો જીવે છે ને જાણે છે.

(૫૩૮)

અજહુ તેરા સખ મિટે, જો ગુરૂ મુખ પાવે લેહ;
પંડિત પાસ ન બેઠિયે, બેઠ ન સુનિયે બેહ.

એવા જાણકાર ગુરૂની પાસે તું જાય, તો તેની પાસે તને લેહ મળે, અને તારી જાનણોનો છેડો તુરતજ આવી જાય; મારે હું કબીર કહું છું કે પુસ્તક પંડિત જેવા માણસની પાસે બેસીને વેદ સાંભળતો ના, કારણ કે તેમાં તારૂં કાંઈ સાર્થક થવાનું નથી.

ભાણીગણી લાહેર થયલા તો ઘણાંએ હોય છે,
પણ ઈંદ્રિણીએ તો કોઈકજ હોય છે.

૧૮૧

(૫૩૬)

કબીર! એ સંસારકું, સમજવું કંઈ બાર;
પુછજ પકડે લેંસકો, ઉતરા ચાહે પાર.

હું (કબીર) આ સંસારનાં લોકોને કંઈક વખત સમજાવ સમ-
જાવ કર્યા કરું છું, કે ભાઈઓ, તમે લેંસનું પુછકું પકડીને નદીને
ચાર તરી જવા માંગો છો તે કેમ બને?

(૫૪૦)

રાશ પરાધ રાખતાં, ખાયા ઘરકા ખેત;
ઔરોફું પરમોધતાં, મુંહપે પડસી રેત.

પોતાનાં ખેતરને પડતું મુકીને, જે કોઈ બીજાનાં ખેતરની રખે-
વાળી કરવા જાય છે, તેનું ખેતર નાશ પામી જાય છે તેમ જે
કોઈ પોતાનું કામ કરવાનું મુકીને બીજાને સમજાવવા જાય છે તે
માણસનાં મોહકાં પર ધુળજ પડે છે, અર્થાત—શાસ્ત્રનો ખરો મર્મ
જાણે નહિ, અથવા જાણવા છતાં તે મુજબ આચરણ કરે નહિ, તે
બીજાઓને બોધ શું આપવાનો હતો, યાને કેમ સુધારી શકે?

(૫૪૧)

મન મથુરા દિલ દ્વારકા, કાયા કાશી જાન;
હસમે દ્વારે હય દેહરા, તામે જોત પિછાન.

તાઈ શરીર તે કાશી (ગામ) છે, તાઈ મન મથુરા છે, ને
તાઈ દિલ યાને હૈયું તે તાઈ દ્વારકા યાને પવિત્ર કામ છે. તેમાં
રહેલો હસમે દરવાજો છે તેમાં, તારી જોત યાને પરમાત્મા છે તેને
તું શોધ.

(૫૪૨)

હરિ હિ સખકો લજે, હરકોં લજે ન કોય,
જળ લગ આશ શરીરકી, તળ લગ દાસ ન હોય.

પરમાત્માજ બધાંની ચાકરી કર્યા કરે, પણ કોઈ પરમાત્માની
ચાકરી કરતું નથી; જ્યાંસુધી માણસને પોતાનાં શરીરનો ખ્યાલ,
અને તેને લગતાં સુખો મેળવવાનો વિચાર થયા કરે ત્યાંસુધી તેનાથી
પરમાત્માનો બંદો થવાતું નથી, ને પરમાત્મા તેને મળતો નથી.

અજ્ઞાની વિષે.

(૫૪૩)

ઉજડ ઘરમે બેઠકે, કિસકા લિજે નામ?
સાકુંથકે સંગ બેઠકે, કયું કર પાવે રામ?

માણસ વગરનાં, વેરાંન થયલાં ઘરમાં આપણે જઈએ તો ત્યાં
કોણને નામ હઈને બોલાવીએ? ને અજ્ઞાની સાથે દોસ્તી કરી બેઠા
હોઈએ તો આપણને પરમાત્મા કેમ મળે?

(૫૪૪)

સાકુંથ સાકુંથ કહા કરો, ફિટ સાકુંથકો નામ;
તેહિસે સુવર ભલો, ચોખો રાખે ગામ.

જેઓ અજ્ઞાની છે, અને ગામની તારીમારી કરનારા છે, ચાને
જેઓ બેઠા બેઠા બીજાઓની નિંદા કરે છે તેઓપર ફિટકારજ
હોજે; કારણ કે, તેઓનાં કરતાં તો સુવર (ડુકર) ભલો ગણાય, કે
જે ગામનો ગલિચ પદાર્થ ખાઈ જઈને, ગામને ચોખ્યું કરી નાંખે
છે, જ્યારે નિંદા કરનારા ગામની ગલિચી વધારનારા છે, ચાને પાપનો
વધારો કરે છે.

(૫૪૫)

હરિજનકી કુતિયાં ભલી, ધુરી સાકુંથકી માય;
વોહ બેઠી હરિયુન મુને, વાં નિંદા કરત દિન જાય.

હરિજનની કુતરી ભલી, પણ અજ્ઞાનીની માતા ખોટી; કારણ
કે પેલી કુતરી, હરિજનને ત્યાં પરમાત્માનાં કિર્તિને અને કથા શ્રાવ
છે તે તો સાંભળે છે, પણ પેલા અજ્ઞાનીને ત્યાં તો સારો દિવસ
ગામની નિંદા કરવામાંજ પસાર થાય છે.

(૫૪૬)

હરિજનકી લાતા ભલી, જુરી સાકુંથકી બાત;
લાતોમે સુખ ઉપજે, બાતે ઇજ્જત જાત.

હરિજનની લાત ખાવી ચાને કાંઈ ઠપકો ખાવો એ સાડું છે, પણ અજ્ઞાન માણસોની વાતો સાંભળવી એ નકારી; કારણ કે હરિજનની લાત ખાવાથી, આપણને સુખ મળે છે, બ્યારે અજ્ઞાનીની વાતોથી આપણી ઇજ્જત જાય છે.

(૫૪૭)

સાકુંથ ભલેહિ સરજ્યા, પર નિંદા કરંત;
પરકો પાર ઉતારકે, આપહિ નર્ક પરંત.

કૃષ્ણીર કહે છે કે, જે અજ્ઞાની માણસો બીજાઓની નિંદા કરતા રહે છે, તેવા માણસો દુનિયામાં પેદા પડેલા સારા; કારણ કે તે બીજાઓની નિંદા કરીને તેઓનાં પાપ ધોઈ નાંખે છે, અને તે ખાપો પોતાને માથે લઈ નર્કનો રસ્તો પકડે છે. અર્થાત, કોઈની નિંદા કરવી તે તેનું પાપ ધોવા બરાબર છે.

(૫૪૮)

જે રીતી સંતો તજે, મુંઠ તાહિ લલચાય;
નર ખાય કર ડારે, તો સ્વાંન સ્વાદ લે ખાય.

જે જે (ખોટી) રીતો સાધુસંત થયલા પુરૂષોએ છોડી દીધી, તે તે રીતોથી મૂર્ખ માણસો લલચાઈ જાય છે, ને જેમ માણસ પોતાનાં લોજનમાંનું બાકી વધેલું (એકું) બાહર ફેંકી દે છે, તેને કુતસંજો આવી ઉપાડી લે છે, તેમ જે ચીજોને ડાહ્યા પુરૂષો, ખોટી સમજા છોડી દે છે તે તે ચીજોને મૂર્ખ લોકો ખુશીથી ઉપાડી લે છે.

(૫૪૬)

હુરિજન આવત કેખડે, મોંહડો મુક ગયો;

ભાવ ભક્તિ સમજ્યો નહિ, મુરખ મુક ગયો.

હુરીજન (એટલે પરમાત્માના ખંડા) ને આવતાં બેઠને જેનું 'મોડોડું' મુકાઈ જાય તે માણસ, કબીર કહે છે કે પરમાત્મા તરફની ભાવ ભક્તિ શું છે, તે વિષે કાંઈ સમજતોજ નથી, તેથી તે મૂર્ખ માણસ પોતાના હાથમાં આવેલી તક ગુમાવે છે.

(૫૫૦)

મખિયાં ચંદન પર હરે, જહાં રસ મિલે તહાં જાય;

પાપી મુને ન હુરિ કથા, ઉંઘે કે ઉઠ જાય.

માંખીને સુખડનો વાસ ગમતો નથી, પણ જ્યાં રસવાળી દુર્ગંધની ચીજ હોય તે ઉપરજ જઈ એસે છે તેમ, જેનાં મનમાં પાપોજ રમ્યા કરતાં હોય છે તેને પરમાત્માની વાતો કે કિર્તન થતાં હોય તે જગ્યા ગમતી હોતી નથી, પણ જો ત્યાં તેનાંથી અચાનક આવી જવાયું હોય તો, તે ત્યાં ઉંઘવા માંડે છે, અથવા તો ત્યાંથી ઉઠીને ચાલતી પકડે છે.

(૫૫૧)

ભકત ભગવંત એક હય, બુજત નહિ અજ્ઞાન;

શિશ ન નાવે સંતકો, બહોત કરે અભિમાન.

પરમાત્માને પિછાણનાર સાધુપુરુષ, અને પરમાત્મા એકજ છે, એ વાતની સમજ અજ્ઞાનીને હોતી નથી, તેથી તે સાધુસંતને માન આપવાનું અને માથું નમાવાનું હલકું સમજે છે, ને પોતાનાં મનમાં બહુ ગર્વ રાખે છે.

(૫૫૨)

પુર્વ જનમકે ભાગસે, મિલે સંતકો ભોગ;
કહે કુબીર સમજે નહિ, ફિર ફિર ધમ્મ ભોગ.

આગળા જન્મનાં કાંઈકે પુણ્યનાં બળથી, સાધુપુરૂષ સાથે આ
મેળાપ થયો છે, એવું તે કાંઈ સમજતો નથી, તેથી તે સાધુપુરૂષને
છેડીને, પોતાની ઇંદ્રિયોનાં વિષયોમાંજ લગ્યા કરે છે.

(૫૫૩)

જહાં જૈસી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફલ ખાય;
હરિમારગ તો કંઠન હય, કયું કર પેઠા બાય?

તેનું કામ જ્યાં ઇંદ્રિયોની મોજ મબલહ ચાલતી ચા મળતી
હોય ત્યાં જવાનું છે, ને તેમાં લિન થવાનું છે, પણ કુબીર કહે છે
કે, પરમાત્માને મળવાનો માર્ગ તો મુશ્કેલ છે, અને તેમાં તો ઇંદ્રિ-
યોની મબલહ તજવી પડે છે, ત્યારે તે અજ્ઞાની તેમાં કેમ ફાપલ
થઈ શકે?

અસલ સ્વભાવ વિષે.

(૫૫૪)

જ્ઞાનીકો જ્ઞાની મિલે, તખ રસકી લૂઠા લૂટ;
જ્ઞાનીકો અજ્ઞાની મિલે, તો હોય બડી માથાકૂટ.

બ્યાં જ્ઞાની પુરૂષો એક બીજા સાથે મળે છે ત્યાં નેક વાતો
પુર છુટથી ચાલે છે, ને અરસપરસ કાયદા મેળવાય છે, પણ બ્યાં
જ્ઞાની પાસે એક અજ્ઞાની બેઠો તો ત્યાં માથાં દુખનજ થયા કરવાનું.

(૫૫૫)

કાજળ તજે ન રયામતા, મુખઢા તજે ન સ્વેત;
દુરિજન તજે ન કુડિલતા, સબજન તજે ન હેત.

જેમ કાજળ પોતાની કાળાશ છોડતી નથી, ને મોતી પોતાની
સફેદાઈ છોડતું નથી, તેમ એક દુષ્ટ માણસ પોતાનો ખરાબ સ્વભાવ
કદી પણ છોડતો નથી, અને નેક માણસ નેકી છોડતો નથી.

(૫૫૬)

હરદી જરદી ના તજે, ખટરસ તજે ન આમ;
ગુણીજન ગુનકો ન તજે, અવગુણ તજે ન ગુલામ.

જેમ હુળધ પોતાનો પિલાશ છોડતી નથી, ને કેરી ખટાશ
છોડતી નથી, તેમ નેક માણસ પોતાના નેક ગુણો છોડતો નથી, ને
ખુરો માણસ પોતાની ખુરાઈ તજતો નથી.

(૫૫૭)

દુરિજનકી કદશા ખુરી, લલો સબજકો ત્રાસ;
મુલજ જખ ગરમી કરે, તખ બરસનકી આસ.

દુષ્ટ માણસની કૃપા મેળવવા કરતાં, એક લલો માણસનો ગુસ્સો

ખમવો વધારે સારો છે; કારણ કે જેમ સુરજ અતી તપવાથી વર-
સાહ આવવાની આશા રહે છે, તેમ નેક માણસના કર્મ સખુનોથી
આખરે ક્ષણદો થાય છે.

(૫૫૮)

કણુ કહ્યા નિચ ન છેડીયે, બહો ન વાકો સંગ;
પથ્થર ડારે કિચમે, તે ઉછલી બિગાડે અંગ.

નિચ માણસને જરા પણ છેડવું નહિં, અને તેની સંગત પણ
કરવી નહિ, કારણ કે જે તેથી આપણું બહું થવાનું નથી; કાઢવમાં પથ્થર
નાંખે ત્યારે આપણું આંગ ઉપર છાંટા ઉડે છે, તેવીજ રીતે નિચ
માણસની શત્રુતાઈ કે મિત્રતાઈ બન્નેથી આપણને નુકસાનજ થાય છે.

(૫૫૯)

ખુડિયા તો ધરતિ ખમે, કાટ ખમે વનરાય;
કઠન બચન તો સાધુ ખમે, દરિયા નીર સમાય.

ખોદકામ ખમી જવું, એ જમીનનો સ્વભાવ છે, કાપ વેહેર
ખમી જવું એ લાકડાંનો સ્વભાવ છે, રેળનાં પાણી ખમી જવાં એ
સમુદ્રનો સ્વભાવ છે, તેમ કઠણ વચનો ખમી જવાં તે સાધુનો
સ્વભાવ છે, યાને સાધારણ માણસનો નહિ, યાને સાધારણ માણસ
કોઈનું ખોલેલું સાંખી જતો નથી.

(૫૬૦)

તરવર કદી ન ફળ બખે, નદી ન સંચે નીર;
પરમારથ કે કારને, સંતો ઘસે શરીર.

ઝાડ પોતાનાં ફળો પોતે કદી ખાતું નથી અને નદી પોતાનું પાણી
સંઘરી રાખતી નથી, પણ તેઓ બીજાને આપ્યા કરે છે તેમ, જે
સંતપુરૂષ છે, તે પોતાનાં શરીરને પારકાનાં બહાં માટે ઘસી નાંખે છે,
યાને એ ત્રણનો સ્વભાવ એ છે, કે બીજાનું બહું કરવું.

(૫૬૧)

તરવર સરવર સંતજન, ચૌથા બરસે મેહ;
પરમારથ કે કારને, ચારો ધર્યા દેહ.

ઝાડ, સરોવર, સાધુપુરૂષ અને ચૌથો વરસાદ, એ ચારોએ પરમાર્થને ખાતરજ દેહ લિધા છે ચાને પેદા થયા છે, તેઓ બીજાને કાળે જીવે છે, પોતા માટે નહિ.

(૫૬૨)

ચંદ્રા સુરજ ચલત ન દિસે, બહત ન દિસે ખેલ;
હરિજન હર લજતા ન દિસે, એ કુદરતકા ખેલ.

ચંદ્ર અને સુરજ ચાલતા હોય, એમ આપણને દેખાતા નથી, ને ઝાડનો વેળો કેમ વધે છે તે આપણી આંખે દેખાતું નથી, તેમજ પરમાત્માનો બંદો પરમાત્માને કેમ લજે છે તે આપણને માલમ પડતું નથી. અર્થાત—એ બધું થાય છે છતાં માણસની આંખે તે ચીજ બનતી દેખાતી નથી, એ કબીર કહે છે કે, કુદરતની કરામત છે.

(૫૬૩)

સાધ સતી ઓર સુરવા, જ્ઞાની ઓર ગજદંત;
એ તો નિકસે બહોર હિ, બે ભુગ બય અત્રંત.

સાધુપુરૂષ, સતી ચાને ખરી પતિવ્રતા નારી, લડવૈયો, જ્ઞાની પુરૂષ, અને હાથીનાં દાંત, એ પાંચે ભુગના ભુગ બય તોએ પાછાં ને પાછાં થાય છે, ચાને તેઓનો સ્વભાવ કદી બદલાતો નથી, પણ જેવો ને તેવો રહે છે.

(૫૬૪)

ભગત બીજ પલટે નહિ, બે ભુગ બય અત્રંત;
જહાં બય તહાં અવતરે, તોય સંતકા સંત.

ગમે એટલા અગણિત ભુગો બય, પણ ભગતનું બીજ કદી

ફેરવાઈને હલકું થતું નથી; તે જ્યાં પણ જાય, યાને ઉંચ જાત કે હલકી જાતમાં પણ જન્મે યાને અવતાર લીધે, તોપણ તે તો સંતજ રેહવાનો યાને નેકજ નિવડવાનો.

(૫૬૫)

દાઘજ લાગા નીલકા, સો મન સાબુ ધોય;

કોટ કદપ તક સમજાઈએ, કઊવા હંસ ન હોય.

ઘેરાં (કારો બહુ) રંગનો દાઘ પડ્યો હોય તેને સો મણુ સાબુએ ધોઈએ તોપણ તે દાઘ જતો નથી તેમ, કાગડાને કુરોડો વાર સમજાવ્યાથી યા શિખવવાથી તેનો હંસ પક્ષી થઈ શકતો નથી, યાને તેનો સ્વભાવ બદલાતો નથી.

(૫૬૬)

કપટી કદી ના ઝોધરે, સો સાધન કો સંગ;

મુજ પખાલે ગંગમે, જ્યું ભીંજે ત્યું તંગ.

કપટી હોય તેને સો સાધુપુરૂષોનો સંગ થાય તોપણ તે સુધરતો નથી, પણ દોરડાંને જેમ જેમ પાણીમાં ભીજવે તેમ તેમ તે નરમ થવાને બદલે વધારે સખત થાય છે તેમ કપટી માણસ, લલા માણસોને જોઈને વધુ કપટ રાખે છે.

(૫૬૭)

સજ્જનસે સજ્જન મિલે, હોવે દા દા ખાત;

ગધાસે ગધા મિલે, ખાવે દા દા લાત.

નેક પુરૂષો એક બીજાને મળે છે ત્યાં સારી સારીજ વાતો થાય છે, પણ જ્યાં ગધેડાઓ મળે ત્યાં તો લાતો મારવાનુંજ કામ થાય છે.

(૫૬૮)

જો જાકો ગુન જાનત, તો તાકો ગુન લેત;
કાયલ આમલી ખાત હય, કાગ લિંબોરી લેત.

જેનો ગુણ, જે કાંઈ પિછાણે છે, તે ચીજને તે લે છે; દાખલા તરીકે, લિમ્બોરી પાઠડાં કદવાં હોય છે, પણ તેનાં ફળ (લિંબોરી) માં મિઠાસ હોય છે, તેની ખબર કાગડાને હોવાથી તે, ગાડમાંથી લિંબોરી તોડીને ખાય છે જ્યારે કાયલ આમલી ખાયા કરે છે.

(૫૬૯)

ખાંડ પડી જો રેતમે, કિડી હો કર ખાય;
કુંજર કહાડી નાં શકે, જો કોટી કરે ઉપાય.

રેતીમાં ખાંડ પડેલી હોય, તેને કિડીજ કાઢીને ખાઈ શકે છે, પણ ગમે એટલા ઉપાયો કરવા છતાં હાથી ખાંડને રેતીમાંથી ઉપાડી શકતો નથી.

(૫૭૦)

જામે જીતની જુદ્ધિ, તિતના વોહુ કર બતાય;
વાકો જુરા ન માનિયે, બહોત કહાંસે લાય?

જે કાંઈની જેટલી જુદ્ધિ, તેટલું તે કરી દેખાડે, તેને માટે તું હલકું મત ઉચ્ચારતો ના; કારણકે તે પોતાની શક્તિ ઉપરાંત વધુ કયાંથી લાવે?

(૫૭૧)

જલ જ્યું પ્યારી માછલી, લોલી પ્યારા દામ;
માત પ્યારા બાળકા, લકિત પ્યારી રામ.

માછલીને જેમ પાણીમાં રહેવા ગમે છે તેમ લોલીને પૈસા હાથે પાસે રાખવા ગમે છે; બાળક જેવું માતાને વહાલું હોય છે

તેવો વહાલ, પરમાત્માને ભક્તિ તરફ હોય છે, યાને જે માણસ પ્રેમથી તેની ભક્તિ કરે તેને, પરમેશ્વર પોતાના બાળક પેઠે આહે છે.

(૫૭૨)

ચાતુરકો ચિન્તા ઘની, નહિ મુરખકો લાજ;
સર અવસર જાને નહિ, પેટ ભરેસે કાજ.

હાહો પુરૂષ દરેક વાતની કાળજી રાખે છે, પણ મૂર્ખને કશી વાતની પરવા કે લાજ હોતી નથી, તે તો વખત બે વખત પોતાનું પેટ ભરવાનુંજ કામ જાણે છે.

(૫૭૩)

કંચનકો કષ્ટ ના લાગે, અગ્નિ ન કિડા ખાય;
ધુરા ભલા હો વૈશ્રવા, કદી ન નર્કે જાય.

સોનાંને કાટ લાગતો નથી, ને અગ્નિ કે કિડા ખાઈ શકતા નથી તેમ વૈશ્રવ—(પરમાત્માનો) ભક્ત ગમે એવો હોય, તો પણ તે કદી નર્કે જતો નથી.

(૫૭૪)

બહેતા પાની નિર્મલા, બન્ધા ગન્ધા હોય;
સાધુ તો રમતા ભલા, દાઘ ન લાગે કોય.

વેહેતું પાણી હમેશાં નિર્મળ રહે છે, ને બંધાઈ ગયલું યાને એક જગ્યાપર ઠરી રહેલું પાણી ગંધ મારી આવે છે તેમ સાધુ પુરૂષ ફરતો રહે એજ તેને માટે ભલું છે, કારણ કે એકની એક જગ્યામાં રેહવાથી તેને ઉપાધીઓ લાગુ પડે છે.

(૫૭૫)

દશક, ખુન્નસ ખાંસી, ઓર પિવે મધપાન;
એ સખ કુપાયા ન કુપે, પ્રગટ હોય નિદાન.

દશકબાણ, અદેખાઈ, ખાંસી, અને (દારૂ, અપ્રીણ, અને ગાંબે

વગેરે) કેફી વસ્તુઓ ખાનાર, એ ચીજો કદી પણ છુપી રહી શકતી નથી, પણ એ બધી કરનારા તુરત પરખાઈ આવે છે.

(૫૭૬)

પ્રીત પુરાની ન હોત હય, જો ઉત્તમસે લગ;
સો ખરસ જલમે રહે, પથ્થરા ન છોડે અગ.

ગમે એટલો લાંબો વખત પાણીમાં રહેવા છતાં, પથરામાં રહેલો અગ્નિ જતો રહેતો નથી. પણ તેને ચક્રમઠ લગાડવાથી તુરત અગ્નિ પ્રગટ થઈ આવે છે તેમ, અસિલ માણસની દોસ્તી, ગમે એટલા વખતનો ગાળો જવા છતાં, તાજ ને તાજ રહે છે, યાને તેની પ્રીત ઓછી થતી નથી.

(૫૭૭)

જૈસા અન્નજળ ખાધયે, તૈસાહિ મન હોય;
જૈસા પાની પિજ્યે, તૈસી ખાંની હોય.

જેવો ખોરાક ખાઈએ તેવું આપણું મન થાય છે, ને જેવું પીનું પીયે, તેવી વાણી મોહુડાંમાંથી નિકળે છે.

(૫૭૮)

જૈસા ઘટ તૈસા મતા, ઘટ ઘટ ઓર સ્વભાવ;
જા ઘટ હાર ન જીત હય, તા ઘટ બ્રહ્મા સમાવ.

જેવું જેનું શરીર બન્યું હોય, તેવો તેનો સ્વભાવ થાય છે, તેથી દરેક મનુષ્યનો સ્વભાવ જુદા જુદા પ્રકારનો હોય છે; પણ જે માણસને પોતાની હાર થઈ કે જીત થઈ છે એવો ખ્યાલ હોતોજ નથી એટલે કે જેને દુઃખની દલગીરી નહિ, તેમ સુખનો હુર્ષ નથી હોતો યાને જેનો સ્વભાવ બધીએ હાલતમાં એકસમાનજ શાંતીમાં રહે છે તે માણસમાં પરમાત્મા પ્રગટ થઈ રહેલો હોય છે.

(૫૭૬)

મુનિયે ગુનકી બાતાં, અવગુણ લિજીયે નાય;
હંસ ક્ષીરકું ગ્રહત હય, નીર સો ત્યાગે જાય.

ક્યાં પણ ખેડા હોઈએ, ત્યાંનો અવગુણ હોય તે આપણે લેવો ન જોઈએ; હંસ પક્ષી માટે કહે છે કે તેનામાં એવી ખુબી છે કે જો પાણી ને દુધ મેળવીને તે પાસે મુક્યું હોય તો, તેમાંથી તે દુધજ લેવાનું, તેમ માણસને ઘણીએ સંગત થાય, પણ તે સંગત-માંથી જે કાંઈ સાડું હોય તે ગ્રહણ કરે, તે માણસજ હંસ પક્ષી જેવો ખુબીવંત કહેવાય.

(૫૮૦)

કામી, કોધી, લાલચી, ધનસે ભકિત ન હોય;
ભકિત કરે કોઈ સુરવા, જો જાત વરન કુલ ખોય.

કૃષ્ણીર કહે છે કે, ખુદાની ભકિત, ત્રણ જાતનાં માણસોથી થઈ શકતી નથી. એક તો, કામી યાને સ્ત્રીના છંદમાં પડેલો પુરૂષ; બીજો ક્રોધી યાને જે માણસને પોતા વિષે બહુજ અભિમાન હોય યાને જે કોઈ જરા જરામાં એણું લઈ, ગુસ્સો કર્યા કરે તે; ત્રીજો લાલચુ યાને જેને બધી ચીજો મેળવવાનો લોભ લાગેલો હોય તેને; કારણ કે એ બધા માણસોનું મન પોતાને ગમતી ચીજોપર લાગેલું હોવાથી, ઇશ્વર તરફ લાગી શકતું નથી, તેથી કૃષ્ણીર કહે છે કે જે પોતાનાં 'હું'પણાં'નું ભાન સદંતર કાઢી નાંખે તેનાથીજ પરમાત્માની ખરી ભકિત થઈ શકે.

(૫૮૧)

પંડિત ઓર મસાલચિ, દાનો મુંજે નાહિં;
ઓરનકો કરે ચાંદના, આપ અંધેરા માંહિં.

પુસ્તક માત્ર લાણીને જે પંડિત થયો હોય તે, અને મસાલચિ

એ બે માણસો, બે કે બીજાને અજવાળું કરનારા કહેવાય છે, પણ પોતાને અજવાળું કરી શકતા નથી. યાને પોતે અંધારામાંજ રહેતા હોય છે.

અર્થાત—જેમ મસાલચિ બીજાને બતિ દેખડાવી પોતે અંધારામાંજ રહે છે તેમ પુસ્તક પડિત, શાસ્ત્રનો લેદ ન પામ્યાથી અંધારામાંજ રહેલો હોય છે.

(૫૮૨)

નિર્ધક્ષકો લક્ષિત હય, નિર્મોહિકો જ્ઞાન;
નિર્દ્વંદીકો મુક્તિ હય, નિર્લોભી નિર્વાણ.

જે માણસ બધાને એક સમાન જુવે છે અને સર્વને સરખી રીતે ચાહે છે, તે માણસનીજ ખરી લક્ષિત છે એમ કહેવાય; જે માણસ દુનિયાંની માયાથી છુટો થયો છે, તેનેજ ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું કહેવાય.

કોઈ પણ ચીજ યા માણસ પોતાથી જુદી છે, એવું ભાન જેનું જતું રહ્યું હોય, યાને જે કોઈ સર્વ ઠેકાણે ને સર્વ ચીજમાં પરમાત્માનેજ એકલો જુવે છે, તે માણસને મુક્તિ મળી છે યાને તે જન્મ-મરણના ફેરામાંથી મુક્ત થયો છે, એમ ગણાય.

જેને કોઈ ભતનો લોભ રહ્યો નથી અર્થાત જે દરેક કાર્ય, શબ્દ યા વિચાર પોતાનો કાંઈ પણ સ્વાર્થ રાખ્યા વિના કરે છે, યાને જે સર્વ કાંઈ ઇશ્વરને અર્પણ કરે છે, તે માણસ નિર્વાણપદને પામે છે.

(૫૮૩)

ભુખ ગઈ ભોજન મિલે, થંડ ગઈ કબાય;
જેખન ગયો ત્રીયા મિલે, તાકો આગ લગાય.

ભુખ ગયા પછી ખાવાનું મળે, ને થંડી ગયા પછી ઓઢણું મળે તે શા કામનાં? તેમ માણસની જુવાની ગયા પછી, યાને જુઠાપામાં મરદ પરણે તે શા ખપનું?

(૫૮૪)

જ્યુ' ગુંગાકે સેનકો, ગુંગાહિ પયછાને;
ત્યુ' જ્ઞાનીકે જ્ઞાનકો, જ્ઞાની હોય સો જાને.

જેમ મુગાં માણસનાં હાથના ઇસારાની વાત, મુગો હોય તેજ સમજી શકે છે, તેમ જ્ઞાની પુરૂષોની વાતો, જે કોઈ જ્ઞાની હોય તેજ સમજી શકે છે.

(૫૮૫)

માંગનકો લલો બોલનો, ચોરનકો લલી ઘપ:
માલીકો લલો બરસનો, ઘોલીકો લલી ધપ.

જેમ માલીને વરસાદ સારો છે, ને ઘોલીને તડકો પડે તે સાફ છે તેમ, જે કોઈને કાંઈક માંગવું હોય તેને માટે બોલવું, એ સાફ છે યાને તેને તો પોતાની જખાંન બોલવીજ જોઈએ; જ્યારે એક ચોર હોય તેને માટે ચુપકીદી સારી છે, યાને ચોરી કરવા માંગે તેને તેને તો બધી ચુપકીદી રાખવીજ જોઈએ, નહિતો પકડાઈ આવે.

(૫૮૬)

ધોતિ પોતિ વિનતી, ગુરૂ સેવા સંત સંગ;
એ ચોરનસે ન બને, ખાજ ખુબવત અંગ.

જેનાં બદન ઉપર કીડ (ખુજવાત) લાગી હોય, તેનાંથીજ તે કીડ નરમ પડી શકે, તેમ નિચલી પાંચ ચીજ સર્વ કોઈ પોતે કરે તોજ તેનું કામ સરે (૧) ધોતિયું પેહરવું, (૨) સોયમાં કારો પશેવવો, (૩) કોઈને અરજ કરવી, (૪) ગુરૂની સેવા કરવી, ને સતસંગ કરવો, એ સઘળાં જ્યારે માણસ પોતે કરે, ત્યારેજ તેનાં કામ મેળવી શકે છે, બીજા કોઈ તેને માટે એ કામો કરી શકે નહિં.

(૫૮૭)

તિન તાપમે તાપ હય, તિનકા અન્નંત ઉપાય;
અધાત્મ તાપ મહાખલિ, સંત બિના નહિ જાય.

માણસનાં શરીરને તાવ લાગુ પડે છે તેના અનેક જાતના ઉપાયો છે, પણ જેને હૈયાંની (આત્મિક) તાવ લાગુ પડી હોય ચાને જેનું હૈયું મેલું થયું હોય તે તાવ, સાધુપુરૂષની દોસ્તી અને તેની સલાહ વિના સાફ થઈ શકતી નથી.

(૫૮૮)

લિખના પઢના ચાતુરી, એ સખ બાતાં સહેલ;
કામ દહન મન વશ કરન, ગગન ચઢન મુશકેલ.

લખવું, વાંચવું ને મોહોડેની ચતુરાઈ કરવી એ બધાં ઘણાં સહેલાં છે, પણ ઈદ્રિઓના વિષયોની ઇચ્છા મારવી, મનને તાબામાં રાખવું અને આસમાનપર ચઢવું ચાને ખોદા તરફ મન લગાડવું એ કામો બહુ મુશ્કેલ છે.

(૫૮૯)

જ્ઞાની મુલ ગમાઈયાં, આપે ભયા કરતા;
તાતે સંસારી ભલા, મનમે રહે ડરતા.

જે કોઈ જ્ઞાની (ભણેલો) થયા છતાં, પોતાનું “હું” પણ” દેખાડયા કરે, ચાને જરા જરામાં, “હું” કહું છું” તેજ ખરું છે, મારા જેવું જ્ઞાન કોઈને નથી” એવી લાહેરી કર્યા કરે, તે માણસ પોતાની (જ્ઞાનની) કિંમત ઓછી કરી નાંખે છે; એવાં માણસ કરતાં તો એક સંસારી ચાને સાધારણ દુનિયવી વિચારવાળો માણસ ભલો, કે તે પોતાનાં મનમાં બીહુતો રહે છે, અને કોઈ આખળ લાહેરી દેખાડતો નથી.

(૫૬૦)

કામી લબ્યા ન કરે, મન માને શું લાડ;
નિંદ ન માગે સાહેરો, ભુખ ન માગે સ્વાદ.

જેને ઉંઘ આવતી હોય તેને તકીયા કે ગોદરાંની કાંઈ પરવા
હોતી નથી, જેને ભુખ લાગી હોય તેને લોજન સ્વાદહાર છે કે
નહિં તેનો વિચાર હોતો નથી તેમ, જે કોઈ સ્ત્રીના નાદમાં પડ્યો
હોય તેને કશી વાતની દરકાર કે લાજ હોતી નથી, પણ તે બધાં
ગમે ત્યાં મર્યાદાનો ભંગ કરે છે.

(૫૬૧)

ભુખ લાગી તખ નહિ મુજે, ધ્યાન જ્ઞાન સખ રેડીમે;
કહત કળીરા સુન લાધ સાધુ, આગ લગા એ પોઠીમે.

કળીર કહે છે કે ઓ સાધુ ભાઈ, તું સમજ કે બ્યારે કોઈને
ભુખ લાગે છે ત્યારે તેને બીજું કશું સુઝતું નથી, પણ તેનું બધુંએ
મન ખાવામાંજ ભરાઈ જાય છે, ને તેનું શિખેલું કારવેલું (જ્ઞાન)
બધું જતું રહે છે, યાને જ્ઞાનની પોઠીને ગોયા આગ લગાડી મુકે
છે. અર્થાત-બ્યારે માણસનું મન ઇંદ્રિયોનાં લોગ લોગવવા ઉપરજ
લાગુ થાય છે ત્યારે, તે ચીજમાંથી શું નુકશાન છે તે માટે જે
કાંઈ શિખ્યો હોય તે બધું ભુલી જાય છે, યાને તેને યાદ આવતુંજ
નથી, કારણ કે તે ઇંદ્રિયોનાં વિષયોમાં સર્વત્ર લિપ્ત થઈ જાય છે.

(૫૬૨)

કામકા ગુર કામીની, લોલિકા ગુર દામ;
કળીરકા ગુર સંત હય, સંતનકા ગુર રામ.

જે કોઈક કામીક પુરૂષ છે તેનો ગુર તે સ્ત્રી છે, લોલી
માણસનો ગુર તે પૈસો છે, બ્યારે મારો (કળીરનો) ગુર તે સાધુ
છે, ને સાધુઓનો ગુર તે રામ (પરમાત્મા) છે.

અર્થાત, જેનું જે પર ફિલ લાગુ છે, તેને તે પોતાનું આપું
જગત સમજે છે, યાને તેના શિવાય તેને બીજું કશું સુઝતું નથી,
તેથી તે તે ચીજે ગુરૂ (મિસાલ) જ ગણાય છે.

(૫૯૩)

હિરે હિરાકી કોથલી, ખાર ખાર મત ખોલ;
મિલે હિરાકા બેહરી, તખ હિરાકા મોલ.

કબીર કહે છે કે:—તારી પાસે હિરાની ભરેલી કેઠલી હોય
તેને વારંવાર ઉઘાડતો ના, યાને ગમે તેને દેખાડતો ના, કારણ કે
બ્યારે હિરાનો પારખુ અને લેનાર મળે ત્યારેજ હિરાનું મૂલ થાય
છે અને તેજ તેની કદર પિછાણે છે.

(૫૯૪)

હિરા જરા ન ખોલિયે, કુંજરે કે હાથ;
સેહેજે ગાંઠે બાંધીયે, ચલિયે અપની ખાત.

તારી પાસે હિરો હોય તો તે કોઈ તેવા કુંજરા માણસ આગળ
ઉઘાડો કરી દેખાડતો ના, પણ તારી પાસેજ રહેવા કંઈ, તારે સ્તે
ચાલ્યો જજે.

(૫૯૫)

તન સનદુક ગુન રતન ચુપ, તાહિ દિજે તાલ;
આહુક બિના ન ખોલિયે, કુંચી બચન રસાલ.

બ્યાંસુધી તેનો ધરાક મળે નહિ, ત્યાંસુધી તે અમૂલ્ય રતનની
પેટી બંધ રાખજે, ને તેને ઉઘાડવાની કુંચી બાહરે કાઢતો ના.

(૫૯૬)

હિરા પડા બાબરમે, રહ્યા છાર લપટાય;
કેતેક અંધે ચલ ગયે, પરખ ન લિયા ઉઠાય.

હિરો રાખમાં લપટાઈને બાબરમાં પડ્યો હોય, તો પણ ઘણા
આંધળાઓ ત્યાંથી જવા છતાં કોઈ તેને પારખીને ઉચકી લેતું નથી.

(૫૯૭)

રામ પદાર્થ મુજમે, ખાંન ખુલી ઘટ માંહિ;
સેત મેત હમ દેત હય, પર આહુક કોઇ નાહિ.

કૃષ્ણીર કહે છે કે મારી પાસે પરમાત્મા (જેવો અમૂલ્ય) પદાર્થ પડેલો છે, અને મારાં શરીરમાં તેની ખાંન ઉઘડી ગઇ છે, ને હું તે મક્ત આપવા ખુશી છું, પણ તે લેવાવાળો કોઇ ઘરાક મળતો નથી.

(૫૯૮)

જહાં ન જાકો ગુન લહે, તહાં ન તાકો ઠાવ;
ધોળી યેઠા કયા કરે, દિગમ્બરો કે ગાંવ?

જ્યાં જેના ગુણની કદર પિછાણવામાં આવતી નથી, ત્યાં તે માણસ રહીને શું કરે? જ્યાં બધા નાગા ગોસાંઇઓજ રહેતા હોય ત્યાં ધોળી રહીને શું કરે?

સખાવત વિષે.

(૫૯૯)

કહે કબીર કમાલકો, દા બાતાં શિખ લે;
કર સાહેબકી બંદગી, ઓર ભુખેકો કછુ દે.

કબીર પોતાના ચેલા કમાલને કહે છે કે, બે વાત હું તને
કહું છું તે શિખી લે, તે એ કે પરમાત્માની નિત્ય બંદગી કરવી,
અને ભુખા માણસને કાંઈક આપવું.

(૬૦૦)

હાડ બઠા હરિ ભજન કરે, દ્રવ્ય બઠા કછુ દેય;
અક્કલ બઠી ઉપકાર કરે, જીવનકા ફળ ચેહુ.

જેમ જેમ તું (ઉમરે) મોટો થાય, તેમ તેમ પરમાત્માની
ચાહમાં વધુ ચકચુર રહે; તારી પાસે હોલત વધતી જાય તો તું
ખેરાત કર્યા કર; તારી અક્કલ હુશિયારી વધે તો બીજાનું ભલું કરી
ઉપકાર કર્યો જા; કારણ કે ખરું જીવેલું એજ પ્રમાણ છે, યાને
જીંદગીની નેમ એજ કામો માટે છે.

(૬૦૧)

ગાંઠી હોય સો હાથ કરે. હાથ હોય સો દે;
આગે હાટ ન બાનિયાં, લેના હોય સો લે.

તારી સકમાઈનો મેળવેલો પૈસો ઉરાડી નહીં દેતાં ચા લખલુટ
ખરચોમાં નહીં વાપરતાં તારી પાસે ફાજલ હોય તો તે કોઈ લાયકને
આપ, કારણ કે મરણ પછી એ “આપ-લે” નો સોદો બની
શકવાનો નથી.

(૬૦૨)

ખાય પિ ખલાય કે, કર લે અપનાં કામ;
ચલતી વખત રે નરો, સંગ ન ચલે બદામ.

તું ખા પિ ને બીજાને ખવાડ અને એમ કરી તારૂં ખર્ચ
કામ કરી લે કારણ કે આપણું મરણ પછી એક કુટી બદામ પણ
સાથે આવવાની નથી.

(૬૦૩)

ધર્મ કિયે ધન ના ઘટે, નદિ ન સંચે નીર;
અપની આંખે દેખીયે, યું કહે દાસ કૃષ્ણીર.

ધર્મ કરવાથી ચાને સખાવત કરવાથી, ધન કદી ઘટવાનું નથી;
જેમ નદિ પોતાનું પાણી કાંઈ સંઘરી રાખતી નથી તેમ માણસે
પોતાની ધન-દોલત સંઘરી રાખવાની નથી, માટે તું જીવતાં જીવત
ધર્મદાન કરી લે.

(૬૦૪)

લિખ તીન પ્રકારકી, મુનો સંત ચિત્ત લાય;
દાસ કૃષ્ણીર પ્રગટ કહે, લિખ લિખ અર્થાય.

લિખના જુદા જુદા અર્થ થાય છે, માટે હું (કૃષ્ણીર) જે કહું
છું તે તમે સાધુપુરૂષો સાંભળો, કે લીખ ત્રણ પ્રકારની છે.

(૬૦૫)

અણ માગ્યા ઉત્તમ કહિયે, મધ્યમ માગી જો લેય;
કહે કૃષ્ણીર કનિષ્ઠ સો, પર ઘર ધરના દેય.

જે કોઈ, કાંઈ પણ માંગી લેતો નથી તે ઉત્તમ કહેવાય; જે
માંગીને લે તે મધ્યમ કહેવાય, પણ જે કોઈ પારકે ઘર જઈ લીખ
માંગે તે પુરૂષ સર્વથી હલકો કહેવાય.

(૬૦૬)

માંગન મરણ સમાન હય, મત કોઈ માંગો લિખ;
માંગનેસે મરના લક્ષ, એહિ સદ્ગુરૂકી શિખ.

કળીર કહે છે કે, કોઈ પાસે કાંઈ પણ માંગવું એ મોત જેવું
છે, માટે કોઈએ લિખ માંગવી નહિ, તે માંગવાના કરતાં મરવું
લક્ષ, એ સદ્ગુરૂની શિખામણ છે.

(૬૦૭)

મરૂં પણ માગું નહિ, અપને તનકે કાજ;
પરમારથકે કારણે, માગન ન આવે લાજ.

હું કોઈ પાસે મારા પોતાને ખાતર કદી પણ માંગતો નથી,
પણ બીજાને ખાતર માંગવું પડે અને કોઈનું લક્ષ થતું હોય તો
તે માટે માંગવાને હું કદી શરમાતો નથી.

(૬૦૮)

સહજ દિયા સો દુધ ધરાબર, માંગ લિયા સો પાની;
ખિંચ લિયા સો રક્ત ધરાબર, એહિ કળીરા બાની.

કોઈને ખુશીથી થોડુંક પણ આપવું એ દુધ મિસાલ છે, માંગી
લેવું એ પાણીજ છે, પણ જોર જીલમથી ચા ઠગીને મેળવે
તે તો લોહિ લેવા ધરાબર છે ચાને ખુનજ કીધેલું કહેવાય, એવું
મારૂં કળીરનું વચન છે.

(૬૦૯)

ભુખેકો કષ્ટ દિજીયે, યથા શક્તિ જો હોય;
તા ઉપર શિતલ બચન, લખો આત્મા સોય.

તમારી શક્તિ મુજબ, ભુખ્યાને આપો અને તેની સાથે મિઠા
ચોલો કહી સંભળાવો, કારણ કે તમારીજ મુજબ તેનામાં પણ

આત્મા યાને પરમાત્મા રહેલો છે, તેથી ભૂખ્યાને આખું તે બધું
પરમાત્માનેજ આપ્યા બરાબર છે.

(૬૧૦)

જહાં દયા વહાં ધર્મ, જહાં લોભ વહાં પાપ;
જહાં ક્રોધ વહાં કાળ, જહાં ક્ષમા વહાં આપ.

જેનામાં દયા હોય તે માણસજ ધર્મી કહેવાય, જેનામાં લોભ
તે માણસ પાપ કરે છે, જ્યાં ક્રોધ અને ગુસ્સો વેરભાવ રહેલો હોય
ત્યાં કાળ હાજર છે, અને તેનો નાશ થવાનોજ, પણ જેનામાં
સહનશિળતા હોય અને જે કોઈ સર્વની ભુલો દરગુજર કરનારો
હોય, તેનામાંજ પરમાત્માનો વાસો રહેલો છે.

(૬૧૧)

કુંજર ઝુખસે કન ગિરો, ખુટો ન વાકો અહાર;
કિડી કન લે ચલી, પોષણ દઇ પરિવાર.

હાથીના મોહમાંથી ખાતાં ખાતાં કણકી જેવા નાના કકડા
નિચે પડી જાય છે, તેથી કાંઈ હાથીનો ખોરાક ઘટી જતો નથી;
પણ તે બારીક કકડાઓ કિડી ઉપાડી લઇ જાય છે અને તેમાંથી
આખાં કુટુંબ પરિવારનું પોષણ કરે છે—અર્થાત—થોડુંક પણ દાન
કર્યાથી કેટલું ભલું થઇ શકે છે અને માણસનું કાંઈ ઘટી જતું
નથી એમ કૃષ્ણરનું કહેવું છે.

(૬૧૨)

દાતા દાતા ચલ ગયે, રહે ગયે મજબીયુર;
દાન માન સમજે નહિ, લાડનેમે મજબુર.

કૃષ્ણર કહે છે કે, સખી ને પરમાર્થી લોકો જતા રહ્યા અને
માત્ર મજબીયુસો આ દુનિયામાં રહેલા છે કે જેઓ કોઈને આપવું,

લેવું' યા માન આપવું' એવું કાંઈ સમજતા નથી, પણ પોતાનોજ સ્વાર્થ શોધવાને અને લડવાને હમેશાં તત્પર રહેલા છે.

(૬૧૩)

માણસ ખોજત મેં ફિરા, માણસકા ખરા સુકાલ;
પર જાકો કેએ દિલ ઠરે, તાકા પરીયા દુકાલ.

માણસો શોધતો હું ઘણે કુર્ચો છું અને માણસોના કાંઈ ટોટા નથી, પણ જેને જોઈને આપણું દિલ ઠરી જાય એવા નેક પુરૂષોની મોટી તાણ છે.

(૬૧૪)

દયાકા લક્ષણ ભક્તિ, ભક્તિસે મિલત જ્ઞાન;
જ્ઞાનસે હોવત ધ્યાન, એ સિધ્ધાંત ઉર આન.

દયાનું લક્ષણ તે ભક્તિ છે અને દયા તેનેજ હોય છે કે જેનું મન પરમાત્મા તરફ લાગેલું હોય છે; મન ભક્તિમાં લાગવાથી માણસને ખરું જ્ઞાન આવે છે, અને જ્ઞાનથી તેનું ધ્યાન એકાગ્રહ થાય છે અને પરમાત્માપર પુરું લાગે છે, એ વાત તું જરૂર યાદ રાખજે.

(૬૧૫)

બિષય ત્યાગ વૈરાગ હય, સમતા કહિયે જ્ઞાન;
સુખદાઇ સખ જીવસોં, એહિ ભક્તિ પ્રમાણ.

ખરો વૈરાગ્ય આવવો, એટલે માણસ દુનિયાં (માયા) માંથી મોકળો થયો છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે ઇન્દ્રિયોના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ તેના મનમાંથી ગઈ હોય. ખરું જ્ઞાન તેનેજ થયું કહેવાય કે જે માણસ બધી હાલતમાં એકસમાન રહે અને પોતાના મનનું સમતોળપણું જાળવી શકે; જે કોઈ દુનિયાનાં બધાં પ્રાણીઓને સુખ આપતો રહે, તેનીજ ભક્તિ કીધેલી પ્રમાણ છે અને તેજ ખરી પરમાત્માની ભક્તિ કહેવાય.

માણસનો ખરો શણગાર.

(૬૧૬)

એલમસે ઉઘોગ ખિલે, ખિલે નેકીસે નુર;
એલમ ખિન સંસારમે, સમજ અંધેરો ધુર.

જેમ નેકીથી માણસના મોહાંનું તેજ વધે છે, તેમ ઇલમથી ઉઘોગ ખિળવી શકાય છે. ઇલમ વગર અને અજ્ઞાનપણાથી સંસારમાં સર્વ કાંઈ અંધારૂં રહે છે અને અજ્ઞાનપણાથી માણસ આગળ વધી શકતો નથી.

(૬૧૭)

સખળ ખમી નિર્ગવ ધની, કોમળ વિદ્યાવંત;
ભુવા ભુવન તિન હય, ઐર સખ અનંત.

જોરાવર છતાં સહનશિળતા રાખવી, મોટો હોય છતાં અહંકાર કે અલિમાન ન રાખવો, ભણેલો છતાં નમનતાઈ રાખવી, એ માણસના ત્રણ મોટા શણગાર છે, બાકી બીજા બધા હલકા શણગારો તો ઘણાં છે.

(૬૧૮)

કપીર! ઇન સંસારમે, પંચ રતન હય સાર;
સાધુ મિલન, હરિભજન, દયા દિન ઉપકાર.
ઓ કપીર! આ સંસારમાંથી તરી જવાને 'માણસની' પાસે

પાંચ રત્નો હોવાં જોઈએ; સતસંગ કરવો, પરમાત્માની ભાકત કરવી, સર્વ ઉપર દયા સમવી, નમનતાઈ અને બીજાઓ ઉપર ઉપકાર કરવો.

(૬૧૬)

ધન રહે ન જોખન રહે, ન રહે ગામ ન ઠામ;
કબીર! જગમે જશ રહે, કે કર કે કિસીકો કામ.

માણસનો પૈસો કે જીવાની, માલ મિલકત અને ઘરખાર કાંઈ રહેવાનું નથી; પણ એ કબીર! જે બીજાને મદદ કરે, અને પરમાર્થ કરે તેની (નેકી) વાખવાળી અને જશ હંમેશાં રહેશે.

(૬૨૦)

લેનેકો હર નામ હય, દેનેકો અજ દાન,
તિરનેકો આધિનતા, છુડેનેકો અભિમાન.

આ દુનિયામાં લેવાનું તે પરમાત્માનું નામ, આપવાનું તે ભુખ્યાની ભુખ મટાડવી. સંસારમાંથી તરી જવાને માટે જે કાંઈ અગત્યનું છે તે પરમાત્મા પર પુર્ણ વિશ્વાસ, પણ જે કુળી મરવું હોય તોજ અભિમાન કરવો.

(૬૨૧)

પશુકી તો પનિયાં ભધ, નરકા કષ્ટ ન હોય;
પર જે ઉત્તમ કરણી કરે, તો નર નારાયણ હોય.

જનાવરોનાં (ચામડાંનાં) તો જોડા પણ બને છે, અને માણસનું તો કાંઈએ કામ લાગતું નથી: પણ જે નર ઉત્તમ કરણી કરે તો તે નારાયણ થઈ શકે છે અને પરમાત્માનાં પદને પામી શકે છે.

(૬૨૨)

કૃષ્ણીર! મેં માગું એ માંગના, પ્રભુ મોહે દિને સોય;
સંત સમાગમ હરિ કથા, હમારે નિશદિન હોય.

કૃષ્ણીર કહે છે કે, ઓ પરમાત્મા! હું તારી પાસે એટલુંજ
માગું છું કે મને હંમેશાં સંતપુરૂષોની સંગત રહે અને તારી સેવા
રાત અને દિવસ હું કર્યો જાઉં.

(૬૨૩)

મુગટા જુગત માગું નહિ, ભક્તિ દાન દિને મોહે.
ઓર કંછુ માગું નહિ, નિશદિન જાચું તોહે.

હું એવું નથી માંગતો કે મને તાજ અને તખ્ત મળે, પણ
મને તારી ભક્તિનું દાન બક્ષ, જેથી હું તારી સેવા રાત ને દિવસ
કરતો રહું, એ શિવાય વધુ હું કશું માગતો નથી.

ખરો ફકીર કોણ ?

(૬૨૪)

ફિકર સખકો ખા ગઇ, ફિકર સખકા પીર;
ફિકરકી બે ફાકી કરે, ઉસકા નામ ફકીર.

કબીર કહે છે કે ફિકર સર્વને ખાઈ જાય છે, તેથી ફિકર સર્વનો પીર ગણાય છે, અને સર્વની માથેની છે, પણ જે કોઈ ફિકરને ખાઈ જાય, તેજ ખરો ફકીર કહેવાય. અર્થાત—જે કોઈ પોતાના મનમાંથી ફિકરને દુર કરે, તેજ ખરો ફકીર અથવા સાધુ કહેવાય અને જેને પરમાત્મા તરફ પુર્ણ વિશ્વાસ છે તે પોતા માટે કદી ફિકર કરતો નથી અને તેજ ખરો ફકીર છે.

(૬૨૫)

પેટ સમાતા અન્ન લે, તનહિ સમાતા ચીર;
અધિકહિ સંગહ ના કરે, તિસકા નામ ફકીર.

જે કોઈ પેટ પુરાય એટલુંજ અન્ન માંગી લીધે છે અને અંગ દંકાય તેટલાં વસ્ત્રનીજ કાળજી રાખે છે, અને એથી વધુ મેળવવાનું જે કોઈ આશા કરતો નથી, તેજ ખરો ફકીર છે.

ફકિર શબ્દ ફારસીનો ચાર અક્ષરનો બનેલો હોય છે, જેના દરેક અક્ષરનો ગુહ્ય અર્થ થાય છે.

“ ફ ” એટલે “ ફાકો ” અને ગમ ખાઈ જવું, દરગુજર કરવી, અથવા સહનશિળતા રાખવી.

“ કા ” એટલે “ કનાઅત ” યાને સંતોષ રાખવો.

“ય” એટલે ‘યાદે ઇલાહિ’ યાને પરમાત્માનું નામ-સ્મરણ હુમેશાં ચાલુ રહેવું.

“ર” એટલે “રીયાઝત” યાને અષોધ, પરહેઝગારી, એટલે તનની, મનની અને કાર્યની પવિત્રાઈ.

એ ચાર ઉત્તમ ગુણો જેનામાં હોય તેજ ખરો સાધુ યા કૃષ્ણીર કહેવાય.

(૬૨૬)

ચાહુ ગઈ ચિંતા ગઈ, મનવા યે પરવાહુ;
છનકો કછુ ન ચાહિયે, સો શાહુનપતિ શાહુ.

ઈદ્રિઓના ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા જેની જતી રહી, તેના મનની ચિંતા પણ દુર થાય છે, અને મનમાં ચિંતા નહિ એટલે મન શાંત થઈ જાય છે, અને જેને કાંઈ બોધતું નથી, અને જેને કૃષ્ણાંની ગરજ છેજ નહિ, તે માણસ રાજાઓથી પણ મોટો છે.

સંતોષ વિષે.

(૬૨૭)

ગઉધન ગજધન ગોપીધન, ઓર રતનધન ખાન;
પર જહાં આવે સંતોષધન, તો સખ ધન ધુલ સમાન.

ઘણું ગાય ઢોરોનો ઘણી હોય, ઘણા હાથીઓ રાખનાર (રાબ) હોય, ઘણી સ્ત્રીઓનો ઘણી હોય, અને જવાહરોની ખાનનો માલેક હોય, પણ જેની પાસે સંતોષ ધન છે તેને ઉપલું સર્વ કાંઈ ધુળ સમાન છે, યાને જે કોઈ સંતોષી છે અને ગમે તેવી હાલતમાં સંતોષ રાખી બાણે છે, તે માણસ જેવો સુખી બીજે કોઈ નથી.

(૬૨૮)

મારીયે આશા આપની, છને ડર્યા સંસાર,
તાકા ઓખડ (સં)તોષ હય, કહે કળીર બિચાર.

જેને આ સંસારની જબળો લાગેલી છે, અને તેઓને જે મારવા ચહાતો હોય, તો તેનો ઇલાજ માત્ર સંતોષ છે—અર્થાત્-દુનિયાની ચીજો નહિ મળવાથી જે દુઃખ થાય છે તે દુઃખ દુર કરવા, જે માણસ તત્પર હોય તેને સંતોષી થવું.

(૬૨૯)

કબૂક મંદિર માલિયાં, કબૂક જંગલ ખાસ,
સખી ઠાર સોહામણાં, જો હુરિ હોય પાસ.

જેની પાસે પરમાત્મા છે યાને જેનું મન ઇશ્વર તરફ લાગેલું હોય છે, તે ગમે તો રાજમેહેલમાં વસે યા જંગલમાં વસે, પણ તેનું મન સંતોષી હોવાથી અને પરમાત્મા પર લાગેલું હોવાથી, દરેક જગ્યા તેને સરખી લાગે છે યાને પરમાત્માથી ભરપુર અને શોભાયમાન છે એવું તેને દેખાય છે.

(૬૩૦)

સાહેબ મેરે મુહકો, લુખી રોટી દે;
ભાણ માંગત મેં હરે, કે લુખી છિન ન લે.

કૃષ્ણીર કહે છે કે, ઓ પરમાત્મા, મને લુખી રોટલીજ આપ્યા કર, તે ઉપર ભાણ મને જોઈતી નથી, અને તે માંગતાં બીહું છું કે રખેને સુકી રોટલી પણ જતી રહે, અર્થાત-માણસે સાદી સુખવાસી જીવગી માટેજ કાળજી રાખવી, કારણ કે વધુ માંગતા, આપણને વધારે જાનણો લોગવવી પડે છે.

(૬૩૧)

સાત ગાંઠ ગોપિનકી, મનમાં ન રાખે શંક;
નામ અમલ માતા રહે, ગણે ઇંદ્રકો રંક.

જે કોઈ ખરો સંતોષી છે અને જેનું મન ઇશ્વર સિવાય બીજાં કશાંને માંગતું નથી, તે માણસ માટે કૃષ્ણીર કહે છે, કે તેનાં આંગ ઉપર માત્ર લંગોટી હોય અને તેને પણ સાત ઠિંગરાં મારેલાં હોય છતાં, તે પોતાનાં મનમાં એટલો સંતોષી હોય છે કે ઇંદ્ર જેવા રાજાને તો પોતાથી ગરીબ સમજે છે, એટલે કે ઇંદ્રનાં રાજપાતથી પણ તે લલચાતો નથી.

ધીરજ વિષે.

(૬૩૨)

કબીર! ધીરજ કે ધરે, હસ્તી સવા મન ખાય;

એક ટુકડે કારણે, સ્વાંન ઘરોઘર ભાય.

ઓ કબીર! હાથી છે તે ધીરજ રાખવાથી સવા મણુ જેટલું
ખાઈ શકે છે, બ્યારે કુતરો અધીરો હોવાથી એક ટુકડાને ખાતર
ઘરે ઘર ફરતો ફરે છે યાને હાડમાર થાય છે.

(૬૩૩)

ધીરે ધીરે રે મના, ધીરે સખ કણુ હોય;

માલી સિંચે કેવરા, પર રૂત આવે ફળ ભોય.

માટે ઓ માણસ, તું ધીરજ રાખ, ધીરજથી બધુંએ થઈ
શકે છે; કેવરો રોપી, માલી ધીરજ ધરી બેસે છે, ત્યારે રૂત આવ્યા
પછી તેનું ફળ પામે છે, તેમ માણસે મેહેનત કરી તેનાં ફળ માટે
અધિરા નહિ થતાં ધીરજ હર હુંમેશ રાખવી.

(૬૩૪)

બહોત ગદ્ય થોરી રહી, બ્યાકુલ મન મત હોય,

ધીરજ સખકો મિત્ર હય, કરી કમાઈ મત ખોય.

તેં એટલી બધી મેહેનત કીધી, હવે થોડીકજ બાકી રહી,
ત્યારે તું કાં અધીરો થાય છે? ધીરજ સર્વ કોઈનો મિત્ર છે,
માટે ધીરજને પકડશે ને અધીરાઈ છોડશે તો બધીએ મેહેનત
ફાકટ જતી બચશે, યાને સફળ થશે.

(૬૩૫)

ધીરજ યોધ તથા જાનીયે, સમજે સખકી રીત;
ઉનકા અવગુણ આપમે, કથ ન લાવે મીત.

ખરેા ધીરજવંત અક્ષલનો માણસ તે છે કે જે સર્વ કોઇની રીત સમજે, યાને સર્વનો સ્વભાવ સંભાળી લે, પણ પોતે કદી પણ અધીરો બનતો નથી, અને સામાનો અવગુણ પોતામાં લાવતો નથી. અર્થાત-સામા ધણીની સ્થિતિ જોઇને તે વર્તનારો છે, યાને સામે ધણી ગુસ્સો કરે, પણ તે કદીએ ગુસ્સે થતો નથી-પણ પોતાનાં મનની શાંતી જાળવી રાખે છે.

(૬૩૬)

સાહેબકી ગત અગમ હય, તું ચલ અપને અનુમાન;
ધીરે ધીરે પાઉં ધર, પહોંચેગા પ્રમાન.

આપણને સમજ પડતું નથી કે જગતને પરમાત્મા કેમ ચલાવે છે, માટે તું તારી શક્તિ મુજબ ચાલ્યા કર, ને ધીરે ધીરે પણ મક્કમપણે પરમાત્માપર વિશ્વાસ રાખીને ચાલશે, તો જરૂર તે સુખી થામે તું પુગી જશે.

ચિંતા વિષે.

(૬૩૭)

ચિંતા મત કર નચિંત રહે, પુરનહાર સમર્થ ;
જલ ઠલમે જે જીવ હય, ઉનકી ગાંઠ કયા ગર્થ ?

તું ચિંતા ના કર, નચિંત રહે ! કારણ પરમાત્મા તારું પુરું
કરવાવાળો છે, ને તે મહા બળવાન છે; પાણીમાં ને જમીનમાં જે
જીવો છે તેઓની પાસે કાંઈ પૈસા નથી, તોપણ તેઓનું પોષણ
થાય છે, તેમ તારું પણ થશે.

(૬૩૮)

ચિંતા ઐસી ડાકની, કાઠ કલેજા ખાય ;
વૈદ બિચારા કયા કરે, કહાં તક દવા લગાય ?

ચિંતા એવી ડાકણી છે કે તે માણસનું કલેજા કોતરી ખાય
છે; જેનાં મનમાં ચિંતાએ ઘર કીધું હોય તેને વૈદ બિચારો શું
કરી શકે ? ક્યાં સુધી તેને દવા આપ્યા કરે ? અર્થાત-જ્યાં સુધી
મનમાંથી ચિંતા જાય નહિ ત્યાંસુધી શરીરનું દુઃખ ઓછું થતું નથી.

(૬૩૯)

સરજનહારે સરજ્યા, આતા પાની લેન ;
દેનેહારા દેત હય, નિટનહારા કેન ?

તે પૈદા કરનાર સાહેબે, આટો પાણી મીઠું વગેરે સરજ્યું
છે, અને તે આપવાવાળો છે તો પછી છાંનવી લેનાર કોણ છે ?

(૬૪૦)

કાહેકો તલપત ફિરે, કાહે પાવે દુઃખ ?
પહેલે રજક બનાયકે, પિછે દિનો મુખ .

શા માટે તું તલપતો ફરે છે, અને શા માટે દુઃખ પામે છે ?
પહેલે તારે માટે ખોરાક તૈયાર કરીને પછી તને ખાવાને મોહોડું
આપ્યું છે.

(૬૪૧)

અખ તું કાહેકો ડરે, સિરપર હરિકા હાથ;
હુસ્તી ચઢ કર ડાલિયે, કુંકર ભસેં જો લાખ.

જ્યારે તારાં માથાં ઉપર તે સાહેબનો હાથ છે ત્યારે તું હવે
શા માટે બીહે છે ? હાથી ઉપર ચઢીને બેઠા હોય છે ને લાખ કુતરા
ભસતા (કરડવાને) આવે તો પણ આપણે તો નચિંતાયથી ડાલા
ખાયા કરીએ તેમ, જ્યાં ખુદાજ આપણાં માથાં ઉપર હોય ત્યાં
ચંછી ચિંતા શાની રાખવી ?

(૬૪૨)

રચનહારકો ચિન કરે, કયા ખાવેકુ રોય;
દિલ મંદીરમે પેઠ કરે, તાંન પિછોડી સોય.

ખાવા પિવાનાંને શું રડવા બેઠો છે ? બાહરની બધી ચીજો
ઉપર પીછોડી ઢાંકીને, તેઓને તું ભુલી જા, અને જગતકર્તાને તારાં
હૈયાંપી મંદીરમાં દાખલ થઈને જો.

(૬૪૩)

સાહેબસે સખ કહુ બને, બહેસે કહુ નાય;
રાધકો પરવત કરે, ઐર પરવત રાધ માય.

તે સાહેબથીજ બધું બને છે, આપણાથી કાંઈ થઈ શકે નહિ;
તે સાહેબ આહે તો રાધનો પહાડ કરે, અને પહાડને રાધ જેવો
ખારીક કરી નાખ.

અર્થાત—જે કાંઈ થાય છે તે પરમાત્માની આજ્ઞાથી બને છે, આપણું માણસની મરજીથી કશું થતું નથી.

(૬૪૪)

ચિંતા તો હરિ નામકી, ઓર ન ચિતવે કાસ;
જે કોઈ ચિતવે નામબિન, સોહિ કાલકી પાસ.

પરમાત્માનું નામ જપવાનીજ ચિંતા કર, કારણ કે તે શિવાય બીજી ચીજ વિષે તું ચિંતા યાને વિચાર કર્યા કરશે તો તે જમને હસ્તકજ છે, યાને પરમાત્મા શિવાય બીજી બધી ચીજો નાશવંત છે, માટે તે વિષે કીધેલી ચિંતા ફેકટની છે.

(૬૪૫)

કબીર મેં કયા ચિતવું, હમ ચિતવે કયા હોય ?
હરિ આપહિ ચિંતા કરે, જે મોહે ચિંતા ન હોય .

કબીરજી કહે છે, કે હું શા માટે ચિંતા કરું ! મારા ચિંતનથી શું થવાનું છે ? જે હું ચિંતા નહિ કરું તો પરમાત્મા મારે માટે ચોતેજ ચિંતા રાખશે.

(૬૪૬)

મેરો ચેત્યો હર ના કરે, કયા કરું મેં ચિત;
હરકો ચિત્યો હર કરે, તા પર રહું નચિંત.

મારું ધારેલું પરમાત્મા કરતો નથી, ત્યારે હું શા માટે વગર ફેકટની ચિંતા કરું ! પરમાત્માનું ધારેલું તેજ પરમાત્મા કરે છે, ત્યારે તેની ઉપર વિશ્વાસ રાખી, હું નચિંતે બેસુંની ?

(૬૪૭)

રામહિ કિયા સો હુવા, રામ કરે સો હોય ;
રામ કરે સો હોયગા, કાહે કલ્પો કોય ?

પરમાત્માએ કીધું તે થયું યાને ભુતકાળ પણ પરમાત્માનોજ

ધારેલો થયો; હાલના વરતમાન કાળમાં પરમાત્મા કરે છે તેજ થાય છે અને ભવિષ્યમાં પણ પરમાત્માનું ધારેલું થશે, ત્યારે આપણે શા માટે ચિંતા કરવી ?

(૬૪૮)

મુખસે રહે સો માનવી, મનમે રહે સો દેવ;
સુરતે રહે સો સંત, ઇસ બિધ જનો ભેવ.

જે કોઈ ખાલી મોહકાંથી બોલીને માત્ર રહેતો હોય, તે સાધારણ માનવી છે, જે કોઈ હિંમેશાં પોતાનાં મનમાં રહેતો હોય યાને ઉચ્ચ પ્રકારના વિચાર કયાં કરતો રહે તે દેવતા જેવો છે, પણ જેનાં ધ્યાનમાં હરપળે ઇશ્વરનો જ ખ્યાલ રહેતો હોય, તે માણસ સાધુ-સંત છે, એ રીતે માણસ પારખવાનો ભેદ છે.

(૬૪૯)

કૃષ્ણીર કૃષ્ણીર કયા કરો, બોલો આપ શરીર;
જો ચે પાંચો વશ કરો, તો આપે દાસ કૃષ્ણીર.

કૃષ્ણીર, કૃષ્ણીર, શું કયાં કરો છો ? જો તમે તમારું શરીર તપાસો, અને આ પાંચ ઇંદ્રિયોને તાબામાં રાખો, તો તમે પોતેજ કૃષ્ણીરદાસ બની જશો. યાને જેમ કૃષ્ણીરજીએ મનને કાળુમાં લઈ, ઇંદ્રિયો ઉપર જીત મેળવી છે, તેમ દરેક માણસ કરે તો તે પણ પરમાત્માનો બંદો થઈ શકે.

વિદ્યાસ.

(૬૫૦)

ઐસા કોન અભાગ્યા, જો વિદ્યાસે ઓર;
રામ બિના પગ ધરનકું, કહો કહાં હય ઠોર?

પરમાત્મા વિનાની એક પણ જગ્યા એવી બાકી છે કે જ્યાં
પગ મુકી શકાય? ત્યારે એવો કોણ અભાગ્યો હોય કે પરમાત્મા
શિવાય બીજા કોઈનો ભરોસો રાખે?

(૬૫૧)

કિયા બિના માગે બિના, જાન બિના સખ આય;
કાહો કો મન કલપીયે, સેહેજ રહે સમાય?

જ્યારે આપણાં વગર કીધે, વગર માંગવે અને વગર જાણવે
સર્વ કાંઈ થાય છે અને આવે છે, અને જ્યારે એવું સેહેલાઈથી બની
શકે છે ત્યારે આપણે માણસે શા માટે કલ્પનાં અને ચિતવન કરવું?

(૬૫૨)

દાતા નદી એક સમ, સખ કોઇકો દેત;
હાથ કુંલ જસકા જૈસા, તૈસાહી ભર લેત;

પરમાત્મા એક નદી સમાન છે, જે સર્વ કોઈને આપે છે;
જેવું જેનું (નાનું) યા મોટું) વાસણ હોય તેવું અને તેટલું પાણી
તે નદીમાંથી ભરી લે છે તેમજ પરમાત્મા પણ દરેકને તેની
લાયકાત મુજબ આપ્યો જાય છે.

(૬૫૩)

મુરદકોબી દેતા હય, કપડા લતા આગ;
જીવત નર ચીંતા કરે, વાકો બડો અભાગ.

મુરદાને યાને મરણ પછી પણ શરીરને કદન, આગ, પાણી

વગેરે તે (પરમાત્મા) પોહાંચાડે છે, તો પછી જીવતાં જીવત જે માણસ પોતા માટે ચિંતા કરે તેને ખરેખર અભાગ્યાપણું લાગેલું હોયું જોઈએ !

(૬૫૪)

આશા તો એક રામકી, દુજી આશ નીરાશ;
નદી કીનારે ઘર કરે, કશું ન મારે ખ્યાસ.

પરમાત્મા શિવાય બીજી બધી ચીજોની આશા કીધેલી ફ્રાકટ છે; નદીની પાસે રહેતા હોય તેઓ કદી પણ તરસે મરતા નથી, તેમ, જે પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે, તે કદી પણ નિરાશ થતો નથી.

(૬૫૫)

પિછે આહો આકરી, પહેલે મહીના દય ;
તા સાહેબકો સીર સોંપતે, કયું કસકતા હય દેહ ?

જે ઘણી પેહલવાં પગાર આપે, ને તે પછી આપણી પાસે આકરી કરાવે, એવા મોટા સાહેબને તારું માથું આપવાને કાં તું બિહો છે ? તેની ઉપર બરોસો રાખ.

(૬૫૬)

ચિડીયા ખ્યાસી સમુદ્ર ગઈ, નિર ન ઘટયા જાય;
એસા બાસન ન બના, જામે સમુદ્ર સમાય.

ચલિલ તરસી થઈને સમુદ્રનું પાણી પીવા ગઈ, તેથી કાંઈ સમુદ્રનાં પાણી ઘટી જતાં નથી, કારણ કે એવું કોઈ મોટું વાસણ નથી કે જેમાં સઘળું પાણી સમાઈ જાય; તેમ પરમાત્મા એવો મોટો ઢાતાર છે કે તે સર્વે કોઈને આપ્યા કરે છે છતાંએ તેનું કાંઈ ઘટી જતું નથી.

(૬૫૭)

અજગર કરે ન ચાકરી, પંખી કરે ન કામ;
હાસ કળીરા યું કહે, સખકા હાતા રામ.

સર્પ કાંઈ નોકરી કરતો નથી, ને પંખી પણ કાંઈ કામ કરતું
નથી, પણ, હું કળીર કહું છું કે એ સર્વનો આપનાર પરમાત્મા
બેઠો છે.

(૬૫૮)

રામ નામસે દિલ મિલા, જમ હમપર બરાય;
મોહે ભરોસા ઈષ્ટકા, બંદા નર્ક ન જાય.

કળીર કહે છે જેનું દીલ પરમાત્મા સાથે મળી ગયું હોય,
અને તે માણસપર જમ આવી લાગે, પણ જો તેને પરમાત્માપર
પાકો ભરોસો હોય, તો તે માણસ કદી નર્કમાં જવાનો નથી.

(૬૫૯)

ભજન ભરોસે આપકે, મગહર તજ શરીર;
તેજ પુંજ પ્રકાશમે, પહોંચે હાસ કળીર.

કળીર કહે છે કે મેં પરમાત્માપર પુર વિશ્વાસ રાખ્યો, ને
તેનું નામ લેતાં લેતાંજ, મેં મગહર ગામમાં માફે શરીર છોડ્યું,
અને જેવો દેહ છોડ્યો કે હું (કળીર) તુરતજ તે પ્રકાશનાં જથ્થામાં
જઈ પુગ્યો યાને પરમાત્મામાં મળી ગયો—અર્થાત્—કળીરજનું મરણ
મગહર ગામમાં થયું હતું અને તેઓ માટે કહે છે કે દેહ છોડતી
વખતે પણ ઇશ્વરનાંજ ધ્યાનમાં ચક્રચુર હતા, તેથી જેવું આ
ખાકી શરીર પડ્યું કે ઇશ્વરનાં સાક્ષાત્ દર્શન તેને થયાં.

નસીબ વિષે.

(૬૬૦)

પુરબકા રવિ પશ્ચિમે, ગર જો ઉગે પ્રભાત;
લિખા મિટે નહિ નસીબકા, લિખા જો હરિકે હાથ.

કદી સૂર્યની ચાલ ફેરવાય, ને પુર્વમાં ઉગતો રવી કોઈ સહવારે
પશ્ચિમે પણ ઉગે, પણ કર્મના લેખ જરાપણ ફેરવાય નહિ, કે જે
લેખ પરમાત્માએ પોતાને હાથે લખ્યા છે.

(૬૬૧)

બુદ્ધ પડી જા પલમે, વોહ દિન લિખા લેખ;
માસા ઘટે ન તલ બઢે, જો સિર કુટો અનેક.

જે ઘડીએ માતાના પેટમાં જીવ પડ્યો, તે ઘડીએ (કર્મનાં)
લેખ લખાઈ ચુક્યા; અને તેમાંથી એક અરધો તોલો ઓછો, યા
રતીભાર વધુ ગમે એવું માથું કુટે તોપણ, ફેરફાર થવાનો નથી.

(૬૬૨)

જ્યાં એ જીવરા પગ ધરે, બખ્ત બરાબર સાથ;
જો થેહ લિખા નસિબમે, તો ચલે ન અવિચળ ખાત.

જ્યાંપણ તે જીવ (માણસ) જશે, ત્યાં તેની સાથે એ નસીબ
આત્મા ફરવાનું, અને જે કાંઈ નસીબમાં લખ્યું હશે તેજ બનવાનું,
તેથી તેની સામે થવામાં કશો ફાયદો થતો નથી.

(૬૬૩)

જાકો જીતના નિર્માન ક્રિયા, તાકો તિતના હોય;
માસા ઘટે ન તલ બઢે, જો સિર કુટો કોય.

જેટલું જેને નિર્માણ થયું હોય, તેટલુંજ તેની જીવંતીમાં બનવાનું, તેમાંથી રતીભાર ઓછું કે વધતું થવાનું નથી, પછી માણસ ગમે એટલું માથું કુટે તો શું થયું ?

(૬૬૪)

પ્રારબ્ધ પહેલે બના, પિછે બના શરીર;
કળીર, અચંબા ચે હય, મન નહિ બાંધે ધીર.

પહેલેલાં માણસનું નસીબ બંધાય છે, ને તે પછી તેને જન્મ મળે છે યાને તેનું શરીર બને છે અને એવું કુદરતમાં બનતું હોવાથી કળીર કહે છે કે, મને એ અજ્ઞાયણી લાગે છે, કે માણસનું મન કેમ ધીરજ રાખતું નથી !

(૬૬૫)

કળીર ! રેખા કરમકી, કબૂ ન મિટે રામ;
મેટનહાર સમર્થ હય, પર સમજ ક્રિયા હય કામ.

ઓ કળીર ! પરમાત્માએ જે કર્મનો કાયદો બનાવ્યો છે, અને તે કર્મના આધારે જે નસીબ બંધાય છે તે, પરમાત્મા સિવાય બીજા કોઈનાં હાથે ફેરવાતું નથી; તેને ફેરવનાર, પરમાત્મા પુરતો સામર્થ્યવાન છે, પણ એ કર્મનો કાયદો, તેણે હડાપણ વાપરીનેજ બનાવ્યો છે, યાને માણસનાં ભલાં અર્થેજ કીધો છે.

(૬૬૬)

બખ્ત કહો ભાયગ કહો, નસીબ કહો નિરધાર;
હજાર નામ મનકે ધરો, મનહિ સરજનહાર.

એને (કર્મને) બખ્ત કહો, ભાયગ કહો અથવા કાંઈ પણ

આધાર વગરનું નસીબ છે એમ હબરો નામો, એ વિષે મનમાં કંદપો, પણ એ નસીબનો બનાવનાર માણસ પોતેજ છે.

(૬૬૭)

બાહર સુખ દુઃખ કેતકો, હુકમ કરે મન માંય;
જખ ઉઠે મન બખતકો, બાહર રૂપ ધરી આય.

પોતાની બાહર અમુક સુખ યા દુઃખ આવે તે માટે પેહેલાં માણસનાં મનમાં હોકમ (વિચાર) થાય છે, ને જ્યારે મન-નસીબ પાકત થયું, ત્યારે તેનો આકાર બાહર પડે છે.

અર્થાત-સર્વથી પેહેલાં માણસના મનમાં ઇચ્છા કે વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે, કે મારી આસપાસ અમુક જાતનાં સંજોગો બને; એવી રીતે વિચાર કરતાં કરતાં, જ્યારે તે વિચારો પૂરા મજબુત યાને પાકટ થયા કે તેઓ અમુક આકાર લઈને ખાકી ભુવન ઉપર બહાર થાય છે, યાને તેનું અમુક જાતનું નસીબ (હાલત) બંધાય છે. ટુંકમાં જે કાંઈ માણસની હાલત બની હોય છે યા બનવાની હોય છે, તેનો બનાવનાર તેનું મન યાને તે પોતેજ છે.

Mind is the master power that moulds and makes,
And man is mind, and evermore he takes
The tool of thought, and shaping what he wills,
Brings forth a thousand joys, a thousand ills.
He thinks in secret, and it comes to pass.
Environment is but his looking glass.— (James Allen)

અર્થ—માણસનું મન એ મહા બળવાન શક્તિ છે કે જે આકાર ઘડે છે ને બનાવે છે; માણસ તે મનજ છે, જેમ જેમ તે વિચારનું હથિયાર વાપડે છે, અને ઇચ્છા કરે છે તેવો આકાર મન બનાવે છે, અને તેમાંથી પછી હબર જાતનાં સુખો કે હબર જાતનાં દુઃખો તે ઉપજાવે

છે; તે (માણસ) છુપી રીતે (મનની અંદર) વિચાર કરે છે, પણ તે બાહર બાહર થાય છે, અને તેનાં સંભોગો તે માત્ર તેની આરસી છે, યાને બાહરના સંભોગો તે તેના પોતાનાજ કીધેલા (વિચારો)નું પરીણામ છે.

(૬૬૮)

બખ્ત બલે ભવજલ તરે, નિર્બળ ભયા બિકાર;
યે સખ કિયા નસીબકા, રહે નિશ્ચય નિરધાર.

ભાગ્યનાંજ જોરે માણસ આ ભવસાગરમાંથી તરી જાય છે, ને તેનાં વિકારો નબળા પડે છે, યાને તેના દુર્ગુણો મટે છે તેપણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તેનાં નસીબનાંજ જોરે યાને તેનીજ મહેનતથી થાય છે, એવી રીતે સર્વ કાંઈ માણસના હકમાં બને છે તે બધું, તેનું પોતાનુંજ બનાવેલું (નસીબ) છે, અને બીજા કોઈથી તે બનતું નથી, એ તું નક્કી માંનજે.

(૬૬૯)

કરમ અપના પરખ લે, મન નહિ કિજે રીસ;
હરિ લિખા સો પાઘયે, પથર ફાડે સિસ.

(માટે) તાડું કીધેલું તેજ, (તાડું નસીબ) બન્યું છે એમ જાણીને તું તારા મનમાંનો બળાપો કાઢી નાંખ. કારણ કે પરમાત્માએ કર્મનો કાયદો એવો કીધો છે કે સર્વ પોતાની કરણીનુંજ પરિણામ (સુખ યા દુઃખ) મેળવે છે, અને તેમાંથી કદીપણ છુટી શકતો નથી, પછી ગમે તો પથર લઈને તે માથું કાં ન ફેડે.

(૬૭૦)

કિને બિના ઉપાય કહ્યું, કેવ કખ નહિ રેત;
ખેત બિજ વાવે નહિ, તો કયું જામે ખેત?

તારા પોતાના કર્યા સિવાય બીજું કાંઈ પરમાત્મા તને આપતો નથી; કારણ કે ખેતરમાં બીજ વાવે નહિ, તો ત્યાં પાક કેમ પેઢા થાય ?

(૬૭૧)

દુઃખ લેને જાવે નહિ, આવે આચા બુધ;
સુખકા પેહરા હોયગા, તખ દુઃખ કરેગા કુચ.

દુઃખ (ઉછીકું) લેવા કોઈ જતો નથી, પણ તે અચાનક (આગળી કરણીનાં ફળ તરીકે) આવી ઉભું રહે છે; તેમજ જ્યારે સુખનો વખત આવી લાગશે, યાને નકારાં કર્મો પુરાં થશે, ત્યારે દુઃખ પોતાની મેળે આદ્યું જશે.

(૬૭૨)

હોને પદાર્થ હોત હય, બિસર જાત સખ શુધ;
જૈસી લિખી નસીબમે, તૈસી ઉકલત બુધ.

જે કાંઈ ભાગ્યમાં લખ્યું હોય, તેજ બનવાનું, અને તે બનવાનું એટલે માણસની બધી અક્લ હુશિયારી જતી રહે છે, અને જેવું ભાગ્યમાં બનવાનું હોય તે પ્રકારની અક્લ તેને સુઝ પડે છે, યાને બનાવને અનુસરતુંજ કાર્ય તે કરે છે.

(૬૭૩)

અનહોની હોય નહિ, હોની હોય સો હોય;
રામચંદ્ર બનકુ ગયે, સુખ અછત દુઃખ હોય.

જે કાંઈ ભાગ્યમાં લખ્યું ન હોય, તે કદીપણ બનવાનું નથી, પણ જે કાંઈ બનવા કાળ હોય તેજ બને છે ને બનવાનું. રામચંદ્ર જેવા મોટા રાજાનાં કર્મમાં વનવાસ લેવાનો હતો, ત્યારે પોતે રાજ-પાટ ને સુખ છોડીને વનવાસે ગયા.

અર્થાત—જે કાંઈ કારણો આપણે ઉપજાવ્યા હોય, તેનાંજ પરિણામ આપણને આવી મળે છે.

(૬૭૪)

એ મન લાયગ લુલ મત, જો આયા મન લાગ;
સો તેરા ટળતા નહિ, નિશ્ચય સંશય ત્યાગ.

માટે ઓ માનવી, તું તારાં ભાગ્યને લુલી જતો ના, કારણકે
જે કાંઈ તારાં ભાગ્યનું હશે તેટલુંજ તને મળવાનું અને તે કદીપણ
મટવાનું નથી, માટે તારા કિલમાંના વેહુમને દુર કર, અને પરમા-
ત્માપર ભરોસો રાખી બેસ.

(૬૭૫)

મનકી શંકા મેટ કર, નિશંક રહે નિરધાર;
નિશ્ચય હોય સો હોયગા, જો કરસી કિરતાર.

તારા મનમાંના વેહુમને દુર કર, અને બીજી ચીજોપર ભરોસો
રાખવાનું સુકી દે, પણ પરમાત્માપર વિશ્વાસ રાખી તે જે કરે તેજ
અર્થ છે, એવું ખાતરીથી માનતો રહે.

(૬૭૬)

તેરા વેરી કોઈ નહિ, તેરા વેરી ફયેલ;
અપના ફયેલ મિલ લે, ફિર ગલી ગલી કર સહેલ.

તારા કોઈ શત્રુઓ નથી, પણ તારા દુઃખનું કારણ તે તારા
પોતાના દુર્ગુણો છે, તેઓને તું મારી હટાડ, તો પછી તું જ્યાં
જશે ત્યાં તને સુખ મળ્યા કરશે.

(૬૭૭)

દુનિયા કહે મેં દારંગી, પલમે પક્કટી બઈ;
સુખમે જો સો રહે, વાકો દુઃખી બનાઈ.

આ દુનિયાં બે તરેહની છે, જે પળવારમાં ફેરવાઈ જાય છે,
અને તે એમ કહે છે કે જે સુખમાં નભરવસ થઈને પડી રહે છે,

યાને પરમાત્માને યાદ કરતો નથી, પણ પોતાની મોજમાં ચકચુર રહે છે, તેને હું દુઃખી બનાવું છું.

(૬૭૮)

કુળીર! ઘટમે રામ હય, રજક મોત જીવ સાથે ;

કહાં ચારા મનુષ્યકા, કલમ ધનીકે હાથ ?

ઓ કુળીર ? પરમાત્મા આ શરીરમાં રહેલા છે, ને તેની સાથેજ આપણું રજક, મરણ ને જીવન રહેલું છે, અને જ્યારે તે સાહેબના હાથમાં આપણું નસીબ (લખવાનું) રહેલું છે, તો પછી આપણુ માનવીનો શું ઇલાજ ?

(૬૭૯)

આતાલ જા પાતાલ જા, કે ફેડ જા બ્રહ્માંદ ;

કહે કુળીર ના મિટે, ફેડ ધરેકા દંડ.

ગમે તો આતાલ યા પાતાલમાં ભરાઈ જાવો, યા આખું બ્રહ્માંદ ફેડીને બાહર નિકળો, તોપણ કુળીર કહે છે કે, આ ફેડ ધારણ કરવાનો જે દંડ છે તે આખ્યા વિના ધનસાન માત્રનો કશો ચારો નથી, અર્થાત-કર્મના કાયદાની ચુંગાળમાંથી કોઈ બચી શકતું નથી, પણ જેવું જે કરે, તેવું તેને ભરપાઈ કરવું પડે છે.

(૬૮૦)

લખા મિટે નહિ નસીબકા, ગુરૂ કર ભજ હરિનામ !

સિધે મારગ નિત ચલ, દયા ધરમ વિશ્રામ.

છેવટે કુળીર કહે છે કે, નસીબમાં લખેલું જ્યારે મટતું નથી, ત્યારે તેને ફેરવવાની કોશેશ કરવાને બદલે તું ગુરૂ કર, ને પરમાત્માનું નામ જપવાનું તેની પાસે શિખ; અને નેકીને રસ્તે ચાલી હિંમેશાં દયાનાં અને ધર્મનાં કામો કર, જેથી તને ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત થાય.

શ્રમ વિષે.

(૬૮૧)

શ્રમ હિતે સખ કહ્યું બને, બિન શ્રમ મિલે ન કાંઈ;
સિધી અંગુલી ધી જમ્યો, કબહુ નિકળે નાહિ.

મેહેનત કર્યા શિવાય કાંઈ બનતું નથી, મેહેનત વગર કોઈ
વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી નથી; વાસણમાં ધી જમી ગયું હોય તે પણ વાંકી
આંગળી કીધા વિના યાને મેહેનત વગર નિકળી શકતું નથી.

(૬૮૨)

કૈસા પર સમર્થ હો, બિન ઉદ્યમ દુઃખ પાય,
નિકટ અસન બિન કર ચલે, કૈસે સુખમે જાય?

ગમે એવો બળવંત માણસ હોય, પણ ઉદ્યમ નહિ કરે તો
દુઃખ પામે છે; પાંચ આંગળાંએ લિધા વિના ખોરાક મોહોડાંમાં
જઈ શકતો નથી. તેમ, મેહેનત કર્યા વગર કશું બની શકતું નથી.

(૬૮૩)

શ્રમ હિતે સખ હોત હય, જો મન રાખે ધીર,
શ્રમતે ખોદત કુંપ જયું, ઠલમે પ્રગટે નીર.

જો મન ધીરજ રાખે અને મેહેનત કરે તો સર્વ કાંઈ બની
શકે છે; મેહેનત કરી ખોદકામ કરે છે ત્યારેજ જમીનમાંથી પાણી
નિકળી તેનો કુવો બંધાય છે તેમ, મેહેનત કર્યાથીજ કૃષિ પ્રાપ્ત
થાય છે.

(૬૮૪)

કિયે બિના કરે બિના, દેવ કણુ નવ દેત;
 ખેત બિજ વાવે નહિ, તો કયું જામે ખેત ?

મેહિનત કયાં વિના પરમાત્મા કાંઈ પણ (અમરથુ) આપતો
 નથી; ખેતરમાં બીયાં વાવે નહિં તો પાક ક્યાંથી થાય ?

હિંસા ન કરવા વિષે.

(૬૮૫)

જીવ જન કચુ મત મારો,
ભકિત કરો દયા ઉર ધારો;
સાધુ દેવ ભક્ષ અંકુર આય,
મિન મદ માંસ રાક્ષસ ખાય.

પશુ પક્ષી (જેઓને આપણી માણસની પેઠે જીવવા ગમે છે)
તેને ના મારો, અને જીવ હુત્યા ના લેવો, પણ પરમાત્માને યાદ
કરી સર્વ (જીવો) ઉપર કિલમાં દયા રાખો. સાધુ પુરૂષો અને દેવતા
લોકોનો ખોરાક વનસ્પતિ, ફળ, ફળાદીનોજ છે, માત્ર રાક્ષસ લોકોજ
માછલી, ઢાઝ અને માંસ ખાય છે.

(૬૮૬)

માંસ કુંકરકે ખાને હય, મનુષ્ય દેહ કયું ખાય;
રતી એક ઘટમે સંચરે, સેહેજ નર્ક લે જાય.

માંસ, કુતરા અને જંગલી જનાવરોના ખાવાને માટે છે, માણસનાં
શરીરને તે ખિન અનુકુલ છે, માટે માણસે તે શા માટે ખાવું?
કારણ એક રતીભાર પણ માંસ શરીરમાં જાય તો માણસ અવસ્થા
નર્કમાંજ જાય.

(૬૮૭)

માંસ અહારી માનવિ, પ્રત્યક્ષ રાક્ષસ જન,
તાકી સંગત મત કરો, હોય ભજનમે હાન.
જે માનવિ માંસ આહાર કરે તેને, રાક્ષસજ જાણવો, અને તેવા

માણસની સંગત કરવી નહિ, કારણકે તેથી પરમાત્માનું ભજન કરવાનાં હરકત થાય છે.

(૬૮૮)

રાધકા બારવા હિસ્સા, માંસ મુવાકેં ખાય;
કોટ જનમ સ્વાન અવતરે, પડે ચોરાસી માંય.

રાધના બારમા ભાગ જેટલું પણ થોડું, મુવેલાં જનાવરનું માંસ જે કોઈ ખાઈ, તે કરોડો જનમ કુતરા તરીકે અવતરે અને ચોરાસી ફેરામાં તે પડે.

(૬૮૯)

બડા પાપ હય હિંસા, તેહિ સમાન ન કોય;
ધર્મરાય જખ લેખા માંગે, તખ સખ નૌખત હોય.

જીવ લેવો, તેનાં જેવું મોટું પાપ એકે નથી; જ્યારે મરણ પછી જીવનો ઇનસાફ થાય છે અને ધર્મરાજ (રક્તે રાસ્ત) તેની કરણીનો હિસાબ માંગે છે ત્યારે (જીવહંત્યા) પાપની શિક્ષાનાં દુઃખની વાત તેને ખબર પડે છે.

(૬૯૦)

જીવ મત મારો બાપુરા, સખકા એકહિ પ્રાન,
જીવ હત્યા નહિ છુટતી, કરોડ ગઉ ઢ દાન.

મોટે કૃષ્ણીર કહે છે કે તું ગરીબ પ્રાણીઓને કાપી કપાવીને જીવ ના લે, બધાના જીવ એકસરખા છે; જીવ હંત્યા કરવાનું પાપ એટલું તો ખરાબ છે કે કરોડો ગાયોનું દાન આપવાથી, ચાને ગમે એવું મોટું દાન ચા ધર્મનાં કામો કરવાથી, તે પાપ ધોવાઈ શકાતું નથી.

(૬૯૧)

હયા દિલમે રાખિયે, તું કયું નિર્દય હોય;
સખહિ જીવ હય સાંધકા, કિડી કુંજર સોય.

તું બધાંપર હયા રાખ, ને ઘાટકી ના થા, કારણુ બધા જીવો
પરમાત્માનાજ પેદા કીધેલા છે, અને સર્વમાં પરમાત્માનોજ જીવ
રહેલો છે, અને સર્વને તારી માફક જીવવા ગમે છે.

(૬૯૨)

જીવ જીવ સખ એક હય, જીવકા કરો બિચાર;
બિન સાંસાકા જીવ હય, તાકા કરો અહાર.

જીવ માટે તું વિચાર કર, નાના મોટા બધા જીવો એકજ છે,
યાને (એક) ઇશ્વરનાજ તે ભાગો છે; જે જીવમાં યાને (વનસ્પતિ
ફળફળાદી) માં શ્વાસોશ્વાસ (breathing process) યાને હમ લેવાનું
કામ ચાલતું નથી, તેઓનો અહાર કર અને તે ચીજો તું ખાવામાં લે.

(૬૯૩)

હયા હયા સખ કોઇ કહે, મર્મ ન જાને કોય;
જાત જીવકી જાને નહિ, હયા કહાંસે હોય?

હયા હયા કરીને સર્વ કોઇ બોલે છે ખરા, પણ તેનો મર્મ
શું? યાને હયા શા માટે કરવી, હયા શું છે તે કોઇ સમજતા નથી,
તેમજ જીવ શું છે તેની જાત, તે ક્યાંથી આવ્યો વગેરે જ્યાંસુધી
માણુસ સમજે નહિ તો પછી તેને હયાં ક્યાંથી આવે?

(૬૯૪)

મુરઘી મુલ્લાંસે કહે, તું જખેહ કરતા હય મોહે;
સાહેબ જખ લેખા માંગે, તખ સંકટ પડસી તોહે.

મરઘીને જ્યારે જખેહ કરે છે ત્યારે તે મુલ્લાંને કહે છે કે
તું શા માટે મને મારે છે? જ્યારે પરમાત્મા તારો હિસાબ માંગશે
ત્યારે તારી પર જે સંકટ આવશે, તેનો કાંઈ વિચાર કરે છે કે નહિ.

(૬૬૫)

બલા કાટ કલમા પઢે, મુખસે કહે હલાલ ;
સાહેબ કે દરબારમે, હોગા કોન હલાલ ?

એક ગમ તું મારું ગળું કાપતો જાય, ને બીજી ગમ પર-
માત્માના નામનો કલમો પઢે યાને પરમાત્માનું નામ દઇને પુનઃ
કરે, તો એવાં જીવંતપણાં માટે, સાહેબની દરબારમાં તું જશે, ત્યાં
તારી કેવી વળે થશે ?

(૬૬૬)

સાહેબકે દરબારમે, કયું કર પાવે દાદ ;
પહેલે કામ જુરા કરે, બાદ કરે ફરીયાદ.

હુમણાં તું ગળું કાપીને બીજાને દુઃખ દે, ને પછી બ્યારે તને
તેનો બદલો દુઃખમાં આવે, ત્યારે તું પરમાત્મા પાસે ફર્યાદ કરે કે
ઓ પરમાત્મા મને બચાવ ! તો તારી દાદ કોણ સાંભળશે ?

(૬૬૭)

ગલા ગુસ્સેકા કાટ, મિયાં કેહેરકુ માર ;
પાંચો બકરી જીભા કરો, તબ પાવે દિવાર.

તારા ગુસ્સાનું ગળું કાપ, તારા હીલમાંનો કીનો કપટ મારી
નાખ, ને તારી પાંચો બકરીઓ યાને પાંચ ઇંદ્રિઓ જે પાપ કરે
છે ને કરાવે છે તેઓને કતલ કર. અને ત્યારે તું પરમાત્માનું નામ
લેશે તો પરમાત્મા તને મળશે.

(૬૬૮)

જો જકો કાટે, સો ફિર તાહે બાટે ;
કહે કચીર ના જુટે, સામા સામી સાટે.

જે કાંઈ બીજાને કાપે, અને તેની વેહેંચણી કરે, તે સામા

આથે “આપ-લે” નું સાટું કરે છે, અને હમણું તેનો લેવાનો દાવ છે, તો હવે પછી તેની આપવાની વારી આવશે.

(૬૯૬)

જલ્યા જને વશ કરી, તિને વશ ક્રિયા જહાંન;
નહિ તો અવગુણ ઉપજે, કહે સખ સંત સુખન.

જેણે પોતાની જાનને વશ કીધી, તે આખી જગતને વશ કરી શકે, પણ જે જાનને વશ નહીં કરે, અને ગમે તેવું ખાયા કરે યાને જાનના “સ્વાદ્યા”ને પોખ્યા કરે, તે માણસનાં શરીરને વ્યાધીઓ થાય, એવું સાધુપુરુષોનું કહેવું છે.

(૭૦૦)

મજખી ગુડમે ગડ ગઢ, પાંખ રહિ લપટાય;
સીસ પટક કર ઘસે, સ્વાદે દહિ ગુમાય.

માખીને ગોળ ગમે છે તેથી તે ગોળના રસપર ઘસે છે ત્યારે તેની પાંખો તેમાં લપટાઈ જાય છે ને તેમાંથી બાહર નિકળવાને માથું પટકી મરી જાય છે તોએ છુટી શકતી નથી; અને જાનના સ્વાદને લીધે પોતાનો જાન ગુમાવે છે તેમ માણસ પણ જાનના સ્વાદને લીધેજ પાપો કરે છે અને પોતાની દેહને તુકસાન કરે છે.

(૭૦૧)

આધી ઝોર સુકી લલી, સારી સુખ સંતાપ;
જો આહેગા ચોપરી, તો બહોત સહેગા બાપ.

અરધી અને સુકી (સાદું જમણું) રોટલીજ આપણે માટે ઠીક છે, કારણ કે આખું ખાવા જતાં દુઃખ આવે છે, માટે તું જો સ્વાદનાં પકવાન માગ્યા કરશે તો પછી “ઓ બાપરે” “ઓ બાપરે” એવું કર્યા કરવું પડશે.

અર્થાત—સાદો સુતરો ખોરાક લેવામાંજ શરીરની તનદરોસ્તી જળવાય છે, પણ જેઓ માત્ર જીલના શોષને ખાતર તરેહવાર ચીજો ખાય છે તેઓને શરીરનાં દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યારે તેઓને પસ્તાવો થાય છે.

(૭૦૨)

ખાટાં મિઠાં દેખકર, જીભ્યા ધર લે નીર;
તબલગ મન પાકા નહિ, કાચા નિપટ કઠીર.

ખાટું મિઠું જોઈને, મોહડામાં પાણી છુટે ત્યારે જાણવું કે,
મન હજી પાકટ થયું નથી, પણ કાચું ચાને અજ્ઞાન છે, ચાને
આપણને તનદરોસ્તીના કાયદાની ખબર નથી.

(૭૦૩)

ખાટા મીઠા ખાય કર, કરે ઇંદ્રિયોકા લોગ ;
સો કૈસે જા પહોંચે, સાહેબજી કે લોગ ?

ખાટું મિઠું ખાયા કરી, ઇંદ્રિયોનાં વિષયોનાં લોગ લોગવ્યા
કરે, તો પછી તે માણસ પરમાત્માને કેમ જઈ પુગે ? કારણ કે
માણસનું મન ઇંદ્રિયોના સ્વાદથી ચકલમ થઈ જાય છે, તેથી તેને
ખાવું પીવું એ સિવાય બીજું કશું જીવંતીમાં કરવાનું છે એવું
જ્ઞાન થતુંજ નથી.

(૭૦૪)

દેખ પરાધ ચોપરી, મત લલચાઓ જ;
લુખ્યા સુકા દુકડા, ઔર ઠંડા પાની પી.

ખાહેરની સ્વાદહાર ચીજને જોઈને, તું લલચાઈ ના જ, પણ
જો તું એવું માગતો હોય કે તારું શરીર નિરોગી રહે ને તને
સુખ મળે તો લુખું સુકું ચાને સાદું સુતરું ખા, ને પીવામાં માત્ર
નિર્મળ પાણી વાપર.

(૭૦૫)

દયા ધર્મકો મુળ હયે, પાપ મુળ અભિમાન;
કબીર, દયા ન છોડીયે, જખ લગ ઘટમે પ્રાન.

દયા એજ ધર્મનો મૂળ પાયો છે. જે ધર્મમાં દયા નથી, તે ધર્મ છેજ નહિ, અને જે માણસમાં દયા ન હોય તે માણસ ધર્મ કહેવાયજ નહિ; પાપનું મૂળ અભિમાન છે, જે એમ કહે કે હું મોટો છું અથવા જનાવરને મારીને ખાવાનો મને હક છે, તે માણસ અભિમાની છે, અને તેથીજ તે પાપો કરે છે; માટે કબીરજી કહે છે કે જો તું ખરો સુખી થવા માગતો હોય, તો જ્યાં સુધી તારાં શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી કદી પણ તું દયા છોડતો ના, યાને હંમેશા બધાપર દયા રાખ, કે જેથી પરમેશ્વરની દયા તારા પર ઉતરે.

(૭૦૬)

દયા સખહિ પર કિલ્યે, તું કયું નિર્દય હોય;
બકી બુદ્ધિ બ્રહ્મમે, સો કયું ખુની હોય?

તું બધાંપર દયા રાખ, શા માટે નિર્દય થાય છે? જેની બુદ્ધિ પરમાત્મામાં છે યાને પરમાત્માને જે કોઈ ગણતો હોય તે કદી પણ ખુની થતો નથી.

(૭૦૭)

પુન ખરા ઉપકાર હય, સખકે ઉપર ભાખ;
જીવ દયા ચિત્ત રાખીયે, બેઠ પુરાણ શાખ.

કોઈ પણ જાતનો ઉપકાર કરવો એ સારી વાત છે, પણ બધી તરેહના ઉપકાર કરતાં, જીવ દયાનો ઉપકાર સર્વથી ઉત્તમ છે, યાને મરતાંને બચાવવું અને કોઈ પણ પ્રાણીને દુઃખ દેવું દેવાડવું નહિ એનાં જેવું એકે પુન્ય બીજું નથી જે માટે, વેદ પુરાણ (બધાં ધર્મશાસ્ત્રો) સાહેલી પુરે છે, યાને બધા ધર્મો શિખવે છે કે જીવો પર દયા રાખવી.

અહંકાર વિષે.

(૭૦૮)

ક્રિયા કરાયા સખ ગયા, જખ આયા અહંકાર;
કોટ કરમ લાગેં રહેં, એક અહંકારકી લાર.

બ્યારે માણસને અહંકાર આવે છે, યાને પોતે ઘણા મોટા છે એવો “હુંપણાનો” ભાસ વધી જાય છે, ત્યારે તેનું કીધેલું કાર-વેલું બધું ધુલ મળી જાય છે, કારણ અહંકાર એવો ખુરો છે, કે તેનાથી માણસ કુરોડો પાપો કરે છે, અને પાપથી તેનો નાશ થાય છે.

(૭૦૯)

અહન્ટા ન આનિયે, જો હરિ સિંહાસન દે;
જો દિલ રાખે દિનતા, સાંધ અપના કર લે;

તેથી કુખીર કહે છે કે, અગર પરમાત્મા રાજગાદી આપી તને રાજા બનાવે તોપણ તું કદી મનમાં મગરૂર થતો ના, પણ જો તું નમનતાઈ રાખશે તો પરમાત્મા પણ તારો થઈ જશે, યાને પરમાત્મા તને પોતાનો કરી લેશે.

(૭૧૦)

લધુતાઈમે પ્રભુતાઈ હય, પ્રભુતાઈસે પ્રભુ દૂર;
કિડી હો મિસરી ચુગે, હાથી સિર ડારે ધૂર.

નમનતાઈમાંજ મોટાઈ સમાયલી છે, બ્યારે મોટાઈ દેખાડયાથી યાને “હું મોટો છું” એવો ગર્વ રાખ્યાથી, માણસ પરમાત્માથી દુર થતો જાય છે. દાખલા તરીકે, કિડી જમીનપર હોવાથી તે ખાંડને

ઉંચકી શકે છે, બ્યારે હાથી ઉંચો હોવાથી પોતાને માથે, ખાંડને બહલે, ધુળજ નાંખ્યા કરે છે.

(૭૧૧)

બડિ બિપત બડાઇ હય, નાના કરમસે દૂર;
તારે સખ ન્યારે રહે, ગ્રહે ચંદ્ર ઐર સૂર.

વડાઇ ક્યાંથી, માણસને ઘણું વેઠવું પડે છે, પણ નાના માણસને યાને જે પોતા માટે વડાઇ રાખતો કે માંગતો નથી, તે ઘણી જાતનાં પાપો કરવામાંથી બચી જાય છે, તેથી તેને ઘણું આશ્ચર્ય દુઃખ હોય છે. જેમ ગ્રહણ સુર્ય અને ચંદ્રમા જે મોટા છે તેઓ ઉપરજ આવે છે, પણ તારા જે નાના છે તેઓને ગ્રહણની કશી અસર થતી નથી, તેમ મોટા થવામાં ઘણું દુઃખ સમાયલાં હોય છે.

(૭૧૨)

કુખીર! ગર્વ ન કિલ્યે, રંક ન હસિયે કોય;
અજહુ નાવ સાગરમે હય, ના જાતુ કયા હોય.

ઓ કુખીર! તું અહંકાર જરાએ કરતો ના, અને તારાથી જે ગરીબ દેખાય તેને હસી કાઢતો ના, કારણકે તારી હોડી પણ હજી સમુદ્રમાંજ છે, અને કિનારે ગઈ નથી; ત્યાં તું સહિસલામત પહોંચશે કે નહિ તે તું જાણતો નથી. અર્થાત આજે તું મોટો દેખાય છે, પણ કાલે તું કેવો રહેશે તે કાંઈ તને ખબર છે?

(૭૧૩)

ઉંચા પાની ના ટિકે, નિચેહિ ઠહેરાય;
નિચા હોય સો ભર પિયે, ઉંચા પ્યાસા જાય.

ઉંચી જગ્યા પર પાણી રહી શકતું નથી, નિચે આવે છે ત્યારેજ તે ઠરીને રહી શકે છે; અને માણસ વાંકો વળે ત્યારેજ તે પાણી પી શકે છે, ઉભો રહેનાર તે પી શકતો નથી, પણ તરસો રહે છે

તેમ, જે કોઈ ગર્વ કરે છે તે નિચોળ પડે છે, અને નમનતાઈ રાખે છે, તે સુખી થાય છે.

(૭૧૪)

ઉંચ્ચ કુલ જનમે કહ્યું, દેહિ ધરે અમરચૂલ;
પાર બ્રહ્મકો ના ચહે, બાંસ બિહોના ફૂલ.

તાડું શરીર હંમેશ ટકનાડું નથી, ત્યારે તું શા માટે વડાઈ લે છે કે “હું ઉંચા કુળમાં જન્મ્યો છું” એમ તો વાંસ પણ ઉંચો તાર જેવો વધી જાય છે, પણ તેને વાંસને કાંઈ પુલ હોતાં નથી, કે તેને પરમાત્માના પગ આગળ ચઢાવવામાં આવે, તેમ પોતાનાં કુળની અમરથી વડાઈ લેવાથી કાંઈ ઉંચું થવાતું નથી.

(૭૧૫)

ઉંચા કુલ કડા કિણ્ણે, જો કરણી ઉંચ ન હોય ?
કનક કલેશમે મન ભરા, સંતો નિંદિયા સોય .

જો તારી કચ્છી ઉંચી (નેક) ન હોય તો તારા એવાં (અમરચૂલ) ઉંચાં કુળને શું કરે ? તું ગમે એવા ઉંચાં ખાનદાનનો છોકરો હોય, પણ જો તાડું મન પૈસા મેળવવાના કાવાદાવા કરવામાં રોકાયા કરે અને તેમ કરતાં, તું બીજા નેક માણસોનું દિલ દુઃખવે તો તાડું એવું ઉંચું કુળ શા બપનું ?

(૭૧૬)

ઉંચા દેખ ન રાચિયે, ઉંચા પેડ અબ્બુર;
પંખી ન બેઠે છાંયડે, ફૂલ લાગેા પન દુર.

એવાં માત્ર નામનાં ઉંચાં કુળ જોઈને રાજી થવું હોય તો, અબ્બુરનું ઝાડ પણ ઉંચું છે, પણ તેની ઉપર કોઈ પંખી બેસી શકતું નથી, અને તેનું ફળ ઘણું દુર હોવાથી તે કોઈના હાથમાં આવતું નથી, તેથી કૃષ્ણીર કહે છે કે એવી બાહરથી ઉંચ દેખાતી હાલત માટે મનમાં મધન ના થયા કર.

(૭૧૭)

ઉંચે કુલકે કારને, બાંશ બડયો અહંકાર;
રામ લજન હિરદં નહિ, બલ્યો સખ પરિવાર.

“હું ઉંચા કુળનો છું” એમ વાંસને પણ ઘણો અહંકાર થાય છે; પણ એ વાંસને માટે કહે છે કે તેમાં અગ્નિ તત્વ વધારે છે, તેથી ઘણીક વખતે વાંસે વાંસ ઘસાવાથી અગ્નિ પ્રગટ થઈ આખા જંગલના જંગલ બાળી નાંખે છે, અને પોતે પણ સાથે બળી મરે છે જેથી “પોતાનાં કુટુંબ પરિવાર બાળ્યાં” એવું તેને માટે કહેવાય છે, એવીજ રીતે જે માણસ પોતાનાં ઉંચા કુળ માટે અભિમાન દેખાડ્યા કરે પણ કરણી ઉંચી ન કરે તે પોતે દુખી થઈને આખાં કુટુંબને પાયમાલ કરે છે.

(૭૧૮)

કળીર! તહાં ન બધયે, જહાં કુલકો હેત;
સાધુપનો બને નહિ, નામ બાપકો લેત.

ઓ કળીર! જે માણસ પોતાનાં કુળ માટે ખાલી વડાઈ માર્યા કરે અને વારંવાર પોતાના બાપનું નામ લઈને પોતાની મોટાઈ દેખાડ્યા કરે કે “હું ફલાણા ખાનદાનનો છોકરો છું,” પણ જે પોતાની કરણી નેક કરતો નથી, તે માણસ પાસે તું જતો ના.

(૭૧૯)

બડે બડાઈ ન કરે, બડા ન બોલે બોલ;
હિરા મુખસે ના કહે, લાખ હમારા મોલ.

હિરો અમૂલ્ય હોવા છતાં, પોતાની કીંમત લાખ રૂપિયા છે એવું મોહોડેથી કહેતો નથી તેમ, જેઓ (જ્ઞાની) પુરૂષો છે તેઓ પોતાની મોટાઈની ડીંગ મોહોડેથી કઢી મારતા નથી અને પોતા માટે જરાએ અભિમાન ધરાવતા નથી.

(૭૨૦)

ના મુજ છાઇ ન છાપરી, ના મુજ ઘર ન ગામ;
જે કોઇ પુછે કોન હય ? ના મુજ જાત ન ઠામ.

કબીર કહે છે કે:—મારી તો નાની ઝુપડી પણ નથી અને ઘરે નથી અને નથી માફ પોતાનું ગામ; મને કોઇ પુછે કે “તું કોણ છે?” તો મારો જવાબ એ કે, મારી તો જાત પણ નથી ને માફ કંઈ સરખાર પણ નથી, પણ હું તો પરમાત્માનો બંદો છું. સારાંશ કે દુન્યામાં કોઈ પણ ચીજ આપણી છેજ નહિ, ત્યારે અમસ્થી વડાઈ શા માટે કરવી ?

(૭૨૧)

મેરા મુજમે કછુ નહિ, જે કછુ હોય સો તેરા;
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા ?

માફ (જેવું) તો કાંઈ છેજ નહિ, જે પણ છે તે તારું (પરમાત્માનું) છે, અને તે બધું તેને હવાલે કરવાનું, એટલે બાકી રહ્યું શું કે તે આપણું કહેવાય ?

(૭૨૨)

છોડે જખ અભિમાનકો, સુખી ભયા સખ જીવ;
ભાવે કોઇ કછુ કહે, મેરે હૃદય નિજ પિવ.

પેછું તો માફ છે, આ ચીજનો ધણી હું છું એવું એવું (હર તરેહનું) અભિમાન જ્યારે છોડે, ત્યારેજ તે જીવ ખરો સુખી થાય છે, અને એવી રીતે જે કોઈ નમ્ર થાય છે, તેના હૈયામાં પરમાત્મા વાસો કરે છે, પણ નમ્ર થવાથી, કબીર કહે છે કે જે કોઈ તારી મશકેરી કરે તો તારે તેની ચિંતા કરવી નહિ, કારણ આપણું હૈયામાં ઇશ્વર હોય તો પછી આપણે બીજા કોઈની શી પરવાહ છે ?

(૭૨૩)

તિમ્બર ગયા રવિ દેખતે, કુબુદ્ધિ ગધ ગુરૂ જ્ઞાન;
સુબુદ્ધિ ગધ કછુ લોભસે, ભક્તિ ગધ અભિમાન.

સુર્ય ઉગવાથી જેમ અંધારૂં જતું રહે છે તેમ ગુરૂનાં આપેલાં જ્ઞાનથી માણસની દુષ્ટ મતિ દુર થાય છે; લોભથી જેમ માણસની સદ્ બુદ્ધિ નાશ પામે છે તેમ અભિમાન કરવાથી પરમાત્મા તરફની ભક્તિ જતી રહે છે, યાને જ્યાં પોતાનો જ વિચાર રહે એટલે કે “મને સુખ મળે, મને સારૂં થાય, હું મોટો થાઉં,” એ પ્રકારના હુંપણાના ખ્યાલો મનમાં રહે ત્યાં પરમાત્માનો વિચાર કેમ સમાય ?

(૭૨૪)

આપે સખહિ જાય, ક્રિયા કરાયા સોય;
આપા તજે હરિકો ભજે, લાખનમે બિરલા કોય.

“હું હું” કુર્યાથી યાને અભિમાન દેખાડયા ક્રીધાથી માણસનાં ક્રીધેલાં કારવેલાં (સારાં કામો) બધાં ફાકટમાં જાય છે, પણ કપીર કહે છે કે એવો પોતાનો વિચાર છોડવાવાળો, અને માત્ર પરમાત્માને જ ભજવાવાળો માણસ, તો લાખમાં એકાદજ કોઇ વિરલો હોય છે.

(૭૨૫)

ભરમ ગયા તખ જાનિયે, અચરજ લાગે ન કોય;
એ લિલા હય રામકી, નિરખો આપા ખોય.

માણસના વેહુમે અને (ખોટા) બ્રમે ત્યારે જ ગયલા કહેવાય કે જ્યારે તેને કોઇપણ વાતની અજાણી લાગે નહિ, પણ એ ત્યારે થઇ શકે કે જ્યારે માણસ પોતાનું હુંપણું છોડે, અને ત્યારે જ તે જોઇ શકે, કે આ બધું (જગત) જે છે તે પરમાત્માની જ લીલા છે, યાને બધાંમાં પરમાત્મા જ સમાયલા છે.

વાદવિવાદ વિષે.

(૭૨૬)

વાદવિવાદ નહિ કર, કર નિત એક બિચાર;

રામ સમર ચિત લાયકે, સખ કરનિમેં સાર.

વાદવિવાદ ચાને તકરાર કરવાનું તું સુકી દે, ને હુર વખતે
એવો વિચાર કર્યા કર, કે એ પરમાત્મા, મારું ધ્યાન તારી ઉપરજ
રાખું, તારી સેવા કરતો રહું અને સત્યના માર્ગે ચાલ્યા કરું, કારણ
કે નેક કરણીમાંજ બધો સાર છે.

(૭૨૭)

બોલત હિ બિષ વાદ હય, પુછત હિ હય વાદ;

ઐસે મનમે સમજ કર, ચુપ રહે સો સાધ.

અમરચું બોલવાથી એહરી તકરાર થઈ પડે છે, ને પુછતાં પુછ-
તાંપણ તકરાર ઉભી થાય છે એ વાત, જેઓ મનમાં સમજે છે
તેઓ મુગાંજ બેસી રહે છે, અને કદીપણ તકરાર કરતા નથી, અને
તેઓજ સાધુપુરૂષો કહેવાય છે.

(૭૨૮)

વાદ કરે સો જાનિયે, નિવરેકા વોહ કામ;

સંત કુરસહ કહાં પાવે, સુમરન કરતાં રામ?

ફાકટની તકરારો કરવી, એ કામ નવરા માણસનું છે; સાધુ-
પુરૂષોને પરમાત્માનું સ્મરણ કરતાં, વખતજ કયાં મળે છે કે તેઓ
તકરાર કરવા બેસે ?

(૭૨૯)

કહેતે કેા કહે જાને દે, ગુરૂકી શિખ તું લેય;
સાકુંથ એક સ્વાંનકેા, ફેર જવાખ ન દેય.

ગુરૂની શિખામણુ એવી છે કે, તારી સાથે કોઇ તકરાર કરવા
એસે, અથવા તને ગાળ પણુ દિયે, તેને તેમ કરવા દે, પણ કોઇક
અજ્ઞાની કુતરાની મિસાલ આંગપર તકરાર કરવા આવે તેની સાથે
તું સામાસામી તકરાર કરવા એસતો નહિ.

(૭૩૦)

આવત ગારી એક હુય, ઉલટ હોય અનેક;
કહે કળીર ના ઉલટીયે, વાહિ એકકી એક.

તને તે એક ગાળ આપે, અને તું પાઝી વળતી ગાળ તેને
દિયે, તે તેમાં વાત વધી જાય, માટે તું પાછો ઉત્તર આપતોજ ના,
જેથી ગાળ તેનેજ લાગશે.

(૭૩૧)

ગારીહિંસે ઉપજે, કલેશ કષ્ટ ઔર મિચ;
હારી ચલે સો સાધવાં, લાગિ મરેં સો નિચ.

ગાળાગાળી કરવાથી કણુયો કંકાશ વધે છે અને માણસને દુઃખ
અને દલગીરી ઉપજે છે, માટે જે કોઇ ગાળાગાળી કરવાથી હારી
જાય યાને નહિ કરે તે માણસ સાધુપુરૂષ કહેવાય, અને તેને દુઃખ
આવતું નથી, પણ જે કોઇ જરા જરામાં ઉતરી પડે, તે માણસ
હલકો કહેવાય અને તેને દુઃખ આવ્યા કરવાનું.

(૭૩૨)

ગારી મોટા જ્ઞાન હુય, જે રંચક ઉરમેં જરેં;
કોટી સવારે કામ, ખેરી ઉલટા પાંચ પરેં.

ગાળ ગળોય યાને ખોટી તકરારો કરવી એમાં કેટલો ગેરલાભ

છે એ વિષે જેને જ્ઞાન થયું છે, તે માણસ એવી રીતે કામ ચલાવે છે કે તેનાં (કરોડો) કામો સફળ થાય છે, અને તેના વેરી સામે તેને પગે પડતો આવે છે.

(૭૩૩)

બહેતેકો બહે જાને દે, મત પકડવો ઠોર;
સમજાયા સમજે નહિ, દે ધક્કા દો ઓર.

જે માણસ હઠીલો હોય અને અમુક (ખોટો) રસ્તે જવા કરતો હોય, તેને ફેરવવાની કોશિશ કરતો ના, કારણકે જેમ તેને સમજાવ સમજાવ કરીશું તેમ તેમ તે ઉલટો વધુ આડો ફાટશે, માટે તેને તેના રસ્તે જવા દે.

(૭૩૪)

બહેતેકો મત બહેન દે, ગ્રહી પકડવો ઠોર;
કહ્યો સુનિયો માને નહિ, શબ્દ કહ્યો દો ઓર.

જે કોઈ આડે માર્ગે જતો હોય તેને ફેરવવાની કોશિશ કરજે અને એકવારનું આપણું કહેલું નહિ માન્યું તો ખીજવાર તેને (ખીજી રીતે) સમજાવવાની કોશિશ કરવી.

(૭૩૫)

અતી હઠં મત કરે, હઠં બાત ન હોય;
જયું જયું લીંજે કામરી, ત્યું ત્યું ભારી હોય.

કોઈ સાથે પણ ઘણી હઠ કરવી નહિ, કારણકે તકરાર કરવામાં કાંઈ ફાયદો થતો નથી; ધાબળી (ગરમ કપડાં) જેમ જેમ પાણીમાં લીંબાય તેમ તેમ, તે વધુ ભારી થતી જાય છે તેમ, હકિલા માણસ જોડે તકરાર કરવાથી તેની હઠ વધતી જાય છે, અને તે વધુ તકરાર કરે છે.

(૭૩૬)

સખસે હિલીયે, સખસે મિલ્યે, સખકા લિજ્યે નામ;
હાલ! હાલ! સખસે કહિયે, બસીયે અપને કામ.

બધા સાથે હુળી મળીને રહેવું, બધાનું નામ માન સાથે લેવું અને બધાને “હાલ હાલ” કહેવું, પણ આપણને જેમ ઠીક લાગે તેમ ચાલવું—અર્થાત, કોઈ સાથે પણ તરછોડ કે તકરાર કરવી નહીં, પણ સર્વની સાથે મિઠાસથી અને નરમાશથી વર્તવું, તેઓનું બોલેલું આપણને પસંદ ન પડે તોપણ તેમને સામા સખુનો કહેવા નહિ, પણ “તમારું મત તમોને મુબારક” એમ કહી મિઠાસથી જવાબ આપવો, અને આપણને જે વાજબી લાગે તેમ કરવું, પણ તેને ખોટા પાડવાનો યત્ન ન કરવો.

(૭૩૭)

અતિ ભલા નહિ બોલનાં, અતિ ભલા નહિ ચૂપ;
અતિ ભલા નહિ બરસનાં, અતિ ભલા નહિ ધૂપ.

જેમ, ઘણા વરસાદ પડે તે સાડું નથી, અને ઘણા તડકા પડે તે પણ સાડું નથી તેમ, ઘણું ઘણું, બોલવું યાને મોહોડાંનો પટપટારો કર્યા કરવો તેપણ સારો નથી, તેમજ વળી તદ્દન ચુપકીલી રાખવી યાને જ્યાં બોલવા ઘટતું હોય ત્યાં નહિ બોલવું એપણ સાડું નથી.

(૭૩૮)

વાહવિવાહ મત કર, કર નિત અપના કામ;
ગુરૂ અરણે ચિત લાયકે, ભજ લે કેવળ રામ.

કબીર કહે છે કે તકરાર કરવાનું છોડી દઈ તારું પોતાનું ખરૂં કામ જે છે નિત્ય કરતો રહે અને તારૂં ધ્યાન ગુરૂનાં ચરણ આગળ ધરી, પરમાત્માને યાદ કર્યા કર, યાને તેની ભક્તિમાં રોકાયેલો રહે.

(૭૩૯)

ઝગરા નિત્ય બરામયે, ઝગરા ખૂરી બલાય;
 દુઃખ ઉપજે ચિંતા કહે, ઝગરામે ઘર બાય.

તું હંમેશાં કલયો દુર કરજે, કારણકે ઝગરા એ મોટી બળા
 છે, તેથી માણસને દુઃખ ઉપજી ચિંતા વધે છે, અને છેવટે તેનું ઘર
 પણ નાશ પામે છે, યાને તેની માલ મીલકત વગેરે નાશ થાય છે,
 એટલુંજ નહિ પણ પોતે પણ જીવથી બાય છે.

નિંદા-કપટ વિષે.

(૭૪૦)

કપટી મિત્ર ન કીજીયે, પેટ પેઠં યુધ લેત;
આગે રહ્યા દીખાયકે, પિછે ધક્કા દેત.

કપટી માણસ હોય તેની દોસ્તી કરતો ના, કારણકે તે તારાં પેટમાં ભરાઈને તારો બધો ભરમ લેશે, અને તારાં મોઢોડાં ઉપર મિઠો થઈ તારી પીઠ પછવાડે નિંદા કરી તને નુકસાન કરશે.

(૭૪૧)

કપટીકે મન કપટ બસે, સાધુકે મન રામ;
ગંડુ લોક તો ભગ ચલે, સુરાકે સંભ્રામ.

કપટી પુરૂષોનાં મનમાં હુમ્મેશાં વેર ભાવજ હોય છે, બ્યારે સાધુ યાને નેક પુરૂષનાં મનમાં પરમાત્માનીજ વાતો ચાલ્યા કરે છે; એવા નેક પુરૂષની સામે હિચકારા કપટી માણસો ઉભાં રહી શક્તાં નથી, પણ ત્યાંથી તેઓ નાસતા ફરે છે.

(૭૪૨)

નિંદા હમારી જો કરે, મિત્ર હમારા સોય;
બિન સાથુ બિન પાનીસે, મેલ હમારા ધોય;

કળીર કહે છે કે જે મારી નિંદા કરે તેને હું મારો મિત્રજ લેખું છું, કારણકે તે વગર સાથુ અને વગર પાણીએ મારો મેલ ધુવે છે યાને મારાં પાપોનો ધોનારો છે.

(૭૪૩)

કામી તિરે કોધી તિરે, લોલીકી ગત હોય;
સલીલ લગત સંસારમે, તિરા શકે ન કોય.

કામી યાને સ્ત્રિનાં છંડમાં પડેલો પુરૂષ, કોધી યાને ગુસ્સાવાળો અને લોલી માણસ, એ અવગુણો ધરાવનાર પુરૂષો કોઈક વાર તરી જશે. પણ જે કોઈ નિંદાખોર પુરૂષ હોય તે આ સંસારમાંથી તરી શકતો નથી યાને કદી પણ સુખ પામતો નથી. કબીરનું કહેવું એમ છે કે નિંદા સર્વથી જખુન પાપ છે.

(૭૪૪)

કાહુકો ન નિંદીયે, સખકો કહિયે સંત;
કરની અપનીસાં તિરે, મિલ ભજીએ લગવંત.

કોઈની પણ નિંદા કરવી નહિં. સર્વની ખુબી પિછાણી તેઓ સારા છે એમ કહેતો રહે, કારણ સર્વ પોતાની કરણી-થોજ તરશે, માટે તું સર્વની સાથે હુળી મળીને રહે અને પરમાત્માનું ભજન કર્યા કર.

(૭૪૫)

આપનકો ન સહરાઈએ, ઓર ન નિંદીયે કોય;
અજહુ લાંબા કાલ હયે, ના જનું કયા હોય.

તું તારી પોતાની સહરાઈ કરવાનું છોડી દે, અને બીજાઓની નિંદા ના કર; કારણકે હજી તો ઘણો લાંબો વખત લેવો છે, અને કાલે શું થશે તે આપણે જાણતા નથી.

અર્થાત્:-‘અમુક તો આવે છે, પેલો તો આમ કહે છે,’ એમ બીજાઓની નિંદા કરી, પોતે કેવોક સારો હોય તેમ પોતાની સહરાઈ કરવી, યા બીજાની ખોટ ખાંપણ કાઢ્યા કરી, પોતાના અવગુણો ભુલી જવા એ પણ નિંદાજ છે. એથી કબીર કહે છે કે તું કોઈપણ વિષે ખુરૂં બોલવાનું મુકી દે.

(૭૪૬)

કંચનકો તજવો સેહેલ, સેહેલ હય ત્રીયાકો નેહ;

નિંદા બોલ ત્યાગવો, બરો કઠીણ હય ચેહ.

સોનાનો લોભ લાગો હોય તે છોડવાનું કામ સેહેલું છે, સીનો નાહ લાગો હોય તે પણ છોડવું સહેલ છે, પણ નિંદા કરવાની ટેવ પડી હોય તે છોડવી બહુ મુશ્કેલ છે, યાને એ નિંદા ચીજ સર્વથી ખુરી છે.

(૭૪૭)

અંતર કતરની જીભ્યા રસ, નૈનાં ઉપના નેહ;

તાકી સંગત રામજી, સ્વપનેહિ મત દેય.

બાહરથી મોહોડાંનો મિઠાશ અને આંખોના ખોટા ચમકારા કરી, હું મિત્ર છું એવું દેખાડે, પણ જેનાં ભિત્તરમાં (કપટની) કાતર રહેલી હોય, તેવા પુરૂષની સંગત, એ પરમાત્મા, તું મને સ્વપ્નામાં પણ ના આપતો.

(૭૪૮)

હિરદે કતરની જીભ્યા રસ, મુખ બોલનકા રંગ;

આગે ભલા પિછે ખુરા, તાકો તજીયે સંગ.

જેનાં હૈયામાં (કપટની) કાતર હોય, પણ બાહરથી યાને મોહોડાંએ મિઠું મિઠું બોલે, યાને જે મોહોડાં પર આપણી તારીફ કરી પીઠ પછવાડે ખુરું બોલે, તેવા માણસની સંગત છોડી દેવી અને તેની દોસ્તી કરવી નહિ.

(૭૪૯)

જાન બુજી સાચકુ, કરે જુઠો કોઇ નેહ;

ઉસકી સંગત રામજી, મોહે કજી ન દેય.

જાણી બેઠને, સારાં માણસની સાથે, જે કોઇ જુઠી દોસ્તી કરે, અથવા જાણી બુજીને જે કોઇ સાચાનું જુઠું કરે, તેવા માણસની દોસ્તી પરમાત્મા કોઇને નહિં દેખાવે.

(૭૫૦)

જુઠાકો જુઠા મિલે, અધિકા બઢે રનેહ;
જુઠેકો સાચા મિલે, તબહિ ઘટે નેહ.

ગપીદાસને ગપીદાસ મળે ત્યારેજ તેઓની દોસ્તી વધુ ધારી થતી જાય છે, કપટી, અને નિંદાખોરને તેવા નિંદાખાજ માણસો ગમે છે; પણ જ્યારે એક જુઠો ને બીજો માણસ સાચો હોય છે ત્યારે ત્યાં ફાટકુટ થાય છે, યાને તેઓ મિત્ર તરીકે રહી શકતા નથી.

(૭૫૧)

કપટી કદી ન ઓધરે, સો સાધનકો સંગ;
મુંજ પખાલે ગંગમે, જ્યું લિજે ત્યું તંગ.

કપટી માણસ, ગમે એવા સારા માણસ સાથે બેસે, પણ તેનામાં કપટ ભરેલું હોવાથી, કદી પણ તે સુધરવાનો નથી, કારણ ગરમ ધાબળીને જેમ જેમ પાણીમાં ભીજવ્યે તેમ તેમ તે ભારી ને ભારી થાય છે તેમ, જે કોઈનાં હૈયામાં કપટ હોય છે તે માણસ, બીજાં સારાં માણસોની ભલાઈ જોઈને, વધુ કપટી બને છે.

(૭૫૨)

કુબીર! યહાં તો રામ હય, નંદવેકો કહુ નાહિ;
કિસ બીધ ગોવિંદ સેવિયે, રામ બસે સખ માંહિ.

ઓ કુબીર! હયાં તો પરમાત્મા છે, અને નિંદા કરવાનું કાંઈ છેજ નહિ; સર્વની અંદર પરમાત્મા રહેલો છે માટે કોઈ પણ રીતે પરમાત્માની ખુબી ગાયા કરે.

નારી વિષે.

(૭૫૩)

નારી દિસા ન દખીયે, દખ ન કિજે દાર;
દખતેહિ બિખ ચઢે, મન ખ્યાયે કહૂ ઓર.

મારું (કખીરનું) કહેવું એ છે કે, જે તરફ સ્ત્રી હોય તે તરફ તારી નજર ફેરવતો નાં, અને તેને જોઈને (અથવા જોવા માટે) દોડા-દોડી કરતો ના, કારણકે, સ્ત્રીને જોવાથી મરહને જેર ચઢે છે, અને તેનાં મનમાં કાંઈક તરેહવાર (ધુરા) વિચારો આવે છે.

(૭૫૪)

નારી કાલી ઉજલી, નેક વિમાસી જાય;
સખહિ ડારે ફંદમે, નિંચ લિયે સખ કોય.

સ્ત્રી કાળી હોય યા ઉજલી હોય, પણ જો તું સારી રીતે યાને ઉડાણથી વિચાર કરી જોશે તો, તને માલમ પડશે કે, કાળી યા ગોરી બધી, એકજ સરખી રીતે, મરહને ફાંદામાં ઉતારે છે, ને તેનું સર્વસ્વ નિચવી લે છે.

(૭૫૫)

નારી સેતી નહ, યુદ્ધિ વિવેક સખ હરે;
કાય ગુમાવે દેહ, કારજ કોઇ ના સરે.

મરહની નજર, યુદ્ધિ અને મર્યાદા સર્વ કોઈ સ્ત્રી હરી લિયે છે, તેથી કખીર કહે છે કે તું તેનાં (સ્ત્રીનાં) લપટમાં પડી તારી દેહ કાં ગુમાવે છે, કારણકે તેથી તારું કાંઈપણ સફળ થવાનું નથી.

(૭૫૬)

નારી ગુમાવે તિન સુખ, જો નર પાસ હોય;
લક્ષિત મુક્તિ નિજ જ્ઞાનમેં, પેઠ શકે ન કોય.

મરહની પાસે સ્ત્રી રહેવાથી, મરહનાં ત્રણ (ખરાં) સુખો જતાં રહે છે; જે કોઈ સ્ત્રીની પાસેજ રહ્યા કરે છે તેનાથી પરમાત્માની લક્ષિત થઈ શકતી નથી, અને મુક્તિ મળવાનો જે ખરો જ્ઞાન-માર્ગ છે તેમાં, તેનાથી દાખલ થઈ શકાતું નથી.

(૭૫૭)

વિષય પ્યારી પ્રિતડી, જખ હુરિ અંતર નાહિ;
જખ હુરિ અંતરમે ખસેં, તખ વિષયસે પ્રીત નાહિ.

જ્યારે માણસનાં દિલમાં પરમાત્મા હોતો નથી ત્યારે તેનું મન ઇંદ્રિયોનાં લોગ લોગવવા પર થયા કરે છે, પણ જ્યારે દિલમાં પરમાત્મા વસતો થયો, કે તે માણસનું મન પછી (ઇંદ્રિયોના) વિષયો ઉપર લાગતું નથી.

(૭૫૮)

કૃષ્ણીર ! પર નારી ઝેરી છુરી, મત કોઈ લાવો અંગ;
રાવનકે દસ શીર ગયે, પર નારીકે સંગ.

ઓ કૃષ્ણીર ! પારકી સ્ત્રી તે એક છરીજ છે, માટે તેને તું તારાં અંગ સાથે લગાડતો ના, કારણકે રાવન જેવાનાં દશે માથાં પારકી સ્ત્રીને માટે કપાઈ ગયાં તો તારી શી બિશ્વાદ કે તું બચી જાય ?

(૭૫૯)

પરનારી પ્રત્યક્ષ છુરી, બાણે બિરહા કોય;
નાહિન પેટમેં મારીયે, ગર સોનેકી હોય.
પારકી સ્ત્રી એક દેખાઈતી છરીજ છે, એવું જે કોઈ વીરહો

પુરૂષ છે તે સમજે છે, તે છરી સોનાની હોય તોપણ કદી તે પોતાનાં પેટમાં મારતો નથી, કારણ કે છરી મારી તો પેટ કપાઈજ નાય.

(૭૬૦)

પરનારી રાતા ફિરેં, ચોરી બંદ તો ખાય;
દિવસ ચાર સરસો ફિરેં, અંત સમૂલો નાય.

જે કોઈ પરત્નીના નાદમાં પડે છે, તેને ચોરી છુપઈથી રહેવું પડે છે, અને કહાય ચાર દિવસ તે અઘટિત મનહુ લોગવે છે, પણ અંતે તેનો સમૂળો નાશ થાય છે.

(૭૬૧)

પર નારીકો રાત્રનો, જૈસી લસનકી ખાન;
ખુને પેંઠી ખાઈયે, પ્રગટ હોય નિહાંન.

પર સ્ત્રીનાં નાદમાં પડવું ને લસન ખાવી બરાબર છે, કારણ ગમે તે ખુણામાં જૈસીને ખાવા છતાં લસનનો વાસ છુપો રહેતો નથી, પણ પ્રગટજ થઈ આવે છે તેમ, પરત્નીનાં વિષયમાં જે પુરૂષ પડ્યો હોય તે ગમે એવો છુપઈને રહે તે છતાં પરખાઈ આવે છે.

(૭૬૨)

એક કનક અરૂ કામીની, બિખ્યા ફળકો પાય;
દખતહિ બિખ ચઢે, ખાથે સો મર નાય.

પૈસો અને સ્ત્રી, એ બે વિષયોની પુઠે જે નાય છે તે, એકરી ફળજ મેળવે છે, કારણ કે તે ફળોને જોતાંજ માણસને એકર ચઢે છે અને તે ખાધાથી માણસ મરણ પામે છે યાને તેનો નાશ થાય છે.

(૭૬૩)

નારી મહન તલાવડી, ભવસાગરકી પાલ;
નરે મછા કે કારને, જીવત માંડી જાલ.

નારી (જાતી) તે પ્યારની તલાવડી છે કે જે આ ભવસાગરની પાળ કહેવાય છે, અને તે ઉપર ઉભી રહીને, નર માછલાં માટે જાળ નાખી તેઓને જીવતાં પકડી લે છે.

અર્થાત—શ્રી તરફ જે ખેંચાયા કરે છે તે માણસ આ દુનિયાની માયામાં ફસી પડે છે, જેમાંથી બાહર નિકળવું બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

(૭૬૪)

કામી અમૃત ન ભાવહિ, બિચ્યા લિની શોધ,
જનમ ગમાયો બાધમે, ભાવે ત્યું પરમાધ.

જેને ઇદ્રિઓના વિષયો ઉપરજ મન થયા કરે છે તેને ખરૂં અમૃત ગમતું નથી, પણ તે તો તરેહવાર વિષયોનેજ શોધતો ફરે છે, અને ગમે તેમ કરી, તેઓને ભોગવ ભોગવ કરવાજ માંગે છે, અને એમ કરી પોતાનો જન્મ તેમાંજ ખરબાદ કરે છે.

(૭૬૫)

કામી લજ્યા ન કરે, મન માને ચું લાડ;
નિંદ ન માગે સાઠરો, ભૂખ ન માગે સ્વાદ.

જેને ઉંઘ આવતી હોય તેને, તકીયાની ગરજ હોતી નથી, અને જેને ભૂખ લાગી હોય તે ભોજનનો સ્વાદ જોતો નથી તેમ, જે કોઈ સ્ત્રીના છંડમાં પડ્યો હોય તે પુરૂષ, મર્યાદાની કાંઈ દરકાર કરતો નથી, પણ મન ભાવે તેમ લાડ કર્યો જાય છે યાને ગમે તેમ લાજ વિનાનો રહે છે.

(૭૬૬)

કામ જહાં તહાં રામ નહિ, રામ તહાં નહિ કામ;

દાનો એક જ કયું રહે, કામ રામ એક કામ.

જેનાં મનમાં સ્ત્રીનો (ઈંદ્રિયોનાં લોગ લોગવવાનો) જ ખ્યાલ રહેતો હોય, ત્યાં પરમાત્માનો વાસો હોતો નથી, કારણકે જેમ એક જગ્યામાં બે ચીજ એકી વેળા રહી શકતી નથી તેમ કામ અને રામ (વિષયવાસના અને પરમાત્મા) સાથે રહી શકે નહિ. કારણકે બન્ને પરસ્પર વિરુદ્ધ છે, જ્યારે, એક (કામ) જાય, ત્યારે બીજું (પરમાત્મા) ત્યાં આવી શકે.

(૭૬૭)

લક્ષિત બિગાડી કામિયાં, ઈંદ્રિ કેરે સ્વાદ;

જનમ ગમાયા ખાધમે, હિરા ખોયા હાથ.

ઈંદ્રિયોની મોજ મજાહમાં પડવાથી, પરમાત્મા તરફની માણસની લક્ષિત જતી રહે છે, તેથી તે પોતાનો જન્મ તેમાંજ ગુમાવે છે, અને ખરો હિરા (પરમાત્મા)ને હાથમાંથી ખોલી બેસે છે.

(૭૬૮)

કબીર! મન મરતક લયા, ઈંદ્રિ અપને હાથ;

તોય કબૂ ન કિજીયે, કનક કામીની સાથ.

માટે એ કબીર! તારું મન મરી ગયું હોય, અને તારી ઈંદ્રિયો તારા હાથમાં રહેલી હોય, ચાને મન અને ઈંદ્રિયો તું કબજામાં રાખી શકતો હોય, તોપણ તું સ્ત્રી અને પૈસા સાથે તારું દિલ લગાડતો નાં કારણકે એ મહા માયારૂપી ચીજ છે, જેથી માણસનું મન અને ઈંદ્રિયો તુરત ફરી જાય છે, અને તેમાં તેઓ વીંટળાઈ જાય છે.

(૭૬૯)

જહાં જલાઇ સુંદરી, તું મત જાય કૃષ્ણીર;
ભરમી હો કર લાગસી, સોના સમા શરીર.

માટે ઓ કૃષ્ણીર! જ્યાં સુંદરી (સ્ત્રી) હોય ત્યાં તું કદી જતો ના યાને સ્ત્રીના છંદમાં તું પડતો ના, કારણ કે તેનું શરીર સોનાં જેવું તને દેખાય તોપણ તે અગ્નીની માફક (ખાળીને) રાખ કરી નાંખશે.

(૭૭૦)

નારી તો હુમહિ કરી, જાના નહિ બિચાર;
જખ જની તખ પર હરી, નારી બડો બિકાર.

કૃષ્ણીર કહે છે કે સ્ત્રી તો મેં પણ કીધી, અને તે વેળાએ મેં વિચાર કર્યો હતો નહિ, પણ જ્યારે મેં વિચારીને જોયું ત્યારે બાણ્યું કે, નારી તે પારકું ધન છે આપણું નથી, અને તે (નારી) ની પાસે રહેવાથી મરદને ઘણા વિકારો (જુસ્સાઓ) ઉપજે છે.

(૭૭૧)

જૈસા પ્રેમ પર નારીસોં, ઐસા હરસે હોય;
સાંધ્યાં કે દરબારમે, પદલા ન પકડે કોય.

જેવો પ્રેમ એક મરદ, પારકી સ્ત્રીને માટે રાખે છે, તેવો પ્રેમ જો તે પરમાત્મા માટે રાખે, તો તે પરમાત્માની દરબારમાં એવો સડસડાટ પહોંચી જાય, કે તેને કોઈપણ અટકાવી શકે નહિ.

(૭૭૨)

કામકા ગુર કામીની, લોભિકા ગુર લાભ;
કૃષ્ણીરકા ગુર સંત હય, સંતનકા ગુર રામ.

સ્ત્રીનાં છંદમાં પડેલા પુરૂષનો ગુર તે સ્ત્રી છે, લોભી માણસનો ગુર તે પૈસા છે, પણ કૃષ્ણીર કહે છે કે મારો ગુર તો સંત પુરૂષ

છે અને સંત પુરૂષોનો ગુરૂ તે પરમાત્મા છે. અર્થાત, જેનું જે ચીજ પર દિલ લાગે છે તે ચીજ તેનો ગુરૂ થઈ લાગે છે, માટે જે કોઈ પરમાત્માપર દિલ લગાડે તો પરમાત્મા તેનો ગુરૂ થાય અને તે આ ભવસાગરની પેલી મેર પુગી બધ.

(૭૭૩)

નારી નરક ન જાનહિ, સખ સંતનકી ખાન;
જમે હરિજન ઉપજે, સોહિ રતનાગરકી ખાન.

સ્ત્રી (જાત) નરક સમાન છે એવું તું સમજતો ના, પણ તે (સ્ત્રી) તો બધા સંત પુરૂષોથી ભરેલી એક ખાં છે, કે જેમાંથી હરીજનો જેવા નર પેદા થાય છે તે રતનાગરની (ઘણીજ અમૂલ્ય) ખાં છે.

(૭૭૪)

નારી પુરૂષ કોઈ નહિ, મુન ગત ગુરૂકી શિખ.
બિષય ફલ બહોત અનોપ હય, મત કોઈ દેખો ચિખ.

ગુરૂ પાસે તું શિખે અને તે જ્ઞાનની નજરે તું જોય તો માલમ પડે કે નારી યા પુરૂષ જેવું (ખરેખરું) કાંઈપણ નથી, માત્ર તેમાં રહેલો વિષયજ છે, કે જેનાં ફળ અતી બેસ્વાદ યાને ખોટાં છે, માટે માફ કબીરનું કહેવું એ છે કે તેમાં તારૂં દિલ ના લગાડી રાખ.

(૭૭૫)

માંસ માંસ સખ એક હય, કયા હરની કયા ગાય;
નાર નાર સખ એક હય, કયા મેહરી કયા માય.

જેમ હરણી કે ગાય એ સર્વનું માંસ એક સરખુંજ છે તેમ ફરેક નાર પછી તે માતા હોય કે સ્ત્રી હોય તે બધાં સરખાંજ છે. માત્ર બાહરના દેખાવથી માણસ ભુલાય છે, અને કહે છે કે ફલાણી નાર ખુબસુરત છે અને ફલાણી બદસુરત છે. પણ અંતરમાં તો સર્વ એકજ છે.

(૭૭૬)

જો મન સમજે જ્ઞાનમે, તો જ્ઞાન હોય સહાય;
તો ફિર તોકું ના રૂચે, જાકું તું કહે માય.

જો તારૂં મન જ્ઞાનમાં સમજીને બેસી જાય તો તે જ્ઞાન તારી
મદદે આવે અને ત્યારે

* * * * *

(૭૭૭)

પહેલેલાં માંકા ખસમ લયા, પિછે લયા હય પૂત;
અંતર ગત સમજકે, છોડ ચલે સખ ધુત.

પેહેલેલાં મા નો ઘણી થયો,* તે પછી તેનો દીકરો* થયો,
પણ એ બધા બાહેરના દેખાવની અંદર ખડું તત્વ શું છે, તે જે
કોઈ સમજે છે, તે એ બધા બાહેરનાં ફેરફારો ઉપર લક્ષ આપતો
નથી, પણ તેમાં રહેલા વિષયોને છોડી ચાલતો થાય છે.

(૭૭૮)

ખસમ ઉલટ બેઠા લયા, માતા મેહેરી હોય;
મુરખ મન સમજે નહિ, બડા અચંબા માય.

ઘણી હુતો તે ફેરવાઈને દિકરો* થયો, અને માતા હુતી તે
સ્ત્રી* થાય છે, એવા જે બાહેરના માત્ર માયા રૂપી દેખાવો (પૂન-
ર્જન્મના કાયદાની રૂએ) થઈ રહ્યા છે, તે માણસનું મૂર્ખ મન
સમજતું નથી, તેથી કૃષ્ણીર કહે છે કે મને ઘણી અજ્ઞાનતા
લાગે છે.

* ઉપરું પદ બહુ ગુણ અર્થ બરાવે છે જે સાધારણ રીતે સમજાવી
શકાયું નથી.

(૭૭૬)

સમજનકા ઘર ઓર હૃથ, ઓરોંકા ઘર ઓર;
સમજ્યા પિછે જાનિયેં, રામ બસેં સખ ઠોર.

જેઓને જ્ઞાન મળ્યું છે, તેઓની દુનિયાંને સમજવાની રીત ઓરજ છે, યાને જુદીજ છે, જ્યારે અણુસમજી લોકોની વાત બીજીજ છે, કારણ કે જ્યારે માણસને જ્ઞાન થાય ત્યારે તે સમજે છે કે પર-માત્માજ સર્વમાં સર્વત્ર થઈને રહેલા છે, યાને દરેક ચીજ, આકાર, કે માણસમાં ખરૂં તત્વ તે પરમાત્માજ છે.

(૭૮૦)

સાહેબ તેરી સાહેબી, સખ ઘટ રહી સમાય;
જ્યું મેહેદીકે પાતમે, લાલી લખી ન જાય.

જ્ઞાની પુરૂષ સમજે છે અને તેથી તે કહે છે કે આ પરમાત્મા, તારી ખુદાઈ યાને તારી હાજરી બધે છે, સર્વ આકાર કે ચીજોમાં તું રહેલો છે, પણ જેમ મેદીનાં પાતરાંમાં રહેલો રતાશ આપણી આંખે દેખાતો નથી, તેમ બાહરથી પરમાત્મા આ બાકી નજરથી દેખાતો નથી. પણ જેને આત્મજ્ઞાન મેળવ્યું છે તે તેને જોઈ કે જાણી શકે છે અને ત્યારે તે સમજે છે કે દુનિયામાં નારી પુરૂષ જેવું ખરેખર કાંઈ નથી. પણ જે છે તે પરમાત્માજ છે.

પ્રીત વિષે.

(૭૮૧)

તુમ મત જાનો બિહુરયો, સજ્જન પ્રીત ઘટાય;
બેપારીકો બ્યાજ જયું, દિન દિન દુન બડાય.

તું એમ ના સમજતો કે એક નેક પુરૂષની પ્રીત કદી ઓછી થશે, અને તે તારાથી છુટો થશે, પણ જેમ વેપારીનું બ્યાજ તેનાં (ચક્રવર્તી) બ્યાજ સહિત દિન પર દિન વધતું જાય છે તેમ, સદ્-ગુણીની દોસ્તી દિવસે દિવસ વધતીજ જાય છે, અને કદી પણ ઓછી થતી નથી.

(૭૮૨)

ઘેહેરી પ્રીત સુજ્જનકી, બઢત બઢત બઢ જાય;
ઓછી પ્રીત અજ્જનકી, ઘટત ઘટત ઘટ જાય.

ભલાં માણસની પ્રીત એવી તો ધારી (સાચી) હોય છે, કે તે હંમેશા વધતીજ રહે છે, જ્યારે અજ્ઞાનીની દોસ્તી કાચી હોવાથી તે દિવસે દિવસ ઘટતી જાય છે.

(૭૮૩)

કળીર સુરત મિત્રકી, દિન દિન ચઢ રહે ચિત્ત;
તન ના મિલે તો કયા ભયા, મન તો મિલતા નિત?

ઓ કળીર! નેક પુરૂષનાં મનમાં રોજ રોજ તેના મિત્રની સુરત આવ્યા કરે છે, અને તેનાથી (જાતે) દોસ્તને મળાયું ન હોય તો શું થયું તેનું મન તો રોજ તેને મળ્યા કરતું હોય છે! અર્થાત—મિત્રને મળ્યાથીજ કાંઈ ખરું હેત છે, એવું થરતું નથી, પણ મનમાં

ચાહ રાખવાથી યાને તેનાં માટે હંમેશાં ભણું ઇચ્છવાથીજ ખરો દોસ્ત કહેવાય છે, તેથી કપીર કહે છે કે, દોસ્ત દોસ્તને (શરીરથી) મળી શકતો ન હોય, પણ તેની ચાહ તેનાં મનમાં રહ્યા કરતી હોય તો બસ છે.

(૭૮૪)

જો મિલે સો પ્રીતમે, ધાય મિલે સખ કોય;
મનહિ મન મિલા ધિના, દહ મિલે કયા હોય.

કપીર કહે છે કે જ્યારે દોસ્તો એક બીજાને મળે છે ત્યારે દોડતા કે જઈને ભેટ છે, યાને બગલગીરી કરે છે, પણ જો એકમે-કનાં મનમાં પ્રેમની લાગણી ન હોય તો એવું માત્ર બાહરનું શરીરથી મળવું અથવા હાથો મેળવવા તે શા ખપનું?

(૭૮૫)

સો કોય સબજન બસેં, જાનું હિરદા મબર;
કુસ્નેહિ ઘર આંગને, જાનું દરિયા પાર.

ખરા પ્રેમભાવવાળો મિત્ર હોય, અને તે આપણાથી સો કોથ દુર હોય, તોપણ તે આપણાં હૈયામાંજ બેઠો છે એમ સમજવું જ્યારે એક કપટી (મોહોડાંનો) મિત્ર, આપણાં ઘર આગળ (પાસે) છતાં તે આપણાથી પેલી પાર રહેલો છે યાને દુરજ છે એમ ભણવું.

(૭૮૬)

જળમેં બસેં કમોદની, ચંદા બસેં આકાશ;
જો જાકે હિરદ બસેં, સો તાહિકે પાસ.

કમોદણી નામે એક પ્રાણી જે હંમેશાં ચંદ્ર આકાશ પર હોય છે ત્યારે પાણી ઉપર આવી ચંદ્રને નિહાળ્યા કરે છે, એ બન્નેની દોસ્તી માટે કપીર કહે છે કે, કમોદણી જોકે પાણીમાં (નિચે) રહે છે, અને ચંદ્ર આકાશ પર હોવા છતાં તે બન્નેમાં એક

મેક માટે જે ખેંચાણુ રહેલું હોય છે. તેમજ જેનાં હૈયામાં બીજા માટે ખરી લાગણી હોય તો તે માણસ તેની પાસેજ (રહેલો) છે એમ તેને જણાય છે.—

(૭૮૭)

સ્વાર્થકા સખ કોઇ સગા, જુગ સારાહિ જન;
બિન સ્વાર્થ સગપન કરે, સો હરિ પ્રીત પિછાન.

આ દુનિયાંજ આખી સ્વાર્થી છે, ને સર્વ પોતાના સ્વાર્થ માટે સગાં વહાલાં થાય છે, અથવા દોસ્તી કરે છે; પણ જે પોતાનો સ્વાર્થ રાખ્યા વિના મિત્ર રહી બીજાને મદદ કરતો હોય તેનો પ્રેમ તે ખરો ઇશ્વરી પ્રેમ છે.

(૭૮૮)

જો કોઇ કરે સો સ્વાર્થી, અરસપરસ ગુન લેત;
બિન ક્રિયા કરે સો સુરવા, પરમારથકે હેત.

જે પણ કોઇ કરે છે તે પોતાનો સ્વાર્થ પેહુલ્લાં રાખીનેજ કરે છે, અને એમ અરસપરસ ચાટ્યા કરે છે, પણ જે કોઇ સામી તરફની કાંઈ પણ આશા વગર, માત્ર ખરી લાગણીથી યાને બીજાને મદદ કરવાનાજ હેતુથી, કામ કરતો હોય તેજ ખરો પરમાર્થી માણસ કહેવાય, અને તેનોજ પ્યાર બિનસ્વાર્થી છે, યાને ઇશ્વરી પ્રેમ છે એવું કહેવાય.

(૭૮૯)

સુખકે સંગ હય સ્વાર્થી, દુઃખમે રહે જો દૂર;
કહે કબીર પરમારથી, દુઃખ સુખ સદા હજૂર.

સ્વાર્થી લોકો આપણાં સુખની વખતે આવી પાસે રહે છે, ને દુઃખની વખતે આપણાથી દુર નાસે છે, પણ જે પરમાર્થી માણસ છે, તે તો આપણાં સુખ યા દુઃખ બન્ને વેળાએ આપણી પાસે રહી મદદ કરે છે, બલકે દુઃખમાં વધુ ભાગ લે છે.

(૭૯૦)

પ્રીત તાસે કિલ્યે, જાકી જાત મજા;
પ્રીત કુસંજ ન કિલ્યે, લિડ પડે દે પીડ.

કપીર કહે છે કે જેની જાત પાછી હોય યાને જે જાતવંત હોય તેની દોસ્તી કરજે, પણ જે કોઈ કોસંજ જેવો કાચો હોય, ને અડિભિડીએ આપણાથી પીડ ફેરવીને નાસે, તેવા માણસની દોસ્તી કરતો ના, અર્થાત, કાચા રંગનો લાલ કોસંજો ગરમ પાણીમાં નાખ્યાથી કાચો પડી પોતાનો રંગ ખોલી દે છે, તેમ જે ખોટો મિત્ર હોય છે, તેની કસોટી આપણાં દુઃખની વેળાએ થાય છે, યાને તે ખરો છે યા ખોટો તેની કસોટી તે વેળાએ જણાઈ આવે છે.

(૭૯૧)

સજ્જન એસા આહિયે, દુશ્યા દ નહિ દોષ;
ખેદિયા ભેદિયા દુઃખ દિયા, મધુરા ખોલે ખોલ.

મિત્ર તો એવો જોઈએ કે જે આપણને કદીપણ કપડો કે તાણું મારે નહિ, પણ ગમે એવું આપણા તરફથી કંટાળો યા દુઃખ મળ્યું હોય છતાં, મિઠા ખોલો ખોલી આપણને રીઝવે.

(૭૯૨)

સજ્જન સ્નેહિ બહોત હય, સુખમે મિલે અનેક;
ખિપત પડે દુઃખ બાતિયે, સો લાખનમે એક.

આપણા સારા વખતમાં યાને સુખમાં તો ઘણાંએ દોસ્તો મળે છે અને થાય છે, પણ જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે આપણી પાસે ઉસો રહે તેવો મિત્ર તો લાખ માણસમાંથી કોઈ એકાદજ નિકળી આવે છે

(૭૬૩)

બલિહારી ઉસ કુલકી, જામે દુની બાસ;

અપના તનમન સોંપકે, હો ગયા પુરાના ઘાસ.

ખરી મોટાઇ તો તે કુલની છે કે જે બીજાને સુગંધ આપવાને માટે પોતાનું તન મન આપી દીધે છે, અને પોતે સુકઇને ઘાસ જેવું થઇ જાય છે.

(૭૬૪)

નેહ નિભાવન કઠન હય, સખસે નિલત નાહિ;

ચઢવો મોમ તુરંગપે, ચલવો પાવક માહિ.

દોસ્તી નિભાવવી એ બહુ કઠણ વાત છે. બધાથી તે નિભાવી શકાતી નથી, કારણ કે દોસ્તી કરવી તે મીણના ઘોડાપર બેસી, અગ્નિમાંથી પસાર થવા બરોબર છે.

(૭૬૫)

પ્રેમ પ્રીતસે જો મિલે, તાકો મિલીયે ધાય;

કપટ રાખકે જો મિલે, તાસે મિલે બલાય.

કુબીર કહે છે કે, જે કોઇ આપણને ખરા પ્રેમ ભાવથી મળે તેને આપણે દોડતા કે મળવું જોઈએ; પણ જે કોઇ પેટમાં કપટ રાખી, માત્ર મોહોડાંથી મિઠો થઇ મળવા આવે, તેને તો મારી બળાળી નહિ મળે, યાને તેવા માણસને જરાએ મળવું નહિ, એટલે કે તેની દોસ્તી કરવી નહીં.

(૭૬૬)

દિલપર દિલસેં જો મિલે, જ દિલ દગા ન હોય;

સો દિલ કબૂ ન બિસરે, કોટીક કરો જો કોય.

જેનાં દિલમાં દગો નથી, પણ જે ખરાં દિલથી મળતો હોય

તે માણસ ગમે તેવું થાય या ગમે તે કોઈ કહે તોપણ કદી પણ આપણાથી છુટો થતો નથી, યાને તે માણસ પોતાના હોસ્તને હંમેશાં ચઢાતો રહે છે.

(૭૬૭)

પ્રીતમ પ્રીત બઢાયકે, દુર દેશ મત જાય;
હમતુમ એક નગર બસેં, જે લિખ માગ નિત પાય.

તેવો ખરો હોસ્ત તો પોતાના મિત્રને કહે છે કે, ઓ મારા બાઈ, તું મારેથી જુદો પડી બીજે કેઠે જઈશ નહિ, તું મારી પાસે રહે, અને જે મને મળશે. या તારે માટે લીખ માંગવી પડશે તોય તે કરીશ, અને તેમાંથી તારો ભાગ કરીશ.

(૭૬૮)

એક દ્રષ્ટ હા નૈન હય, એક શબ્દ હા કાન;
હમ તુમ એક પદંતરા, હા ઘટમે એક પ્રાન.

જે કે આપણી બે આંખો છે, તોય આપણી નજર એકજ છે, આપણાં બે કાન છતાં આપણે એકજ શબ્દ સાંભળ્યે છીએ, અને આપણાં શરીર બે જુદાં છે છતાં આપણો પ્રાણ એકજ છે-ખરા મિત્રોની એ સ્થિતિ છે.

ઇશ્વરી પ્રેમ વિષે.

(૭૬૯)

કઠન ગલી હય પ્રેમકી, હિરદ આવે રામ;
રવિ સનક આદિ મધન લયે, ઐસા હય હરિનામ.

જે પ્રેમથી પરમાત્મા આપણું હૈયામાં આવી જાય એવી જે પ્રેમની ગલી છે તેમાં પેસવું એ કામ બહુ કઠણ છે; પરંતુ કબીર કહે છે કે એ પરમાત્માનું નામ એવું છે, કે તે નામ જપવાથીજ રવી, સનક વગેરે મોટા થઇ ગયલા પુરૂષો, ઇશ્વરી આનંદ મેળવી ગયા છે.

(૮૦૦)

પ્રેમી હંડત મેં ફિરં, પ્રેમી મિલે ન કોય;
પ્રેમીકો પ્રેમી મિલે, તખ લકિત દ્રઢ હોય.

એવા પ્રેમલાવવાળા માણસને, હુ (કબીર) શોધતો ફરં છું, પણ મને તેવો પ્રેમવાળો માણસ મળતો નથી; જ્યારે એવા પ્રેમવાળાને બીજો સામે પણ પ્રેમથી ભરપૂર થયલો માણસ મળે છે ત્યારે, તેઓની પરમાત્મા તરફની ભક્તિ વધુ મજબૂત થાય છે.

(૮૦૧)

જકે હિરદ પ્રેમ બસે, તાકો સખ જૂગ દાસ;
પ્રેમ બિના ભકિત કરે, માંનો કાંટા ઘાસ.

જેનાં હૈયામાં (ઇશ્વરી) પ્રેમ હોય છે તેના, સર્વ દાસ બની જાય છે, પણ જે કોઇ પ્રેમ વિના ભક્તિ કરે છે, તે માત્ર કાંટાવાળા ઘાસ જેવો છે.

અર્થાત પ્રેમથી ધ્યાન અને ધ્યાનથી જ્ઞાન આવે છે. જેનાં હૈયામાં પરમાત્માની ઉપર હેત હોય તેનું ધ્યાન વગર મેહનતે નિરંતર પરમાત્માપર લાગેલું રહે છે, યાને ધ્યાન સંપૂર્ણ લાગેલું રહે ત્યારે પરમાત્મા દેખાયા કરે; પણ જેનાં હૈયામાં પરમાત્માની ઉપર હેત નથી, તેનું ધ્યાન પરમાત્માપર લાગતું નથી; ધાસ અને કાંટાવાળી જમીન ઉપર ચાલવા જઈએ અને પગ સરી સરી જાય, તેમ હૈયાનાં હેત વગર જે ધ્યાન કરવા જાય તેનું ધ્યાન થાયજ નહિ.

(૮૦૨)

પ્રેમ છુપાયા ન છુપે, જા ઘટ ઉમગ્યાં હોય;
જદિપ મૂખ બોલે નહિ, નૈન દત હય રોય.

જેનાં હૈયામાં ખરો ઇશ્વરી પ્રેમ હોય તે કદી પણ છુપો રહેતો નથી; કદાચીત તે મોહોડેથી બોલીને દેખાડતો ન હોય, છતાં તેની આંખો, તે પ્રેમને પ્રદર્શિત કરી આપતી રહે છે.

(૮૦૩)

ઘડિ ચઢ ઘડિ ઉતરે, વોહ તો પ્રેમ ન હોય;
અઘટ પ્રેમ હિરદે ખસે, પ્રેમ કહિયે સોય.

ઘડિમાં ચઢે, અને ઘડિમાં ઉતરી જાય, તેવી લાગણી કાંઈ ખરો પ્રેમ નથી, પણ જે કદીપણ હૈયામાંથી ખસે નહિ, અને નિરંતર ચાલુ રહે તે ખરો પ્રેમ કહેવાય.

(૮૦૪)

જા ઘટ પ્રેમ ન સંચરે, સો ઘટ જાનું મસાન;
જૈસે ખાલ લુહારકી, ધાસ લેત બિન પ્રાંન.

જેનાં હૈયામાં (પરમાત્મા તરફ) પ્રેમ હોતો નથી, તે માણસનું શરીર, (જીવતાં જીવતાં) એક રમસાન જેવુંજ છે, અને જેમ લોહા-રની (ચામડાંની) ધમ્મણ (માત્ર હવાથી) ઉપર નીચે (દમ લેતી

હોય તેમ) થયા કરે છે, પણ તેમાં કંઈ ખરો શ્વાસ કે દમ હોતો નથી તેમ, પરમાત્માના પ્રેમ વગરના માણસનું શરીર જીવતું (દમ લેવા) છતાં, મુવેલુંજ છે.

(૮૦૫)

પિયા ચાહે પ્રેમ રસ, રાખા ચાહે માન;

દા ખંડ એક મેનમે, દખા સુના ન કાન.

ઈશ્વરી પ્રેમ પિવા માંગતો હોય ને પોતાનું માન પણ રાખવા માગે તે કેમ બને? એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહી હોય એવું તો મેં જોયું યા કાને સાંભળ્યું નથી.

(૮૦૬)

પ્રેમ પિયાલા સો પિવે, શિશ દક્ષિના દય;

લોભિ શિશ ન દે શકે, નામ પ્રેમકા લેય.

જે કોઈ પોતાનું માથું આપે તેનાથીજ પ્રેમનું ખ્યાલું પિવાઈ શકાય; જે કોઈ લોભી હોય યાને જ્યાં પોતાનાં સ્વાર્થનો ખ્યાલ રહેલો હોય, અને જે પોતાનું સર્વસ્વ આપવાને રાજી નથી, તેનો કાંઈ ખરો પ્રેમ હોતો નથી, તે તો માત્ર મોહાંથી ખાલી પ્રેમનું નામ લે છે, પણ તેનાં અંતઃકરણમાં કાંઈ પ્રેમ હોતો નથી.

(૮૦૭)

પ્રેમ બિના ધિરજ નહિ, બિરહ બિના બૈરાગ;

સદ્ગુરૂ બિના મિટ્ટે નહિ, મન મનસાકા દાઘ.

જ્યાં સુધી માણસનાં હૈયામાં ખરો (બિનસ્વાર્થી) પ્રેમ આવતો નથી ત્યાં સુધી તેને ધીરજ હોતી નથી; અને જ્યાં સુધી તેને પરમાત્મા તરફનો પ્રેમ લાગતો નથી, ત્યાં સુધી તેને વૈરાગ્ય આવતો નથી, યાને દુનિયાની ચીજો ઉપરથી તેનું મન ખસતું નથી; તેજ

પ્રમાણે જ્યાં સુધી માણસને સદ્ગુરૂ મળતા નથી, ત્યાં સુધી તેના મનના વિકારો ને જુસ્સાઓ મટતા નથી.

(૮૦૮)

જહાં પ્રેમ તહાં નેમ નહિ, તહાં ન બુદ્ધિ વેહવાર;

પ્રેમ મગન જખ મન લયા, કોન પુછે તિથી વાર?

જ્યાં બિનસ્વાર્થિ પ્રેમ હોય ત્યાં પોતાને માટે કાંઈ પણ નેમ હોતી નથી, અને ત્યાં બુદ્ધિ વેહેવાર હોતો નથી યાને “આપ લેના” સોદા જેવી વાતો થતી નથી; કારણ કે જેનું મન ઇશ્વરી પ્રેમથી સંતોષ થયલું હોય તે તિથી ને વાર શું થયો છે તે પુછતો નથી.

(૮૦૯)

પ્રેમ બિના નહિ ભેષ કહુ, નાહક કરે સો બાદ;

પ્રેમ ભાવ જખલગ નહિ, તખલગ ભેષ સખ બાદ.

જ્યાં સુધી હૈયામાં ખરો પ્રેમ આવે નહિ ત્યાં સુધી બાહેરના સ્વાંગો પહેરી, દેખાવો કરવા, તે બધા ફાકટના છે, કારણ કે જ્યાં સુધી ખરો પ્રેમ આવતો નથી, ત્યાં સુધી બાહેરના દેખાવો કયાંથી કાંઈ કામ આવતું નથી.

(૮૧૦)

પ્રેમ જગાયા વિરહકો, વિરહ જગાયે પિવ;

પિવ જગાયે જીવકો, હોય પિવ હોધ જીવ.

પ્રેમજ, માણસના વિરહ યાને પરમાત્મા તરફની લાગણીઓને જગાડે છે, અને વિરહ તેનાં પીયુને જગાડે છે, અને પીયુ જ્યારે તે જીવને દુનિયાની માયામાંથી જગાડે છે, ત્યારે તે જીવ ને પીવ બન્ને એક થઈ જાય છે. અર્થાત, જ્યારે માણસનાં હૈયામાં (પરમાત્મા તરફ) પ્રેમ થાય છે ત્યારે તેની લાગણીઓ તે તરફ દોડે છે, અને

તેનું નિચલું મન તેના આત્મા તરફ જાય છે, ને છેવટ તે અને તેના આત્મા એક થઈ જાય છે.

(૮૧૧)

જખલગ નાંતા જતકા, તખલગ ભગત ન હોય;
નાતા તોરે હરિ ભજે, ભગત કહાવે સોય.

જ્યાં સુધી માણસનાં મનમાં નાતજાતના તકાવતનો વિચાર રહેલો હોય ત્યાં સુધી તેનાથી ભગત થઈ શકાતું નથી, પણ જ્યારે તેનો એ ખ્યાલ જતો રહે યાને સર્વ માણસોને, જનાવરોને અને ચીજોને એકસરખી નજરથી જુવે, ત્યારેજ તે ખરો (પરમાત્માનો પ્રેમી) ભગત થયો છે એમ કહેવાય.

અર્થાત, જ્યાં સુધી માણસને પોતા વિષે અથવા પોતાની જાત વિષે વધુ હેત આવ્યા કરે, યાને તેની જાત ઉંચી ને ખીજી જાત હલકી એવો ખ્યાલ રહેલો હોય તે માણસથી પરમાત્માનો ભગત થઈ શકાતું નથી. પણ જ્યારે કુલ સૃષ્ટિની પેદાયશને તે એકસરખો ચહાતો થાય, અને સર્વમાં પરમાત્માજ રહેલો છે એવું તેને જ્ઞાન થાય, દરેક જાનદાર અથવા કહેવાતી બિનજાનદાર પેદાયશને એકસરખો અથવા કહો કે પોતા સમાન ચહાતો થાય, ત્યારેજ તે માણસ પરમાત્માનો ખરો ભગત થયો છે અને પરમાત્મા સાથે એકતાઈ મેળવી છે એવું કહેવાય.

આપ-લોગ વિષે.

(૮૧૨)

મુરે ચઢે સંત્રામકો, બાનાં પેહેન અનેક;
સાંધયાં કે મુખ સામને, મુરાજ કોઇ એક.

એવા કહેવાતા, શુરવિર પુરૂષો ઘણાં ઘણાં હથિયારો સજીને
લડાઇ કરવા ચઢી જાય છે ખરા, પણ ઘણીની સામે (લડતાં લડતાં)
મુવો હોય એવો (ખરો શુરવિર) તો કોઇકજ હોય છે.

અર્થાત—જેમ સિપાહુ બચ્ચાઓ લડાઇ કરવા જાય છે, પણ
જ્યારે ત્યાં જીવ જવાની વાત આવે છે સર્વ પોતાને બચા-
વવાની કોશેશ કરે છે, અને કોઇકજ એવો માને પૂત હોય છે
કે જે પોતાના માલેકને ખાતર જીવ આપી દે છે તેમ, જેઓ પર-
માત્માના માર્ગમાં દાખલ થવા માંગે છે યાને દુનિયાની લોભ લાલચ
ઉપર ક્તોહ મેળવી મિનોઇ માર્ગમાં જાય છે તેઓમાંથી કોઇકજ
એવો બહાદુર નર હોય છે કે જે પોતાના જીવની પણ દરકાર કર્યા
વિના છેલ્લી ઘડી સુધી ટકી રહે છે યાને નેકી માટે આપલોગ
આપવાને, એટલે કે પોતા ઉપર ગમે એવું દુઃખ આવે તે સહુવવાને
યા મરણ નિપજે તે પણ ખુશીથી સહન કરવા તૈયાર હોય.

(૮૧૩)

મુરા સોહિ જનીયે, લડે ધનીકે હેત;
પુરજા પુરજા હો રહે, તોઉ ન છાંડે ખેત.

ખરો શુરો તો તેને જાણવો કે જે પોતાનાં માલેકના (પર-

માત્માના) ચાહને ખાતરજ લડતો હોય અને નહિ કે પોતાના સ્વાર્થ માટે, અને જે કોઈ તેમ (પરમાત્માને ખાતર) લડતો હોય તે પોતાનાં શરીરના કકડે કકડા થઈ જાય તો પણ લડાઈનું મેદાન કદી છોડતો નથી.

(૮૧૪)

ખેત ન છાંડે સુરવા, કુંજે દાઉ દલ માંહિ;
આશા જીવન મરનકી, મનમે આને નહિ.

ખરો શુરવિર પુરૂષ કદી પણ લડાઈનું મેદાન છોડતો નથી પણ બન્ને લશ્કરમાંથી લડતો આગળ વધે છે, કારણ કે તેનાં મનમાં જીવવાની આશા કે મરવાની ઝીક જરાએ રહેતી નથી, પણ તેના વિચાર માટે પોતાના માલેક માટે લડવાના ધર્મ (ફરજ) ઉપરજ રહેલા હોય છે.

સારાંશ કે-જે પરમાત્માની રાહપર ચાલે છે તે કદી પણ પ્રોતા વિષે કાંઈ પણ વિચાર રાખતો નથી.

(૮૧૫)

ભાગે ભલા ન હોયગી, ભોં ભારી ઘર દૂર;
શિર સાહેબકો સોંપતે, સોંચ કાહેકો સૂર.

(તે) શુરવિર પુરૂષ જાણે છે કે મેદાનમાંથી નહાસવાથી તેનું લલ્લું થવાનું નથી, તેમજ તેને ભય હોય છે કે માઝું (પરમાત્માને પુગવાનું) ઘર ઘણું દુર છે, અને પોતાનું માથું તો પરમાત્માને સોંપવાનું છેજ, ત્યારે તે શુરો શા માટે ખીજી વિચાર કરે ?

(૮૧૬)

જો શિર સોંપા સાંધકો, વોહ શિર ભયા સનાથ;
કૃષ્ણર દે ઉબરન ભયે, જકા તાકે હાથ.

જેણે માથું પરમાત્માને સોંપ્યું તેણે, પોતાનાં માથાંને બળવંત ધણીનાં હાથમાં આપેલું કહેવાય; કારણ કે માથું તો માલેકનુંજ

(આપેલું) છે ત્યારે તેને હવાલે કરી, મેં (કબીરે) તો માફ કલ્યાણ કરી લીધું છે.

(૮૧૭)

જે મુવા હરી હેતમે, કોઇ ન જુજે સાર;
હરિજન હરિસા હો રહ્યા, માયા રહી શિર માર.

જે પરમાત્માના પ્રેમ અર્થે મરે છે, તેની કદર કોઇ પણ દુનિયવી માણસ જુજતો નથી, કારણકે દુનિયવી લોકો સમજતાં નથી કે પરમાત્માનો બંદો દુનિયામાંથી મુવો તે પરમાત્મા પાસે પુગી ગયો અને માયાના બંધણમાંથી તે છુટો થયો, તેથી માયા પોતાનું માથું કુટવા બેઠી છે.

(૮૧૮)

કબીર! યા ઘર પ્રેમકા, ખાલાકા ઘર નાંહિ;
શિશા ઉતારે હાથમું, સો ઘર પેઠે ઘર માંહિ.

ઓ કબીર, એ પ્રેમનું ઘર છે તે કાંઇ તારી માસી (માયની બેન) નું ઘર નથી કે ત્યાં તું લાડ કરતો સેહેલાઇથી જઇ શકે; એ પ્રેમ (મેળવવા) ના ઘરમાં તો ત્યારેજ પેસી શકાય કે જ્યારે તું તારું માથું પોતાના હાથે ઉતારી નિચે મુકે.

(૮૧૯)

મુરા સોહિ જનિયે, પાંવ ન પિછે પેખ,
આગે ચલા પિછા ફિરે, તાકા મુખ ન દખ.

ખરો શુરો માણસ તેને જાણવો કે જે પોતાના પગ પાછળ હકાડેજ નહિ; પણ જે કોઇ આગળ ચાલી પાછો હો, તે માણસ કાંઇ ખરો શુરો નથી અને તેનું મોંહ જોવું નહિ.

(૮૨૦)

ઘાયલકી ગત ઓર હય, ઓરનકી ગત ઓર;
ખાંનજ લાગા પ્રેમકા, રહા કૃષ્ણીરા ઠોર.

જે કોઈ ઘાયલ થયલો છે તેની વાત જુદીજ છે. જ્યારે બીજા બધા માણસોની વાત કાંઈ ઓરજ છે. મને કૃષ્ણીરને તે પ્રેમનો ખાંન લાગો તેથી હું ઇશ્વરી માર્ગમાં દ્રઢ થયો છું.

(૮૨૧)

મુરાકા તો દલ નહિ, ચંદનકા બન નાંહિ;
સખ સમૃદ્ધ મોતી નહિ, યું હરિજન જગ માંહિ.

જેમ બધાજ શુરા પુરૂષોનું કાંઈ લશકર (બનેલું) હોતું નથી, જેમ ચંદન (સુખડ) ના ઝાડથી બધું બનેલું વન હોતું નથી, અને જેમ બધાજ દર્યાવમાંથી મોતી નિકળતાં નથી, તેમ જગતમાં હરિ-જનો (થોડાકજ) હોય છે.

(૮૨૨)

સારા શુરા બહુ મિલે, ઘાયલ મિલે ન કોય;
ઘાયલકું ઘાયલ મિલે, તખ (રામ) ભકિત દ્રઢ હોય.

લડાઈનાં ઘા ખમ્યા વગરના કહેવાતા શુરવિરો તો ઘણાએ દિસે છે, પણ કોઈ ખરો ઘાયલ (શુરવિર) મળતો નથી; જ્યારે ઘાય-લને ખરો ઘાયલ પુરૂષ મળે, ત્યારેજ તેઓની પરમાત્મા તરફની જનકેશની મજબુત થાય.

(૮૨૩)

કરદી ધારા રામકી, કાચા રિકે ન કોય;
શિર સોપે સિધા લરે, શુરા કહિયે સોય.

પરમાત્માને મળવાનો માર્ગ બહુ કઠણ છે, જેમાં કાચા પુરૂષો

ટકી શકતા નથી; પણ જે પોતાનું માથું આપી સિંધો ઉઘો રહી
લીડી શકે તેજ માણસ આગળ વધી શકે છે, અને તેનેજ ખરો
શુરવીર કહેવો.

(૮૨૪)

પહેલે દાતા મેં લયા, હરિકો સોંપા શિશ;
પિછે દાતા હરિ લયા, કાહ કડં બક્ષિશ ?

કપીર કહે છે કે, પહેલાં હું આપનાર થયો અને મેં માડું
માથું પરમાત્માને સોંપ્યું. તે પછી, પરમાત્મા દાતા યાને આપનાર
થયો ત્યારે હવે હું તેને શું આપી શકું ?

અર્થાત—તન, મન, સર્વસ્વ પરમાત્માને મેં અર્પણ કરી દીધું
એટલે હવે બાકી રહ્યું શું કે તે હું આપું ?

(૮૨૫)

દુખા દુખીયું ચઢે, મર્મ ન બને કોય;
સાંધ્યાં કારણ શિશ દે, શુરા બાહુ સોય.

એક બીજાને જોઈને જે કોઈ કરવા બંધ તે, ખરો લેલ પાત્રી
શકતો નથી, પણ જે કોઈ પરમાત્માને માટે પોતાનું માથું અર્પણ
કરે તે માણસજ ખરો પરમાર્થી પુરૂષ છે.

(૮૨૬)

શિર સદેકા ખેલ હય, સો શુરનકા કામ;
પહેલે ભરનાજ આગમે, પિછે કહેના રામ.

માથાનો સદેા રમવો તે તો ખરો શુરવિર પુરૂષનુંજ કામ
છે; કારણ કે ત્યાં પહેલાં આગમાં જવા પછી પરમાત્માનું નામ
લેવાઈ શકાય છે.

અર્થાત, પરમાત્માને મળવું એ કાંઈ જેવું તેવું કામ નથી. જ્યારે માણસ પોતાનો સ્વાર્થ છોડી દે ત્યારેજ તેનાંથી એ માર્ગમાં દાખલ થઈ શકાય છે.

(૮૨૭)

સાંધ્યાં શીત ન પામ્યે, બાતાં મિલે ન કોય;
કબીર સૌદા રામસું, શિર બિન કબૂ ન હોય.

એમ કાંઈ ખાલી મોહોડાંની વાતોથી પરમાત્માને મળી શકાતું પણ પરમાત્માની સાથે સાટું કરવું હોય. યાને પરમાત્માને મળવું હોય તો જ્યાં સુધી માણસ પોતાનું માથું તેને હુલાલે કરતો નથી ત્યાં સુધી તેનાથી તેને (પરમાત્માને) પુગાતું નથી.

(૮૨૮)

હરિકા ગુન કઠન હય, ઊંચા બહુ અકચ;
શિર કોટી પગ તલ ધરે, તખ જ પહોંચે હય.

ધર્મશ્રી ગુણ મેળવવો એ બહુ મુશ્કેલ છે, અને તે એટલો ભારે પ્રયોગ છે કે તેનો વિચાર મોહોડેથી બોલી શકતોજ નથી, પણ ત્યાં પોહોંચવાને માટે જ્યારે માણસ પોતાનાં કરોડો માથાંઓ પગ નીચે મુકે, યાને પોતાની ખુદીને કચડી નાંખે ત્યારેજ ત્યાં પુગી શકાય છે.

(૮૨૯)

ઉંચા તરવર ગગન ફળ, પંખી મુવા સખ જૂર;
બહોત શિયાંને પચ ગયે, ફળ લાગો પર દૂર.

એ ઝાડ ઘણું ઉંચું છે અને તેનાં ફળો છેક આસમાને લાગેલાં હોય છે, જેથી તે મેળવવા જતાં પંખીઓ બધાં ઝુરી મરે છે, ઘણાક ઠહેવાતા પંડીત પુરૂષો તે લેવા ગયા, પણ તે ફળ તેઓથી દૂર અને દૂરજ રહ્યું.

(૮૩૦)

દૂર લયાં તો કયા લયા, શિર દે નેડા હોય;
જખલગ શિર સોંપે નહિ, ચખ શકે ન કોય.

કબીર કહે છે કે:-તે કૂળ ઘણું દુર છે તો શું થયું? તું જો
માથું આપે તો તે તારી આગળ આવે કારણ કે જ્યાં સુધી તું
માથું આપે નહિ ત્યાં સુધી તે ચાખી શકાતું નથી.

(૮૩૧)

એ રન માંહિ પેઠ કર, પિછે રહે ન શુર;
સાહેબકે સનમૂખ રહે, ધર દે શિશ હબૂર.

જે શુરો પુરૂષ પરમાત્માના માર્ગમાં એકવાર દાખલ થયો કે, પછી
તે કદીપણ પાછળ હઠતો નથી, પણ પરમાત્માની સમક્ષ ઉભો રહે
છે, અને પોતાનું માથું તેનાં પગ આગળ હાજર કરે છે.

(૮૩૨)

લાગી લાગી કહા કરો, લાગી નહિ લગાર;
લાગી તખ્તિ જનીયે, નિકસ જય દા સાર.

“મને પ્રેમ લાગ્યો છે, મને પ્રેમ લાગ્યો છે,” એવું માત્ર
મોહોડેથી અમસ્થું શું બોલવું? હું (કબીર) કહું છું કે જે કોઈ
મોહોડેથી એમ બોલે તેને પ્રેમ લાગ્યોજ નથી, પણ જ્યારે કિલ્લ
ખરૂં પરમાત્માપર લાગે ત્યારે તો માણસથી બે સાર નિકળી જાય
છે ચાને તે વેળા તે માણસની હાલત તદ્દન બદલાઈ જાય છે.

(૮૩૩)

કાયા મોડ કમાન કર, પાંચ તત કર તાંન;
મારો તો મન મરઘલા, નહિ તો મીથ્યા જન.

એમ કાંઈ પ્રેમ લાગતો નથી, પણ જ્યારે તું તારી કાયાને

ક્રમાંન પેરે વાળે, તારી પાંચે ઇદ્રિઓની તાંન બનાવે, અને તારાં
ભટકતાં મનને મારી મારીને શાંત કરે, ત્યારેજ તે રસ્તો હાથ આવે
નહિ તો બધું ફેકટ છે.

(૮૩૪)

શિશ ઉતારી છું ધરે, ઉપર ધર દે પાય;
ઢાસ કબીરા યું કહે, એસા હો તબ આવ.

માથું ઉતારી જમીનપર મુકે, અને તેની ઉપર પગ મુકે ત્યા-
રેજ, હું ઢાસ કબીર કહું છું કે તે માણસ પરમાત્માને પુગી શકે,
નહિ તો કદી પણ નહિ.

(૮૩૫)

જબ લગ ધડપર શિશ હય, શુરા કહીયે નાહિ;
માથાં તુટી ધડ લડે, શુરા કહીયે તાહિ.

જ્યાં સુધી ધડ ઉપર માથું રહેલું હોય, ત્યાં સુધી તે માણસ
શુરા કેહેવાય નહિ, પણ માથું નિચે તુટી પડે ને શરીર લડયા
કરતું રહે, ત્યારે તે ખરો શુરવિર છે એમ કહેવાય.

(૮૩૬)

કબીર સાચા મુરવા, કબ ન પેહેરે લોહ;
ઝુજનકે બંધ ખોલકે, છાંડે તનકા મોહ.

ઓ કબીર! જે ખરો શુરવિર પુરૂષ છે તે કદી પણ
લોહનું ખખ્તર પેહેરતો નથી; તે તો પોતાનો અંગરખો પણ
ખોળી નાંખીને લડે છે, અને પોતાનાં શરીર માટે કાંઈ પણ
દરકાર કરતો નથી.

(૮૩૭)

કઠનાથ કહ્યું નહિ, જો શિર બદલે લેહ;
રામ નામ નહિ છાંડીયે, જો શિર કરવત ફેચ.

મુશ્કેલી કોઈ પણ નથી, માત્ર મનનો રોહ બદલવાનો છે, તે એ કે, ગમે તે થાય તો પણ રામ (પરમાત્મા) નું નામ છોડવું નહિ, માથાંપર કરવત આવી કાં ન ફરતી હોય તોપણ પરમાત્મા ઉપર જેનું દિલ લાગું છે તે કદી પણ ફરતો નથી, એવી રીતે જેનાં મનની લેહ બદલાઈ ચાને મન પરમાત્મા તરફ રહેતું થયું તો પછી પરમાત્માના માર્ગમાં આગળ વધવાને કાંઈજ મુશ્કેલી નથી—માટે કબીર કહે છે કે તું તે (પરમાત્માનું) નામ છોડતો ના.

ખિરહા વિષે.

(૮૩૮)

ખિરહા ધુરા હય જન કહે, ખિરહા હય સુલતાન;
જા ઘટ હરિ ખિરહા નહિ, સો ઘટ સદા મસાન.

ખિરહા યાને માણસનાં અંતઃકરણમાં (કિંઈપણ ચીજ માટે) થતી જતી મજબુત ઇચ્છા અથવા સાધારણ ભાષામાં કહીએ તો ખેંચાણ થતી એ લાગણી માટે લોકો કહે કે તે ખરાબ છે, પણ કબીર કહે છે કે એ (પ્રેમની) લાગણી ઉત્તમ છે; પરંતુ જેના દીલમાં એ ખેંચાણ પરમાત્મા તરફ થતું નથી, પણ જેનું દીલ બીજા દુનિયવી ચીજો ઉપર લાગેલું હોય તે માણસનું શરીર સદાનું મસાનજ છે.

અર્થાત-માણસનો જીવ અને પરમાત્મા વચ્ચે જે જુદાઈ થઈ છે તેનું પાછું જોડાણ અથવા એકત્ર થવું, અને એ માટે જીવનું તલપવું, તે ખિરહા છે, તેથી કબીર કહે છે કે જેનાં દીલમાં એ લાગણી થતી નથી તે માણસનું શરીર જીવતું હોવા છતાં મસાન કહેવાય.

(૮૩૯)

ખિરહા આયા દુધસા, કડવા લાગા કામ;
કાયા લાગી કાળસિ, મિઠો લાગા રામ.

જે માણસનાં દીલમાં એ લાગણી એકવાર ખરેખરી પેદા થઈ તેને ઇદ્રિઓની મોજ લોગવવાનું ઠાઠું ઝેહેર જેવું લાગે છે, અને

શરીર કે જે તેને પરમાત્મા સાથે મેલાપ કરતાં વચ્ચે અડચણ ક્યાં કરે છે તે અકાઝં થઈ પડે છે, અને તેને પરમાત્માનીજ વાતો પસંદ પડે છે, અને બીજી બીજી ભાવતી નથી.

(૮૪૦)

જા તનમે બિરહા બસે, તા તન લોહુ ન માંસ;
ઈતના બહોત હિ ઉબરા, હાડ ચામ ઓર શ્વાસ.

જેના દીલમાં પરમાત્મા તરફ પ્રેમ પ્રકાશતો થયો તે માણસનાં શરીરમાં લોહી અને માંસ ઘણું નહીં હોય, તેની કશી ચિન્તા નથી; તેનું ચામડું, હાડકાં અને શ્વાસ (પ્રાણ) ચાલતો હોય એટલુંજ બસ છે.

અર્થાત-પરમાત્માની રાહ પર ચાલતાં માણસને દુઃખ આવે અથવા તેનું શરીર નબળું પડી જાય, તેની કાંઈ ચિન્તા કરવી નહિ; કારણ કે આ શરીર તો એકવાર પડવા (મરવા)નુંજ, અને જ્યારે દુનિયવી લોભ લાલચ માટે, માણસ આટલી બધી જંજાળો ઉઠાવે છે યાને પોતાનાં શરીરને કષ્ટી આપે છે, ત્યારે પરમાત્માની રાહમાં ચાલવાને યાને પરમાત્માને મેળવવા માટે આપણાં શરીરને કષ્ટ આપવું તેમાં શું ખોટું છે? કારણ કે પૈસો ટકો માણસને ખર્ચ સુખ આપી શકતો નથી, જ્યારે પરમાત્માના મેલાપથી તો ખર્ચ (હંમેશનું) સુખ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે.

(૮૪૧)

બિરહા કુંડી છુંડ પડે, દરશન કારન રામ;
જીવત દરશન ના દિયો, મુવેકા નહિ કામ.

કબીર કહે છે કે પરમાત્માનાં દર્શન કરવા માટે મારાં શરીર ઉપર સેંકડો દુઃખો આવી પડે તોપણ તેની મને પરવાહ નથી. પણ હું એટલું માગું છું કે ઓ પરમાત્મા! મને જીવતાં જીવત તારી સાથે મેલાપ થાય; મુવા પછી મને તારાં દર્શણ થાય એવું હું માગતો નથી.

(૮૪૨)

મુવે પિછે મત મિલો, કહે કૃષીરા રામ;
લોહા માટી મિલ ગયા, તખ પારસકા કયા કામ?

ઓ પરમાત્મા! મરણ બાદ હું તને જોવા માંગતો નથી કારણ કે લોહું ફીટાઈને માટી થઈ ગયું પછી પારસમણીનું શું કામ રહ્યું? અર્થાત માણસને આ (ખાકી) દુનિયામાંજ પરમાત્મા સાથે એકતાઈ મેળવવાની છે, અને આ શરીરમાંજ જો પરમાત્માને નહિ મેળવી શકે તો મુવા બાદ તેનાથી કાંઈ થઈ શકવાનું નથી.

(૮૪૩)

ગણું તુમારે નામમે, જ્યું પાનીમે લોન;
ઐસી બિરહા પઠાયકે, નિત દુખાવે કોન?

પાણીમાં મીઠું નાખવાથી જેમ તે અંદર ગળી જાય છે, તેવી રીતે પરમાત્માનાં નામમાં હું (કૃષીર) બધો ગળી ગયો છું, અને એવી રીતે (ગળી જઈને) પરમાત્માને ખાતર પોતાનાં શરીરને હૃમેશાં કષ્ટ આપવાને કોણ તૈયાર છે?

(૮૪૪)

દખતહિ સખ દિન ગયા, નિશાળી નિરખત જય;
બિરહન પિયુ પાવે નહિ, જીવડા તલખે જય.

પરમાત્માને જોતાં જોતાં (યાને જોવાની આશામાં) મારા દિવસ ને રાત બન્ને નિકળી ગયાં, એમ જ્યાં સુધી તે મારો વહાલો માલેક મળ્યો નહિં ત્યાં સુધી, મારો જીવ તલખ્યા કરતો હતો.

(૮૪૫)

નેના હમારે જલ ગયે, છિન છિન લોટે તુંજ;
ન તું મિલે મેં સુખી, ઐસી બેદના મુજ.

દરેક પળે તને નિરખવાની આશામાં મારા ડોળા બળી ગયા, ને જ્યાં

જીવપર સખતી કર્યા વિના પરમાત્માને પુગાતું નથી. ૨૮૫

સુધી મને તું મળે નહિં ત્યાં સુધી સુખ થાય નહિ, એ પ્રકારનું
દુઃખ મને થઈ લાગ્યું છે.

(૮૪૬)

ધસ તનકા દીવલા કરે, બાતી ડાહુ જીવ;
લોહિ સીચું તેલ જ્યું, કથ મુખ પાવું પીવ.

આ મારા તનની બત્તી કરે ને તેમાં આ (મારા) જીવને
કાકડો બનાવી મેળું, ને તેલને જગ્યે માફે લોહી અંદર સીચું કે
ક્યારે મારા પીયુતું (પરમાત્માનું) દર્શન થાય. અર્થાત, ઇદ્રિઓ
અને મન સર્વ કાંઈ પરમાત્માનાજ વિચાર ને વમાસણમાં કબીર
રાખતો હતો.

(૮૪૭)

માંસ ગયા પિંજર રહ્યું, તાકો ન લાગે કાગ;
સાંધ અજહુ ન સંભાર્યા, મંદ હુમારા લાગ.

(એમ કરતાં કરતાં) મારાં શરીરનું માંસ ગળી ગયું, ને હાડ-
પીંજર જેવું થઈ ગયું કે તે ઉપર કાગડા પશુ આવીને બેસે નહિ,
એટલું છતાં હજી પરમાત્મા મને મળ્યા નહિં એટલે માફે
નસીબજ અભાગ્યું.

(૮૪૮)

કબીર! હસના દુર કર, રોવન પર ધર ચિત;
બિન રોવે કયું પાછયે, પિયુ પુરખલા મિત.

ઓ કબીર! પરમાત્માને મળવું તે કાંઈ હસવા સરીખું કામ
નથી, માટે તું હસવાનું મુકી દે, અને રડવા પરજ ધ્યાન લગાડે,
કાશ્વકે વગર રડવે, યાને પોતાના જીવપર જીલમ કર્યા વિના પરમા-
ત્મા મળી શકતો નથી.

(૮૪૯)

હસું તો દુઃખ ન બિસરે, રોવું તો બળ ઘટ જાય;
મનકા મનમે બિસરના, જ્યું ધુન કાષ્ટકુ ખાય.

કબીર કહે છે કે હસું તેથી કાંઈ દુઃખ ભુલાતું નથી, અને
જો રડયા કંઈ છું તો માડું બળ ઘટતું જાય છે. (ત્યારે કરવું શું ?
તેનો પાછો જવાબ આપે છે કે) તું મનમાં અને મનમાંજ બધું
વીસરવાની કોશિશ કર, જેમ ચુલામાં બળતું થયા વગર માત્ર ધુમા-
ડાથીજ લાકડું ખવાઈ જાય છે તેમ, તારાં દુઃખનો દેખાવ બહારથી
કર્યા વગર, મનની અંદરજ તે ભુલી જા.

(૮૫૦)

પહેલે અગન બીરહેકા, પિછે પ્રેમ પ્યાસ;
કહે કબીર તખ જાનીયે, રામ મિલનકી આસ.

પરમાત્મા તરફ પ્યાર થવા આગમચ પહેલાં દુઃખ આવે અને
તે પછી પરમાત્માના પ્યારની તરસ લાગે, ત્યારે (કબીર કહે છે કે)
પરમાત્મા મળવાની આશા છે, એમ જાણવું. અર્થાત, જ્યારે માણ-
સને દુઃખ આવી પડે છે ત્યારે તે દુઃખથી પરમાત્મા તરફ ખેંચાય
છે, અને ત્યારેજ પરમાત્મા તરફ તેને પ્રેમ લાવ થાય છે, અને
એવું જ્યારે માણસને થાય ત્યારે, કબીર કહે છે કે એમ જાણવું
કે તે માણસને પરમાત્મા મળવાની આશા રહે છે.

(૮૫૧)

જીતના ગુનાહ મેં કીયા, તિતના કરે ન કોય;
કાલા હુવા મુખડા, ધો ન શકું રોય.

પરમાત્માને મળવા માટે જેટલાં દુઃખો મેં વેઠ્યાં તેટલાં કોઈ વેઠશે
નહિ. દુઃખથી માડું મોહકું એવું તો કાળું મારી ગયું કે ગમે
તેટલું રડવાથી તે ધોવાતું નથી.

(૮૫૨)

બિરહેની મર જાયગી, આતુર હાલ શરીર;
બેગી દર્શન દિજીયે, તો જીવે દાસ કૃષીર.

જેમ એક સ્ત્રી, બીજા મરદપર આશક થયલી હોય તેને જોવાને માટે તેનું શરીર આતુર હોય છે, તેમ કૃષીર કહે છે કે એ પરમાત્મા હું તને જોવાને આતુરતાથી રાહ જોઉં છું માટે મને તારાં દર્શન જલદીથી આપી દે, તો હું જીવતો રહું.

(૮૫૩)

બિરહેની રેત સંદેશો, સુનો હુમારે સુખન;
બેગી તુમ આ મીલો, નહિ તો તજ્યા પ્રાન.

જેમ એક સ્ત્રી, પોતાના વહાલા ઉપર પોતાને મળી જવા માટે સંદેશો મોકલે છે તેમ, કૃષીર કહે છે કે જે પરમાત્માનો આશક અને છે, તે પરમાત્મા તરફ પોતાનો અંતઃકરણનો અવાજ મોકલે છે અને કહે છે, કે એ પરમાત્મા, તું મને જલદીથી આવી મળ, નહીં તો આ પ્રાણ છોડી દઈશ.

(૮૫૪)

સાંધ્યા તુમ મત જાનિયો, કે પ્રીત ઘટે કવચિત;
મરું તો તુમ સુમરન મરું, જીવું તો સુમરું નિત.

ઓ મારા માલેક! તું એમ ના સમજતો કે તારી તરફનું મારું વહાલ કદી પણ ઘટશે, નહીં કદી નહીં, કારણ કે મારાં મનમાં હંમેશાં તું રહેલો છે તેથી, હું મરણ પામું ત્યારે (મરતાં મરતાં) પણ તારીજ યાદમાં મરીશ, ને જીવતો રહીશ તો હંમેશાં તારું સ્મરણ કર્યા કરીશ.

(૮૫૫)

મેં દિવાની રામકી, દિવાની કહે સખ કોય;
મોહે દિવાના આ મિલે, તખ બંદી ચંગી હોય.

હું તો રામ (પરમાત્મા) ની દિવાની છું, અને ભલે મને બધા (દુનિયાનાં) લોકો દિવાની કહે, તેની હું દરકાર કરતી નથી, પણ મને મારો દિવાનો (આશક યાને પરમાત્મા) ક્યારે આવી મળે તેની હું રાહ જોઉં છું, અને તે. જ્યારે મને આવી મળશે ત્યારેજ મારું દિવાનાપણું જતું રહેશે ને હું સારી થઈ જઈશ.

(૮૫૬)

પપૈયા પિયુ પિયુ કરે, નિશદીન પ્રેમકી આશ;
પંખી વીરહ ના છાંડે, તો કયું છાંડે નિજ દાસ.

બુલબુલ જેવું પક્ષી તે માલેકના પ્રેમની આશામાં “પીયુ પીયુ” કરતું રાત ને દિવસ બોલ્યા કરે છે અને જ્યારે પંખેરા જેવું નાનું પ્રાણી તેની (પરમાત્માની) જીક્કર મુકતું નથી તો હું કે જે પરમાત્માનો બંદો (માણસ જાત) છું તે કેમ કરી તે માલેક (પરમાત્મા)ની યાદ બુલી જાઉં યાને તેની જીક્કર કરવાનું મોકુફ રાખું ?

(૮૫૭)

આઠ પોહોર ચોસઠ ઘડી, લાગા રહે અનુરાગ;
હિરદે પલક ના બિસરે, તખ સાચા ખૈરાગ.

કૃષ્ણીર કહે છે કે દિવસનાં આઠ પહોર અને દરેક પોહોરની ચોસઠ ઘડી છે તે દરેક ઘડિએ માણસનું ચિત્ત જ્યારે પરમાત્મામાં લાગેલું રહે, ને તેનો (પરમાત્માનો) ખ્યાલ હૈયામાંથી વિસરાયજ નહિ, ત્યારે બધવું કે તે માણસને ખરો વૈરાગ ઉપજ્યો છે, યાને તેનું મન દુનિયવી માયા પરથી ઉઠી પરમાત્માપર લાગ્યું છે.

(૮૫૮)

જ્યું મેરા મન તુજમેં, યું તેરા મુજમે હોય;
તાતા લોહા યું મિલે, સાંધ ન લખે કોય.

કબીર કહે છે કે ઓ પરમાત્મા! જેમ માડું મન તારામાં ભરાઈ રહ્યું છે તેમ તારાં મારામાં ભરાય, એવું હું માગું છું કે જેમ ગરમ કીધેલા લોખંડનાં કુકડાને સાંધ કરે છે ત્યારે તેઓ એકમેક સાથે મળી જાય છે, ને તેની સાંધ કોઈ પારખી શકતું નથી તેમ, આપણે બન્ને સાથે મળી એક થઈ જઈએ.

(૮૫૯)

કંકે કાયા ચિત ચક્રમકા, ઝાલિ વારંવાર;
તિન વાર ધુંવા ઉઠે, ચોઠ પરે અંગાર.

જ્યારે આ મેલાં (ખાકી) શરીરને તેમજ મારાં મનને વારંવાર ઝાળ્યું યાને મારી રહેણી-કરણી સુધારી મારાં મનને શુદ્ધ વિચારે-માંજ રોક્યા કીધું (તોયે) ત્રણ વાર તેમાં ધુંવાડો થયો, અને ચોથી વારે તેમાં અગ્નિ પ્રગટ થયો.

(૮૬૦)

પાનીકી મછલી, ચઢી પરખતે ગધ;
અગ્નિ પિયા પુષ્ટ ભાષ, જલ પિયા મરે ગધ.

(એમ કરતાં કરતાં) તે પાણીમાં રહેલી માછલી (જીવ) છેક પહોંડને મથાળે પુગી અને ત્યાં તેણીએ અગ્નિ પીધો, ત્યારે તે મજબૂત થઈ, (એથી ઉલટું) જ્યારે તે પાણીમાં રમતી હતી ત્યારે મરણ પામતી હતી.

અર્થાત—માછલી તે માણસનો જીવ યાને માણસ, તે જ્યાંસુધી આ નિચલી (ખાકી) દુનિયામાંજ રમ્યા કરતો હતો યાને ઈદ્રિઓથી શોગવાતાં સુખમાંજ મોજ છે એવું માન્યા કરતો હતો ત્યાં સુધી

તેનું મરણ નિપજ્યા કરતું હતું પણ જ્યારે તે આ નિચલા પ્રકારની વસ્તુની ઇચ્છા કાઢી નાખે છે, અને પરમાત્માને મળવાની ઇચ્છા કરે છે, અને જ્યારે ઉંચ ભાનમાં રહેતો થાય છે ત્યારેજ તે મજબુત થતો જાય છે અને મરણમાંથી બચવા પામે છે.

(૮૬૧)

સમુદ્ર લાગી આગ હૂય, નદી જલ કોયલા ભય;
જાગ કપીરા દેખ લે, મછીયાં તરવર ચઢ ગઇ.

સમુદ્રમાં આગ લાગી, અને નદી બળીને કોયલા થઇ ગઇ. હવે ઓ કપીર! તું જાગૃત થઇ જો, કે પેલી માછલી (પરવતને મથાળેનાં) ઝાડ પર ચઢી ગઇ છે.

અર્થાત, સમુદ્ર, તે માણસનું શરીર, નદી તે માણસનું નિચલું ભાન, શરીરમાં લાગેલી આગ, તે પરમાત્માના પ્રેમની આગ, કે જે પેલી નદી યાને નિચલાં મનને બાળીને કોયલા કરે છે, યાને તેને દુનિયાની માયા પરથી ખેંચી કાઢે છે, એવી રીતે જ્યારે માણસનું મન પવિત્ર થાય છે, યાને દુનિયવી ચીજો પરથી મનની ઇચ્છાઓ નિકળી જાય છે, ત્યારે પેલી માછલી યાને જીવ તે ઝાડ પર યાને ઉંચ ભાનમાં જઇ શકે છે.

(૮૬૨)

સખકો બિરહન કુંબલી, તું કયું બિરહન લાલ!
પરચા પાયા પિયુકા, ચું હમ ભાઇ નેહાલ.

એનાં અંતઃકરણમાં પ્રેમની આગ સળગી હોય છે, તે માણસ દુખળો થઇ જાય છે, ત્યારે ઓ પ્રેમની અગ્નિથી બળતી સુંદરી! તું કેમ એવી (લાલ મધરડા જેવી) તનદરોસ્ત લાગે છે? (જવાબ મળે છે કે) ઓ ભાઇ, મને મારા પિયુનો પત્તો મળ્યો તેથી હવે હું નેહાલ થઇ ગઇ છું. અર્થાત કપીરનું કહેવું એમ લાગે છે કે

જે ઇશ્વરી માર્ગમાં ચાલવા માંડે છે તેને પહેલાં ઘણી કપ્પી ભોગવવી પડતી હોવાથી, યાને પોતાના દુર્ગુણોને મારી હડાવવા, ઇંદ્રિયોની મોજ મળાહો છોડવી વગેરે કોશેશ કરતાં તેનાં શરીરને પહેલાં દુઃખ થાય છે, અને તે નબળું પડી ગયું હોય એમ દેખાય છે, પણ તેની દરકાર ન કરતાં, મક્કમપણે અને હિંમતથી, પવિત્રાઈમાં આગળ વધતો જાય છે, અને એકવાર તેણે પોતાની ઇંદ્રિયો અને મન ઉપર પૂર્ણ કાબુ મેળવ્યો ત્યાર પછી તેનું શરીર પાછું આસુદ્ધ અને (ખરૂં) તનદરેસ્ત બને છે—

પેગમબર જીસસ ક્રીસ્ટ સાહેબ પણ કહે કે:—

Seek ye first the Kingdom of Righteousness, and all these things (of the world) shall be added unto ye
યાને પહેલાં કપ્પી ભોગવીને તું પવિત્રાઈ (અશોઈ)નું રાજ્ય મેળવ, કે જેથી પછી તને બધી (દુનિયાની) ચીજો આવી મળશે.

(૮૬૩)

સાચ પાયા સુખ ઉપના, દિલ દરિયા ભરપુર;
સકળ અંધેરા મિત ગયા, જખ સાંધ મિલા હજુર.

જે સત હતું તે મળ્યું ત્યારે મને ખરૂં સુખ ઉપજ્યું, અને મારૂં દીલ, સુખના સમુદ્ર જેવું ભરપુર થઈ ગયું, અને જ્યારે મારો ઘણી (પરમાત્મા) મારી સનમુખ આવી ઉભો, ત્યારે મારૂં સઘળું અંધારૂં જતું રહ્યું, યાને મારૂં અજ્ઞાનપણું દુર થઈ, મારે લગતી અને આખી જહાનને લગતી વાતો મને સમજ પડી ગઈ.

(૮૬૪)

કબીર, ચલ જાય થા, પુછ લિયા એક નામ;
ચલતા ચલતા તહાં ગયા, ગામ નામ નહીં ઠામ.

હું પરમાત્માની રાહમાં ચાલ્યો જતો હતો, ચાલતાં ચાલતાં

મેં એક જણ પાસેથી પરમાત્માનું નામ પુછી લીધું. પછી તે નામ જપતો જપતો આગળ અને આગળ ચાલ્યા કીધો, ત્યારે આખરે હું ત્યાં જઈ પોહોંચ્યો, કે જ્યાં કોઈ ગામ નહિ મળે, કાંઈ રહેવાનું નહિ મળે, અને કોઈનું નામ નિશાન નહિ મળે !

(૮૬૫)

કૌતક દેખા દેહ બિન, રવિ સસિ બિન ઉજસ;
સાહેબ સેવામે રહે, એપરવાહિ દાસ.

આ અન્નયમ જેવો દેખાવ મેં શરીર વગર જોયો. મારી ઇંદ્રિયો અને મન મળે નહિ થઈ ગયલાં હતાં, તેવી હાલતમાં મેં આ અન્નયમ જેવો દેખાવ જોયો. અને એ દેખાવ જોવાને માટે સૂર્ય ચંદ્રનું અજવાળું પણ ત્યાં નહિ હતું, પછી હું નોકર પેરે સાહેબની સેવામાં રહેવા લાગ્યો, અને આ દુનિયાનાં સર્વે કામો અને વાતો વિશેની મારી શ્રીકર ચિંતા મટી ગઈ.

(૮૬૬)

ધરતિ ગગન પવન નહિ, નહિ તુંખ્યા નહિ તાર;
તખ હરિકે હરિજન થા, કહે કૃષ્ણીર બિચાર.

જ્યારે પૃથ્વી, પવન, આસમાન કાંઈ નહિ હતું અને તુંબકું કે તેનો તાર કાંઈએ નહિ હતું, ત્યારે માત્ર પરમાત્મા કે પરમાત્માનો હાગત તો હતોજ એવું મારું કહેવું છે; જે માટે તું વિચાર કર.

(૮૬૭)

દેખા એક અગમ ધની, મહિમા કહી જાય;
તેજ પુંજ પ્રગટ ધની, મનમે રહા સમાય.

મેં તે સાહેબને જોયો, જેને ઇંદ્રિયો પહોંચી શકતી નથી અને તેનો મહિમા યાને મોટાઈની વાત મોહોડેથી કેહેવાઈજ શકાતી

નથી, તે પ્રકાશનો જથ્થો હૃદયમાંજ સમાઈ રહ્યો, એટલે કે તે માત્ર અનુભવમાંજ રહેલો છે, યાને જે કોઈ અનુભવે તેજ બાણી શકે છે.

(૮૬૮)

દિપકે દેખા જ્ઞાનકા, પેંખા અપરમ દેવ;
ચાર વેદકો ગમ નહિ, તહાં કબીરા સેવ.

જેને જોવાથી સર્વે ચીજો અને વાતો જણાઈ બચ છે, તે દિપકને મેં દીઠો; અને તેને, જેના જેવો બીજો કોઈ નહિ એવા પરમાત્મા તરીકે મેં પિછાન્યો, અને ચારે વેદો જેની વાત સમજાવી શકતાં નથી, એવા તે માલેકની સેવામાં હું ખડો રહ્યો.

(૮૬૯)

બૈકુન્થ ઉપર બસત હય, મેરા સાહેબ સોહે;
બકે રૂપ ન રેખ હોય, સો અંતર મિલ્યા મોહે.

વૈકુન્થની પેલીમેર, જેને જરથોશ્તીઓમાં ગરોથમાન કહે છે, તેની પેલીમેર, જે રહે છે તે મારો સાહેબ છે, અને જેને આકાર, લીટી કે આકૃતિ કાંઈએ નથી તે પરમાત્મા મને મારામાંજ મળ્યો.

(૮૭૦)

હરિ સંપત શિતળ લયા, મિટા મોહ તન તાપ;
નિશ બાસુર સુખ ઉપજા, જખ અંતર પ્રગટ આપ.

ધન્યરી ખળનો મળ્યો ત્યારે મારાં મનને શાંતી થઈ, ને દુનિયવી ચીજોપરની મારી (ખોટી) લાવના દુર થઈ, મારાં શરીરને લગતી તાવો યાને દુર્ગુણો બધા નિકળી ગયા, અને જ્યારે પરમાત્મા મારાં અંતઃકરણ (હૈયાં) માં પ્રગટ થયા, ત્યારે રાત ને દિવસ સુખજ મળ્યું, યાને મને હંમેશનું સુખ પ્રાપ્ત થયું.

(૮૭૧)

કુબીર ! દિલ સાબેત લયા, હરિ બેઠા દરબે આપ;
જીવ બ્રહ્મ મિલા હુવા, અખ જીવ કહાં ન જાય.

ઓ કુબીર ! જ્યારે તારૂં દીલ પવિત્ર થયું ને તારૂં યકીન પરમાત્માપર મજબુત થયું યાને પરમાત્મા જેવું સુખ બીજું નથી એવો તને પૂર્ણ વિશ્વાસ આવ્યો ત્યારે તારો જીવ અને પરમાત્મા એક થયા, અને જીવ એકવાર પરમાત્મા સાથે મળ્યો કે પછી તે કેઠે પણ જવાનો નથી, યાને પાછો દુનિયવી ચીજપર ખેંચાવાનો નથી.

(૮૭૨)

મન સરોવર શુભકે જલ, હંસા કેલ કરાય;
મુગટ ફળ નિશદિન ચુંગે, અખ ઉડી અંત ન જાય.

જ્યારે સરોવરનાં પાણી સમાન મન શાંત પડે છે ત્યારે તેમાં હંસ પક્ષી રમવા માંડે છે (યાને જીવ ઉંચી હાલતે જઈ પુગે છે) અને ત્યાં તેને રાત ને દિવસ મોતી ફળ ખાવાને મળ્યાથી, તે કદી પણ બાહરે જવા માંગતો નથી, સારાંશ કે પરમાત્મા મળે તેને આખી જહાન મળે ત્યારે બીજી કંઈ ચીજ માટે આતુર હોય ?

(૮૭૩)

કુબીર હમે જખ ગાવતે, તખ હરિ જાનિયા નાહિ;
અખ હમ દિલમે પેંખીયા, તખ ગાવેકો કહુ નાહિ.

હું (કુબીર) જ્યારે પરમાત્માની તારીફ યાને ભજન (અમરથો) મોહોડેથી ગાયા કરતો હતો, ત્યારે પરમાત્માને પિછાણતો હતો નહિ; હવે જ્યારે મેં તેને (પરમાત્માને) મારાં દીલમાં ઓળખ્યો, યાને મને પરમાત્મા મળ્યા ત્યારે હવે મને (મોહોડેથી) ગાવાનું કાંઈ રહ્યું નથી, યાને બાહરની ક્રિયાઓ મારે માટે કરવાની રહી નથી.

(૮૭૪)

કુદરત પાયા ખબરસુ, સદ્ગુરુ દિયા ખતાય;
ભમરા વલભા કમલસુ, અખ ઉડી અંત ન જાય.

મારા સદ્ગુરુએ મને જ્ઞાન આપ્યું, તે જ્ઞાનથી મને કુદરત વિષેની બધી ખબર થઈ ગઈ, અને જેમ ભમરાને કમળ પુલ મળી જાય છે, ત્યારે તે બીજે કેડે જતો નથી તેમ, જીવને જ્યારે ઉંચ જ્ઞાન મળે છે, ત્યારે તે પાછો હલકી (દુનિયવી) ચીજ માટે દરકાર કરતો નથી.

(૮૭૫)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં અવિનાશીકી આન;
સુખ દુઃખ તહાં ખ્યાપે નહિ, સખ દિન એક સમાન.

હું તે દેશનો રહેવાસી થઈ ગયો, કે જ્યાં અમર્ગી રહેલી છે, યાને નાશ છેજ નહીં, ત્યાં સુખ અને દુઃખ (જે આ નિયતી જહાનમાં માણસને લાગે છે) જેવું કંઈએ નથી, પણ બધા દીવસ એક-સરખા હોય છે, યાને એકજ (સુખી) હાલતમાં જીવ રહેલો હોય છે.

(૮૭૬)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં ખારો માસ બિલાસ;
પ્રેમ ઝરે બિકસે કવલ, તેજ પુંજ પ્રકાશ.

હું તે દેશનો રહેવાસી થયો કે જ્યાં ખારો માસ યાને નિરંતર સુખજ છે, અને જ્યાં પ્રેમનો ઝરો વહી તેમાંથી મિઠો અમૃત નિકળે છે, અને જ્યાં હંમેશ રહેલી ઝળકતી રોશની (પ્રકાશ) નો જથ્થો માત્ર રહેલો છે.

(૮૭૭)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જાત વરણુ કુલ નાહિ;
શબ્દ મિલાવા હો રહ્યા, પર રહ મિલાવા નાહિ.

હું તે દેશનો રહેવાસી થઈ ગયો, કે જ્યાં જાત-વરણુ કે કુળ

જેવો કાંધ (તકાવત) હોતો નથી, પણ બ્યાં (તે ગુપ્ત) શબ્દથીજ મળી શકાય છે, પણ આ શરીરથી ત્યાં મળી શકાતું નથી. અર્થાત— આ દેહથી હું અલગ થઈ ગયો.

(૮૭૮)

હમ વાસી વહાં દેશકે, રૂપ વરન કષ્ટ નાહિ;
સેન મિલાવા હો રહા, શબ્દ મિલાવા નાહિ.

(તે પછી) એવી હાલત થઈ કે બ્યાં આકાર રંગ જેવું પણ કશું રહ્યું નહિ—ત્યાં શબ્દનું પણ કામ રહ્યું નહિ, પણ ત્યાં માત્ર ઇશ્વારથીજ મળી શકાય છે. એ હાલત એવી છે કે બ્યાં આકાર કે રંગનો ખ્યાલ પણ હોતો નથી.

(૮૭૯)

હમ વાસી વહાં દેશકે, પીંડ બ્રહ્મન કષ્ટ નાહિ;
આપ પર દાઉ બિસરા, સેન મિલાવા નાહિ.

(તે પછી) એવી એક હાલત આવી કે બ્યાં, હું પોતે, અને ઇશ્વર જુદો હોય, એવું પણ જતું રહ્યું. બ્યાં ઇસારો કરવાનું પણ કાંઈ રહ્યું નહિ. પણ તે હાલત એવી છે કે બ્યાં “હુંપણુ” યાને “હું છું” એવું જ્ઞાન જતું રહે છે, એટલે બ્યાં પરમાત્મા મળે ત્યાં “જે” નો ખ્યાલ હોતો નથી, યાને જ્ઞેનાર એક, અને જ્ઞેવાનું બીજું એવું “જેપણુ” ત્યાં હોતું નથી.

(૮૮૦)

તેજ પુંજકા દેહરા, ઓર તેજ પુંજકા દેવ;
તેજ પુંજ ઝરમર ઝરે, તહાં કપીરા સેવ.

ત્યાં પુંજવાનું દેહેરું હતું તે પણ પ્રકાશજ હતું, અને દેવ તે પણ પ્રકાશજ હતો; બ્યાં સર્વ કાંઈ પ્રકાશ પ્રકાશ અને પ્રકાશજ હતું, ત્યાં કપીર જઈ લાગ્યો.

(૮૮૧)

સુન્ય મંડળમેં ઘર ગયા, બાજ શબ્દ રસાલ;
રોમ રોમ દિપક ઝરે, પ્રગટા આપ ક્યાલ.

મારું રહેવાનું સુન્યમાં થઈ લાગું, કે જ્યાં માત્ર તે (ગુપ્ત)
શબ્દનોજ અવાજ થયા કરતો હતો, અને જ્યારે આપ યાને પર-
માત્મા મારામાં બહાર થયા, ત્યારે મારાં રૂપે રૂપે પ્રકાશ પ્રસરી રહ્યો
અને ત્યાં પ્રકાશ શિવાય બીજું કાંઈજ રહ્યું નહિ.

(૮૮૨)

અગમ અગોચર ગમ નહિ, જહાં જિલમિલે જોત;
તહાં કબીરા રમ રહ્યા, પાપ પુન નહિ છોત.

જ્યાં તે જોત પ્રકાશે છે ત્યાં કાંઈ દિશા કે હદ યા જગ્યા
જેવું કાંઈ નથી, જ્યાં કાંઈ (આંખે) જોવાનું છેજ નહિ, અને જેનો
વિચાર પણ થઈ શકતો નથી તે હાલતનો હું કબીર થઈ ગયો, કે
જ્યાં પાપ કે પૂન્ય કશું રહેલું નથી.

(૮૮૩)

પાર બ્રહ્મા કે તેજકો, કેસા હય અનુમાન;
કહેવેકી શોભા નહિ, દેખા હિ પ્રમાન.

એ નિરાકાર (આકાર વગરની) હાલત વિષે મનમાં અનુમાન
કરવો યાને તર્ક કરવો એ બધું ફ્રાકટ છે; તેની વાત મોહોડેથી
કહેવામાં શોભાજ નથી, કારણ કે તે હાલતનો અનુભવ તો માત્ર જોયા-
થીજ થઈ શકે, યાને જે કોઈ તે હાલત અનુભવે તેનેજ સમજ પડે છે.

(૮૮૪)

મન મધુર પિકર લયા, કિયા નિરંતર બાસ;
કમલજ કુલ નિર બના, કોઈ પેંખે નિજ દાસ.

ત્યાંની વાત વિષે જે કાંઈ કહી શકાય તે એજ કે ત્યાંનો

મિઠાસ પીધાથી મન શાંત ને સુખી થઇ જાય છે, અને તે એકજ (સુખી) હાલતમાં મન હંમેશા રહે છે:-ક્રમજ કુલ પાણી થઇ જાય, તેને કોઇ ખરો પરમાત્માનો ખંદો હોય, તેજ પારખી શકે.

(૮૮૫)

ખાલા નાલા હિમ જળ, સો ફિર પાની હોય;
જા પાની તે મોતી લયા, સો ફિર નિર ન હોય.

કંડીથી નાળાનું પાણી, ખરફ થઇ ગયું હોય તેનું પાછું પાણી થઇ શકે છે, પણ જે પાણીનું એક વાર મોતી બંધાઇ ગયું તે પાછું પાણી થઇ શકતું નથી. સારાંશ કે, પરમાત્માનાં દર્શન કરવાં તે ઘણીજ ઉંચ હાલત છે, અને જે કોઇ તે હાલતે પુગો તે હાલતને આ નિચલી હાલતમાં લાવી શકતો નથી, યાને તે ઉંચ હાલતનું વર્ણન આ ખાકી શબ્દો મારફતે દર્શાવી શકતો નથી.

(૮૮૬)

કુબીર, મારગ અગમ હય, સખ મુનીજન ખેઠે ઠાક;
તહાં કુબીરા ચલ ગયા, અહી સદગુરૂકી શાખ.

ઓ કુબીર! તે માર્ગ નહિ જાણી શકાય એવો છે, કે જેને મેળવવાને માટે ઘણા મુની લોકો ઠાકીને બેઠા છે, તે હાલતમાં હું કુબીર જઇ લાગ્યો, જ્યાં મારા સદગુરૂની સાક્ષી (હાજરી) રહેલી હતી.

(૮૮૭)

સુર નર ઠાકે મુનીજનાં, તહાં કોઇ ન જાય;
મોટા ભાગ કુબીરકા, તહાં રહા લોલાય.

જ્યાં પહોંચવાને માટે ઘણા ઘણા શુરવીરો અને મોટા કહેવાતા મુનીઓએ કાંકાં માર્યાં છે, અને ત્યાં પુગી શક્યા નથી ત્યાં મારું નસીબ મોટું કે હું જઇ શક્યો.

(૮૮૮)

પાની હિંસે પાતલા, ધુંવા હિંસે જીન;

પવન બિચ ઉતાવળા, સો દોસ્ત કબીરે કીન.

જે પાણી કરતાં પણ પાતળું છે, ધુંવાડા-(ગેસ) કરતાં પણ ઝીણું છે અને પવન કરતાં પણ જેની ઝડપ વધારે છે, તેની દોસ્તી યાને ઝોળખ કબીરને થઈ ગઈ.

(૮૮૯)

દેખો કરમ કબીરકા, કછુ પૂરખલા લેખ;

ભકા મેહેલ ન મુની લહે, સો દોસ્ત કિયા અલેખ.

માફ (કબીરનું) નસીબ કેવુંક મોટું ભાગ્યવંત હોવું જોઈએ, અને મારા કર્મના લેખ કેવાક જખરા હોવા જોઈએ, કે જે મેહેલને માત્ર જોવા માટે મોટા મોટા મુનીઓ તલાષી રહ્યા તોપણ તે મેહેલ જોઈ શક્યા નહિ ત્યારે મને તે મેહેલની અંદર રહેનાર ધણી (પરમાત્મા) ની મુલાકાત થઈ ગઈ.

(૮૯૦)

પીંજર પ્રેમ પ્રકાશયા, હિરે લિયા ઉભસ;

ચંદ્ર સુર્યકો ગમ નહિ, તહાં દરશન પાવે દાસ.

જ્યારે આ શરીરમાં ઇશ્વરી પ્રેમ પ્રકાશતો થયો ત્યારે તે માહેલા હીરા (જીવ)ને ઉભશ મળ્યો યાને તે ઝળકવા લાગ્યો અને જેને સૂર્ય કે ચંદ્રપણ પુગી શકતા નથી તેને, હું (કબીર) દેખવા લાગ્યો-યાને મને પરમાત્માનાં સાક્ષાત દર્શન થયાં.

(૮૯૧)

મન લાગા ઉન મુનિસું, ગગન પહોંતા જાય;

ચંદ્ર બિહુનાં ચાંદનાં, જહાં અલખ નિરંજન રાય.

જ્યારે (માફ) મન તે સાહેબ સાથે મળી ગયું, ત્યારે તે

આકાશમાં પુગી ગયું, કે જ્યાં ચંદ્ર વિના અજવાળું પડયા કરે છે, અને જ્યાં તે નહિ પારખી શકાય તેવો હુમેશગીનો સાહેબ રહેલો છે.

(૮૯૨)

મન લાગા ઉન મુનિસેં, ઉન મૂનિ મનહિ બિલગ;

લોન બિલ ગયો પાનીમે, પાની લોન બિલગ.

જેમ પાણીમાં મીઠું (નિમક) પડવાથી તેઓ બન્ને એક થઈ જાય છે તેમ, માફ મન તે સાહેબનાં મન સાથે મળીને એક થઈ ગયું.

(૮૯૩)

પાની કેરા હિમ હુવા, હિમ ગયા બહેલાય;

કૃષ્ણીર જો થા સો લયા, અખ કહુ કહાં ન જાય.

જેમ પાણીનું બરફ થઈ જાય છે, ને બરફ પિગળી પાણી થઈ જાય છે, તેમ હું કૃષ્ણીર જે (અસલમાં) હતો તેવો પાછો થઈ ગયો, ત્યારે મને ખીજ તરફ જવાનું રહ્યું નથી. સારાંશ કે જે અસલ પવિત્ર હાલતમાંથી મન નિકળ્યું હતું તેવું પાછું થઈ ગયું ને મોટાં પવિત્ર મનને મળી ગયું એટલે તે પાછું દુનિયવી ચીજો પર જતું નથી.

(૮૯૪)

પાંચ સગી પિયુ પિયુ કરે, છઠ્ઠા સુમરે મનમન;

આઠ સુરત કૃષ્ણીરકી, પાયા રામ રતન.

મારી પાંચે ઇદ્રિઓ “પરમાત્મા પરમાત્મા” કરવા લાગી, ને છઠું, માફ મન તે પણ પરમાત્મામાંજ લરાયું ત્યારે માફ જે અસલ સ્વરૂપ હતું તેવું (ચોખ્ખું) સ્વરૂપ થઈ ગયું, અને મને ઇશ્વરી ખજાનો મળી ગયો.

(૮૬૫)

થાપન પાઘ મન થીર ભયા, સદ્ગુરૂ દિની ધીર;
કળીરે હિરા બનઝીયા, માન સરોવર તીર.

જ્યારે મનને એવી થાપણ મળી ગઈ ત્યારે, તે તદ્દન શાંત થઈ ગયું, ને ત્યારે સદ્ગુરૂએ મને ધીરજ આપી, તે પછી મેં (કળીર) તે હીરો (પરમાત્મા) ઝડપ્યો કે જે મને માન સરોવર ઉપર જડ્યો.

(૮૬૬)

પંખી ઉડા 'ગગનકું', ધડ રહ્યા પરદેશ;
પાની પિવે ચાંચ બિન, ભુલ ગયા વાં દેશ.

તે પક્ષી આસમાન ઉપર ઉડી ગયું, પણ તેનું ધડ ચાને શરીર તો પરદેશમાં જ રહી ગયું, તે પક્ષીની ચાંચ નહિ હુતી છતાં, તેણે ત્યાંનું પાણી પીધું, ને પિંધાથી પોતાનો નીચલો દેશ ભુલી ગયું.

સારાંશ કે પરમાત્માને મળવા માટે મેં દેહનું ભાન છોડ્યું ચાને દેહ રહિત (જીવ) થયો, ત્યારે તે પેલી ઉંચી હાલતમાં જઈ પુગ્યો કે જ્યાં આ નિચલી દુનિયાનો કાંઈ પણ ભાસ રહેતો નથી.

(૮૬૭)

ફાપન સરીખી ખાત હય, કહેન સરીખી નાહિ;
ઐસા અદભૂત સમજકે, સમજ રહે મન માંહિ.

નિરાકાર પરમાત્માને મળવાને લગતી એ વાત, આપણે પોતે જોઈએ તોજ સમજાય અને બીજો કોઈ મોહોડેથી સમજાવે તો નહિજ સમજાય, એવી અભયબ જેવી છે; માટે તું એને અનુભવજે, ને તારો અનુભવ તારાજ મનમાં રાખજે, તે બીજા કોઈને કહેતો ના.

(૮૯૮)

બિન ધરતિકા ગામ હય, બિન પંથકા દેશ;

બિન પિંડકા પુરૂષ હય, કહે કબીર ઉપદેશ.

મારું કબીરનું કહેવાનું એ છે કે, આપણી આ જહાંનની ચીજોની સરખામણીઓ વડે પરમાત્માને લગતી વાતો બોલી શકાતી નથી. દાખલા તરીકે, માણસો જ્યાં રહેતા હોય તે જગ્યાને આપણે “ગામ” કહીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તે જગ્યાને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને “ગામ” કહેવાય નહીં; કારણ જ્યાં પૃથ્વીજ નહિ, ત્યાં “ગામ” કેમ હોય? આપણે એક દેશથી બીજે દેશ જઈએ ત્યારે તો કોઈ રસ્તે થઈને જઈએ છીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે, તેને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને “દેશ” કહીએ, તો તે દેશ જવાનો કાંઈ રસ્તો નથી. કોઈ એક માણસ છે એવું આપણે કહીએ, ત્યારે તરત તેનું શરીર આપણાં લક્ષમાં આવે છે, હવે એવીજ રીતે આપણે બોલવા જઈએ કે “પરમેશ્વર” છે, તો લોકો એમ સમજે કે તેને શરીર હશે, જ્યારે તેને શરીર તો છેજ નહિ.

(૮૯૯)

મેં થા, તખ હરિ નાહિ થા, અખ હરિ હય મેં નાહિ;

સકળ અધેરા મિટ ગયા, દિપક દબા માંહિ.

“હું ક્લાણો માણસ છું” એવું જ્યાંસુધી મને દેખાતું હતું, ત્યાંસુધી મને પરમાત્મા દેખાતા નહિ હતા. હાલ જ્યારે મને પરમાત્મા દેખાય છે ત્યારે “હું ક્લાણો માણસ છું,” એવું મને દેખાતું નથી. પરમાત્મા રૂપી દિપક મારાં હૈયામાં પ્રકાશ્યો ત્યારે પોતાને લગતી અને સારી જગતને લગતી કોઈપણ વાત વિષે મને અબાણપણું રહ્યું નથી.

(૯૦૦)

કરતમ કરતા ના હતા, ના હતા હાટ ન પાટ.

જા દિન કબીરા રામજન, દેખા ઔઘટ ઘાટ.

જ્યારે હું કબીર પરમાત્માનો સેવક થયો, અને જ્યારે હું અચળ પદને પામ્યો યાને કદી નાશ ન પામે એવાં સ્થાને પુગ્યો, ત્યારે હાટ અને પાટ તથા કર્તા અને કર્મ સઘળું મારામાંથી ચાલી ગયું અર્થાત, જ્યારે કોઈ આત્માની ભેટ કરે છે ત્યારે તેનો બાહિરનો સંસાર તથા કર્તા કર્મ સઘળું મળે નહીં થઈ જાય છે, એટલે કે જોનાર “હું” જુદો, અને જોવાની “ચીજ” બીજી સામે હોય એવું કશુંએ ત્યાં હોતું નથી.

(૯૦૧)

ગુન ઇંદ્રિ સેહેજે ગઈ, સદગુરુ ભયે સહાય.

ઘટમેં બ્રહ્મ બિરાજ્યા, બક બક મરે બલાય.

પરમાત્માની સાથે ખરેખરો મેલાપ કરાવી શકે એવા ગુરૂએ જ્યારે મને મદદ કીધી ત્યારે, મારા સર્વ તમોગુણો જતા રહ્યા, સર્વ રજોગુણો જતા રહ્યા, અને સર્વ સત્વગુણો પણ (થોડો વાર) મળે નહીં થઈ ગય, તેથી મારી છએ ઇંદ્રિઓ પણ જતી રહી, અને એ સર્વ જે થઈ ગયું, તે મારી કશી કોશેશથી નહીં થયું, પણ પોતાની મેળેજ થઈ ગયું. બધા ગુણો અને બધી ઇંદ્રિઓ જતી રહી, અને હૈયામાં પરમાત્મા બિરાજેલા દેખાયા, તેમની સાથે રૂબરૂમાં મેલાપ થયો, ત્યારે હવે પરમાત્મા આવા છે, અને આવા નથી, એવો બકબકારો હું શા માટે કરું?

(૯૦૨)

હસ કર કોઈ ન પાછ્યાં, જીને પાયા સો રોય;

હસનેમેં જો હરિ મિલે, તો કોન દાહાગન હોય?

કબીર કહે છે કે, હસતાં ખેલતાં યાને સહેલાઈથી કોઈએ પણ

પરમાત્માને મેળવ્યો નથી, પણ જેઓએ તેને (પરમાત્માને) મેળવ્યો છે, તેઓએ રડીનેજ મેળવ્યો છે, કારણ કે એમ ને હસતાં રમતાં પરમાત્મા મળતા હોતે તો, કોણ વેરાગી યા ભોગન થતે?

(૯૦૩)

હાંસી ખેલે હરિ મિલે, તો કોણ સહે ખુરસાં?

કામ કોષ તૃષ્ણા તજે, તાહિ મિલે ભગવાન.

એમ ને હસતાં હસતાં પરમાત્મા મળી જતા હોતે તો, તે માટે કોણ વેઠ ઉઠાવતે? કૃષ્ણીર કહે છે કે એમ નથી મળાતું, પણ જ્યારે માણસ ઇંદ્રિઓના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છા છોડી દે, પોતાના જીવસા અને હવસોને દાખી દે, અને બધી જાતનાં (ઇંદ્રિઓથી ભોગવાતાં) સુખો મેળવવાની તેની તરસ મટી જાય ત્યારેજ તેને પરમાત્મા મળી શકે છે.

(૯૦૪)

કૃષ્ણીર, હૃદય ગુરુ હય, બેહૃદય ગુરુ નાહિ;

બેહૃદ આપે ઉપજે, અનુભવકે ઘર માંહિ.

કૃષ્ણીર કહે છે કે હૃદ છોડાવવા માટેજ ગુરુની જરૂર છે પછી બેહૃદમાં ગુરુની જરૂર રહેતી નથી, બેહૃદ પોતાની મેળેજ પોતાના આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૯૦૫)

નિરાધાર સો સાર હય, નિરાકાર નિજ રૂપ;

નિશ્ચલ જડો નામ હય, એસા તત્વ અતુપ.

તે પોતે નિરઆધાર યાને કાંઈપણ આધાર વગરનો હોવા છતાં, સર્વનો તે આધાર છે; પોતે નિર આકાર યાને કાંઈ પણ આકાર કે રૂપ વગરનો છે, છતાં સર્વ આકારો કે રૂપ (જગતમાં બહાર થયલાં) નો તે આકાર આપવાવાળો છે, જેનું નામ હંમેશનું છે. એવું તે

તત્વ છે કે જેને તત્વની ઉપમા આપી શકાય તેમ નથી, યાને જાહેર થયલી સૃષ્ટિમાંની ચીજોમાં કાંઈ એવું નથી, કે જેની સાથે તેની સરખામણી થઈ શકે.

(૯૦૬)

સુરતમે સુરત બસે, સુરતમે એક તત;

તા તત તત બિચારયા, તત્ તત્ સો તત.

શુદ્ધ ધ્યાન અથવા સમાધિમાંજ પરમાત્માની ખરી મૂર્તિ દેખાય છે. એ મૂર્તિ એવી છે કે તેનું વાણીથી કાંઈ વર્ણન કરી શકાતું નથી. તેથી તેને “તંત” નું નામ આપવામાં આવે છે. તે “તત” નો વિચાર કરતાં અંતે એમ માલમ પડે છે કે આ આખા વિશ્વનું મુળ તે “તત”જ છે અને જે તત્વ દેખાય છે તે માત્ર તેજ “તત”નાં રૂપાંતર છે.

કપીરજનાં

ત્રિસ (૩૦) જત્રો.

ધર્મદાસ કરી એક શ્રીમંત હિંદુ વાણીયા, જે કપીરજના ચેલા થયા હતા તેમને આ જત્રો કપીરજએ કહ્યાં હતાં; જે માટે ધર્મદાસ કહે છે કે:—

સોઢ રહો નિત મોહ નિશામેં, જન પરચો નહિં રામ પિયારો;
જનમ અનેક ગયે સ્વપન્નંતર, એકહુ પાર ન જગૃત ધારો.

અર્થ— જ્યાં સુધી (મારો) જીવ આ સંસારની માયાની કેફમાં પડી રહ્યો હતો ત્યાં સુધી મેં પરમાત્માને પિછાણ્યા હતા નહિ; અને એવા અનેક જન્મો સ્વપના સમાન ચાલી ગયા, પણ (મારો) જીવ એકવાર પણ જાગૃત થયો હતો નહિ—યાને હું કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો? ઇશ્વર ક્યાં છે? તેની સાથે મારા (જીવનો) સંબંધ શું છે, વગેરે વાત મેં જાણી હતી નહિ.

આઠ ગુરૂ તખ દેખી દયા કરી, ત્રિસા જત્ર શબ્દ ઉચ્ચારો;
ચાર બેઠ પુરાન અઢાર, શોધી કહ્યો એ તત્વ બિચારો.

(મારા) જીવની એવી હાલત જોઈને, ધર્મદાસ કહે છે કે, ગુરૂએ મારા ઉપર દયા લાવી મને આ ત્રિસ જત્રો કહી સંભળાવ્યાં કે જે ચાર વેઠ અને અઢાર પુરાણો (બધાં શાસ્ત્રો)માં કહેલાં વ્યાખ્યાનોના અર્થ સમાન છે, તે આ ત્રિસ જત્રોમાં સમાયલાં છે.

જીવ કૃતાર્થ કારને, લાખા કિન બિચાર;

ત્રિસા જત્ર યુઝકે, નર ઉતરો ભવજળ પાર.

જે માણસ પોતાના જીવનું સાર્થક કરવાનો વિચાર રાખતો હોય તે, માણસ આ ત્રીસ જત્રોમાં કહેલી વાતો ધ્યાનમાં રાખે, તે ઉપર મનન કરે, અને તેમાં કહ્યા પ્રમાણે જીવગીનું સાર્થક કરે, તે માણસ આ ભવસાગરની પેલે પાર ઉતરી જાય, યાને મુક્તિ મેળવી શકે.

વાંચક વર્જને વિનંતિ

વાંચો!!! વિચારો!!! વર્તો!!!

પુસ્તક એવું વાંચવું જોઈએ કે જે સત્સંગની ગરજ સારે, પણ કોઈ પણ સાઈં પુસ્તક માત્ર વાંચીજ નવું એ પુરતું નથી; પણ તેના વાક્યે વાક્ય ઉપર, બદલે શબ્દે શબ્દે ઉપર વિચાર કરવો જોઈએ.

વળી વિચાર કરી અટકવું જોઈએ નહિ પણ તે પ્રમાણે વર્તન કરવા યાને જીવંતીને દોરવવા પ્રખળ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તોજ કોઈ એક સાઈં પુસ્તક ખરેખર ઉપયોગી થઈ શકે.

આપણે એક વર્ષમાં ભલે એકજ સાઈં પુસ્તક વાંચીએ, પછી તે ગમે એવું નાનું પુસ્તક હોય, પણ જે ઉપર કહેલી રીતે વાંચીએ તો તે એકજ પુસ્તકનાં વાંચણથી આપણી જીવંતીમાં ઘણો સુધારો થઈ શકે.

ત્યારે, મહાત્મા કબીરજીનાં આ ત્રીશ જત્રો, જે તેમના શિક્ષણના અર્ક સમાન છે તે સર્વને વાંચવા જેવા, વિચારવા જેવા તથા તે પ્રમાણે વર્તન કરવા જેવાં છે. જેમ આજના વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રીઓ (Scientists) કુદરતના અનેક કાયદાઓ 'શોધી સમજી' તેમના અનુસાર કાર્યો કરી આપણી સનમુખ હેસ્તભર્યાં પરિણામો મુક્યા જાય છે, તેવીજ રીતે મહાત્મા કબીરજીએ આપણી આત્મિક (મિતોઈ) ઉન્નતી માટે શું કરવું? એ બધુંએ આ ત્રીશ જત્રોમાં દેખાડ્યું છે, તે પ્રમાણે આપણે વર્તવા પ્રયત્ન કરીશું તો આપણે આપણું જીવન ખરેખર સુધારીશું, થોડે અંશે આપણે પણ નાના જેવા કબીરજી બનીશું અને અન્તરાત્મા (ઇશ્વર)નો સાચો આનંદ પ્રાપ્ત કરીશું.

ત્યારે, આ જત્રોના વાંચકોને પરમાત્મા તેનાપર શાન્તિથી વિચાર કરવાને તથા તે મુજબ વર્તન કરવા દ્રઢ સંકેદ્ય (મજબુત ઇચ્છાશક્તિ) આપે!!! એજ અન્તીમ પ્રાર્થના છે.....

જન્મ ૧ લું.

જગાધયે કયા ?—તો કહે પ્રેમ.

પ્રેમ જગાધે વિરહકું, વિરહ જગાધે પિવ,
પિવ જગાધે જીવકું, વોહિ પિવ વોહિ જીવ.

જીવનું કલ્યાણ કરવા માટે સર્વથી પહેલાં શું કરવું, તો કહે કે પ્રેમની લાગણી તારામાં જાગૃત કર.

પ્રેમની લાગણી માણસના વિરહને એટલે તેનામાં છુપાઈ રહેલી અથવા મંદ પડેલી પરમાત્મા તરફની જે લાગણી તેને જાગૃત કરે છે, અને તે (વિરહ) લાગણી તેના પિયુ એટલે માલેક અને અન્તર આત્મા જે તેની અંદર રહેલો છે તેને જગાડે છે, અને પછી જીવ અને પિયુ બન્ને એકજ થઈ જાય છે.

અર્થાત—માણસનો જીવ આ દુનિયાની ચીજો (માયા)માં એટલે તો લપટાઈ ગયો હોય છે કે ઈર્દ્રિઓથી જેટલાં સુખો ભોગવી શકાય છે તેમાંજ પોતાની ખરી જીવંતી સમાયલી છે એવું માનતો હોય છે અને એમ થવાથી તેનામાં છુપાઈ રહેલી ઈશ્વરી શક્તિ મંદ થઈ ગઈ હોય છે; તેથી કૃષ્ણીરનું કહેવું એ છે કે જેમ જેમ તેનામાં બીજાને માટે પ્રેમ જાગતો થાય તેમ તેમ, એ વિરહ અને પરમાત્મા તરફનો ભાવ તેનો વધતો જાય છે, અને પરમાત્મા તરફ તેનું મન જતું થયું કે નિચલું દુનિયવી ભાન ઓછું થયા કરે છે અને એમ કરતાં કરતાં બ્યારે તેનું મન તેના અંતરાત્મા (જસ્થાસ્તી પ્રમાણે તેની ક્વચિ)માં પુરું રહેતું થયું કે પછી જીવ અને આત્મા બન્ને એકજ થઈ જાય છે—પણ એ સર્વ કૃષ્ણીર કહે છે કે, બ્યારે માણસનાં હૈયામાં (બિનસ્વાર્થિ) પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારેજ બની શકે.

જત્ર ૨ જી.

કિલ્લે કયા ?—તો કહે પુંબ.

પુંબ ગુરૂકી કિલ્લે, સખ પુંબ જોહિ માંય;
જખ લગ સિંચે મૂખ તર, સાખા પત્ર અઘાય.

ત્યારે કરવું શું ? તો કહે કે પુંબ કર. તું ગુરૂની પુંબ કર, એટલે તેમાં બધીએ પુંબ આવી જશે; જેમ ઝાડનાં મૂળને પાણી છીપવાથી તેનાં ડાળ, ડાખળાં, પાંદડાં વગેરે પોખાય છે તેમ, પોતાના ગુરૂની પુંબ કરવાથી, બધી પુંબ થઇ જાય છે અને સર્વ તેમાં સમાઇ ગયું હોય છે.

અર્થાત—ગુરૂની પુંબ જે કરે, તે ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે અને ગુરૂની આજ્ઞા એવી કે કોઇને દુઃખ ન દેવું, પણ સર્વ ઉપર દયા રાખવી. દુંકમાં પોતાનો સ્વાર્થ ભુલી જઇ પરમાર્થ કરવો; ત્યારે જે ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે અમલ કરે તે માણસ ધર્મની બધીએ ક્રિયા કર્યા વિના રહેજ નહિ અને ધર્મ પ્રમાણેજ પોતાની જીંદગી દોરવે અને જે માણસ પવિત્ર જીંદગી ગુજારે તેને પરમાત્મા મળે અને પરમાત્મા મળે ત્યારે બધુંએ મળી જાય.

જત્ર ૩ જી.

પરખિયે કયા ? તો કહે શખ્દ.

પરખો દ્વારા શખ્દકા, જો ગુરૂ કહે બિચાર;
બિના શખ્દ કહુ ના મિલે, દખો નયન નિહાર.

ગુરૂ, જે શખ્દ વિચારી તને શિખવે તે શખ્દનો રહસ્ય પારખવાની તજવીજ દર; એ શખ્દ વગર કાંઇ પણ હાથ આવવાનું નથી, માટે તેને તારી આંખો ખુલ્લી કરીને જો.

જત્ર ૪ થું.

કરીયે કયા ? —તો કહે સંતસંગ

કરી નિત સત સંગડે, બાધા સકળ મિટાય,
ઐસા અવસર ના મિલે, કે દુર્લભ નર તન પાય.

કરવું થું ? તો કહે કે, તું સત પુરૂષોની હોસ્તી કર. હંમેશાં સત પુરૂષોની હોસ્તી તું કરતો રહે. કે તારાં બધાં (માયાનાં) બધેણે તેઓ મટાડે; જેમ માણસનો અવતાર, અને તેમાં નર જાતીનો અવતાર મળવો ઘણો કઠણ છે, અને તે ભાગ્યવંત જન્મ કાંઈ વારંવાર મળતો નથી તેમ, સત પુરૂષોની હોસ્તી કાંઈ હંમેશાં મળી શકતી નથી, માટે તને તેવી તક મળી જાય તો તે તકનો લાભ જેટલો લેવાય તેટલો લેવાને તું ચુકતો ના.

અર્થાત—માણસ જેવી સંગત કરે, તેવો તેનો સ્વભાવ અને આચાર વચાર બધાય છે. નેક પુરૂષની સંગતથી માણસ નેક બને છે, અને ખુરા લોકોની સંગતમાં રહેવાથી, તે ખુરા થાય છે તેથી કબીરજી કહેવું એ છે કે સર્વેએ નેક પુરૂષોનાં સમાગમમાંજ રહ્યા કરવું.

જત્ર ૫ મું.

બોલીએ કયા ? —તો કહે, મિઠા.

મિઠા સખસે બોલિયે, મુખ ઉપજે કહુ ઓર;
એહિ વશીકરન મંત્ર હય, તણયે બચન કઠોર;
જે શબ્દ દુઃખ ના લગે, સોહિ શબ્દ ઉચ્ચાર;
તપ્ત મિટી શિતલ ભયા, સોહિ શબ્દ તત્ સાર.

સર્વ સાથે મીઠું મીઠું બોલ, મિઠાં (નેક) વચનોથી કાંઈ અજબ જેવું મુખ ઉપજે છે, કારણ કે તે એક એવું મંત્ર છે કે તેનાથી બધાનાં દિલ છતાય છે, માટે તું કઠણ શબ્દો બોલવાનું છોડી દે.

જે બોલોથી સામાંનું ફિલ ન દુખાય એવા શબ્દો તું બોલતો રહે; જે શબ્દોથી કલજો કંકાશ દુર થાય અને બધી શાંતીજ રહે એવા બોલ બોલવામાંજ ખરો સાર છે.

જત્ર ૬ થું.

ખરાધયે કયા?—તો કહે ઝગરા.

ઝગરા નિત્ય ખરાધયે, ઝગરા બુરી બલાય;
દુઃખ ઉપજે ચિંતા ફરે, ઝગરામે ઘર ભય.

મટાડવું શું? તો કહે, ઝગરો યાને તકરાર (કલજો કંકાશ) દુર કરી નાંખ.

હંમેશાં કલજા કંકાસને બાળી નાંખ, કારણ કે કલજો કંકાસ એ એક મોટી બળા છે. જેથી માણસને ચિંતા વધી દુઃખ ઉપજે છે, અને છેવટે તેનું ઘર પણ નાશ પામે છે, યાને જીવથી ભય છે.

જત્ર ૭ મું.

ખાધયે કયા?—તો કહે ગમ.

ગમ સમાન લોજન નહિ, જો કોઇ ગમકો ખાય;
અમરીખ ગમ ખાધયાં, દુરવાસા વિર લાય.

ખાવું શું?—તો કહે ગમ (ગુસ્સો) ખાઇ જા.

જે કોઇ ગમ ખાઇ જાણતો હોય, તેનાં જેવું લોજણ એકે નથી; દુરવાસા મુનિએ અંબરીષ રાજા ઉપર ગુસ્સે થઇ તેને મારી નાંખવા માટે પણ વિચાર કર્યો, તેનો અંબરીષ રાજા ગમ ખાઇ ગયો, જેથી અંતે દુરવાસાનેજ ખમવું પડ્યું અને અંબરીષ રાજાને સુખ મળ્યું.

જે માટે કહે છે કે :—

અંબરીષ રાજા વિષ્ણુના મોટા ભક્ત હતા, તેઓ એકાદશીનું વ્રત કરતા હતા, એટલામાં એક વખત દુરવાસા મુનિ ખારસને દહાડે સવારમાં તેને ત્યાં આવી ચઢ્યા.

દુરવાસા મુનિ નદીપર સ્નાન કરવા ગયા, ત્યાં ઘણો વખત સ્નાન સંધ્યા કરતા બેઠા, એટલાં ખારસને દહાડે એકાદશીના પારણ કરવાનો વખત પુરો થયો, તે વખત પુરો થતાં પહેલાં પારણું ન કરે તો એકાદશીનું વ્રત ભંગ થાય, તેટલા માટે અંબરીષ રાજાએ દુરવાસા મુનીને જમાડવા પહેલાં પારણું (લોજન) નહિ કરતાં માત્ર તુલસીનું પાઠડું ખાધું, તથા આચમની ભર પાણી પીધું, એટલામાં દુરવાસા મુનિ સ્નાન કરીને આવ્યા, અને અંબરીષે તુલસી પત્રથી પણ તેઓ (દુરવાસા)નાં પહેલાં પારણું કર્યું, તેટલા માટે ગુસ્સે થયા અને અંબરીષ રાજાને બાળી નાંખવા માટે કૃત્યાનળ અગ્નિ રાક્ષસ ઉત્પન્ન કર્યો, એમ છતાં પણ અંબરીષ તો હાથ જોડી શાન્ત ઉભા રહ્યા; એટલામાં વિષ્ણુનું સુદર્શન ચક્ર આવ્યું અને તેણે તે (કૃત્યાનળ) રાક્ષસને મારી નાખ્યો, અને તે પછી દુરવાસાને મારવા માટે દુરવાસા મુનિની પછવાડે તે ચક્ર લાગ્યું. તે ચક્રથી પોતાને બચાવવા માટે દુરવાસા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ પાસે ગયા, પણ કોઈ તેને બચાવી શક્યું નહિ, પણ દેવોના કહેવાથી તે (દુરવાસા) અંબરીષ રાજા જે ભગવાનનો ભક્ત હતો તેને શરણુ આવ્યા, ત્યારે અચ્ચી શક્યા અને સુદર્શન ચક્ર જ્યારે અંબરીષે તેની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે પાછું વિષ્ણુ લોકમાં ગયું. એવી રીતે જ્યારે દુરવાસાને બચાવી લઈ અંબરીષે સામી તેની સેવા કીધી તેથી દુરવાસા ઘણા પસ્તાયા અને અંબરીષ રાજાની માફી માગી.

જત્ર ૮ મું.

પિલ્લે કયા?—તો કહે તામસ.

તામસ પિ શિતલ લયા, ફિર કછુ રહી ન ખ્યાસ;
ભૃગમુનિ મારી લાતસેં, પ્રભુપદ ગ્રહો જયું દાસ.
ક્ષમા બડેકો ચાહિયે, ઓર છોટેકુ ઉત્પાત;
કહાં બિષ્ણુકો ઘટ ગયો જો ભૃગમુનિ મારી લાત.

જો સર્વે પોતાનો ગુસ્સો પી જાય, યાને ગમે એવું
અપમાન થવા છતાં તે ખમી જાય યાને પોતાનાં મનની શાંતી
જાળવી રાખે તે માણસને, પછી બીજાં કશાંની તરસ રહેતી નથી.
ભૃગમુનિ મોટા તપેશ્વરી હતા, તેમણે ગુસ્સે થઇને વિષ્ણુ-
જીને લાત મારી તો વિષ્ણુજી, તેથી કોપાયમાન થવાને બદલે
પોતાની શાંતી રાખી, ઘણાંજ બહાલથી બોલ્યા કે “ઓ મહારાજ,
તમારાં પગમાં વાગ્યું હશે મોટે મને તે દાખવા દો.”

કહે છે કે, ભૃગમુનિ નામે એક તપેશ્વરી હતા, જેઓએ
ઘણાક લાંબા કાળ સુધી ભગવાનનું તપ કર્યું હતું અને તેઓએ
ઈર્દ્રાસન (યાને સ્વર્ગની રાજગાદી) પણ મેળવી હતી, પણ તેમને
પોતા વિષે એવો ગર્વ ચઢી ગયો હતો કે “હું આવો મોટો માણસ
ને વિષ્ણુજીએ મને માન ન આપ્યું ?” ગુસ્સામાં આવી તેમણે વિષ્ણુજીને
છાતીમાં લાત લગાવી, પણ વિષ્ણુજી તેથી જરાએ ગુસ્સે ન થતાં,
ભૃગમુનિનો પગ ઘણાજ બહાલથી પકડીને તે દાખવા લાગ્યા અને
બોલ્યા કે “ઓ મહારાજ ! તમારા પગને વાગ્યું હશે ?”

આવી જાતની સહનશિળતા જોઈ ભૃગમુનિને બહુજ
પશ્ચાત્તાપ થયો અને વિષ્ણુજીને પગે લાગ્યા કે “મહારાજ મને માફ
કરો.” ત્યારે કપીર કહે છે કે ભૃગ મુનિએ ગુસ્સો કરી વિષ્ણુજીને
લાત મારી તેમાં વિષ્ણુજીનું શું જતું રહ્યું ? સામા ભૃગ મુનિનાજ
પગમાં વાગ્યું, અને અંતે તેમનેજ મોટો પસ્તાવો થયો.

મોટાં (દિલનાં) માણસો ત્યારેજ થવાય કે બ્યારે તેનામાં ક્ષમા (સામાને માફ) કરવાની શક્તિ અને મન મોટું હોય, બાકી જેને સેહજે ઉત્પાત થઇ આવે અને ગુસ્સો ચઢે તે માણસ તો નાનો (સાંકડાં મનનો)જ કહેવાય.

જંત્ર ૯ મું.

છોડીયે કયા?—તો કહે અભિમાન.

છોડે જળ અભિમાનકો, સુખી લયા તળ જીવ;
ભાવે કોઇ કષ્ટ કહે, મેરે હૃદય નિજ પિવ.
અહન્ટા ન આનિયે, જો હરિ સિંહાસન દે;
જો દિલ આવે દિનતા, તો સાંધ અપના કર લે.

અર્થ, છોડવું શું? તો કહે તારું અભિમાન છોડી દે.

બ્યારે જીવ (માણસ) મગરૂરી કરવાનું અને મોટાઇ દેખાડવાનું મુકી દે, ત્યારેજ તે ખરેખરો સુખી થાય—કૃષ્ણીર કહે છે કે મોટાઇ દેખાડવાનું આપણે છોડી દીધું, તેથી લોકો કાંઇ બોલે या આપણી મબક કરે તો તેની પરવાહ કરવી નહીં, કારણ કે આપણું હૈયામાં તો ખરો સાહેબ (પરમાત્મા) બેઠેલો છે, એટલે આપણને બીજી શાની દરકાર કરવી જોઇયે?

અગર પરમાત્મા તને તાજ અને તખ્ત આપી રાજગાદી બક્ષે, તોપણ તું તારાં દીલમાં જરાપણ મગરૂરી કે “હુંપણું” કરતો ના, પણ જો તું નમનતાઇ રાખશે, અને “હું કોઇ ચીજ નથી” એવો મનમાં ખ્યાલ કરશે તો પરમાત્મા તને પોતાનો કરી લેશે. કારણકે જ્યાં પોતાનો વિચાર ન હોય ત્યાં પરમાત્મા રહેલા હોય પણ જ્યાં પોતાજ વિષે અને “હું અને મારું” એવો વિચાર રહેલો હોય ત્યાં અભિમાન આવ્યા કરે છે, અને માણસ પરમાત્માથી દુરજ રહે છે.

જત્ર ૧૦ મું.

ત્યાગિયે કયા?—તો કહે સખકહુ.

ત્યાગ તો ઐસા કિજયે, સખ કહુ એકહિ વાર;
સખ પ્રભુકા-મેરા નહીં, એ નિશ્ચય બિચાર.
મેરા મુજમેં કહું નહિ, જો કહુ હોય સો તેરા;
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા?

અર્થ, મુકી શું દેવું? તો કહે કે બધુંએ છોડી દ.

ત્યાગ તો એવો કરવો, કે બધુંએ એકી વેળા છોડી દેવાય, તે માટે મનમાં એવો મજબુત વિચાર કરવો કે આ બધુંએ જે છે તે “મારું નથી” પરંતુ “પરમાત્માનું” છે.

ધન, દોલત, માલ, ખજાનો, છોકરાં બચ્ચાં સર્વ તે સાહેબનું આપેલું છે-તેનું (પરમાત્માનું) છે. મારું કાંઈએ નથી.

ઓ પરમાત્મા! મારી અંદર “મારું” અને “મારી જાતનું” પોતાનું હોય એવું કાંઈ નથી, જે કાંઈ છે તે બધું તારું છે, અને તે તને પાછું હવાલે કરું, તો “મારું” તેમાં શું જતું રહેવાનું? મારું હતું શું કે તે જતું રહ્યું? અને મારું કાંઈપણ જતું રહેતું નથી.

અર્થાત, જો આપણે પુખ્ત વિચાર કરીએ તો આપણને માલમ પડશે કે આ ખાકી શરીર જેને માણસ “હું છું” એવું સમજે છે તેપણ માણસનું પોતાનું નથી! કારણ કે આજની વિદ્યા પુરવાર કરતી આવે છે કે માણસનાં શરીરમાં રજકણો હર પળે બદલાય છે, અને એમ કરતાં કરતાં સાત વરસમાં તે શરીર આખું નવું થાય છે, અને એવું બનતું હોવાથી કોણ કહેશે કે આ શરીર મારું છે! અને જો શરીર આપણું ન હોય તો પછી ખીજી આસપાસની ચીજો તે આપણી ક્યાંથી થઈ શકે? એ ઉપર જે કોઈ લાંબો વિચાર કરે તેનું “હુંપણું” આપોઆપ નિકળી જાય.

ત્યાગી બનવું એટલે એમ ન સમજવું કે દુનિયવી કામકાજ કરવાં છોડી દેવાનાં. હ્યાં કપીરજીનું કહેવું એમ લાગે છે કે માણસે દરેક કામ યા કરજ બળવવાની છે, પણ તે બળવતી વખતે, મનનો વિચાર એવો રાખવો જોઈએ કે આ જેપણ કામ કરું છું (નોકરી ચાકરી, પૈસો મેળવવો વગેરે સર્વ કામો) તે બધું (પરમાત્માનું) જ કામ કરું છું એટલે કે કાર્યોની સાથે, પોતાનો વિચાર અને “હું અને માફ” “મને આ મળે” “હું મોટો થાઉ” વગેરે જે “હું પણાનો” ભાસ સાધારણ રીતે આપણાં મનમાં રહે છે, જેથી માણસ તે ચીજો સાથે બંધાય જાય છે, તે “હું પણાનું” જોડાણ ન રાખી—સઘળાં કાર્યો કર્યા જવું—

“હીંદુ શાસ્ત્રમાં તેમજ ઝંઙ અવસ્થામાં કહ્યું છે કે “તું ખા પી, પૈસા મેળવ, બધુંએ કર,” પણ એ તારી કરજો બળવતી વેળાએ “માફ (પરમાત્માનું) નામ” તું લેયા કર, અને કાર્યોમાંથી અમુક કૃણ મને મળે એવો વિચાર કાઢી નાંખ, પણ તે કાર્યોનાં કૃણો મને (પરમાત્માને) અર્પણ કર, તો પછી તું દુનિયામાં રહેવા છતાં, તે ચીજો તને બંધણ કરશે નહીં—એવી રીતનો મનનો રોહ રાખવો તે તે ખરો ત્યાગ છે, બાકી માત્ર બાહરથી (કાર્ય) કરવાનું મુકી દીધું હોય અને વેરાગી થયો હોય, અને મનમાં તે ચીજોનાં ખ્યાલો અને ઇચ્છાઓ રહેલી હોય તે માણસ કાંઈ ખરો ત્યાગી કહેવાય નહિ.—એ વિષે.

“Light on the Path” નામની અમૂલ્ય ચોપડીમાં ચેલાને શિક્ષણ આપતાં શુરૂ કહે છે કે:—

Kill out ambition, Kill out desire of life (of senses)
Kill out desire of Comfort.

અર્થ—“હું મોટો થાઉ” એવી મનમાં થયા કરતી ઇચ્છાને મારી નાખ. “હું જીવતો રહું” અને ઇંદ્રિયોનાં લોગ લોગવ્યા કરું

અને “મને સુખ થયા કરે,” એવી ઇચ્છાઓને મારી કાઢ, છતાં જેઓ, કાંઈક મેળવવાની ઉમેદથી કાર્ય કરે છે, તેઓની પેઠેજ તું પણ ઉમંગથી કાર્ય બજાવતો રહે-જેઓ જીવવા માંગ્યા કરે છે તેઓ, જેમ જાંઘડીની દરકાર કરે છે, તેવીજ દરકાર તારે પણ રાખવી. જેઓ (ઈદ્રિઓનાં) સુખને (ખાવા પીવાને) માટેજ જીવે છે, અને તે ચીજો મળ્યાથી જેમ રાજી છે, તેમ તું પણ રાજી રહે.

જત્ર ૧૧ સું.

સુનિયે કયા?—તો કહે ગુણ.

સુનિયે ગુનકી ખારતા, અવગુણ લિજીયે નાહી;
હંસ ક્ષિરકું અહત હય, નિર સો ત્યાગે જાય.
કામ કથા સુનિયે નહિ, સુનકે ઉપજે કામ;
કહે કબીર બિચારકે, બિસર જાય હરિ નામ.

અર્થ—તું જ્યાં પણ હોય ત્યાં, જે કાંઈ તારા ખરા કાયદાને લગતી વાત હોય તેટલુંજ સાંભળ્યા કર, યાને કાયદાકારક જે હોય તે તારાં મનમાં ઉતાર; બાકી બીજી વાતોને પડતી નાખ. હંસ પક્ષીને માટે કહે છે કે તેને દુધ ને પાણી સાથે ભેળીને આપ્યું હોય તેમાંથી માત્ર દુધજ પી જશે, ને પાણીને રહેવા દેશે તેમ, ગમે એવી સંગતમાં આપણને જવું પડે છતાં ત્યાંથી જે કાંઈ ચીજ આપણને નુકસાનકારક હોય તેને પડતી મેળવી અને જે સાફ હોય તેજ લેવું.

કામ-કથા યાને ઇદ્રિઓને-ખેંચાણ થાય એવી વાતો થતી હોય તે તારે સાંભળવી નહિ, કારણ તેથી તારાં દિલમાંના જુરસાઓ, હવસો ઉત્કેરાશે, અને તે વિચારો તારાં મનમાં આવ્યાથી, તે ચીજો ભોગવવાનું તારૂં મન થયા કરશે, યાને તું—તારાં શરીરને તે મુજબ કામે લગાડશે, અને તેમ થયાથી તું પરમાત્માને ભુલી જશે.

જંત્ર ૧૨ મું.

સાંધીએ કયા ?—તો કહે ઇંદ્રિયાં.

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકુ, જેમસે ઉઠે ઉપાધ;
 મન રાજા બેહેકાવતે, પાંચો બડે અસાધ.
 પાંચ ઇંદ્રિ છૂટા મન, સત સંગત સુચંત,
 કહે કુળીર જમ કયા કરે, જો પાંચો ગાંઠ નિચંત?

ખાંધી શું રાખીયે? તો કહે તારી ઇંદ્રિઓને ખાંધી રાખ?

અર્થ—માણસ જેમ જેમ ઇંદ્રિઓના લોગ લોગવ્યા કરે છે, તેમ તેમ તે ઇંદ્રિઓ ઘણી બળવાન થાય છે અને મન કે જે તેઓનો (ઇંદ્રિઓનો) રાજા છે તે ઇંદ્રિઓને બહેકાવ્યા કરે છે, તેથી તેઓ ઘણી બેખત થઇ જાય છે; માટે કુળીર કહે છે કે તારી ઇંદ્રિઓને છુટી રહેવા ના દે, તેઓને કાબુમાં રાખ.

જે કોઇ મનને અને પોતાની પાંચ ઇંદ્રિઓને સતસંગતમાં રોકેલાં રાખે અને નેક ચીજો કરવામાંજ તેઓને વાપરે અને એવી રીતે જેના એ પાંચ દરવાજા બંધ થઇ નચીત પડયા તે માણસને, કુળીર કહે છે કે જમ શું કરી શકવાનો હોતો?

હીંદુ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે માણસનું શરીર તે એક ગાડી છે; તેને જોડેલા ઘોડાઓ તે તેની પાંચ ઇંદ્રિઓ છે; તે ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાવાળો તે મન છે અને ગાડીમાં બેઠેલો માલેક તે જીવ અને ખરો માણસ છે. જેમ ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાવાળો ઘોડાઓને કાબુમાં નથી રાખતો, ત્યારે ઘોડાઓ મસ્તાંન થઇ, ગાડીને ગમે ત્યાં ઘસડી લઇ જઇને ગાડીને તેમજ અંદર બેઠેલા માલેકને નુકશાનમાં નાખે છે, તેવીજ હાલત, આ શરીરમાં બેઠેલા જીવની છે.

વિષયોના લોગ લોગવવાના અને મોજ મજાહના, મનની અંદર થતા વિચારો અને કલ્પનાઓથી, ઇંદ્રિયો “ઉડ ઉડ” થયા કહે છે અને તેઓ શરીરને તે વિષયો તરફ ઘસડી બાંધ છે અને જેમ ગાડી ને ઘોડાઓ નુકશાનમાં લાવી મુકે છે તેમ, આ ઇંદ્રિયો છુટી રહેવાથી જીવને અને (આખાં) શરીરને આકૃતમાં અને દુઃખમાં લાવી નાખે છે—તેથી કબીરજી કહેવું એ છે કે જ્યાં સુધી માણસ, પોતાનાં મનપર કાળુ રાખી ઇંદ્રિયોને રોક રોક કરતો નથી, ત્યાં સુધી તે દુઃખમાંથી અને કાળના હાથમાંથી છુટી શકતો નથી.

જંત્ર ૧૩ મું.

મારીએ કયા—તો કહે આશા.

મારીએ આશા આપની, જીને કર્યા સંસાર;
તાકા ઔષધ (સં)તોષ હય, કહે કબીર બિચાર.

સાત ગાંઠ ગોપીનકી, મનમાં ન આને શંક;
નામ અમલ માતા રહે, ગણે ઇંદ્રકો રંક.

શાને મારીયે ? તો કહે કે તારી આશા (ઉમેદો) ને મારી કહાડ.

અર્થ—જે કોઈને આ સંસારમાં રહેલી માયાની આશા ઉમેદો લાગી રહી છે તેણે, તે આશાઓને મારવી જોઈએ અને તેનો (આશા મારવાનો) ઇલાજ એકજ છે, જે સંતોષ છે અને તેણે સંતોષી બનવું.

ખરે સંતોષી માણસ છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જેને લંગોટીને સાત ઠીંગરાં હોવા છતાં અને તે તદ્દન ગરીબ સ્થિતિમાં હોવા છતાં, પોતાના મનમાં જરા પણ શંક કે વિચાર લાવતો નથી કે

હું ગરીબ છું, કારણ તે પરમાત્માના નામમાં એવો મસ્ત (ચક્રચુર) હોય છે અને બધી રીતે એવો સંતોષી બન્યો હોય છે કે ઇર્દ જેવા રાબને તે (પોતા કરતાં) ગરીબ સમજે છે.

અર્થાત-માણસ આશાઓ રાખે છે જેવી કે “હું મોટો થાઉં,” “મને ફલાણું મળે” એવી આશાઓ જો કે પ્રગટીકરણના શરૂઆતના તબક્કાઓ ઉપર રહેલા માણસો માટે સારી છે, કારણ કે તે આશાઓથીજ આગળ વધી (ઉઠોગી બની) શકે છે, પણ જે કોઇ તે તબક્કા પસાર કરી ગયો છે અને જેને પરમાત્માને મળવાની ઇચ્છાજ રહેલી છે અને જે કોઇ મિનોઇ માર્ગપર ચાલવાની કોશિષ કરી રહ્યા છે તેને માટે ઉપલાં શિક્ષણો છે.

સાધારણ દુનિયવી બાબદો વિષે પણ જો આ આપણુ લાંબે વિચાર કરીશું તો માલમ પડશે કે ઇચ્છાઓ રાખવાથી માણસને પુરો સંતોષ અને ખરો (હંમેશા ટકનારો) ફાયદો તો થતોજ નથી. દાખલા તરીકે અમુક ચીજ મેળવવાની ઇચ્છા કીધી અને તે મળી, એટલે માણસને વધુ અને વધુ ઇચ્છા થાય છે, કારણ ઇચ્છા પુરી પાડ્યાથી કાંઇ તે નરમ પડતી નથી; અને હંમેશાં કાંઇ આપણી ઇચ્છા પૂર્ણ થતી નથી, અને જ્યારે ઇચ્છા પુરી પડતી નથી ત્યારે માણસને દુઃખ આવે છે, એવી રીતે બન્ને તરફથી, જીત મેળવતાં તેમજ નાઉમેદ થતાં, અને ચીજ મળે ત્યારે પણ અને ન મળે ત્યારે પણ માણસને દુઃખજ આવ્યા કરે છે, તેથી જ્ઞાનીઓનું શિક્ષણ એ છે કે જે કોઇ પોતાની હાલતમાં સંતોષી હોય અને જે દુનિયવી ચીજો મેળવવાને ઇચ્છા કરતો નથી, પણ પરમાત્માને મળવાને માટેજ આશા કરતો હોય, અને તે પોતાની બાહરની બધી ફરજો બજાવતો જઈ પોતાની ઇચ્છા માત્ર પરમાત્માને માટે રાખતો હોય તેજ માણસ ખરો સુખી થાય.

જાત્ર ૧૪ સું.

રાખિયે કયા ?—તો કહે ધર્મ.

અપને અપને ધર્મમેં, સખ દ્રઢ હય સખ કાલ;
નિજ ધર્મ જો આપન ગ્રહો, સેહેજે ભયા નેહાલ.

રાખવું શું ? તો કહે તારો ધર્મ પાળ.

જેમ, દરેક માણસ કે સંજોગ પોતાની ખરી હાલતમાંજ મજબુત રહી શકે છે અને ટકી શકે છે તેમ, જે કોઈ પોતાનો ધર્મ મજબુત રીતે પકડી રાખે તે માણસ ખરો સુખી થાય. અર્થાત્, કબીરજીનું કહેવું એમ લાગે છે કે જે કોઈ પોતાનો ધર્મ સાચવી રાખે, અને તે માણસ પોતે પ્રગટીકરણના કયા તબક્કા ઉપર છે તે સમજીને, પોતાની હાલતને અનુસાર જીંદગી ગુજારે, અને પોતા ઉપર આવતી સંસારી તેમજ ધર્મની સર્વે ફરજો, સારી રીતે બબલે તે માણસ ખરો સુખી થાય.

જાત્ર ૧૫ સું.

ધરિયે કયા ?—તો કહે ધીરજ.

ધીરજ બુદ્ધ તખ જાનિયે, સમજે સખડી રીત;
ઉનકા અવગુન આપમે, કયુ ન લાવે મીત.

ધરવું શું ? તો કહે કે (દરેક કામમાં અને હર વખતે) ધીરજ ધર.

અર્થ, એક માણસ (ખરો) ધીરજવંત બુદ્ધિનો થયો છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે તે સર્વની રીતભાત સમજતો થાય અને સર્વનો સ્વભાવ સંભાળી લીધે, અને તેઓના અવગુણો કઢીપાણુ પોતામાં આવવા દેતો નથી.

જંત્ર ૧૬ સું.

ઠહેરાધયે કયા?—તો કહે મન.

મન ઠહેરા તખ જાનિયે, અનસુજ સખે સુખય;
જયું અંધિયારે ભવનમેં, દિપક બાર દેખાય.

ઠેરવવું શું?—તો કહે તારું મન ઠેરવ.

માણસનું મન, અહિં તહિં ભમતું બંધ પડીને શાંત થયું છે એમ, ત્યારેજ બાણવું કે જ્યારે નહીં સમજ પડે તેવી વાત હોય તે સમજ પડી જાય. જેમ અંધારી જગ્યામાં દીવો બાળ્યાથી ત્યાંની બધી ચીજો દેખાઈ આવે છે તેમ મન શાંત થયાથી બધી (સુસ્કેલ) વાતો સમજ પડી જાય છે, માટે કબીરનું કહેવું એ છે કે તારાં મન-પર કાળુ રાખી તેને ભમતું અટકાવી શાંત રાખ, તો પછી બધી વાતો તને સેહેલાઈથી સમજ પડી જશે.

જંત્ર ૧૭ સું.

મિટાઇએ કયા?—તો કહે ભ્રમ.

ભ્રમ મીટા તખ જાનીયે, અચરજ લગે ન કોય;
એ લીલા હય રામકી, નીરખો આપા ખોય.

મટાડવું શું?—તો કહે કે તારા (મનના) વહેમોને મટાડ.

અર્થ, માણસના વહેમો અને ખોટા ભરમો જતા રહ્યા છે, એમ ત્યારેજ બાણવું કે જ્યારે તેને કોઈપણ વાત વિષે અભયળી લાગે નહિ કે “અમુક તે કાંઈ થતું હશે?” દાખલા તરીકે ધર્મમાં જે મિનોઈ બાબદને લગતું રહ્યું છે, માણસને તે માટે શું કરવું છે, અને આગળ થઈ ગયલા અને આ જમાનાના જ્ઞાની પુરૂષો જે કરે છે

અને કહે છે તે સર્વને માટે માણસને વહેમ જેવું લાગે છે, કારણ કે તે એમ સમજે છે કે આ ખાકી આંખોથી જે જોઇ જાણી શકાય છે એટલુંજ ખરૂં છે, તે શિવાય બીજું કંઈ નથી, એવા ખોટા ખ્યાલો રહેલા હોય છે, તેથી કુબીર કહે છે કે જ્યારે તેના એ ખોટા વિચારો નિકળી જશે, અને તે મિનોઇ માર્ગપર ચાલશે જેથી તેનું આગલું “હુંપણ” અને “જગત અને હું જુદો છું,” “મારું તે મારુંજ છે,” “તું અને હું જુદા છીએ,” એવી જે જુદાઈની લાગણી ખોટા વહેમોને લીધે થયા કરતી હતી, તે જ્યારે દૂર થશે ત્યારેજ તેને સમજાશે કે આ બધી લીલા છે તે પરમાત્માનીજ છે, બલકે બધે “પરમાત્માજ” રહે છે અને તે શિવાય બીજું કંઈ નથી એવું તે અનુભવશે.

જંત્ર ૧૮ મું.

બડા પુન કયા?—તો કહે દયા.

પુન્ય બડા ઉપકાર હયે, સબકે ઉપર લાખ,
જીવ દયા ચીત્ત રાખીયે, બેઠ પુરાન શાખ.

મોટું પૂન્ય કયું?—તો કહે કે દયા.

કોઈને કંઈ આપવું, અને ખુશીથી ધર્મદાન કરવો એ મોટો ઉપકાર છે. માટે તું બધાંપર ઉપકાર કરતો રહે, પણ એ સર્વ પ્રકારના ઉપકારમાં જે જીવો માટે દયા રાખે, અને જીવ બચાવે તેના જેવો ઉપકાર એકે નથી, એમ બધા વેદ-પુરાણો સાક્ષી આપે છે અને ધર્મ શાસ્ત્રમાં એવું શિખવયું છે કે જીવ-દયાના જેવું પૂન્ય-વંત કામ બીજું એકે નથી.

જંત્ર ૧૯ મું.

બડા પાપ કયા ?—તો કહે હિંસા.

બડા પાપ હય હિંસા, તેહી સમાન ન કોય.

ધર્મરાય જખ લેખા માંગે, તખ સખ નૌખત હોય.

સર્વથી મોટું પાપ કયું ?—તો કહે જીવ લેવો તે.

અર્થ, જીવ લેવો અને પશુ પક્ષીને મારવાં મરાવવાં, એના જેવું મોટું પાપ બીજું કોઈ નથી—અને એ પાપનું પરીણામ કેવું છે તેની ખરી ખબર માણસને ત્યારે પડે છે કે, જ્યારે તે આ દેહ છોડી જાય છે, યાને (ખાકી) મરણ પછી જ્યારે તે મિનોઈ દુનિયામાં જાય છે, ત્યાં તેનાં કર્મો (બુરાં ભલાં કરતુકો) નો ઇનસાફ—ધર્મ રાજા (જરથોસ્તી ધર્મ પ્રમાણે “રશ્ને રાસ્ત”) કરવા માંડે છે ત્યારે, તેને માલમ પડે છે કે જીવ હાંત્યાના પાપનો જોખમ કેટલો બધો છે—તેથી કૃષ્ણીજીવ કહેવું એ છે કે તું જીવ મારવાથી પહુરેજ રહે, અને જીવતદાન આપીને મોટું પૂન્ય હાંસલ કર—કારણ કે પૈસો ટકો આપવો યાને બીજું બધું ધર્મદાન કરવું એના કરતાં એક જાદગી બચાવવી, યાને જીવતદાન આપવું તેના જેવું મોટું મન અને પૂન્યનું કામ બીજું એકે નથી—માટે કૃષ્ણીજીવ કહે છે કે :—

દયા દીલમે રાખીયે, તું કયું નિર્દય હોય;

સખહિ જીવ હય સાંઘકા, કિડી કુંજર સોય.

તું દિલમાં દયા રાખ, ને ઘાટકી ના થા, કારણ કે સર્વે જીવો ક્રીડીથી તે હાથી સુધી સર્વ પરમાત્માનાજ જીવો છે, તે સર્વને જીવવા ગમે છે, ને માણસ એકલોજ કાંઈ જીવવાનો હુકમ કરાવતો નથી. પણ બધાને પરમાત્માએ જીવ બક્ષ્યો છે, તેથી બધા જીવવા માંગે છે, ત્યારે તેના જીવવાની વચ્ચે આવવું યા કાપી કૃપાવીને તેઓનો નાશ કર્યે ત્યારે તે જનાવર શ્રાપ દે છે, જે માટે વધુ કૃષ્ણીજીવ કહે છે કે :—

જો બકો કાટે, ફિર વાકો ખાટે;

કહે કબીર ના છુટે, સામા સામી સાટે.

યાને જે જેને કાપે, ને તેના ભાગલા કરી વહેંચે તેના તેવીજ જાતના ભાગલા થવાના, કારણ તે સામાસામી એક જાતનું આપ લેનું સાટું કરે છે તેથી જે લીધું હોય તે આખા શિવાય સાટું રહ થઈ શકતું નથી.

જંત્ર ૨૦ મું.

દિલ્લે કયા?—તો કહે દાંન.

ભુખેકો કહુ દિલ્લે, યથા શક્તિ જો હોય;

તા ઉપર શિતલ બચન, લખો આત્મા સોય.

કોઈ પણ ભૂખ્યો પાસે આવે તેને તારી શક્તિના પ્રમાણમાં તારાથી બને તેટલું આપ, અને તે મદદ ઘણાજ મિઠા વચનો બોલીને આપ, કારણ તેનામાં પણ તારી માફક ઇશ્વર રહેલો છે, તેથી તે ભૂખ્યાને આપ્યું તે ઇશ્વરનેજ આપ્યું (અર્પણ) કીધું એમ ગણાય છે.

જંત્ર ૨૧ મું.

ખુશબોઘ કયા—તો કહે જશ.

ખુશબોઘ જશકી ભલી, ફેલ રહી અઉ આર;

મિલ્યા ગિરી સુગંધ, પ્રગટ સખે જગ સોર.

(ખરી) ખુશબોઘ કય?—તો કહે જશ.

ખરી ખુશબોઘ તે જશની છે, જે સઘળી દિશાએ ફેલાઈ જાય છે, અને જશ મળ્યો એટલે સુગંધનો પહાડજ મળ્યો, કારણ કે જેમ પહાડ બધી જગ્યાથી ખુલ્લો દેખાઈ આવે છે તેમ જશ (નેકી)ની સુગંધ બધે પંથરાય છે, ને સર્વ કોઈને જાહેર થાય છે.

જંત્ર ૨૨ સું.

દુર્ગાંધ કયા?—તો કહે અપજશ.

અપજશમેં દુર્ગાંધ હય, નિકો લગે ન કોય,

જૈસે મલકે નિકટમે, બેઠ શકે ન કોય.

દુર્ગાંધ યાને સર્વથી ખરાબ ચીજ કય?—તો કહે અપજશ.

અપજશમાં એવો તો ખરાબ વાસ સમાયલો હોય છે, કે ત્યાં કોઈ જઈ શકતું નથી, જેમ ગંધીલી જગ્યામાં કોઈ બેસી શકતું નથી તેમ અપજશ કરનાર-લેનાર માણસની પાસે કોઈ જતું નથી, પણ તેનાથી સર્વ કોઈ દુરજ રહે છે, મોટે કબીરનું કહેવું એ છે કે કોઈનું પણ બુઝં કરી અપજશ લેવો નહિ.

જંત્ર ૨૩ સું.

લખિયે કયા?—તો કહે (અપના) રૂપ.

લખિયે અપને રૂપકો, ચિર ભયા સખ અંગ;

કહેન સુનન કહુ ના રહિ, જયુંકા ત્યું હય સંગ.

ઓળખવું શું?—તો કહે તારૂં (પોતાનું) સ્વરૂપ.

તું કોણ છે તે પીછાન ! Man, Know Thyself !

જ્યારે આખું શરીર શાંત પડી જાય, એટલે કે જ્યારે સર્વ ઈદ્રિઓના વહેવારો બંધ પડે અને મન ભમતું અટકી પોતામાંજ રહેવા લાગે ત્યારે માણસ પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ જોઈ શકે અને “ હું કોણ છું ” તે તેને સમજાય છે અને જ્યારે એવી હાલત થાય ત્યારેજ તેને ખબર પડે છે કે તે (માણસ) સદાકાળનો હૃતો-છે અને રહેશે.

જત્ર ૨૪ મું.

લિજીયે કયા?—તો કહે (હરી) નામ.

નામ મિલાવે રૂપકો, જે જન ખોળ હોય;
જળ વોહ રૂપ હિરદ ખસેં, સુધા રહે નવ કોય.

લેવાનું શું ? તો કહે કે પરમાત્માનું નામ નિત્ય લેવું.

જે કોઈ શોધી જાણનાર હોય તો પરમાત્માના નામમાં એવી
તો ખુબી છે કે તે નામ લેવાથી માણસ પોતાનાં ખરાં સ્વરૂપને
મેળવી શકે છે અને જેના હૈયામાં તે સ્વરૂપ વસ્યું, તે માણસ
પછી કશાંનો મોહતાજ રહેતો નથી કારણ કે

કળીર નામ જો રતી એક હય, ઓર પાપ જો રતી હજાર
એક રતી ઘટ સંચરે, જાર કરે સખ સાર.

કારણ કે પરમાત્માનું નામ જો કે એક રતીભાર જેટલું નાનું
જણાય છે, અને માણસનાં પાપો હજારો રતીભાર હોય છતાં, એ
બિનવજન નામ જેના હૈયામાં નિરંતર યાદ આવ્યા હોય, તે માણસ
સનાં સઘળાં પાપોને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખે છે.

જત્ર ૨૫ મું.

દેખીયે કયા? તો કહે આત્મરામ.

દેખો સખમે રામ હય, એક હિ રસ ભરપુર;
જેસે ઉખતે સખ બનાં, ચિની સફર ગુર.

જોવું શું ? તો કહે કે (બધામાં) પરમાત્માને જો.

બધામાં પરમાત્માજ રહેલો છે, અને તેનો (પરમાત્માનો)જ
રસ બધાંમાં ભરેલો છે એવું તું જોતાં શિખ. જેમ શાકર, ગોળ,

વગેરે દરેક મિઠી ચીજ, શેરડીના રસથીજ બનેલી હોય છે તેમ, માણસ, જનાવર, પશુ, પક્ષી કે પહાડ, જમીન દરેક ચીજ, પરમાત્માનાજ રસથી ભરપુર થઈને બની છે અને તેમાં પરમાત્મા છે તેથીજ તે હસ્તી ભોગવે છે કારણુ કૃષ્ણ કહે છે કે:—

બાહ્યેર ભિત્તર રામ હય, નૈનનકા અભિરામ;

જિત દેખું તિત રામ હય, રામ બિના નહિ ઠામ.

બાહ્યેર કે અંદર, જ્યાંએ જીવે ત્યાં પરમાત્માજ છે, એવું જોવામાં આંખોની ખરી ખુશાલી સમાયલી છે. હું (કૃષ્ણ) જ્યાં પણ જોઉં છું ત્યાં મને તો પરમાત્માનાંજ દર્શણ થાય છે અને તે (પરમાત્મા) વિનાની કોઈ જગ્યા ખાલી રહેલી મને લાગતી નથી.

જત્ર ૨૬ મું.

પાછાં કયા ? તો—કહે સુખ.

સુખ પાવે ગુરૂ દયા તેં, થિર ભયા મન મોર;

નિરખો આપા સખનમેં, કેવળ નંદ કિશોર.

મેળવવું શું ?—તો કહે સુખ મેળવ.

અર્થ—ગુરૂની મહેરબાનીથી એ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે અને ગુરૂનાં આપેલાં જ્ઞાનથી માણસ જ્યારે સમજતો થાય છે અને તે મુજબ જ્યારે તે આચરણ કરે છે, ત્યારે તેનું મન સ્થિર થઈ જાય છે અને ભમતું અટકે છે. મન ભમતું અટક્યા પછી માણસ જ્યારે પોતાનું ભાન વિસરી જાય છે અને “હું અને મારું” એવો ખ્યાલ તેનાં મનનો જતો રહે છે, ત્યારે તે જીવે છે કે બધામાં તે એકજ રહેલો છે, અને તે શિવાય બીજું કંઈ નથી, અને ત્યારે તેને જેમ કૃષ્ણ કહે છે તેમ અનુભવ શાક્ષાત દર્શણ થાય છે કે:—

ખાલેક બિન ખાલી નહિ, સુધ ધરનકો ઠોર;
આગે પિછે રામ હય, રામ બિનાં નહીં ઓર.

કે પરમાત્મા વિનાની એકપણ જગ્યા કે જ્યાં સોય જેવી નાની
વસ્તુ રહી શકે એટલી પણ ખાલી રહેલી નથી, પણ આગળ પાછળ
(ઉપર નીચે) બધે ઠેકાણે તે પરમાત્માજ છે અને તે શિવાય
બીજું કંઈ નથી.

જત્ર ૨૭ સું.

હોઘએ કયા ?—તો કહે દાસ.

હોય રહે જખ દાસ ચેહ, તખ સુખ પાવે અંત;
દખ રીત પ્રહ્લાદકી, દખીયો સખમે કંથ.
દાસ કહાવન કઠણ હય, મેં દાસન કો દાસ;
અખ તો ઐસા હો રહું, કે પાંવ તલેકી ઘાસ.

થવું શું જોઈયે ? અને મારે શું કરવું કે જેથી સર્વોત્તમ સુખ
મળે, તો કહે કે, તું દાસ (નોકર) બન.

જ્યારે માણસ, નોકર સમાન થઈ રહે, ત્યારે તે (મહાન) સુખ
કે જેનો છેડોજ નથી તે સુખ તેને મળે, જેવી રીતે પ્રહ્લાદ નોકર
બની જતનું કલ્યાણ કરી સર્વની અંદર પોતાના કંથને અને
પરમાત્માને જોઈ શક્યો તેવી રીતે જે નોકર બને તે પરમાત્માને
જોઈ શકે—પણ કપીર કહે છે કે—

પોતાને દાસ કહેવાડવું, એ કામ બહુ મુશ્કેલ છે; કારણ કે
દાસ બનવું અને લોકહીતકારી થવું, એ મોટે માણસે પોતાનું
“હુંપણું” તદ્દનજ છોડી દેવાનું છે. તેણે તો, જેમ ઘાસ આપણા
પગ હેઠળજ રહે છે તેવા નીચાનમાંના (અતી નમ્રતાવાળા) થવું
જોઈયે, અને તેમ થાય ત્યારેજ તે પરમાત્માની પાસે જઈ શકે.

જત્ર ૨૮ સું.

હોની ક્યા ?—તો કહે હોનેહાર.

અનહોની હોય નહિ, હોની હોય સો હોય;

રામચંદ્રજી બનકું ગયેં, સુખ અછત દુઃખ હોય.

થવાનું શું ? તો કહે કે જે બનવાકાળ હોય તેજ થાય.

અર્થ, નહીં બનવાકાળ જે હોય તે કદીપણ બનવાનું નથી, પણ જે કાંઈ બનવાકાળ હોય તેજ થાય છે અને બનવાનુંજ. રામચંદ્રજી મોટા રાજા હોવા છતાં, અને સર્વ પ્રકારનાં સુખો પાસે હોવા છતાં તેમના કર્મમાં બનવાકાળ હતું કે તેમને વનવાસે જવું અને દુઃખ ઉઠાવવું તો તેઓ વનવાસ લોગવવા ગયા—કારણ કે કપીર કહે છે કે

હોને પદારથ હોત હય, ખિસર જાત સખ શુદ્ધ;

જૈસી લિખી નસીબમેં, તૈસી ઉક્લત બુદ્ધ.

જ્યારે કાંઈ બનવાકાળ હોય છે, ત્યારે માણસ પોતાની અક્ષલ ખોહી બેસે છે, અને જેવી તરેહનું બનવાનું હોય તેજ પ્રકારનું કર્મ કરવાને તેને બુદ્ધિ સુઝે છે—યાને અમુક પરીણામ આવે તેને અનુસરતુંજ કાર્ય તે કરે છે. તેથી કપીર કહે છે કે—

લિખા મિટે નહી નસીબકા, ગુર કર, ભજ હરિ નામ;

સિધે માર્ગ નિત ચલ, દયા ધરમ વિશ્રામ.

જ્યારે આપણાં (આગળાં) કર્મ પ્રમાણે પરીણામ આવતું નસીબમાં લખેલું સુખ કે દુઃખ જે આવવાનું હોય તે બન્યા વિના રહેતું નથી, ત્યારે તેની સામે થવામાં કશો ફાયદો નથી, માટે તું ગુર કર, ને તેની પાસેથી પરમાત્માને કેમ ભજવો તે શિખ; અને સત્યતાને માર્ગ નિત્ય વર્તી દયાનાં અને ધર્મનાં કાર્યો કરતો રહે, યાને તારા ધર્મ પ્રમાણે તારી ફરજો બજાવતો રહે.

જત્ર ૨૯ શું.

માનિયે કયા ?—તો કહે સત.

માનિયે સખ કયુ સત હય, જો જાકો વહેવાર;
જન્મ મરણ દોઉ બનાં, થિર હોય કર બિચાર.
સત ગુરૂ સતકા શબ્દ હય, જીને સત દિયા બતાય;
જો સતકુ પકડ રહે, સો સતહિ માંહે સમાય.

માનવું શું ?—તો કહે કે સત્ય.

અર્થ, જે કાંઈ સત્ય અને હંમેશા ટકનારું હોય તે ઉપર શ્રદ્ધા અને ધૃતબાર રાખ—

જેનો જે વહેવાર હોય તેમાં જે સત્ય અને ખરૂં તત્ત્વ હોય તે આપણે માનવું કારણ કે દરેક વસ્તુમાં જનમ અને મરણ અને પેદાશ અને નાશ એ બન્ને રહેલાં છે, ત્યારે તે વસ્તુમાં ખરૂં શું અને હંમેશા ટકનારું તત્ત્વ શું છે તે માટે તું તારૂં મન શાંત કરી વિચાર કર.

સહગુરૂ અને તારો પેગમ્બર તે સત્યનો અને પરમાત્માનો જાહેર થયેલો શબ્દ છે, કે જે (પેગમ્બર) આપણને સત્ય અને પરમાત્મા દેખાડાવી શકે છે અને તેથી જે કોઈ તે સત્યને પકડી રાખે અને પોતાના પેગમ્બરે દેખાડાવેલા સત્યના કાયદા પ્રમાણે જીવે તો માણસ સત્યમાં અને પરમાત્મામાં સમાઈ જાય, અને તે માણસને પરમાત્માની મુલાકાત થાય.

જત્ર ૩૦ સું.

બિચારીએ કયા ?—તો કહે તત્વ

જો એ તત્વ બિચારકે, રાખે હૈયેમે સોય;
સો પ્રાણી સુખકો લહે, દુઃખ ન દરસે કોય.

શું વિચારવું ?—તો કહે એ તત્વનો વિચાર કર

અર્થ-ઉપર (૨૬ જત્રો) કહી ગયા તે બધાં શિક્ષણો ગોખી તેમાં જે ખડું તત્વ સમાયલું છે તે ઉપર જે કોઈ વિચાર કરે, અને તે ઉપર મનન કરી તેઓને પોતાનાં હૈયામાં રાખે, અને તે મુજબ જીવંતમાં અમલ કરે તે માણસ સુખજ પામે, અને તે કદીપણ દુઃખ જોય નહીં. કબીરનો ચેલો ધર્મદાસ કહે છે કે:—

ભાગ જગ્યો જખ પુરખકો, તખ શ્રી ગુરૂદેવ દયા કરી હેરી
જ્ઞાન કબાટ ઊઘાડ દિયો તખ, મોહ નિશા તે મારગ તોરી.
થોડમે સમજાય દિયો તખ, થીર ભધ ચંચળ મત મેરી;
મુઝ પરયો સખહિ ઘટ સાહેબ, છુટ ગઘ સખ તર્ક ઘનેરી.

ન્યારે નસીબ જગ્યું અને મારી શુભ ઘડી આવી ત્યારે મારા ગુરૂએ મારીપર દયાની નજર કીધી, અને જ્ઞાનના ભંડારની કબાટ ઊઘાડી મારી આગળ ખુલ્લી કીધી, તેથી મારી માયાની કેફ નિકળી ગઈ.

ચોટીકજ વાતમાં મને બધું સમજાવી દીધું ત્યારે માફ આ ચળીત અને ભમતું મન શાંત પડ્યું, અને મને બધેબધે પરમાત્મા (રહેલા) છે એવું દેખાયું અને ત્યારે મારી સર્વ પ્રકારની (આગળી) મિથ્યા તર્કો નિકળી ગઈ, અને પરમાત્મા કેવા છે, માણસ કોણ છે, અને તેનું ખડું કાર્ય શું છે વગેરે વગેરે સવાલો જે મને મુઝવણ કરતા હતા, અને જે માટે હું ખોટી ખોટી તર્કો કર્યા કરતો હતો, તે કરવાનું માફ મટી ગયું, અને મારા બધા વહેમ અને ભરમો નષ્ટ થયા.

કાયાનાં કર્તવ્ય વિષે જીવને ચેતવણી.

રાગ—આસાવરી.

નગુની^૧ કાયા તેરા કયા ગુન ગાવું,
મેહલ રચ્યો, તિમે રહેન ન પાવું;
દહિ દુધસુ, પિંડ^૨ જે પાલે,
સો તન જાય જંગલ જાલે;
ઐસી રે સુંદર કાયા તેરી,
જલભલ^૩ હોયગી ભસ્મકી ડેરી.—નગુની.

ખાંધત પાથ^૪ સમારત વાગા,^૫
તા સીર અંચેઈ^૬ મારત કાગા;^૭
તેલ કુલેલ લગાવત અંગા,
સો તન જલ ગયા કાષ્ટકે^૮ સંગા.—નગુની.

જા મુખ ચાવત પાનકી બીડી,
તા મુખમે તેરે સંગ કીડી;
કહત કુબીરા સમજ મન મેરા,
એહિ હવાલ હોયગા તેરા.—નગુની.

૧—કગારી. ૨—શરીર. ૩—જળીભળીને. ૪—પાથડી. ૫—પેશાક.
૬—ચાંચ મારે. ૭—કામડે. ૮—લાકડાં.

જીવને ચેતવણી.

રાગ—માલકોશ.

દિન નીકે બીતે જાતે હય, રામ નામકે સુમરનકો—દિન૦

સુમરન કર લે સતનામ ભજ,
 ઓર જગતકે વિષય^૧ કામ તજ;
 સંગ ન ચલસા એક દામ,
 જો દેતે હયે સો પાતે હય—દિન૦

લખ ચોરાસી ભમ ભમ^૨ આયો,
 બડો ભાગ મનસા^૩ તન પાયો,
 હીયાં આય કછુ કરી કમાઇ,
 તખ જમસેતી^૪ પડી લગાઇ;
 ફિરે પિછે પચતાતે હયે.—દિન૦

(૨)—કૌન કૃષ્ણીર^૫ પુત્ર પરિવારા,
 તેં કીસકા હય, ઓર કૌન નહિ તેહારા,
 ધંધામે હર નામ બિસરાય,
 એ દખનહિ કે નાતે^૬ હય.—દિન૦

જ્ઞાની ધ્યાની ઓર વિવેક વિધાના
 કરમ ધરમ જાકે મનમાના,
 વાકે સંગ રહે ભગવાનાં,
 એ સદા નામ રંગ રાતે હયે.—દિન૦

જૈસે પાની બિચ બતાસા,
 મુરખ લગે મૌજકી આશા;
 કહે કૃષ્ણીર શ્વાસોકી આશા,
 એ ગયે સવાર નહિ આતે હયે.—દિન૦

૧ ઈંદ્રીઓની મોજમજહો. ૨ ભગીને ભગીને. ૩ માણસનો દેહ.
 ૪ જમ મોત સાથે. ૫ ઓ. ૬. સગાઇ.

બચપણુ, જવાની, બુદાપો ચાલી ભય છે !

તો ઇશ્વર-સ્મરણુ ક્યારે કરશે ?

રાગ કાશી-તાલ દીપચંદી.

કબ સુમરોગે રામ, અબ તુમ કબ સુમરોગે રામ,
ગરલ કુલીમે^૧ જપ તપ કીનો, નીકલ હુવા બેઠમાન-અબ.
બાલપનો હંસ ખેલ ગુમાયા, તરૂનપનામે^૨ કામ,
હાથ પાવ જબ કાંપન લગે, નીકલ ગયો અવસાન-અબ.
જુઠી કાયા, જુઠી માયા, આખર મૌત નિદાન^૩,
કહત કબીરા સુનો ભાધ સાધુ-મહી ઘોડેકી લગામ-અબ.

પૈસાના ખેલ વિવે.

ખેલ સખ પૈસેકા, સખકુછ બાતાં હય પૈસા.

પૈસા જોર પૈસા લરકા પૈસા બાખા બહેનાં,
પૈસા હાથી ઘોડે પલાના, પૈસા લગે નીશાના-ખેલ.
પૈસાં દેવ પૈસા ધરમ-પૈસા સખ કુછ ભાધ,
પૈસા રાજા રાજ કરાવે-પૈસા કરે લડાઇ-ખેલ.
પૈસા હાથપે અબુચ ચડાવે-પૈસા ઘોડે ઉરાવે,
એક દીન પૈસા બદલ ગયા તો-પાઉમે^૧ લગર પરાવે-ખેલ.
પૈસા ગુરૂ પૈસા ચેલા, પૈસા ભકિત કરાવે,
કહત કબીરા સુન ભાધ સાધુ-પૈસા જીવ છોશવે-ખેલ.

પૈસાવાળાનાં સગાં થવા સર્વે નિકળે છે.

राग त्रिद्वंश—तिनताल.

સખ પૈસેકા ભાઈ, અપના સાથી નહિ કોઈ,
ખાને પીનેકું પૈસા હોય તો, બેઝ બંદગી કરે,
એક દીન ખાના નહી મિલે તો, શીરકે જવાબ કરે.—સખ.
જબલગ અપને પટલવ પૈસા, તખલગ સલામ કરે,
અપના પૈસા નિકલ ગયા તો, કોઈ મીઠા ન બોલે.—સખ.
ભાઈબંધ ઓર બેહુન સાલે, જુઠા સખહિ પસારા,
કોઈ કીસીકા નહિરે પ્યારે, કહત હયે દાસ કબીરા.—સખ.

કાળ (મોહત) વિષે ચેતવણી.

કાલકા^૧ અજબ તડકા બે
તું કયા જાને લડકા બે—ટેક.

નવખી મર ગયે દશખી મર ગયે—મર ગયે સહસ્ર અઘાસી
તેતીસ કોટી દ્વવતા મર ગયે, પડે કાલકી ફાંસી—કાલકા.
ચીર મરે પયગમખર મરે, મર ગયે જંદા જોગી,
જખી તખી સન્યાસી મર ગયે, મર ગયે બધન રોગી—કાલકા.
તીન લોકપર છતર ખીરાજે, હુટા ફુંજ ખીહારી?
કહત કબીરા સોહ ખી મર ગયે, રૈયત કૌન બિચારી—કાલકા.

દેહના નાશ માટે ચેતવણી.

રાગ—પીલુ.

ઇસ તન ધનકી કોન બરાઇ, દેખત નયનમે મટી મીલાઇ—
હાડજલે જયસી લકડેકી મોલી, બાળ જળે જૈસી ઘાસકી પોલી—ઇસ.
અપને ખાતર મેહલ બનાયા, આપહી જાકર જંગલ સોયા—ઇસ.
કહત કબીરા સુન લાઇ સાધુ, આપ મુવે પીછે કુખ ગઇ દુનિયા—ઇસ.

સંસારમાં છેવટ દુઃખજ છે
રામ સંસારવામાંજ સુખ છે.

રાગ હમીર—તીનતાલ.

અખ તું ગાફેલ મત રહેના બે, જનમકા સાર્થક કરના બે—
બહુ જન્મકા સુકૃત કર પ્યારે, ઇસ તનકું તું પાયા,
ઇસમે નેકી નહીં કીયા તો, સારા જનમ ગુમાયા—અખ.
બેર લડકે માલ મતા, સખ દોષ કહેતે મેરા,
એક દીન આપ મર ગયે તો, રહેગા જુઠ પસારા—અખ.
ચૌદ ચૌકડી રામ રાવન, લંકેકા ભુપતી,
સખ સોનેકા ગાંવ જસકા, મુખમે પડ ગઇ મટી—અખ.
ઐસી દાલત જસકી યારો, સાથ કહુ નહીં ગયા,
રામ નામસે ગાફેલ હોકર, આખેર એકેલા ગયા—અખ.
રામ નામ બિન હુયે સખ જુઠા, ઐસા સમજો લાઇ,
રામ નામ બિન દુઃખ કટે નહીં, કહેત કબીરા જુલાઇ.—અખ.

બાહેરના દેખાવો ક્યાર્થી હૃદયર મળતો નથી.

રાગ—કાશી ગઝલ.

રામ નામ તું લજ લે પીયારે, કાહેકું મગરૂરી કરતા હય,
કચ્છી મટીકા બંગલા તેરા, પાવ પલકમે ઢળતા હય—રામ.

બહુમન હોકર પુરાન બાંધે, સ્નાન તરપત કરતા હય,
સખકાલ સુચીલ રહત હય, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

જોગી હોકર જટા બઢાવે, હાલ મસ્તમે રહેતા હય,
દાનો હાથ શિરપર ધરકે, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

માનલાવ હોકર કાલે કપડે, દાઢી મુછ મુંડતા હય,
ઉલટી લકડી હાથમે પકડી, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

મુદ્દલાં હોકર બાંગ પુકારે, વો કયા સાહેબ બહેરા હય?
મુંગીકે પાવમે ધુંધર બાજે, વોહબી અદલાહ સુનતા હય?—રામ.

જંગમ હોકર લીંગ બાંધે, ઘર ઘર ફેરા ફીરતા હય,
શંખ બજાકર લિક્ષા માગે, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?—રામ.

કહત કબીરા સુન લામ્ર સાધુ, મનકી માલા જપતા હય,
જો લાવ લજનસે ધ્યાન ધરત હય, ઉનકું સાહેબ મિલતા હય.—રામ.

ધર્મ-શાસ્ત્રો માત્ર ભણવાથીજ કાંઈ ધર્મ
મળી શકતો નથી.

રાગ-ભેરવી.

પંડીત વાદવદે^૧ સો જુઠા.

રામકે કહે જગત ગતી^૨ પાવે, ખાંડ કહે સુખ મિઠા-પંડીત.

પાવક^૩ કહે પાવ^૪ જો દાહે,^૫ જળ^૬ કહે તૃષા^૭ જુઠાધ,
ભોજન કહે ભુખ જો ભાજે, તો દુનિયા તરી જાધ-પંડીત.

નર કે સંગ સુવા^૮ હરિ બોલે, હરિ પ્રતાપ^૯ નહિ બને,
જો કબહુ ઉડ જાય જંગલકો, તો હરિ સુરત^{૧૦} ન આને-પંડીત.

બિન દેખે બિન અરસપરસ બિન, નામ લિયે કયા હોય,
ધનકે કહે ધનીક^{૧૧} જો હોય, તો નિર્ધન^{૧૨} રહત ન કોય-પંડીત.

સાચી પ્રિત વિષય માયા સો, હરિ ભક્તનકી હાંસી,
કહે કબીર થક રામ ભજે બિન, ખાંધે યમપૂર જાસી-પંડીત.

- (૧) વાદવદે=ફાકટનેા વાદવિવાદ યા તકરાર. (૨) ગતી=મોક્ષ મુક્તિ.
(૩) પાવક=અગ્નિ. (૪) પાવ=પમ. (૫) દાહે=દાઝે, બજે. (૬) જળ=પાણી.
(૭) તૃષા=તરસ, સોસ. (૮) સુવા=પોપટ. (૯) પ્રતાપ=મહિમા, મોટાધ.
(૧૦) સુરત=માદ. (૧૧) ધનીક=ધનવાંત, પૈસાદાર. (૧૨) નિર્ધન=મરી, બ
બિખારી.

(૧)

હે પંડીતો, તમે પુસ્તકો વાંચી ફેકટની વાદવિવાદ તકરાર કરો છો તે બધી ખોટી છે. જેમ ખાંડ-શાકર શાકર કરી બોલ્યાથી મહોડું મીઠું થતું નથી તેમ “રામ” કરી માત્ર મોઢેથી બોલ્યાથી મુક્તિ મળી શકતી નથી.

(૨)

અગ્ની (આતશ) કહ્યાથી જો પગ દાઝતો હોય, પાણી કરી માત્ર બોલવાથી તરસ મટતી હોય, અને “ભોજણ” કરી બોલ્યાથી ભુખ ભાંગતી હોય તો આ દુનિયા (માણસ) સહેજે તરી જાય.

(૩)

એમ તો પોપટ પણ માણસોને જોઈ “હરિ હરિ” કરી બોલે છે, પણ હરિનો મહિમા શું તે કાંઈ પોપટ જાણતો નથી, અને જો કદી છુટો થઈ પાછો જંગલમાં જઈ વસે છે તો તે સઘળું વિસરી જાય છે.

(૪)

જ્યાં સુધી તમે સાધુ સંતોની સંગતમાં રહી, રામભક્તિ શું છે તે જાણી નહીં ત્યાંસુધી માત્ર નામ લીધાથી કંઈ થવાનું નથી—જો ધન પૈસો આમ બોલવાથીજ ધનવાન થવાનું હોય, તો દુનિયામાં કોઈ બિખારી કે ગરીબ રહેવા પામતોજ નહીં.

તારી વિષયવાસ્નાઓને મારી નાંખ.

રાગ કાફી-ગજલ. (દાદરો)

બિષયોસે^૧ મનકો તૃષ્ણ^૨ કરના નહીં અચ્છા
જલતી અગનીકો ધીસે^૩ યુજનાં નહીં અચ્છા-બિષયોસે.

મુખ ભોગ રહે જગતકે, સખી હોગે નાશ માન,
તૃષ્ણાકો બદા જોકે ફસાનાં નહીં અચ્છા-બિષયોસે.

એ રવપનકા તમાસા, હય જુઠં મુઠંકા
રંગ રંગકે ખેલ રખ, લુલાના નહીં અચ્છા-બિષયોસે.

ધન ધામ પુત્ર અરૂ કામની^૪ રૂપ જો પાયા
હરગીઝ ગરૂર ધનકા હય લાના નહીં અચ્છા-બિષયોસે.

પળ અમોળ^૫ જાતી હય, કહેતે હય કબીર
માનુષ શરીર મુક્ત^૬ ગવાના^૬ નહીં અચ્છા-બિષયોસે.

૧—ઈંદ્રિઓના ભોગો ભોગવવાની ઇચ્છા. ૨—પુરી કરવા.

૩—મી. ૪—અમૂલ્ય. ૫—ફોફડેલું. ૬—શુભાવર્તું.

તારા મનને કાચુમાં લે, તો તે પરમાત્મા
મેળવી આપશે.

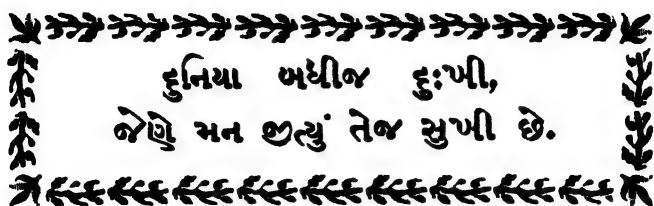
રાગ યોગી—તાલ દીપચંદી.

મનકી ખોજ^૧ કરો મેરે ભાધ, અંત ન છુટે મન કહાં સમાધ
ઋષી વિરંચી નારદ યુનિ જ્ઞાની, મનકી ગત તો ઉનહુ ન જાની-મ.

સુત સનકાદિક જહુદેવ નામા, ભક્તિ કીની આપ અનમાના
ધ્રુવ પ્રહલાદ બિલીષણુ સેખા, ઘટ ભિત્તર મન ઉનહુ ન દેખા-મ.

જો કોઇ જાને મનકા ભેવા, રતી એક લીન ભયા શુક દેવા
કત્ત ભરત ગોરખ ગોપીચંદા, મનકું મળકર ભયા હય આનંદા-મ.

ભુલેલે મનકું કોઇ સમજાવે, આદે ને અન્તે હંસ કહાવે
અકળ અરૂંધી સકળ શરીર, તાપર રમ રહે સત કળીરા-મ.

 દુનિયા બધીજ દુઃખી,
 જેણે મન જીત્યું તેજ સુખી છે.

રાગ-પુર્વી તીનતાલ.

જહા દેખે સો દુઃખીયા બાબા, સુખીયા કોઇ નહીં રે !

જોગીબી દુઃખીયા જંગમ દુઃખીયા, તપસીકુ દુઃખ દુના
 આશા મનસા સખઘટ ખ્યાપી, કોઇ મેટલ નહીં મુન્યા-જહાં.

રાબખી દુઃખીયા પ્રબખી દુખીયા, દુઃખીયા સખ વૈરાગી
 દુઃખ કારનસે શુકદેવને, ઉંદરી માયા ત્યાગી-જહાં.

સાચ કહું તો સખ જગ દુઃખીયા, જુઠા કહી ન જાય
 બ્રહ્મ વિષ્ણુ શંકર દુઃખીયા, અને સૃષ્ટી જમાઇ-જહાં.

ધુત દુઃખીયા અવધુત દુઃખીયા, દુઃખીયા ધના રંકા
 કહત કબીરા ઓ નહીં દુઃખીયા, અને મનકુ જતા-જહાં.

જેનાં મનમાં પરમાત્માજ રહેલા હોય તેણે બાહેરની
ક્રિયાઓ કરી ન કરી એ સરખીજ છે.

રાગ—માલકોષ.

જનકે મનમે^૧ શ્રી રામ બસે,
ઉન સાંધન^૨ ઔર^૩ કિયે ન કિયે—જનકે.
જને સંત ચરણ^૪ રજકો^૫ સ્પર્શ;^૬
ઉન તિરથ ઔર કિયે ન કિયે—જનકે.
જનકે દિલમે હય ભૂત^૭ દયા;
ઉને કોટીક^૮ દાંન^૯ દિયે ન દિયે—જનકે.
જનકે મનમે સદલાવ નહિ;
ઓ દેવ^{૧૦} હુવે જીયે ન જીયે—જનકે.

ઓપાઠ.

મેરા મન સમરે રામકુ, મનમે રામ સમાય,
મનહી જખ રામ હો રહ્યા, તખ શિશ નમાવું કાય.

૧—ક્રિયા (ધર્મક્રિયા.) ૨—ખીજ. ૩—પમે. ૪—ધુળ. ૫—હાથ
સમાડયો. ૬—જીવવાળા પ્રાણીઓ. ૭—કરોડો. ૮—ભીક્ષા. ૯—દેવતા જેવો.

કાલે થું થશે તેની તને ખબર નથી,
તો પરમાત્માને લાજ તારું ખરું કામ કરી લે.

રાગ—ભેરવી.

જગતમેં ખબર નહિ પલકી.

સુકૃત^૧ કર લે, પ્રભુનામ સમર લે, કોન જાને કલકી.—જગ૦

જખલગ હંસા^૨ બસે કાયામે,^૩ તખલગ દેહ મંગલકી;^૪
હંસા દેહિ છાંડ ચલા જખ, તખ માટી જંગલકી.—જગ૦

તારા મંડળ રવિ^૫ ચંદ્રમા, સખહિ ચલા ચલકી;
દિન ચારકે ચમત્કારમેં, બિજલી જાય ચમકી.—જગ૦

માત પીતા સુત^૬ કુટુંબ કબિલે, દુનિયાં મતલબકી;
કાયા માયા નાર રનેહિ, અંતે રહી અલગી—જગ૦

કુંડ કપટ કર માયા જોડી, કરે બાતાં છલકી,^૭
પાપકી પોટ^૮ ધરે શિર ઉપર, કેસે હોય હલકી?—જગ૦

જગતકી આશા છોડ કર, અખ યાદ રખ રખકી;
ચોરાસીકો^૯ ફેરો મિટે, રહે ન લાય જમકી.—જગ૦

૧—સારાં કામો, ૨—જીવ. ૩—શરીરમાં. ૪—સુખાકારીની.
૫—સૂર્ય. ૬—છોકરો. ૭—ઠગબાજ. ૮—ભાર-ગાંસડી. ૯—ચોરીયાથી
લાખ અવતારો.

જગતનાં ભુઠાંપણા વિષે.

રાગ—ભેરવી.

જગત કુલ રચનકા^૧ સપનાં, સમજ મન કોઇ નહિ અપનાં;
કંઠન મદ^૨ લોભકી ધારા, વોહમે જાત સખ સંસારા—જગત.
ઘડા^૩ જખ નિરકા કુટા, પતા^૪ જ્યું ડાલસે^૫ તુટા;
ઐસી નર હય છંદગાની, સવેરો^૬ છોડ અભિમાની.—જગત.
ન ભુલો દેખ તન ગારા, જગતમેં છવના થારા;
તબો મદ લોભ ચતુરાધ, રહો નિરશંક જગમાંધ.—જગત.
સજન પરિવાર મુત^૭ દારા,^૮ સખસે વોહ રોજ હય ન્યારા;^૯
નિકસ જખ પ્રાણુ જાવેગા, નહિ કોઇ કામ આવેગા.—જગત.
સદા મત જાન એ દેહકો, લગાવો સત્ર નામસેં નેહકો;
કટે ભ્રમ^{૧૦} જાળકી ફાંસી, કહે કળીર અવિનાશી.—જગત.
સારા સાર ભજ રામ એક, રામ કરત સખ કામ;
અસંગ રહેત હય જગતસેં, કળીર કરે સલામ.—જગત.

૧—રાત્રીનાં ૨—મગરૂરી. તકાબરી ૩—કાદવનો ઘડો ૪—ઝાડનું પાંદડું. ૫—ડાખલી પરથી. ૬—બધી જાતની. ૭—છોકરો. ૮—આપડી. ૯—ભુદોળ ૧૦—માયાની જાળ.

જમ (મોત) ના હાથથી છુટવાની ચાવી.

હરિકા લજન કરુંગા બે
જમસે ખુબ લડુંગા બે—ટોક.

અહમતા^૧ માફ^૨ મમતા^૨ માફ—ખાનઝાદ કહેલાવું;
મન મેરા ચોકસ કર રાખું—ચીત ચૈતનમે^૩ મિલાવું—હરિકા.
રામ નામકા ઘોડા મેરા—શીલ^૪ લગામ ચઢાવું
લજન પ્રતાપે હાથમે બરછી—સનમુખ લેકર ધાવું—હરિકા.
ઓર લોક કસબકે ચાકર—મયે હજુરકા કાળ
કામ કોધકી ગરદન માફ—સાહેબ રાખું રાજ—હરિકા.
મયે સાહેબકા સાચા ચાકર—મેરા નામ કબીરા
સખ સંતનકુ શિશ નમાવું—જેહરિ પરબે હિરા—હરિકા.

૧—હુ'પણું ૨—કુનિયામાં લાગી રહેલું મન ૩—પરમાત્મામાં
૪—નમનતાપ.

સંત પુરૂષની દોસ્તી કરી તારૂં કામ કરી લે.

સંગત સંતનકી કર લે

જનમકા સાર્થક કછુ કર લે-ટેક.

ઉત્તમ દેહી નર પાયા પ્રાણી—ધસકા હીત કછુ કર લે

સદગુરૂ શરણુ જાકે બાબા—જનમ મરણુ દુર કર લે-સંગત.

કહાંસે આવે કહાંકું જાવે—યે કુછ માલુમ કર લે

દા દિનકી જાંઘાની ચારો—હુશીયાર હોકર ચલ લે-સંગત.

કોન કિસીકે જોડે લડકે—કોન કીસીકે સાલે

જખલગ પલ્લોમે પૈસા લાઘ—તખલગ મીઠા બોલે-સંગત.

કહત કબીરા સુન લાઘ સાધુ—બાર બાર નહીં બાના

અપના હીત કછુ કર લે લઘયા—આખર અકેલા જાના-સંગત.

હે પરમાત્મા! બસ મને તારાં ચરણનીજ
ઠરકાર છે !

રાગ ભેરવી—તાલ રૂપક.

કયા માણું મેરે રામ, થોડે જીવનમે કયા માણું ?
ઘર નહીં રહેના અમર નહીં કાયા—કાયા.

એક લક્ષ પુત્ર સવા લક્ષ નાતી
સો ઘર નહીં કોઇ દીવા કે બાતી
મેઘનાદ પુત્ર સમૂદ્ર જૈસી ખાધ
કુંભકરણ વિલીષણ જૈસે ભાધ—કયા.

શંકર સરીખા પુજવા આવે,
અઘાજી નિત્ય વેદ પાઠ ગાવે;
કયા કરું છપરી ઓર કયા કરું ટાટી,
ન જાણું મેરી કહાં પડગી માટી—કયા.

કયા કરું મહેલ ઓર કયા કરું ટાટા,
છોડ ગયે રાવન લંકાકે ઠાઠા;
કહેત કબીર સખ છોડકે જાતા,
મેં તો એક તેરે ચરણકું ચહાતા—કયા.

અરૂં ધન તે ઇશ્વર છે જે કદી
જતું રેહવાનું નથી.

રાગ કૈશિયા—તીનતાલ.

નિર્ધન^૧ કે ધન રામ, હુમારે નિર્ધન કે ધન રામ

ચોર ન લેવે ઘટી ન જાવે, ધાડ પડે આવે કામ—નિધન.

સોવત બેઠત જગત ઉઠત, જપું હર હર નામ

દીન દીન હોતે હોત સવાયા,^૨ ખુંટત નહીં એકે દામ—નિર્ધન.

ઠાકોર ચલે નગર દ્વારા, પાસ નહિ ખોટી બદામ

કહત કપીર મુનો ભાધ સાધુ, પારસકો નહિ કામ—નિર્ધન.

૧—મરીબ. ૨—સવાયું થતું જાય.

પરમાત્મા તારી અંદરજ છે.

લજણ રાગ—લેરવી

તેરે ઘટમે^૧ સરજનહાર,^૨ તું ખોજ^૩ મન કાયા નગરી.—તેરે.
જયું પથ્થરમે^૪ હય દેવતા, યું ઘટમે^૫ હય કિરતાર;
જો ચાહો દિહારકો, તો ચક્રમક હોકે જાર.—તેરે.
મૃગકે^૬ નાભમે^૭ કસ્તૂરી, ઓર કુંડત ઘાસ ફિરે;
કાળ પારધી સિરપે ખડા, પળમે પ્રાન હરે.—તેરે.
ગગન મંડળમે ખાજ ખાજે, ગુરૂ ગમ સમજ પરે;
હરત કમલ દ્વાદસકે ઉપર, ભવર ગુજાર કરે.—તેરે.
હૃદ હૃદ ઉપર સખહિ ગયા, બેહુદ ગયા ન કોય;
પર બેહુદકે મેદાનમે, રમે કપીરા સોય.—તેરે.

તારાં હૈયામાંજ પરમાત્મા રહેલો છે માટે તારા શરીરમાંજ તું તેને શોધ—

(૧) જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઈ રહેલો છે તેમ પરમાત્મા પંથુ તારાં હૈયામાં રહેલો છે, તેને જોવો હોય તો તારાં શરીરમાંથી બધો મેલ કાઢી તેને પવિત્ર કરે તો પરમાત્મા દેખાઈ આવશે—(હરણની) દુટીમાંજ કસ્તૂરી હોવા છતાં તે કસ્તૂરીને બાહર શોધે છે અને તેમ કરતાં તેની પાછળ શિકારી આવી તેનો પ્રાણ લે છે.—તેવીજ રીતે માણસ પંથુ કરે છે, અને પરમાત્મા પોતામાંજ સમાયેલો હોવા છતાં માણસ તેને બાહરજ શોધવાની કોશિશ કરી અટવાઈ મરે છે—(૩) આકાશમાં જે ઇશ્વરી નાદ વાગ્યા કરે છે તે જ્યારે તું ગુરૂ પાસે રહી તેનો મેદ સમજશે ત્યારેજ તને સંભળાશે અને ત્યારેજ તને તારું પોતાતું સ્વરૂપ કે જે ઇશ્વર છે તે તારામાંજ રહેલો છે તેને તું જોશે—(૪) બધાઓ માત્ર હૃદ ઉપર આવી અટકી રહે છે, તેની બીજે પાળ કાઢ જતા નથી, પંથુ જે કાઢ કપીર જોવો ચાલ તેજ સામી પાળે જમ પુગે છે અને પરમાત્મા સાથે એકત્ર થઈ જાય છે.

૧—હૈયું. ૨—પરમાત્મા. ૩—શોધ. ૪—હરણ. ૫—દુટી.

આરસીમાં મહોડું જોઇ હરખા ના.
તારા અંતરમાં તું જો “તું કેવો છે?”

મુખડા કયા રૂખે દરપનમે

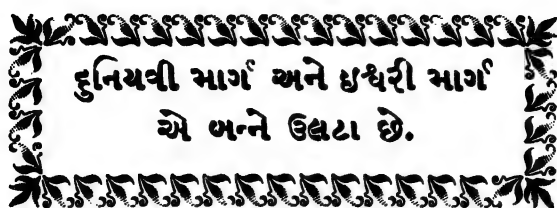
તેરે દયા ધરમ નહીં મનમે—

જૈસી ફુલ રહે ફુલખારી—ખાસ રહે નીજ ફુલમે
એક દીન ઐસી હો જાવેગી—ખાક ઉડેગી તનમે—મુખડા.

ચુવા ચંદન અખીર અગરની, શોભે ગારે તનમે
ધન જોખન કુંગરકા પાની, ઢલ જાવેગા ખીનમે—મુખડા.

કવડી કવડી માયા જોડી—સુરત રહે નીજ ધનમે
દસ દરવાજે બંધ રહે તો, રહે ગધ મનકી મનમે—મુખડા.

પગીયા બાંધે પગ અસવારે, લેત જુલો જુલ તનમે
કહત કબીરા સુન લાઇ સાધુ, એ કયા લગ રહી મનમે?—મુખડા.

રાગ—માલકોશ—તાલ દીપચંદી.

દુનિયા દિવાની કે હમ દિવાના,
બકો હય ભાઇ અનહદ ગાના—દુનિયા.

દુનિયા કુમારગ અપનો ઠહરાવે,
હરિજન ઉલટા રાહ ચલાવે—દુનિયા.

દુનિયાકુ સાહેબી હસ્તી ને ઘોડા,
હમ હય પાવ પદમસે દોડા—દુનિયા.

દુનિયાકુ પાટ પિતાંબર સખકા ભોગી,
હમ હયે સહેજ સરૂપ રમતા બેગી—દુનિયા.

દુનિયા પાવે સખરસ પ્યાલા,
હમ હય પ્રેમ મગન મતવાલા—દુનિયા.

કહત કબીર હમ નહીં નાંહી,
શવતા કે સંગ મુવાકે માંહી—દુનિયા.

પરમાત્માનો દિવાનો થયો તો પછી
સુવાનું કેવું ?

રાગ—પીલુ.

સમજ ભોજ મન ખોજ દીવાને

આશકે હોકરે સોના ક્યારે—

આયા હો સો કર લે સોદા-પાયા હય સો ખોના ક્યારે—

જખ તું આયો પ્રેમ ગલીનમે, સીસે દનાં શીરે ડરના ક્યારે—

લુકા મુકા જમકા ટુકા-સોના હોય સો સોલાના ક્યારે—

જખ અંખીયનમે નીંદે ભુલ આવે, તકીયા ઓર ખીછાનાં ક્યારે—

સતચુર પાન ગલીયા લાગા, ઘાયલ હો કર રોના ક્યારે—

કહત કળીરા મુન ભાષ સાધુ-જાદુ ઉપર તોના ક્યારે—

કમલ જેવું મહો આપ્યું છે
તે પરમાત્માનું ભજણુ ગાવા માટેજ છે

સમ ભજનકું દિયા, કમળ મુખ
રામ ભજનકું દિયા—રામ.

લખ ચોરાંસી ફેરે ફીરકર,
મુંદર નર તન પાયા;
ખાયા પિયા મુખસેં સોયા,
નાહક જન્મ ગમાયા—કમલ.

જો મુખ નિશઢીન રામનામ નહીં,
વહાં તુમ કહુ નહિ ક્રિયા;
કહત કળીરા મુન ભાધ સાધુ,
આયા વયસાહી ગયા—કમલ.

કપીરની જીંદગીનું દુક વૃતાંત.

બોદ્ધિસત્વો, તિર્થંકરો, ચોહાનો, બ્રહ્મજ્ઞાની રૂપિ—મુનિઓ, સાર્વજનિક પંથોનાં મહાન સ્થાપકો, દુકમાં જેઓને હિન્દુ શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરી અવતારો કહેવામાં આવે છે, એવા મહાન પુરૂષોની જન્મ-ભુમિ તરીકે આ વખણાયેલી હિન્દ સરજમીન, આ પુજનિયલોકી ભારતખંડ, પુરાતન જમાનાઓથી તરેહવાર રૂપે ધર્મ જ્ઞાન ફેલાવનાર, દુનિયાની સુભાગ્યવંત માતા તરીકે ગણાતી, તેમજ તેનાં બાળગોપાળથી સદાકાળ પૂજાતી આવી છે. એવા મહાન થઈ ગયલા નરોમાંના એક નર, તે આપણો આ કપીર છે—કે જેનો જન્મ હિન્દુઓની સૌથી ખવિત્ર ગણાતી જગ્યા શ્રી કાશી શેહેરમાં થયો હતો, એમ કહેવાય છે.

કપીર પંથીઓ પોતાના, એ મહાન સ્થાપક અને ગુરૂ કપીર માટે કહે છે કે—તે ઇસ્વી સન ૧૩૯૮ માં જન્મયો હતો અને ૧૫૧૮ માં આ ખાકી હેઠુ છોડી ગયો હતો અને એ મુજબ કપીરે ૧૨૦ વરસની લાંબી જીંદગી કાઢી હતી.

કપીરનું સંપૂર્ણ જન્મ ચરિત્ર બરાબર મળી શકતું નથી—પણ અત્રે લખેલી હકીકત, અલાહબાદ યુનિવર્સિટીના ફેલો રેવરંડ જી. એચ. વેસ્ટકોટ, એમ. એ. ની કપીર અને કપીર પંથ નામની ચોપડીને મોટે ભાગે આભારી છે. આ ભલા ઇંગ્લેન્ડ ગ્રહસ્થે વરસો સુધી મેહેનત કરી, જુદી જુદી જગ્યાથી તેમજ કેટલાંક કપીર પંથના મહંતો પાસંથી તે હકીકતો મેળવીને, આ અદ્ભુત શક્તિ ધરાવનાર રામના પ્રેમી ભક્ત કપીરની જીંદગી, તેમજ તેનાં પંથના આચાર-વિચારોનાં હેવાલનું એક સુંદર પુસ્તક સને ૧૮૯૭ માં બાહર પાડ્યું છે જેનું નામ “કપીર એંડ કપીર પંથ” છે. જેઓને કપીર પંથ વિષે જાણવાની ઇચ્છા હોય તેઓને એ ચોપડી વાંચવાને ભલામણ કરીશું.

કબીરના જન્મ વિષેની દંતકથાઓ.

કબીરના જન્મ વિષે તરેહુવાર હેવાલો અપાયા છે. જેમાંનાં એ અત્રે આપીશું—કહે છે કે એક વાર એક ઉંચ વણુંની વિધવા બ્રાહ્મણ બાઈ પોતાના પિતા સાથે, રામાનંદ મહારાજનાં મંદિરમાં દર્શન કરવાને ગઈ, જેણીના ભક્તિભાવથી રાજી થઈ ગુરૂ રામનંદે તેણીને ‘પુત્રભવતી’ એવા આશિષ દીધા—કે જે સાંભળી તેણીના પિતાએ આજેજી કીધી કે “મહારાજ, એ મારી પુત્રી તો વિધવા થઈ છે ત્યારે એને પુત્રની વૃદ્ધ કેમ થઈ શકે?” રામાનંદે જવાબ વાળ્યો “હું દલગીર છું કે તે મેં જાણ્યું ન હતું. સાધુના શખ્દોનો આશીષ કદી કૃણિભુત થયા વિના રહેતા નથી, તેમજ મારેથી તે શખ્દો પાછા ખેંચાઈ શકે એમ નથી, પરંતુ હું એવું ઇચ્છીશ, કે તેણીને પુત્ર આવતાં અપવિત્રતાઈમાં ઉતરવું ન પડે અને તે બાળકનો જન્મ તેણીના હાથદ્વારે થાય.”—જે મુજબ કબીરનો જન્મ થયો કહેવામાં આવે છે, અને તેથીજ કબીર નામ પાડ્યું હોય—જેનો અર્થ નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

કર અને હાથ, અને બીર એટલે વિર, અને હાથમાંથી આવેલો વિરો (છાકરો).

કબીરના જન્મ થયા પછી, પેલી બ્રાહ્મણ સ્ત્રીને ઠીક લાગ્યું નહિ, અને લોકલાજને લીધે, તેણી પેલાં બાળકને એક એકાંત જગ્યામાં લઈ ગઈ જ્યાં એક પાણીનો કુવારો હતો તેમાં એક કમળ પુલની હેઠળ કપડામાં લપેટીને તે બાળકને મૂક્યું.

વળી બીજી દંતકથા એવી છે કે, એક વાર ભગવાન અને લક્ષ્મી વાહવિવાહ કરતાં હતાં—અને ભગવાન પોતાના ભગતો માટે ઘણી તારીફ કરતા, કે મારા ખરા ભગતો (આ ધરતિપર) છે, તેઓ કદિપણ મને વિસરતા નથી અને હું મેંશાં મારામાંજ ધ્યાન રાખતા રહે છે, જે સાંભળી લક્ષ્મીદેવી બોલ્યાં કે “મહારાજ! તમે અમસ્થા

તમારા ભગતોની તારીફ કર્યા કરો છો; કારણકે તેઓ તો ઘણાખરા દુનિયાની માયામાં લપટાયલા રહે છે. અને જો તમે આજ્ઞા આપો તો હું તમારી સન્મુખ પ્રત્યક્ષ દાખલા લાવી હાજર કરું.” ભગવાને તે માનવાને ના પાડી, પણ જ્યારે લક્ષ્મીજી ઘણીજ હઠ લઇ બેઠાં કે “હું પૂરવાર કરી આપવા તૈયાર છું,” ત્યારે ભગવાને આજ્ઞા આપી કે, “જો તમારેથી બને તો દાખલો લઇ આવો.” લક્ષ્મીએજી નીચે ઉતરી, કાશીમાં આવી જ્યાં સાધુ રામાનંદ ભક્તિ કરતા હતા તે જગ્યા પર આવી, રાતોરાત ત્યાં એક સુંદર બગીચો ઉભો કીધો, જેમાં તરેહવાર જાતનાં શોભાયમાન વૃક્ષો અને સુગંધી ફુલો, પાણીના ઝરા, ફુવારા ઉભા કર્યા અને ત્યાં તરેહવાર જાતનાં બોલતાં પક્ષીઓ મુક્યાં. સવારે રામાનંદ પોતાની ઝુંપડીમાંથી બાહર આવ્યા, ત્યારે પોતાની સામે આવો અતિ સુંદર બાગ જોઇ બહુ અચરત થયા, અને તે બાગમાં જવાનું મન થયું તેથી તે માંહે ગયા, ત્યાંના સુંદર ઝાડો અને પક્ષીઓ જોઇ આનંદ પામ્યા. પાછા ફરતી વેળાએ ઝાડ પરથી કેટલાંક પુષ્પો તોડી પોતાની ધોતીમાં નાંખી ચાલવા લાગ્યા, એવા વિચારથી કે તે પુષ્પોને હરિનાં નામમાં અર્પણ કરીશ. જેવાં ફુલો તોડી લીધાં કે, લક્ષ્મી જેણીએ એક માલણનો વેશ લીધો હતો તે બાહર નિકળી આવી, અને બોલી “મહારાજ, આવી ચોરી કરો છો કે? તમે હરિના ભગત થઇને રજા વિના પારકાનો માલ (ફુલો) ચોરી જાઓ, તે શું ભગતને શોભે? લાવો મારાં ફુલ.”

રામાનંદને જરાક ખોટું લાગ્યું, પણ તેમની નિષ્ઠા તે ફુલ ચોરવાની હતી નહિ, તેથી જેવા ઉપલા સખુનો લક્ષ્મી બોલી રહી કે, તુરત પેલાં ફુલો પેલી માલણને આપી દીધાં, જે તેણીએ પોતાની સાડીમાં છુપાવ્યા. આવો એક પ્રત્યક્ષ પુરાવો મળ્યાથી, લક્ષ્મીજી હરખાઇને ભગવાન પાસે આવ્યાં અને બોલ્યાં કે “જો મહારાજ, તમારા ભગતની ચોરી મેં પકડી છે, અને પૂરાવા તરીકે આ મારી

પાસે છે.” એમ બોલતાં તેણીએ પોતાની સાડીનો પલ્લો નીચે કીધો તો જોય શું કે, પેલાં કુલને બંદલે તેમાં એક નાનું સુંદર બાળક રહેલું હતું, જે જોઈને લક્ષ્મીદેવી ઘણાંજ લજવાઈ ગયાં, અને મનમાં બોલ્યાં કે “અરે! આ શું મારી વલે?” ભગવાન પુછવા લાગ્યા કે “કેમ દેવી તમે તો ઘણા જોશલેર આવ્યાં હતાં અને એકાએક એવાં મુઠ જેવાં કેમ થઈ ગયાં, બોલો શું છે?”

લક્ષ્મીજીએ કરગરીને જવાબ દીધો, “મહારાજ, મને ક્ષમા કરો હવે મારી ખાત્રી થઈ છે કે આપના ભગતોનું મન આપની તરફજ છે અને તેમના તરફ આપની કૃપા હંમેશાં રહેલીજ છે.” “ચાલો ત્યારે,” ભગવાને કહ્યું, “હવે તમે એ બાળકને પાછું પેલા બાગમાં મુકી આવો.” જે મુજબ લક્ષ્મીજી જઈને મુકી આવી. તે બાળક આ તે કુબીર હતો. એવી અનેક કથાઓ માંહેલી અનેક કુબીરનાં જન્મ માટે મનાય છે.

આ હોઝમાંથી પેલું બાળક, એક વણકર સ્ત્રીના હાથમાં આવ્યું નિમા અને નિરૂ નામના જુલૈયા (મુસલમાન) જાતના એક પુરૂષ અને તેની સ્ત્રી, જેણી તુરતનીજ પરણી પોતાના ભરથાર સાથે ઘરે જતી તેઓ બન્ને રસ્તે જતાં, લહાર નામનાં એક તળાવ આગળ આવી લાગ્યાં, જ્યાં પેલું સુંદર બાળક તેઓની નજરે પડ્યું, જે કેટલીક રકઝીક થયા પછી નિરૂએ પોતાની સાથે લીધું અને ઘરે લઈ ગયો.

તે બાળકનું નામ શું રાખવું તે માટે કાજીને બોલાવવામાં આવ્યા જેણે પોતાના ધારા મુજબ કોરાન ઉઘાડી જોયું, તો તેની અભયબી વસ્ત્રે અકબર, કિષ્કિયા અથવા કપ્પ એવાં (ત્રણ) પરમાત્માનાંજ નામો નિકળ્યાં. આવાં પવિત્ર નામો એક જુલૈયાના છોકરાને કેમ આપી શકે તે માટે કાજીજી ઘણા વિચારમાં પડ્યા, અને તેમની જોવાની કાંઈક ભુલ તો નથી તેની ખાત્રી કરવા, કહે છે કે, ત્યાં સીબા ત્રણ ચાર નવા કાજીઓને બોલાવવામાં આવ્યા; દરેક કાજીએ

પોતાની કુસન ઉઘાડી, તે તેનાં તેજ નામો આવ્યાં, ત્યારે કાજીજીએ ઘણું ચિરડાઈ ગયા, કે આ બાળક કોઈ સેતાન છે. તેથી તેમણે પેલી બાઈને ફરમાવ્યું કે આ બાળકને જીવતું રાખવું સબવાર નથી પણ મારી નાખવું જોઈએ. કાજીનાં આ ફરમાન સાંભળી તે બાળકને ઘરનાં અદરના ભાગમાં લઈ ગયા, અને જેવો તેને મારી નાંખવાનો વિચાર કીધો તેવોજ, કહે છે કે, તે બાળક નિચલા શબ્દો બોલ્યું:—

“નહિ જણાયલાં ગુને સ્થળેથી હું આવ્યો છું. માયાએ દુનિયાને ભુલાવામાં નાખી છે. હું કેણુ છું તે કોઈપણ જણ્યું નથી. હું કોઈપણ ઓરતને પેટે જન્મ્યો નથી, પણ એક છોકરા તરીકે ચમત્કારથી પ્રગટ થયો છું. માફ રહેલાં કાશીની એક એટાંત જગ્યામાં હવું, તે જગ્યામાંથી હું આ વણકરને હાથ આવ્યો છું. મારા વણુદ (શરીર) માં કામ, લોભ કે રથુળ જીવનનાં આક્રી તત્વો નથી, પણ માફ વણુદ ‘શુદ્ધિ’ તત્વનું બનેલું છે. આ પૃથ્વીમાં આવ્યો છું તે ઉપદેશ કરવાને માટે, અને માફ નામ (કુબીર) તે મારી બ્રહ્માની જીંદગીની એક આગાહી બતાવનાર છે.”

આ ચમત્કારથી પેલા અજ્ઞાની કાજીઓની નેમ ઉઘી વળી, અને આખરે તે બાળક જીવતો રહ્યો, અને તેનું નામ કુબીર પાડવામાં આવ્યું.

આ રીતની દંતકથાઓ કુબીરને માટે ચાલે છે, પણ આટલું તો ચોક્કસ છે કે, કુબીર કાંઈ આ નિરૂ નામના જીવૈયાનો ખરો છોકરો ન હતો, પરંતુ કુબીરનું લાલન પાળણુ નિરૂએ કર્યું હતું એ વાત સિદ્ધ છે, અને સર્વ કુબીર પંથીઓ તે વાત કબુલ રાખે છે, જે વાત કુબીરજીનાં એક લગ્નમાં તેણે ગાઈ હોય એમ લાગે છે, કે જ્યાં કુબીર જણાવે છે કે હું તુરતજ વણુતનું કામ છોડી દઈ, હરિનાં કિર્તનો ગાવામાં મર્યો રહીશ. બીજાં એક પદમાં તે જણાવે

છે કે પુર્વ જન્મમાં તે એક બ્રાહ્મણ હતો. પણ તે ભવમાં રામભજન કરવામાં તેણે આળસ કરી હતી, માટે હાલમાં તે એક ઝુલ્ફયા તરીકે અવતર્યો હતો. સર્વ દંતકથામાં જે પહેલી કહી ગયા કે, કબીરની માતા એક બ્રાહ્મણ વિધવા હતી, તે વાત ઘણાકે માન્ય રાખે છે.

કબીરનાં બચપણની વાતો.

કબીર બાળપણથીજ શબ્દોચ્ચાર કરતો હતો; નહાનપણમાં એક છોકરા તરીકે પણ કબીર પોતાના રમતયાલ હિન્દુ-મુસલમાની સાથીઓને ફરિયાદ કરવાનું કારણ આપતો હતો. રમતાં રમતાં તે “રામ રામ” અને “હરિ હરિ” કરી બુમો પાડતો હતો, જેથી મુસલમાનીને તેને કાફર કહેતા. આના જવાબમાં તે જણાવતો કે “જે કોઈ બીજાને નાહુક મારે, બુઠો વેશ બતાવી જગતને ઠગે, દાડ પીએ, અને ન ખાવાની વસ્તુ ખાય, પારકો માલ મારી જાય, વગેરે, વગેરે, નાલાયક કામે કરે તેજ ખરો કાફર કહેવાય,” જે માટે તે બોલતો કે

ગલા કાઠ બિસમિલ કરે, વોહ કાફર બેબુઝ

ઐરનકો કાફર કહે, અપનાં કુફર ન સુઝ.

અર્થ, જે કોઈ બીજાનું ગળું કાપે અને વળી તે કાપતાં પરમાત્માનું નામ લે, તે ખરો કાફર (અપવિત્ર) છે. તે બીજાને કાફર કહે છે, પણ તેને પોતાનું નાલાયકપણું દેખાતું નથી.

એક દહાડો તે કપાળે તિલક ખેંચી ગળામાં જનોઈ પહેરી “નારાયણ નારાયણ” કરી પોકારવા લાગ્યો. મુસલમાની વણકરનાં છોકરાનાં આ કાર્યથી, બ્રાહ્મણે ઉસ્કેરાઈ ગયા; તેઓએ પોતાના ધર્મની હાંસી થતી જોઈ તે માટે વાંધો ઉઠાવ્યો અને બોલ્યા કે “તે” તો આમ કરી વિષ્ણુરૂપ અખત્યાર કર્યો છે. ‘નારાયણ નારાયણ’ તથા ‘ગોવિંદ’ વગેરે તું બોલે છે, તે તો અમારો ધર્મ છે.” આના જવાબમાં કબીરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું:—

(૧)

મેરી જીયા બિજ્જું, નેની નારાયણ, હિરદે બસે ગોવિંદા;
જમદારે જબ પુછે સમજારે, તબ કયા કરોગે મુકંદા!

(૨)

હમ ઘર સુત, તુમે નિત તાંના કંઠ, જને તુમારે;
તુમ નિત બાંચન ગીતા ગાયત્રી, ગોવિંદ હરદય હમારે.

(૪)

હમ ગોર, તુમ ગવાલ ગુસાઇ, જનમ જનમ રખવારે;
કબ નહિ વારસો પાર ચરાય, તુમ કૈસે ખસમ હમારે!

(૪)

તુમ બ્રાહ્મણ, મેં કાશીકો જીલૈયા, બુજે મેરા જ્ઞાન;
તુમ નિત ખોજત ભુપતિ રાજે, હરિ સંગ મેરા ધ્યાન.

અર્થાત, મારી જીજ્ઞાસુ વિષ્ણુ છે, મારી આંખો નારાયણ છે અને મારાં હૈયામાં “ગોવિંદ” વસેલો છે, પણ તમે તમારા મરણ પછી ઈશ્વરને શું જવાબ દેશો?

હું વણકર હોવાથી મારે ઘર સુતરના તાણાથી કપડાં સદા વણાય છે, અને તમે પવિત્ર જનોઇ પહેરો છો; તમે પણ ગીતા અને ગાયત્રી (અમસ્થા) મોઢથી વાંચો છો જ્યારે “ગોવિંદ” તો મારાં અંતઃકરણમાં વસેલો છે.

હું તો ઘેટો છું, અને તમે બ્રાહ્મણ એટલે જન્મોજન્મનાં ઘેટાંનાં (માણસ જાતના) ભરવાડ અને રખેવાળ કહેવાયો છો, તો તમારી ફરજ છે કે તેઓને પાપમાંથી બચાવો, અને નહીં તો તમે. અમારા સ્વામી (ગોર) કેમ થઇ શકે!

તમે તો બ્રાહ્મણ છો અને હું તો કાશીનો માત્ર એક બુલૈયો (વણકર) છું, તોપણ તમે મારી વાત સાંભળો કે તમે નિત્ય વેદ વાંચવા છતાં દુનિયવી રાજપાટ (માલમતા) શોધતા ફરો છો, બ્યારે મારું મન હરિ (પરમાત્મા)માં જ છે.

આવા આવા તાણાબાણીથી કબીર બ્રાહ્મણોને માહુત કરતો હતો.

કબીરે ગુરૂ કેમ મેળવ્યો ?

હિન્દુ અને મુસલમાની બન્ને વારંવાર, કબીરને નિગુરૂ અને ગુરૂ વગરનો છે એમ કહી પજવતા હતા, એટલે આ બોહતાન દુર કરવાનો કબીરે નિશ્ચય કર્યો. આ વખતે જોકે તે પોતાના શ્રીરામના રટણમાં એકતાર બની, હંમેશાં રહેતો હતો છતાં પોતાને માથે કોઈ સમર્થ સદગુરૂ નહિ હોવાથી, કોઈ સમર્થ સદગુરૂ શોધી, પોતાને શીરે સ્થાપવાની તિવ્ર ઇચ્છા તેને ઉત્પન્ન થઈ હતી. કારણ કે તે જાણતો હતો કે સુરપતિ ઇંદ્રે પણ બ્રહ્માજીને ગુરૂ કર્યા હતા. જનક રાજાએ અષ્ટાવક્રને અને રામચંદ્રજીએ પણ વશિષ્ઠને ગુરૂ કર્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પણ ગુરૂ કરવા પડ્યા હતા. એમ દરેકને ગુરૂ કર્યા વિના આદ્યું ન હતું. કારણકે તે જાણતો હતો કે ગુરૂ વિના જ્ઞાન નથી, જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી અને મોક્ષ વિના જન્મ મરણ જીતી શકાય તેમ નથી.

ધણા ઘોડો મનને ગુરૂ માની જીવન મુક્ત બનવાની, મેરૂ પર્વતને પેલે પાર પોહોંચી જવા જેવી મોટી આશા રાખે છે, પણ જે જગત પ્રસિદ્ધ વાત છે તે તેઓ જાણતા નથી કે પારકી માતાજ કાન વીંધે છે. પોતે વેદનો ધંધો કરતો હોય છતાં, પોતાનો રોગ પોતે જાણીને મટાડી શકતો નથી, પણ બીજો વેદજ મટાડી શકે છે. માણસથી પોતાના ખરડાની કસોટી જોઈ શકાતી નથી પણ પારકો જ જોઈ શકે છે.

આપણું મનથી આપણે ગમે તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જીવનમુક્ત બનવાની આશ રાખીએ, પણ આપણું મન કેવા પ્રકારના ઉપદેશથી કેળવાશે અને કયું જ્ઞાન આપણું અજ્ઞાન આપણુ દુર કરવાને સમર્થ થઈ શકશે, તથા કયો રસ્તો પોતા માટે અનુકુળ થઈ પડે તેમ છે, તે પારકો પુરૂષ જ જાણી શકે છે માટે ફરેકને માથે પોતપોતાનો સદ્ગુરૂ હોવો જ જોઈએ, એમ શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને ચારે વેદો પણ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે.

પતિ વિનાની વિધવાનો સંસાર જેમ સુનો છે, જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીને બ્યહવાર અને પરમાર્થમાં પોતાનો પતિ સંસાર સાગરથી તારનાર નૌકારૂપ છે, તેવી જ રીતે પુરૂષને તેનો સદ્ગુરૂ છે. પતિ વિનાની સ્ત્રી જેમ ન ધણીઆતી કહેવાય છે, તેવી જ રીતે ગુરૂ વિનાનો પુરૂષ તે નગરો કહેવાય છે. બારાક્ષર અને બારાક્ષરી જાણ્યા વગર આપણાથી કોઈ પણ પુસ્તક વાંચી શકાતું નથી. તેવી જ રીતે સમર્થ સદ્ગુરૂને શોધ્યા વગર યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું જ નથી. સદ્ગુરૂ વગર પોતાના સ્વધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી.

આ સંસાર એક ભુલવણી રૂપ છે, અને તેમાં આપણે સર્વે ભુલા પડેલા છીએ. આ ભુલવણીના બનાવનાર નૃપતિ, શ્રી ઇષ્ટ પરમાત્મા છે, અને તેમણે તે ભુલવણીના સ્થળોમાં પ્રત્યેક સ્થળે સદ્ગુરૂરૂપ પોતાના ભોમિયાઓને ગોઠવી દીધેલા છે, કે જે ભોમિયા વગર આપણે આડે રસ્તે ચડી લુંટાઈએ છીએ. જેમ કોઈ ભૂલા પડેલા ધનીક મનુષ્યને, તેનું ધન વીગેરે લુંટી લેઈ, તેની આંખોએ પાટા બાંધી કોઈ વિકટ જંગલમાંના ઝાડ સાથે તેના હાથ પગ બાંધી દઈ, લુટારાઓ ચાલ્યા જાય, અને તેથી તે ભુલો પડેલો માણસ રડારોળ કરી રહ્યો હોય, એટલામાં કોઈ દયાળુ મહાત્મા આવી તેને ઝાડ સાથેના બાંધેલા બંધથી છુટો કરી, તેની દુઃખદાયક

હકીકત સર્વ સાંભળી, તેને તેના સ્વદેશે જઈ પહોંચાડી આવે, તેવીજ રીતે, આ સંસાર રૂપ ભુલવણીમાં આપણે જે ભુલા પડેલા છીએ, કે જ્યાં માયાના આગ્રહ રૂપી ચોરીએ આપણું જ્ઞાન રૂપી ધન લુપ્તી લઈ, આપણી આંખે અભિમાન રૂપી પાટાએ બાંધી, મમત્વ રૂપી ઝાડની સાથે, આપણને તૃષ્ણા રૂપી દોરાથી જકડીને બાંધી દીધેલા છે; જેમાંથી સમર્થ સદ્ગુરૂ રૂપ કોઈ કયાળુ ધર્માત્મા આવી, આપણા બંધનો તોડીને, આપણા સ્વઃસ્વરૂપ રૂપી સ્વદેશે લઈ જઈ ઠેક પહોંચાડે છે. મારે જે આપણે માથે સદ્ગુરૂ ન હોય તો પેલા ભુલા પડેલા, લુંટાયેલા, અને ઝાડ સાથે જકડીને બંધાયેલા પુરૂષની પેઠે, રડારોલ કરી દળવળીનેજ આપણો અંત આવવાનો. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કુબીરદાસને સદ્ગુરૂ કરવાની આવશ્યકતા સમજાઈ, અને તેથી પોતાને માથે એવો કોણ સમર્થ સદ્ગુરૂ સ્થાપવો, તેનો નિશ્ચય કરવાની ચિંતામાં પડ્યા. આ પ્રમાણે ચિંતા-અરત બની, કુબીરદાસ પોતાના આંગણમાં તુલસી ક્યારા પાસે એકલા ઉઘાડે શરીરે બેસી રહ્યા હતા, તેવામાં વૃષાડતુનું વહપક્ષ હોવાથી રાત્રિ પડી, ચારે તરફ વરસાદનું જેર વધી જવાથી ધનઘોર અંધારું છવાઈ રહ્યું હતું. મોર તથા ચક્રવી સાક્ષીવત સ્થિર થઈ ગયાં. તમરાં અને દેડકાં બીવરાવવા લાગ્યાં. વિજ-ળીના બકારા થવા લાગ્યા; શિતળ વાયુની લહેરો વાવા માંડી, ચાતક પક્ષિએ પિયુ પિયુનો ઉચ્ચાર કરવો શરૂ કર્યો; મેઘ રાજાની પધરામણીની નોખત ગડગડવા લાગી કે તુરંતજ થોડીવારે મહા ગંભીર શબ્દથી અવાજ કરતા મેઘરાજા પધાર્યા; અને એવા જેરથી તેમણે વૃષ્ટિ કરવા માંડી કે મોટા મોટા પાણીના ધોધ પૃથ્વી-પર ધસી આવ્યા. વનલતાઓ ઝાડની સાથે વીંટળાઈ વળી. સુરપતિ ઇંદ્ર રાજાએ રંગ બે રંગી ચાપ ચડાવી દીધું. વાહણીઓ આકાશમાં સુર્યને ઢાંકી એક વઝરૂપ બની રહી હતી. દેડકાં અને તમરાંના

શબ્દ રૂપી ધુંધરીઓ ધમ ધમ ગાજી રહી હતી. મેઘના ગડગડાટ રૂપી મૃદંગનો ધ્વનિ કાને પડી રહ્યો હતો, વિજળીના ઝબકારા રૂપી ચુબ્બના મોટા ગોટાઓ જાણે ઉપરાઉપરી ફેંકાઈ રહ્યા હોય તેવું જણાતું હતું. અને જાણે વાદળરૂપી ફાનસમાં વિજળી રૂપી દીવો થયો હોય તેવું આ અંધારી ઘોર રાત્રીએ જણાતું હતું આ પ્રમાણે નવીન જળ આપનાર વરસાદ ઝડી બંધ પડી રહ્યો હતો અને પૂર્વનો પવન વેગથી વાયા કરતો હતો. આટલું બધું છતાં જેમ મેરૂ પર્વત ડોળે નહીં તેવી રીતે આપણા પ્રેમી ભકત કબીરદાસ, આંગણમાં બાહેર જ્યાં ઉંઘાડા દિલે બેઠેલા હતા ત્યાંથી એક તસુ પણ ડગ્યા ન હોતા. પણ પરમાત્માજ જ્યારે સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાનો સત્ય માર્ગ સુઝાડે ત્યારેજ ધીમેથી ઉઠી ઘરમાં જવું, એવી દ્રઢ ભાવના કયાં કરતા હતા. એટલામાં નીચે પ્રમાણે આકાશ વાણી થઈ.

હાહો.

બેટા ચિંતા કર નહી, કર ગુરૂ રામાનંદ.

ચેલો તો કરશે તને, ટળશે સહુ જગ ફંદ.

આ શબ્દો શ્રવણ પડતાંની સાથે કબીરદાસ ઉઠી ઘરમાં ગયા કે તરતજ મધ્યરાત્રી વિતવા આવી પ્રાતઃકાળ ક્યારે થાય અને ક્યારે રામાનંદ સ્વામિનું દર્શણ પ્રાપ્ત થાય તેને માટે અધીરા બની પાછા વિચાર વમળમાં પડી ગયા, અને પોતાના મન સાથે શંકા કરવા લાગ્યા કે રામાનંદ સ્વામિ મલેચ્છને ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવતા નથી તો મને શી રીતે સ્વિકારશે. પણ સાચી વાત મારા રામજી તેમને જણાવશે. હરકત નહીં મારા પ્રાણાધાર સિતાપતિનું આજે વચન થયું છે, તો તે કદી કાળે પણ અફળ થનાર નથી. માટે પ્રથમ ત્રીજા પોહોરે ગંગાએ સ્નાન કરી સ્વામિના આશ્રમ નજીક આવેલા ઘાટના પગથીયાં ઉપર બેસી, પ્રાતઃ-કાળમાં સ્વામિ કયા કરે તે શ્રવણ કરું અને કથાની સમાપ્તિ થવે શ્રવણ કરવા આવનાર પુરુ-

વાસીઓ વેરાઈ જથે. પછી ઉપદેશ લેવા સંબંધી સ્વામિને અરજ કરીશું; પછી તો સિતાપતિ કહે તે ખરૂં. આ પ્રમાણે પોતાના મન સાથે નિશ્ચય કરી, રાત્રી વીતી એટલે, કબીરદાસ સત્વર ઉઠીને ગંગાએ સ્નાન કરવા ચાલ્યા ગયા. ગંગા નદીપર આવી જુએ છે તો એક કીડી સરખીનો પણ સંચાર થતો જણાતો ન હતો. પતિ-તને પાવન કરનારી, સાક્ષાત શ્રી શંકર ભગવાનની જટામાં રેહેનારી, ઉજવળ કાંતિવાળી નિર્મળ ગંગામાતા આ વખતે મંદ પ્રવાહથી વહે જતી હતી, તેમાં કબીરદાસે સ્નાન કર્યું અને ધોએલું વસ્ત્ર પહેરી, ઘાટનાં પગથીયાં ઉપર સુતે સુતે હાથમાં તુલસીનું સ્મરણી લઈ, પોતાના રામજીનું એકાગ્રહચીતે અંતઃકરણમાં રટણ કરવા માંડ્યું. એમ કરતે કરતે નિત્ય નિયમ પ્રમાણે રામનંદ સ્વામિ પોતાની શૈયા-માંથી ઉઠી શૌચ સ્નાનાદિક અર્થે ઘાટનાં પગથીયાં ઉતરી, ગંગામાં જળ ભરવા માટે જતા હતા, તેવામાં લાંબા થઈને ઇંટ સ્મરણ કરતા પડેલા આપણા કબીરદાસને અંધારૂં હોવાથી અજાણપણે સ્વામીના જમણા પગની પાવડીની ઠોકર જમણે કાને વાગી. એકદમ ‘અરે રામરે! પાવડી એવી સખત વાગી કે મારા જમણાં કાનમાંનો પદ્ડો ફુટી ગયો.’ એમ કહી કાને હાથ દઈ કબીરદાસ ઉભા થઈ ગયા; અને જાણે ઘણુંજ વાગ્યું હોય તેવો ડોળ કરવા લાગ્યા આવો ડોળ કરવાનો કબીરદાસનો શુભ હેતુ શો છે તે વાંચક વર્ગને સાધારણ બુદ્ધિથી જણાઈ આવશે. છતાં જણાવવું જોઈએ, કે તે ફક્ત હેતુ સ્વામિનો ઉપદેશ લેવાની ખાતરજ હતો. સ્વામિનો, તેને દરદથી બુમ પાડતો જોઈ ઘણી ઘણી દયા આવી, જેથી તેના જમણા કાન આગળ સુખ રાખી, હાથ ફેરવી, કુંકે મારતા મારતા કહેવા લાગ્યા ‘બેટા રામ રામ કરો, સખ મીટ જાયગા.’ ઘોર અંધારી રાત્રી હોવાથી રામાનંદ સ્વામી, કબીરદાસને ઓળખી શક્યા ન હતા. કેઈ પણ જીવને અજાણપણે વાગી જવાથી, દયાજનક થઈ જવાના જેવો તત્ત્વવિદ પુરૂષોનો કુદરતી સ્વભાવ હોય છે, તેવાજ સ્વભાવથી ઉભા રહી,

કબીરદાસને વાગેલું મટાડી દેવામાં ગુંથાયા હતા. આ પ્રમાણે કબીરદાસના જમણા કાને સ્વામિએ છ કુંક મારી તેને કહ્યું કે “કયોં ખેટા, અખ કાનમેં, કેઇ લી જગે દરદ હોતા હયે?”

કબીરદાસ—ગુરૂ કૃપાળુ કાનકા દરદ તો કબસે મિટ ગયા હય; પરંતુ મેરા અખ લવોલવકા દુઃખ દુર હુવા હય રામજી.

રામાનંદ—કૌન મ્લેચ્છ કબીરા! ચહાંપર ઇતના જલ્દી કયું સોયા હુવા થા ?

કબીરદાસ—ગુરૂદેવ, મેરે રામજીકી ઐસીહી ઇચ્છા હુઇ કે આપકા શરણ લેના ને આજ આપકી કૃપાસે પ્રાપ્ત હુવા, દુઃખ સખ દુર હુવા, યે કબીરા! અખ આપકા તન મન ઓર ધનસે ગુલામ હુવા. અખ આપકા દીયા હુવા રામમંત્ર, રાત દીન આપકી સેવામેં ઇસ શરીર કે. રખકે, મનમેં જપુંગા, ન તિન કાળમે કેઇસે ડરંગા. મેરે જીવનજન હૃદય કમળ ખીરાજીત શ્રી રષિકેશ મેરે રામકો કહી ન ખિસરંગા, અખ આપ રહાય સો કરો; રહાય ગુરૂ તારો યા મારો. રહાય ને મુજકો કર ડારો રામજી. (સ્વગત) રામજી શ્રી રામ રામ રામ.

રામાનંદ—ખેટા કબીરા! હમને તો તુજકો આજસે ખેટા બનાયા; પરંતુ સારી કાશીપુરીમે ને અજ્ઞાન લોક હય, વે જહાંતક ન સમજે, વહાંતક હમારે તુમારે નિંદાપાત્ર ઉનકો બનવાયા. કયોં કે સ્વતઃ કાશીરાજા ઓર ઇસકી રૈયત, જાનતી હય કે કબીરા મ્લેચ્છ હય, ઓર ઉસકો પ્રાદ્ધાણ વર્ગ કહી ઉપદેશ ન દે શકતે હય, બલ્કે મ્લેચ્છકા સ્પર્શથી ક્રિયિત ન કર શકતે હય!! મ્લેચ્છ કબીરકો સ્વામીજીસે રામનામ કયોં દિયા જાય, ઐસા કહા કરેંગે ઓર સખકો માલુમ હય કે તેરા તનું મ્લેચ્છ

હય; પરંતુ રામજી કૃપાસે તેરા લિલા વિગ્રહ તનુ હમ જાનતે હય, જીસે ઉન અજાનીઓસેં કેવલ નિડર રહેતે હય ઉનકો સમજાયંગે, હર દ્રષ્ટાંત દે મનાયંગે. હમને જો તુજકો આજસે બાલકા બનાયા હય, વો ચારહી જીગમૈ રામજીને ફરમાયા હુવા ઝાહીર ફરમાન હય. જીસ વાસ્તે હમ સખકો રામજીકી ઇચ્છાસે ઉત્તર દે દેગે; પરંતુ ખેટા કબીરદાસ! તુમહારી રામનામકી સચ્ચી કમાઈકી કસોટી અબ કાશી રાજ કરનેકે લિયે કુછ તંત્ર રચેગા. જો વ્યક્તિ તુમહારી પરિક્ષા લેનેકે વાસ્તે અગર ચાહુ કર લે તો, આપ બેધડક હોકે બરાબર પરિક્ષા દેના; કસોટીમેસે કહી ઉરકે ભાગના નહીં. સચ્ચે પ્યારે રામકે અંદર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રખકે ઇષ્ટમંત્ર કે જાપ નિશ્ચીન કરતેહી રહેના. તો તિન કાલમેં ખેટા તેરા કોઈ નામ ન લે શકેગા, તેરા એક બાલબી કિસીસેં બાંકા ન હો શકેગા, જા ખેટા હમારી આશિશ હય. હમે બેપરવા મસ્ત રામકો કયા વિશ્વકી દરકાર હય. હમારે રામજી વિશ્વનાથ હમારે પર સદા કૃપાળુ રહેતે હય. હમારી કમાઈકો જાનતે હય.”

આ પ્રમાણે કબીરદાસને રામાનંદ સ્વામિ ઉભા ઉભા સદ્બોધ આપ્યા કરતા હતા. વળી તેને અંતઃકરણ સહીત અજ્ઞાન અને જ્ઞાનનાં લક્ષણો અને, અને તેનો ધર્મ સારી રીતે સમજાવ્યા કરતા હતા. જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ વા નિવૃત્તિને અર્થે જ્ઞાની આગ્રહ રાખતો નથી, કારણ કે તેને ખબર છે કે પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ એ સઘળા મનનાજ ધર્મે છે. નિષ્કેવળ ચિન્મય સ્વરૂપ સર્વધાથી રહીત છે અને જ્ઞાનીના જ્ઞાનની પરાઅવધીએ “સર્વં ધર્માન પરિત્યજ મામેકં શરણ વ્રજેત.” એ વાક્યથી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનજીને શ્રીમદ્ ભગવદ ગીતામાં

કહેલાં વાક્યાનુસાર સર્વ ધર્મના ત્યાગ અને માત્ર એક શ્રી ઇશ્વરનું શરણુજ તે જ્ઞાનીને રહે છે, વિગેરે ઉપદેશ કબીરને હેતાં હેતાં, પ્રાતઃકાળનો પ્રથમ પ્રહર વીતી ગયો પણ સ્વામિ ઉભા રહ્યા હતા.

આ પ્રમાણે સ્વામી તથા તેમના શિષ્ય કબીરદાસ, બન્ને જણા ઘાટના પગથીયાં ઉપર સામા ઉભા છે, સ્વામી ઉપદેશના વચનો કહ્યા કરે છે, આપણા પ્રેમી કબીરદાસ એક ચિતે શ્રવણ કયાં કરે છે; એટલામાં સ્વામીએ પ્રાતઃકાળ થવાથી સ્નાનધ્યાન દર્શનાદી કાર્યો નિમીત્તે, લોકોની આવજા શરૂ થઇ ગયલી જોઇ કે સમય ઘણો વીતી જવાથી અને હજી સ્નાન ધ્યાન ધુપ દીપ પુજન અર્ચન વિગેરે કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તેથી, ઉચું જોઇ એકદમ ચોક્યા, અને કબીરને કહેવા લાગ્યા કે “બેટા; હમ સ્નાનાદિક કાર્યો કરનેકે લીયે, ગંગાકો જાતે હૈ, તુમકો કયા શ્રવન કરનેકી ઇચ્છા હોવે તો બચકો. અભી કયાકા પ્રારંભ કરેગે.”

કબીરદાસ—ભવોભવ સ્વામી, મેરેકો મેરે રામજીને બડી નિવૃત્તિ દી હય, બડી કૃપા કી હય, યે ગુલામ તો રાતદીન અબ આપ સદ્ગુરૂ સમીપ નિવાસ કરેગા. પ્રસાદ લેનેકી રામજી જબ ઇચ્છા હોગી, તબ ઇશ્વર ઉધર થોડી દેર બકે પાયગા; પશ્ચાત સત્વર આ જાયગા—

રામાનંદ—બેટા જૈસી તેરી ઇચ્છા! મંદીરમે કિવાં આશ્રમમે કુતા ન ચલા જાય દેખતે રહના. હમ શોચ સ્નાન કરકે અભી આવત હૈ.

આટલું કહી રામાનંદ સ્વામિ વિદાય થયા અને તેમના શિષ્ય આપણા પ્રેમી કબીરદાસ ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા મુજબ, આશ્રમમાં સરત રહે તેવી રીતે આશ્રમની છેક નજીક બાહર દ્વારપાળની પેઠે પગથીયાં ઉપર બેસી રહ્યા. સ્વામિ સ્નાન કરીને આવ્યા તે વખતે કયા શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ એકઠા થઇ ગયા હતા, અને

દરરોજના વખત કરતાં આજે કથાને ઘણીવાર થયેલી જોઈ માંહે- માંહે તેનું કારણ શું હશે, તે શોધવા લાગ્યા. સ્વામિ રામાનંદ તો આવીને આડો પડેલા નાંખી પોતાના ઠાકોર મંદિરની સેવા કરવા મંડી પડ્યા. ઠાકોરજીને ચડાવવાને કુલનો હાર સાંકડો હોવાથી, ભગવાનના ગળામાં આવી શકતો ન હતો, અને જો પરાણે ઠાકોરજીનાં ગળામાં હાર પહેરાવે તો ઠાકોરજીના માથાપરનો મુગટ પડી જાય તેવી તેમની ધાસ્તી લાગતી હતી. રામાનંદ સ્વામિ ભગવાનનાં ગળામાં હાર કેવી રીતે આરોપવો તેનો વિચાર કરતાં ઠાકોરજી સમીપ ઉભા રહ્યા હતા. દરરોજ કરતાં કથાને વાર ઘણી લાગી હતી, અને ઠાકોર સેવામાં પણ, ઉપલાં કારણને લીધે વખત જવા લાગ્યો; તે જોઈ લોકો ઘણું અકળાયા. અને કહેવા લાગ્યા કે “સ્વામિજી આજ તો હદ કરતાં વધારે સેવાને વાર લાગી, અને દર્શન ન થયાં. માટે કૃપા કરી જલ્દી પાર લાવો.”

આ પ્રમાણે લોકોને અકળાયલા જોઈ પગથીયાં ઉપરથી આપણા કબીરદાસે ઘાંટે પાડી કહ્યું કે “સ્વામીજી હાર છોટા હૈ, જીસ્સે આપ સંકોચ કરતે હો, ઓર કબી પુષ્પમાલા રામજીકે ગલેમેં આરોપનેસે તો રામજીકા મુકટ ગીર જાનેકા આપકો ભય લગતા હૈ; જીસ્સે ઠાકે રહે હો, તો ચે આપકા બાલકા કબીરકી અરજ હૈ; કે પુષ્પમાલા ચ્હાય જીતની છોટી હો, પરંતુ ઉસકો બીચમેસે તોડકે, કબી રામજીકે ગલે, આરોપોગે તો નિસંશય ખેના શકોગે.” આ પ્રમાણે કબીરદાસે પડદા માંહેની વાત જાણી લેઈ, તેનો સ્વામિને ખુલાસો કરી આપ્યો, જેથી સ્વામિએ તે પ્રમાણે ઠાકોરજીને હાર પહેરાવી દીધો; અને આરતી વીગેરે કરી પડદામાંથી બાહર આવી બધા પુરવાસીઓની વચ્ચે કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા કે.

“ખેટા કબીરા, નહીં નહીં તું સર્વજ્ઞ સિદ્ધ પુરૂષ હૈ, ઐસા આજ હમકો નિશ્ચય હુવા. લોક ચ્હાય વો કહે પરંતુ હમને તુજકો

હમારા પરમ પ્રિય બાલકા મનાયા.” આ રીતનાં સ્વામિના વચન સાંભળી પુરવાસીએ એકદમ ચોંકી ઉઠી, સ્વામિને કહેવા લાગ્યા કે, ” અરે સ્વામિ, કુબીર તો મલેચ્છ છે અને તેને આપે ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવ્યો, એ કંઈ ઠીક ન કર્યું. એ તો આપે ધર્મ વિરુદ્ધ પગલું ભર્યું. લોકોમાં જોઈતું કહેવાશે અને મલેચ્છને ઉપદેશ આપ્યો તેથી અને કુબીરે મલેચ્છ થઈ હિન્દુ ધર્મ સ્વીકાર્યો તેથી, તમો બન્નેની હાંશી થશે, પછી આપ જ્ઞાની યોગિંદ્ર પુરૂષ છે એટલે આપને અમારે વિશેષ કહેવું ઘટતું નથી. કારણકે આપ મોટા છો.”

આ પ્રકારના વચનો પુરજનો જે કથા શ્રવણ કરવા આવેલા તે સ્વામિને કહી રહ્યા છે; એટલામાં કાશી રાજા શીલનિધીની સ્વારી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ગુરૂ આશ્રમે કથા શ્રવણ કરવા અર્થે પધારી, અને સૌ પોતપોતાના સ્થાને વિવેક સહિત બેસી ગયા; અને રામાનંદ સ્વામિ પણ કથા કહેવાને પોતાને આસને બીરાજ્યા. રાજા શીલનિધીને પણ રામાનંદ સ્વામિએ કુબીરને શિષ્ય બનાવ્યા, તે વાતની ખબર પડી હતી; જેથી રાજાએ પણ લોકની પેઠે સ્વામિજીને વિવેક સહીત કપકો દેવા માંડ્યો; પણ રાજા પોતે સ્વામિજીનો શિષ્ય હતો, જેથી વધારે બોલી ન શક્યો. આ સઘળાનું કહેવું બધું સાંભળી લઈ. પછી રામાનંદ સ્વામિ, સર્વનાં મનનું સમાધાન કરવા અર્થે પ્રત્યુત્તરમાં નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:

“મહાશયો, કુબીર મલેચ્છ નહીં હૈ, પરંતુ એક સાંકેતિક લીલા વિગ્રહ રામજીકી ઇચ્છાસે પ્રગટ હુવા તનુ હૈ, વો પુરૂષ હૈ સો, હિન્દુ મુસલમાન દોનેકો સમાન હૈ. તુમ અંતઃકરણસહ અજ્ઞાન આત્મણસે મનકે ધર્મેકો સ્વયં આત્મામે નિરોપણ કરતે હો. આર હમ અંતઃકરણસે રહીત હોકે જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરકે મનકે ધર્માકા ત્યાગ કરકે, સર્વત્ર અપને આત્મસ્વરૂપમેહી નિમમ્મ રહેતે હ.”

જ્યારે કોઈ સાધુ કબીરને ઘરે આવતો, ત્યારે હિન્દુ રાહરસમ મુજબ પોતાના ઓટલાની જગ્યા પોતે લીધી કરીને તે સાધુએને બેસવા અને આરામ માટે સગવડ કરી આપતો, અને તેઓ માટે રસોઈ વગેરે કરી ખાવાનું પૂરું પાડતો અને એ રીતે સાધુ સંતોની આગતાસ્વાગતા કરવાને તે કદી પછાત પડતો હતો નહિ.

જ્યારથી કબીરને એલા તરીકે સ્વામિ રામાનંદે કબુલ રાખ્યો ત્યારથી કબીર નિત્ય પોતાના ગુરૂ પાસે જતો, અને તેમનાં તંત્રકથી જ્ઞાન મેળવતો, તેમજ ત્યાં જે પડિતો રામાનંદ સાથે વાદવિવાદ કરવા આવતા તેઓને પોતે જવાબ આપતો. પોતાનું વલુકરનું કામ પણ ચાલુ રાખી તેમાંથી જે કમાઈ કરતો તેમાંથી થોડુંક પોતાની મા (થયલી) નિમાને આપતો, ને બાકી બધું એ સાધુસંતને જમાડવાને અને દાન ધર્મ કરવામાં ખરચતો. કહે છે કે કબીર પોતાનાં ઘરમાંથી કોઈની પણ જાણ વિના વારંવાર અલોપ થઈ જતો.

કબીરની [કહેવાતી] સ્ત્રી “લોધ” ની હકીકત.

કબીરની સાથે એક લોધ નામની સ્ત્રી હતી, તે માટે ઉપલી વેસ્તકોતની ચોપડીમાં એવું જણાવ્યું છે કે:—

કબીર જ્યારે ત્રીશ વરસની વયનો થયો ત્યારે એકવાર ગંગા નદીને કિનારે ફરતી એક વનખડી વૈરાગી ઝુપડી આગળ આવી પુગ્યો. તે ઝુપડીમાંથી એક તરૂણ વયની જુવાન કુમારિકા બાહર આવી, તેણીએ કબીરને પૂછ્યું કે “તમે કોણ છો? અને તમારી જાત શું છે?” વગેરે, જેના જવાબમાં કબીરે માત્ર એકજ શબ્દથી જવાબ વાળ્યો કે “કબીર.”

જે સાંભળી પેલી કુમારિકાએ કહ્યું કે “અત્યાર સુધીમાં અહિંયાં ઘણા સાધુસંતો આવી ગયા છે, પણ કોઈએ તમારી માફક પોતાનું નામ અને પોતાના પંથનું નામ એકજ આખું નથી.” કબીરે

જવાબ દીધો કે “બાઈ, તું કહે છે તે ખરી વાત છે.” એટલામાં ત્યાં બીજા પાંચ સાધુઓ આવી લાગ્યા, જે સઘળા માટે પેલી છોકરીએ જીપડાંમાંથી દુધ આણ્યું ને પાંચે સાધુઓ પાસે એકેકે ફાડીયે મૂકી છઠો કબીર પાસે ધર્યો. બીજાઓ પોતપોતાનો ફાડીયો પી ગયા, પણ કબીરે તે ન પીતાં એમજ જમીન પર રાખ્યો, તેથી પેલી છોકરીએ કહ્યું કે “તમો દુધ કેમ નથી પીતા?” કબીરે જવાબ વાળ્યો કે “નદીને પેલે કાંઠે એક સાધુ છે તે આવવાનો છે, તે માટે રહેવા દીધો છે.” પેલી છોકરીએ કહ્યું. “તમો તમારું પી જાઓ, તેને માટે બીજું લાવી આપીશ.” આ સાંભળી કબીરે નિચે પ્રમાણે કહ્યું:—

“હમ શબ્દ અહારી હુયે” અર્થાત શબ્દબ્રહ્મ એટલે પરમાત્માનું નામ લઈનેજ હું જીવું છું.”

એટલામાં પેલો બીજા સાધુ ત્યાં આવી લાગ્યો અને કબીરે જે ફાડીયો ફાજલ રાખ્યો હતો તે માંહેલું દુધ તે પી ગયો. પેલી છોકરીને સાધુઓએ પૂછ્યું કે “ખેહેન, તારાં માબાપ કોણ છે અને આ એકાંત જંગલમાં તું શા માટે રહેલી છે?”

તેણીએ જવાબ આપ્યો કે ‘મારાં માબાપ કોઈ નથી; પણ મને એક સાધુએ ઉછેરી હતી, જે આ જીપડીમાં રહેતા હતા, પણ તે દેવલોક થયા છે. તે એક વનખડી વેરાગી બાવા હતા, જે માત્ર દુધ પીને જીવતા હતા. જ્યારે પણ કોઈ બીજા સાધુઓ અત્રે આવી પુગતા ત્યારે તેઓની આગતાસ્વાગતા કરતા અને તે માંહેલા કોઈ મારે માટે પુછતા ત્યારે નિચે પ્રમાણે હકીકત કહેતા:—

“હું એક દિને ગંભીર નાહતા ગયો, ત્યારે એક ટોપલી મને નદીમાંથી લાથ આવી, જે ઉંઘાડતાં માંહેથી એક સુંદર બાળક જણાયું. તે જીવતું હતું, જે ઉપર મને ક્યા ઉપજી તેથી હું તે બાળકને અત્રે

લાવ્યો અને મેંઢાંનું દુઃખ પાછને તેણીને ઉધારી. તે છોકરી જ્યારે મને હાથ આવી ત્યારે એક કામળીમાં વિટલાછને રહી હતી, તેથી મેં તેણીનું નામ લોધ (એટલે ધાભળી) રાખ્યું ” એટલું બોલી તે કુમારીકા બોલી કે “ તે લોધ તે હું.”

તે પછી કુબીરની ગંભીરતા જોઇ તેણી બોલી કે “સ્વામિજી, મને એવો બોધ આપો કે જેથી મારાં મનની સમાધાની અને શાંતિ થાય.” ત્યારે કુબીરે તેણીની પવિત્રાઇ જોઇને ખુશ થઇ કહ્યું કે “હુમેશાં સતનામ જપતી રહે અને સાધુસંતની સેવા કર.” તેણીએ કુબીર સાથે જવા માગ્યું, જે કુબીરે હા પાડવાથી પેલી છુપડી સાધુઓને સોંપી તેણી કુબીર જોડે ચાલી.

એક સ્ત્રીને કુબીરની સાથે આવતી જોઇને તેની મા નિમાએ ધાયું કે કુબીર આ છોકરીને પરણીને લાવ્યો હશે, પણ ઘણાક દિવસો ગયા પછી, તેણીને જણાયું કે, આ રીતે તેઓ વર્તતાં નથી, ત્યારે કુબીરને ઠપકો દઇ પૂછવા લાગી કે, “તું શા માટે આ છોડીને અત્રે લાવ્યો?”

કુબીરના (કહેવાતા) છોકરા “કમાલ” તથા છોકરી

“કમાલી” વિષે ચાલતી દંતકથા.

કુબીરના છોકરા “કમાલ” માટે પણ એવીજ વિચિત્ર વાતો મનાય છે. એક વેળા કુબીર ગંગાના કાંઠે, શેખતાહિ કરી મુસલમાન આબેદ સાથે ફરતો હતો, એ વેળા શેખતાહિએ, એક નાનાં છોકરાંની લાશ તણાઇ આવતી દીડી તે જોઇને, શેખતાહિએ કુબીરને કહ્યું કે આ છોકરાને તારાં ચમત્કારીક બળથી સજીવન કર. કુબીરે તે લાસને ઉપાડી અને તેના કાનમાં કાંઇક ગુપ્ત મંત્રો ભણી ગયો, જેથી પેલું છોકરું સજીવન થઇ રડવા લાગ્યું જે જોઇ શેખતાહિ અજબ થયો અને કબુલ કીધું કે કુબીરનો ચમત્કાર ખરો છે.

તે બાળક છોકરો અતિ ખુબસુરત જણાયો. તેને પોતાને ઘરે લઈ જઈને પોતાને ત્યાં જ લોઈ કરી સ્ત્રી હતી તે બાઈને હવાલે કર્યો અને તેનું નામ “કમાલ” કરી રાખ્યું.

બચપણથી લોઈના હાથમાં રહેવાથી, “કમાલ” તેણીને પોતાની માતાજી સમજતો હતો અને લોઈના બોલામાં તે બાળકને રમતું બોઈને લોકો એમજ ધારતાં કે તે કબીરનોજ પુત્ર છે અને લોઈ તેની માતા છે. એવું સમજી કબીર પરણેલો છે એવું અનુમાન કરતાં.

એક વેળા, કબીરની નજદીકના એક પાડોશીની દુધમળ બાળકી મરણ પામી ત્યારે કબીર તેને ઘરે ગયો અને માગી લીધું કે આ મુવેલી બાળકીની લાશને મારે ઘરે લઈ જવા દેવી. તેની માંગણી કબુલ થતાં તે લાશને પોતાને ઘર લઈ જઈ, કમાલની પેઠે તેણીને પણ સજીવન કરી, અને તે બાળકીનું નામ “કમાલી” રાખી તેણીને લોઈને હસ્તક સોંપી. બન્ને બાળકો કબીરને ત્યાં ઉધરી મોટાં થયાં ને કબીરનીજ પેઠે શાલ વણવાનાં હુન્નરમાં પ્રવિણ થયાં. તેમજ કબીર પાસથી આત્મજ્ઞાનનું શિક્ષણ લેવા લાગ્યાં, જેથી કબીરની પેઠે તેઓને જ્ઞાન આવવા લાગ્યું.

કબીરજી તથા તેમના બેટા કમાલ વિષેની હકીકત.

કબીરજીને ત્યાં ઘરમાં એક મૂર્તિ હતી તેની હરહંમેશ તેઓ નિયમીત પૂજાપાત્રી કરી તથા પ્રસાદી અર્પણ કરી પછીથીજ લોજન લેતા હતા. હવે કબીરજીને એક વખત બાહરેગામ જવું થવાથી પોતાના બેટા કમાલને તાકીદ ફરમાવી ગયા કે મારે આવતી કાલે બાહરેગામ જવું હોવાથી અને મારી અંત્રેની ગેરહાજરીમાં જે મુજબ હું દેવીજીની પૂજાપાત્રી કરું છું તે મુજબ તારે પણ દેવીજીની નિયમીત પૂજાપાત્રી કરી તથા પ્રસાદી અર્પણ કર્યા પછીથીજ લોજન

લેવું વિગેરે. એ મુજબ કમાલને તાકીદ ફરમાવીને કબીરજી બાહર-ગામ ગયા. ત્યાર પછી જ્યારે કબીરજી બાહરગામથી પોતાને વતન પાછા ફર્યા ત્યારે પોતાનો બેટો કમાલ દેવીજીની પૂજાપાત્રી કેવી રીતે કરે છે તેની તપાસમાં રહ્યા અને જ્યારે દેવીજીને પોતાના બન્ને હાથો બાહર કાઢીને બેટો કમાલના હાથમાંની પ્રસાદી લઈને ખરેખર ખાઈ જતાં જોઈને ભારે આશ્ચર્ય પામ્યા. (સમજ કે કબીરજીના હાથમાંથી કદી પણ એમ દેવીજી પ્રસાદી લઈને ખાતાં ન હતાં.) તેમજ બેટો કમાલની દેવીજી તરફનો ભારે ભક્તિભાવ અને શ્રીદાગીરી જોઈને કબીરજી તુરત નીચડો દુહો બોલી ઉઠ્યા:—

“પથરમેસે હીરો લયો, હીરામેસે લાલ

આધા ભગત કબીર લયો, પુરો ભગત કમાલ.”

અને ત્યાર બાદ બેટો કમાલને પુછ્યું કે તમે દેવીજીને પ્રસાદી ખવડાવો કેવી રીતે શક્તિવાન થયા તથા તે કેમ બન્યું. ત્યારે કમાલે કહ્યું કે પેહેલે દિવસે હું આપના હુકમ મુજબ દેવીજીની પૂજાપાત્રી કરી, લોજન લેવા આગમજ પ્રસાદી અર્પણ કરવા ગયો ત્યારે દેવીજી પ્રસાદી લેય નહીં—મેં ઘણી આબુજી કરીને દેવીજીને સમજાવ્યું કે મારા બાપને હાથની પ્રસાદી લેતા હતા, તો મારો શું કસુર છે કે મારે હાથની પ્રસાદી લેતાં નથી. એમ બે ત્રણ કલાક ભારે આબુજી કરીને દેવીજીને સમજાવ્યાં, પણ ફેકટ. હવે મને ભુખ પણ ઘણી લાગતી હોવાથી મારો સ્વભાવ કાબુમાં રાખી શક્યો નહિ અને ભારે ક્રોધમાં આવી દેવીજીને ખાસડું લઈને મારવા ધસ્યો અને જણાવ્યું કે શા માટે મારે હાથની પ્રસાદી લેતાં નથી—કે તુરતજ દેવીજી પોતાના બન્ને હાથ બાહર કાઢીને પ્રસાદી લઈને ખાઈ ગયાં, અને ત્યાર પછીથી દરરોજ દેવીજીએ પ્રસાદી લઈ ખાઈ જવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.

કપીરના જમાઇ હરદેવની હકિકત.

જ્યારે પેલી છોકરી કમાલી વીશ વરસની થઇ ત્યારે એક રાજ તે કુવા ઉપર જળ ભરતી હતી, ત્યાં એક હરદેવ નામે પંડિત આવ્યો તેણે કમાલીને કહ્યું “સુંદરી! થોડું પાણી પાઇશ!” તેણીએ પાણી ભરી આપ્યું જે પીને પેલા હરદેવે પોતાની તરસ મટાડી. તે પછી તેણે પુછ્યું કે “તું કોણની છોકરી છે.” કમાલીએ જવાબ દીધો, “વણકરની.” આ સાંભળી પેલો પંડિત ગુસ્સે થયો અને બોલ્યો: “તેં મને નીતિથી હિણુ કર્યો, યાને મારી જાત વટલાવી.” કમાલીએ કહ્યું કે: “એ હું કાંઇ નથી જાણતી, ગમે તો મારા સ્વામીજી આગળ ચાલો?” બન્ને કપીર આગળ આવ્યાં. પડીતજી હજી પોતાની હકીકત કહેવી શરૂ કરે છે એટલામાં, કપીરે બધું પામી જઇ નીચે પ્રમાણે (દોહરામાં) કહેવું શરૂ કર્યું:—

રાગ-ભૈરવી અથવા આસાવરીમાં ગાવું.

પંડિત બુઝ પિયો તુમ પાની,
તુમેહ છુટ કહાં લપટાની—ટંક.

(૧)

મચ્છ દુચ્છ યા જલમે વ્યાને, રક્ત એર જલ ભરીયા;
ખાર પલાસ સલી બહિં આયે, પશુ પાણીમે સરીયા.

(૨)

છપન કોટી યાદવ સંહારે, પરે કાલકી ઘાટી;
પીર પૈઠ પેગમબર ગાડે, તનકી બની જો માટી.

(૩)

તા માટીકા ભાંડા ઘડ્યા, તામે ભરિયા પાની;
સો પાંડે તુમ પાની પીયા, તુમે સુગ કહાંસે આની?

(૪)

હાડ ઝરેં ઝર માંસ ગરે, ગર દુધ તહાં તે આયો;
સો પાંડે તુમ પીવન બેડે, કાંહે દોષ લગાયો?

(૫)

બુનો બુલાહે તનો બુલાહે, ઘાન બેલાહે લાઇ;
પાંચો કપડે ઉતાર ધરે, તુમ ધોલીમે સોંધ પાઇ?

(૬)

બે માખી વિષ્ટાકો લખતી, લખતી ફસ્તી ધોરા;
સો માખ ઉડ પાતાલ બેડી, તાકો કરો ન બેરાં?
કહે કપીર સુનો હેં પાંડે, છાંડો મનકે ભરમા;
બેદ કિતાબ દોઉ ગહિ ડરો, રહો રામકી શરના?

(૧)

અર્થ—પાણી પીવા પહેલાં પંડિતજી આ તો કહો કે તમને છુટ ક્યાં ક્યાં રહી છે ને ક્યાં ક્યાં નથી?

આ પાણીમાં તો માછલાં દેડકાં, લોહી, ખાર, સડેલી વનસ્પતિ અને મુવેલાં પશુઓ વગેરે બધાંએ પડેલાં હોય છે.

(૨-૩)

કાળે (મોતે) કાંઈ કરોડો મનુષ્યોનો સંહાર કયોં છે અને દરેક પગલે તમે કોઈકનાં મુએલાં શરીરની માટી ઉપરજ આલો છો, છતાં એજ માટીમાંથી બનાવેલાં વાસણોમાં પાણી પીઓ છો, તેથી કેમ તમે અભડાતા નથી?

(૪)

હાડકાં અને માંસ ગળી તેમાંથી દુધ (ગાય ભેંસના શરીરમાં) તૈયાર થાય છે અને તે દુધ તો તમે પંડિતજી વગર દોષે (શા માટે) પીઓ છો?

(૫)

જમતી વેળાએ તમે તમારાં કપડાં ઉતારી દૂર કરો છે કે રખે તે અભડાઈ જાય; પરંતુ જે ધોતિમાં તમે પોતે લપટાવ્યો છે તે ઝુલૈયા-વણકરના (હાથની)જ વણેલી છે તેનું કેમ ?

(૬)

વળી જે માખી ગંધીલી ચીજને ઉપર બેસી તેનો ભક્ષ કરીને અહિં તહિં બેસીને ફરેક જગ્યાને બ્રષ્ટ કરે છે, તેજ તમારાં જમવાનાં ઠામ ઉપર પણ બેસી જમવાનું અભડાવે છે, તેને શા માટે નથી અટકાવતા ?

છેવટે કબીર કહે છે કે, ઓ પંડિતજી ! આવા મનના બ્રમે (વહેમે) મૂકી દ્યો અને રામની શરણે રહેતા જાઓ, અને ક્ષલાણી ચિજથી (ખાહેરથી) હું અભડાઈ જઈશ એવું કરવાનું છોડી દઈ પરમાત્માને મળવાની તજવીજ કરો.

આ વચનો સાંભળી પેલો પંડિતજી શાંત થઈ ગયો અને કબીર આગળ પોતાનું માથું નમાવી, વિનંતિ કરી કે મને વધુ બોધ આપો. કબીરે તેને સત-નામનો ઉપદેશ આપ્યો, અને કમાલી સાથે તેના વિગ્રહ કરી આપ્યા. આમાંથી જે સંતાનની ઉત્પત્તિ થઈ તેને “કબીર વંશ” કહે છે.

કબીરના ધર્મ લગતા વિચારો.

કબીર જન્મે મુસલમાન હતો, તેમજ તે સુફી પંથનાઓ સાથે મળેલો હતો એમ અનેક તર્કો ઉપરથી માની શકાય છે. એની મોટી ઉમેદ હિન્દુ અને મુસલમાન વચ્ચેનો અતર—ભેદ કાઢી નાખવાની હતી. આથીજ એ એક મુસલમાન છતાં, કાશી બનારસમાં નિવાસ કરી રામાનંદના પંથીઓ સાથે ભેળાયો. એના ઉપદેશથી જુના વિચારના હિન્દુ અને મુસલમાનો બહુ કચવાતા હતા. આથી આ બંને તરફનાઓએ બાદશાહ સિકંદર લોદી સમક્ષ એના માટે કુર્બાન કરી હતી.

ફારસી તવારીખની એક સત્તાધારી ‘હખિસ્તાન’ નામે કિતાબમાં તેના લેખક “મોહસિન ફાની” જે અકબરના સમયમાં થઈ ગયો છે તેણે કબીર સંબંધી લખતાં જણાવ્યું છે કે તે એક વણકર અને “મુવાહિદ” કહેતાં. એક ઇશ્વરને માનનાર હતો. વધુ જણાવેલું છે કે આત્માજ્ઞાનની જોળમાં તે મુસલમાનીન તેમજ હિન્દુ મહા પુરૂષો આગળ જતો હતો, અને છેવટે તે રામાનંદનો શિષ્ય બન્યો હતો. નિચેની બાબદ પણ કિતાબમાં આપેલી છે.

પાદશાહ સિકંદર લોદી સાથે થયેલો વાદવિવાદ.

કબીરની છુટી વાણી અને ધર્મમાં ક્રિયા કાંડ તરફની બેદરકારી જોઈ દહાડે દહાડે તેના દુશ્મનો વધવા લાગ્યા. આમાંના એકે તે વેળાના પાદશાહ સિકંદર લોદીને ક્રિયા કરી, અને કબીર ઉપર પોતાને ઇશ્વર કહેવાડવાનો આરોપ મૂક્યો, અને તેવો અપરાધ કરનારને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરવાની અરજ કરી. પાદશાહે તુરતજ કબીરને પકડી લાવવા માણસો મોકલ્યાં; પકડવા ગયેલાં માણસો સાંજ સુધી કબીરને પોતાની સાથે લઈ જવા માટે માંડ—માંડ સમજાવી શક્યાં. કબીર પાદશાહ સન્મુખ શાંત ઉભો રહ્યો. કાળએ ભુમ પાડી કહ્યું; “પાદશાહને સલામી કેમ આપતો નથી, કાફર ક્યાંના?” નીચે પ્રમાણે જવાબ દીધો:—

કબીર તેમ પીર હૈ, જે જાને પરપીડ;
જે પરપીડ ન જાનહિ, વોહ કાફર બેપીર-

બીજાઓની પીડા સમજી શકે તેજ ‘પીર’ કહેવાય. જેઓ તેમ સમજી નથી શકતા તેઓ કાફર ગણવા જોઈએ.

પાદશાહે પુછ્યું કે, “એને સવારના બોલાવવામાં આવ્યો હતો, તે છતાં એણે આટલી વાર કાં લગાડી, એને હમણાં સાંજ સુધી એ આવ્યો કેમ નહિ?” કબીર જવાબ દીધો કે, “હું એક તમાશો જોવામાં મશગુલ હતો” પાદશાહે પુછ્યું “એવો તે શો તમાશો

હતો કે જે જોવામાં તે બાદશાહના હુકમને પાળતાં ચટકયો હતો.” કપીરે જવાબ દીધો કે “એક એવો સાંકડો માર્ગ મેં જોયો કે બધે સોયનું નાકું. તેમાં હજારો ઉંટની કટારો જતી મેં જોઈ.” બાદશાહે કહ્યું “કેટલું જીકું બોલે છે.” કપીરે જવાબમાં નિચે પ્રમાણે કહ્યું:—

કપીર જીકું નહિ બોલીયે, જખ લગ પાર બસાય;
ના જનો કયાં હોયગો, તિલક ચૌથે લાય.
કપીર બૂંદ સમાની સમુદ્રમે, જનત હય સખ કોય;
સમુદ્ર સમાના બૂંદમે, બૂંડે બીરલા કોય.
ઉપરકી રાઉ ગધ, હીયકી ગધ હીરાય;
કહે કપીર ચારો ગધ, તાસોં કહા બસાય.

બાદશાહે કહ્યું, “અમારી કેમ ખાત્રી થાય?” કપીરે કહ્યું “શાહ! પૃથ્વી અને આકાશનો અંતર તો તું જો. ચંદ્ર, સુર્ય, જેટલા આ છેટામાં અસંખ્ય ઉંટ અને હાથી વગેરે અનેક જંતુઓ આવ-જાવ કરે છે. આ બધા તમારી આંખની પુતળીથી દેખાય છે. હવે આ આંખની પુતળી સોયની અણીથી પણ ખારીક છે.” બાદશાહે આ સાંભળી કપીરના કહેવાને ખરું માન્યું, અને તેને સલામ કરી, તેને જોઈયે ત્યાં જવા કહ્યું. લોકો આથી નારાજ થયાં, અને બાદશાહે તેઓની ક્રૂરતાની દાદ નહિ લીધી કરી કહેવા લાગ્યાં.

કપીર પર પડેલી જફનો હેવાલ.

આ ચુકાદાથી કપીરના દુશ્મનો નારાજ થયા, અને તેઓએ કોઈક રીતે કપીરને હેરાન કરવાની યા અને તો જીવથી માર્યો બધ એવી યુક્તિઓ રચવા માંડી. કહે છે કે કપીરના ચમત્કારોથી લોકો તેની ઉપર ક્રિદા થતાં હતાં અને કપીરને ઇશ્વરી અવતાર કહેતાં, અને કોઈ વાર તો તે પરમાત્માજ છે એમ પણ કોઈક બોલતું, આવી વાતો સમજીને શેહેનશાહ ઇબ્રાહિમ લોદીના દરબારના કાજીઓ તેની ઉપર અહુ રીશે ભરાયા, અને કપીર ઇશ્વરી દાવો કરે છે, અને

એવો જે કોઈ (ધર્મી) હાવો કરે તેને દેહાંત દંડની શિક્ષા થવી જોઈએ, એમ રાજાને લાંબેરાવ્યું, જેથી રાજાએ કબીરને મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો. એ હુકમથી રાજા થઈને કાજીએ લોકોની ઠઠ મેળવવા કહ્યું અને તેઓની સામે કબીરને મારી નાખવાની ગોઠવણ કરી.

પહેલાં કબીરને સાંકળે બાંધીને એક મછવો કે જે પથરાઓથી ભરપૂર કીધો હતો, તેમાં બેસાડી તે મછવાને એક બાજુ પર છેડ પાડી ભર દરિયામાં ડુબાવી દીધો. કહે છે કે મછવો તો ડુબી ગયો પણ કોઈક ચમત્કારે કબીર પોતે એક છેકરાને રૂપે એક ચિત્તાના ચામડાં પર બેસી કિનારે તરતો નિકળી આવ્યો. આથી પાછો કબીરને બીજીવાર પકડાવી તેના દુશ્મનોએ તેને એક ઝુપડાંમાં પુરી તેની આસપાસ લાકડાં સિંચી તેને આગે સળગાવી મૂક્યું. સઘળું બળી ગયા પછી કબીર માંહેથી જેવો અને તેવો નિકળ્યો.

વળી ત્રીજી વારે, કબીરને પકડાવી તેને એક મસ્ત થયેલા હાથીની સામે મૂક્યો, પણ કહે છે કે કબીરે કાંઈક ચમત્કારથી હાથીની સામે, એક સિંહનો દેખાવ ઉભો કર્યો જે જોઈને કબીરને કાંઈપણ હરકત કરવાને બદલે તે હાથી ઉભી પૂછડીએ ત્યાંથી નાઠો.

આવી રીતે અનેક વાર તેના જીવ લેવાનો યત્ન કરવા છતાં, કબીર દરેકમાંથી પોતાને સહિસલામત રાખી શક્યો એ જોઈને, શેહનશાહ લોદીની ખાત્રી થઈ કે કબીર કોઈક મહાન પુરૂષ છે, અને નાહકનો તેને મેં રજાંદા કર્યો, અને તેથી પોતે કબીર પાસે માફી માગી, પોતે દીધેલાં દુઃખ માટે કબીર તરફથી કાંઈ પણ ખમવાને રાજા છે એવું જણાવ્યું, જે ઉપરથી કબીરે નિચલો જવાબ વાળ્યો:—

જો તોફા કાંટા બુવે, તોફો વું બો ફુલ;

તોફા ફુલપે ફુલ હય, વાંકો કાંટા સુલ.

યાને મારી શિખામણ એ છે કે, જે કોઈ તને કાંટો ભેંકી

હુઃખ આપે, તેને તું કુલ સુંઘાડી સુખ આપ, જેથી તારી પાસે કુલજ રહેશે, જ્યારે તેનો કાંટો તેનેજ ભેંકાશે અને તેનું કીધેલું તે ભોગવશે.

સંસારમાં રહીને પરમાત્માને પુગાય કે ?

એક વેળાએ એક ચેલાએ કબીરને પુછ્યું: “આ સંસારમાં ગૃહ-સ્થાશ્રમમાં રહીને પરમાર્થ થતો નથી. એ ખરું છે કે ખોટું?” કબીરે જણાવ્યું કે “આ બાબદનો જવાબ હું તમને કાલે આપીશ ત્યાંસુધી તમારે મારે ઘેર રહેવું જોઈએ.” બીજે દહાડે ભર બપોરની વખતે સુતરના તાણા માંહેનાં તાંતણા જુદા કરવાનું કામ તેણે ઘરની બાહર ખુલ્લાં મેદાનમાં કરવાનું શરૂ કર્યું, થોડી વાર રહી તેણે પોતાની સ્ત્રીને દીવો કરી લાવવાની આજ્ઞા કરી. તેની સ્ત્રી પતિની આજ્ઞા પાળી તુરત દીવો લાવી હાથમાં પકડી તેની નજદીક તેના કહેવા પ્રમાણે ઉભી રહી. આ દીવાના અજવાળે તેણે તાંતણા જુદા કરવાનું કામ કર્યું. ખરે બપોરે સૂર્યનું અજવાળું છતાં દિવાની જોતથી કબીરને કામ કરતાં જોઈ પેલાં માણસને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું, પણ તે ચુપ રહ્યો. આ પછી થોડી વાર રહી તેણે કબીરને પોતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાને વિનતી કરી. કબીરે તેને જણાવ્યું કે તેના સવાલનો જવાબ થોડા વખત ઉપરજ મેં તેને આપ્યો હતો, પણ તે ઉપર ધ્યાન આપેલું જણાતું નથી. આમ કહી તેણે તે જણાવ્યું:—

“જુઓ ભર બપોરના તડકાનાં અજવાળાંથી દિવાનું અજવાળું કંઈ વધુ હોતું નથી. તે છતાં તાંતણા જુદા કરવા મેં મારી સ્ત્રીને દિવો કરી અહીં લાવવા કહ્યું, તે મુજબ તે વગર તકરારે ચુપાચુપ દિવો કરી લાવી, આથી જો આ જાતની સ્ત્રીની અનુકુળતા હોય તોજ સંસારમાં રહી પરમાર્થ યથ શકે છે, એ સિવાય અહરચ્યાશ્રમમાં તેમ બનવું મહાલ છે.”

એક વખત કેટલાક બ્રાહ્મણો ગંગા નદીનાં પાણીનાં પવિત્રપણાનાં મહાત્મ્ય ગાઈ રહ્યા હતા, તેવામાં કબીરે નદીનાં પાણીથી પોતાને

કાઠનો ખ્યાલો ભર્યો, અને બ્રાહ્મણોને તે પાણી પીવા માટે આપ્યું, તેઓ એક હલકી જ્ઞાતનાં મનુષ્યનાં વાસણમાં પાણી પીવા માટે કંપી ઉઠ્યા. આ ઉપરથી કબીરે કહ્યું:

“જો ગંગાનાં પાણીથી મારું કમંડળ પવિત્ર ન થાય તો પછી મારાં પાપ એ પાણીથી ધોવાશે એમ હું કેમ માનું?”

કબીર જીલ્લેયો અને ‘મુવાહિદ’ હતો. આ વાત અબુલકજ્જવ પણ કબુલે છે. મુસલમાનો ‘મુવાહિદ’ શબ્દ કદી મૂતિ પૂજકને લગાડતા નથી. આથી તે એક ઈશ્વરને માનનાર હતો એમ સાબિત થાય છે.

કબીરને એક વાર કાજીએ પુછ્યું કે તું મુસલમાન શું કામ નથી થતો. કબીરે તેને જવાબમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું:—

કબીર સખ ઘટ મેરા સાધ્યાં, ખાલી ઘટ નહીં કોય,
બલીહારી ઉસ ઘટકે, જા ઘટ પરગટ હોય.

અર્થાત્, સર્વ ઠેકાણે મારો સાંઘ કહેતાં પરમેશ્વર છે, એ વિના કાંઈ ખાલી નથી. વિશેષમાં તે બલિહારી છે કે જ્યાં તે પોતે પ્રગટ છે.

એક દહાડો કેટલાક સંતો કબીરને ત્યાં આવ્યા, તે માંહેલા કોઈકે પૂછ્યું: “હે કબીરજી, તમારું ઘર કસાઈવાડામાં છે, એમ કાં તમે રહેતા હશે?” આ ઉપરથી કબીરે નીચે પ્રમાણે જવાબ વાળ્યો:—

કબીરકા ઘર બાબરમે, ગલ કર્યોં કે પાસ;
કરેંગે સો પાએંગે, તુમ ક્યોં ભય ઉદાસ?

મારું (કબીરનું) ઘર કસાઈવાડામાં છે તો ખરું, પણ હું કાંઈ કસાઈનું કામ કરતો નથી, માટે તમે શા માટે હે સાધુ ભાઈઓ! બળાપો કરો છો? કારણ કે જે કરશે તે ભરશે.

કૃષ્ણીરનાં શિક્ષણનો ભેદ શું હતો ?

કૃષ્ણીરે જ્ઞાતિ ભેદની ઠરકાર ન કરતાં સર્વત્ર ભાઈચારો વધારવાનોજ યોધ હુમ્મેશાં આપ્યો છે. હિન્દુ ધર્મ પ્રમાણેના ચાર આશ્રમોને પણ અંગીકાર્યા નથી. એનું માનવું હતું કે ભક્તિ વનાનો ધર્મ ધર્મજ ન કહેવાય, તેમજ ધર્મ દાન, અપવાસ અને તિર્થ તથા સન્યાસ, ભજન વિનાના વ્યર્થજ છે. પોતાની રામાયણી, શબ્દો અને શાખીઓથી તેણે હિન્દુ અને મુસલમાનોને ધર્મ યોધ આપ્યો હતો. બન્નેના ધર્મને તે સમાન ગણતો હતો, આથીજ હિન્દુ અને મુસલમાન બન્ને એના પંથને ચડાતા હતા. તે નિહરપણે ખુલ્લી રીતે કોઇની રાખ-રખાવટ રાખ્યા વિના પોતાને જે ઠીક ભારતું તે કહેતો—જે માટે તે નિચલા દોહરા કહેતો :—

હમ કછુ પક્ષપાત નહિ રાખી,

સબ જીવનકે હિતકી ભાખી.

યાને, હું કોઇની પણ તરફદારી કે પક્ષપાત રાખતો કે કરતો નથી, પણ બધાનું ભલું ચાહીને, જે સત્ય છે તેજ કહું છું.

કૃષ્ણીરનાં મરણ વિષેનો હેવાલ.

કૃષ્ણીર વૃદ્ધાવસ્થામાં સ્વર્ગવાસ પામ્યો હતો. એ વેળાએ એનું શરીર નબળું પડી ગયું હતું. એના હાથોમાં રામ નામનાં કિર્તન ગાવા માટે ઢાલક પકડવાની પણ શક્તિ રહી ન હતી, તેથી કૃષ્ણીરે હવે કાશી છોડી દઇ મગહર ગામ જવાની ઇચ્છા જાહેર કરી. આ સાંભળી લોકો કહેવા લાગ્યાં કે “આખું આયુષ્ય કાશીમાં તમે કાઢ્યું છે, અને હવે મગહર ગામ જવા ઇચ્છો છો. આ વાત શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે.” કૃષ્ણીરે તેમને આ જાતના શંકાશિલ વિચારો માટે ઇપકો આપ્યો અને જણાવ્યું કે “રામની સત્તા શું એટલીજ હુદવાળી છે કે જેથી તે તેના દાસને શિવનાં ધામ કાશી શિવાય બીજે ક્યાં મરતાં મુક્તિ આપી ન શકે ?”

મગહર ગામ જવાને જ્યારે બે રોજ બાકી રહ્યા ત્યારે ‘કમાલ’ ‘કમાલી’ અને ‘હરિદેવ પંડિત’ કબીરને કહેવા લાગ્યાં: “હે સ્વામીજી! આપે તો મગહર ગામની તૈયારી કરી પણ અમારું શું થશે? અમે તો તમારા આશરે અમારો ગુબારો કરીએ છીએ.” કબીરે જવાબ વાળ્યો: ‘હે કમાલ! લાલ તારાં જે સંત થશે તે કબીર નામથી ઓળખાશે.” આ પછી કમાલી તરફ ફરી કહ્યું: “હે કમાલી! તારાં સંતાન પણ કબીર નામથી ઓળખાશે.” કમાલીએ આ સાંભળી કહ્યું:—“સ્વામીજી! આ બન્નેની પિછાણ કેવી રીતે થઈ શકશે?” કબીરે કહ્યું: “કમાલના સંત કબીર પંથ અને તારો વંશ કબીર વંશના નામથી ઓળખાશે.”

મગહર ગામ કાશીથી છ મંજલ ઉપર ગોરખપુર જીલ્લામાં છે. વિરસિંહ વાઘેલો પહેલાંથીજ પોતાનાં લશકર સહિત ત્યાં પહોંચી ગયો હતો. મગહર ગામનો નવાબ બિજલીખાન પકાણુ નામે હતો. તેણે જ્યારે સાંભળ્યું કે કબીરજી અહિં પોતાની જીંદગીના બાકીના દહાડા ગુબારવા આવે છે, અને વિરસિંહ વાઘેલો પણ તેમનો શિષ્ય છે તથા તે પોતે પણ તેમનો મુરીદ છે તો કબીર સાહેબ મુસલમાન હોવાથી તેણે પોતેજ તેમને દફનાવવા અને તેમની છેલ્લી ક્રિયાઓ કરવાનો ઠરાવ કર્યો, કારણ સાંભળવા પ્રમાણે રાણાજી એમના શબને બાળવા આહો છે, પણ આ વાત મુદલ બનવા દેવી નહિ. સંવત ૧૫૭૫, માહ શુદ્ધ એકાદશી અને બુધવારે કબીરજી કાશી તજી મગહર ગામ તરફ ગયા. કાશીનાં લોક કબીરનાં જવાથી બહુ ઉદાસ થઈ ગયાં અને કહેવા લાગ્યાં કે કબીરજી વિના કાશી સુની જણાય છે. સર્વ લોક પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યાં કે ‘અમારાં મંદ ભાગ્ય, આવા મહા પુરૂષનાં વચનો ઉપર અમે લક્ષ ન આપ્યું.’ મગહર ગામ પહોંચતાં એક નાનું મઠ કોઈ સંતનું હતું તેમાં કબીર જઈને બેઠા. આ મઠ હાલમાં મગહર ગામમાં અમી નદી કહેવાય છે તેના કિનારે

હતું. તે નદી સુકી હતી. પોતે કમળનાં ફુલ અને જે ચાહર મંગાવી સુધ ગયા અને સર્વને કહ્યું કે

“દરવાજા બંધ કરી દેઓ” આ સાંભળી વિરસિંહે કહ્યું: “સાહેબ! આપની અંતની ગતિ કેવી થશે? મારો વિચાર છે કે હું આપનાં શરીરને અગ્નિદાહ આપું?” બિજલીખાન પકાણે અરજ કરી: “હું કાંઈ આવી તકલીફ તમને નહિ આપવા દઈશ.”

કબીરજીએ આ સાંભળી ફરમાવ્યું કે કદિ આ બાબદમાં તકરાર કરી હાથોહાથ થતા ના. મારાં વચન જે માનશે તે સુખી થશે.

સર્વે દંડવત અને બંદગી કરી સર્વે મન ઉદાસ થઈ ગયાં. કબીરજીએ ચાહર મોંઢાં ઉપર ઓઢી લઈ કહ્યું: “દરવાજા બંધ કરી દેઓ.” દરવાજા બંધ કરતાં એક અજબ ધ્વનિ થઈ, જેની અસર બધાંનાં અંતરમાં થઈ ગઈ. કબીરજી સત્ય લોકમાં સિધાવ્યા. દરવાજા ખોલતાં તો ફક્ત કમળનાં ફુલ અને જે ચાહર ત્યાં બાકી પડી રહેલી જણાઈ. એક ચાહર અને થોડાં પુલો. રાણાએ ઉપાડયાં, અને બીજી ચાહર અને પુલો પકાણે ઉપાડયાં. રાણાએ ચાહર પુલોને અગ્નિ આપ્યો, અને તે ઉપર સમાધી ચણાવી. પકાણે ચાહર અને પુલો ઉપર કબર બનાવી એકજ મંદિરમાં આ બન્ને હાલમાં મોજુદ છે. માગસર મહિનામાં ત્યાં મેળો ભરાય છે. તે નદી સુકી હતી, તેમાં તે દહાડેથી પાણી ભરાયાં, અને હાલમાં પણ તેમાં પાણી છે. કબીરના છેલ્લા શબ્દો નિચે પ્રમાણે હતા:—

રાગ ગારી.

હુલહુની ગાવો મંગલ ચાર,

હુમ ઘર આએ રાજ રામ ભરથાર;

તન રત કરહુ મન રત કરહુ, પાંચો તત્વ બરાતી;

રામ દેવ મોરે પાહુન આએ, મેં જોબન મહમાતી.

શરીર સરોવર બેઠી કરહુ, બ્રહ્માવ વેદ ઉચારા;
રામ દેવ સંગ ભાવર લેહોં, ધનિ ધનિ ભાગ હમારા.
સુર તેતીમાં, કૌતુક આએ, મુનીજન સહસ અઠાસી;
કહે કપીર હમ બ્યાહ ચલે હૈ, પુરૂષ એક અવિનાશી.

આજ હમારા કુચ હય, જમડા મેરા ગુલામ;
હુવા નગારા સંતકા, બૈકુંઠ કરં મુકામ.
ભજન ભરોસે આપને, મગહર તજયો શરીર;
અવિનાશીકી ગાદમેં, બિલસૈં દાસ કપીર.

હમ ન મરિ હૈ, મરિ હૈ સંસારા,
હમકો મિલા જિયાવન હારા.—૧

અખ ન મરો મરને મન માના
તેઇ મુએ જન રામ ન જના.—૨

સાકુંથ મરેં સંતજન જૈ,
ભરિ ભરિ રામ રસાયન પીવે.—૩

હરિ મરહૈ તો હમહુ મરિહૈ?
હરિ ન મરિહૈ, હમ કાહેકો મરિ હૈ—૪

કહે કપીર મન મનાહિ મિલાવા,
અમર ભયે સુખ સાગર પાવા.—૫

(૧)

હું કાંઈ મુવો નથી, પણ આ સંસાર હવે મરી ગયો છે,
કારણકે મને તો હંમેશનો જીવાડવાવાળો (ઇશ્વર) મળ્યો છે.

(૨)

મારું મન સંસારમાંથી મરી ગયું છે, અને આ ખાકી દુનિયા-
માંજ જીવતર છે એવું ગુમાન મારું નિકળી ગયું છે, તેથી હવે મને

મરવાનું રહ્યું નથી પણ મરવાનું તે માણસને છે કે જેણે પરમાત્માને પિછાણ્યો નથી.

(૩)

અજ્ઞાની મરે છે, જ્યારે સંતજન (જેણે પરમાત્માને પિછાણ્યો) તે તો જીવતોજ રહે છે, અને ઇશ્વરી આનંદમાં રસનાં પ્યાલા ભરી પીયા કરતો હોય છે.

(૪)

જો પરમાત્મા મરતો હોય, તો હું (કબીર) પણ મુવો; પણ જો પરમાત્મા ન મરતો હોય, તો પછી હું કેમ મરું?

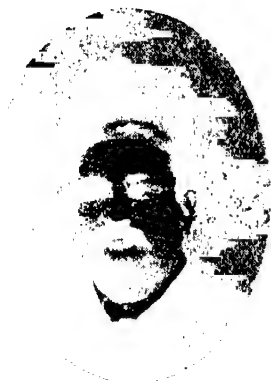
(૫)

હું કબીર કહું છું કે જે કોઈ પોતાનાં મનને ઇશ્વરનાં મન સાથે એકત્ર કરી નાંખે તો, તેને હંમેશનું સુખ પ્રાપ્ત થાય.

નરીમાન સંગીત સંગ્રહ.

જાણીતા અસલના તેમજ હાલના નાટકોનાં ગાયણો અને ઉસ્તાદી
ચીજો મળી કુલે ૧૦૦૧ ગાયણોનો સંગ્રહ.

મરહુમ

મરહુમ નસરવાનજી રતનજી નરી-
માન, સંગીતના શોખીન હતા તેઓએ પોતાના
શોખીન ખવાસને અનુસરી અસલના જાણીતા
અને લોકપ્રિય ગાયણોનો આ કિમતી સંગ્રહ
તૈયાર કાઢ્યો હતો, જે પ્રજા હજુર રજુ
કરવાની તક લેતાં જણાવીશું કે આમળી મશ-
હૂર નાટક મંડળીઓ આજ જમાનાની ગીર-
દેશથી બંધ થઈ ગઈ છે. આમળા ખેલાનાં
મધુર ગાયણો તે વેળાના યુનંદા એક્ટરો
અને ગાનારાઓને મહોડે જેઓએ સાંભળ્યા
હશે તેઓ મોજથી તે જમાનો યાદ કરતા હશે.
નસરવાનજી રતનજી નરીમાન તે આમળા જમાનાનાં મધુર ગાયણો વિસરાઈ
નહીં જાય અને તેનો એક સામટો સંગ્રહ સથવાય એવી ધણા શોખીનોની
ધન્ય હોવાથી આ કેતાબ શોખીનોમાં ફેલાવો પામે એવી નેમથી પ્રગટ કરી તે

રૂ. ૧૧ ની નજવી કીંમતમાં પ્રજા હજુર રજુ કીધી છે.

આ સંગ્રહમાં નીચલા શાયરોની અનેક ગઝલો આપી છે, જેવા
કે તોરાબ, શીરોઝશાહ, ઝફર, મૌમીન, રમઝાનઅલી, ખુરશીદ, તેહસીન,
નઝીર, હુસેની, અમાનત, અલશી, દીલબર, અઝમત, કીશન, વાહદ તે
ઉપરાંત અનેક ઉસ્તાદી રાગણીઓ પણ આપી છે.

અસલના જમાનાનાં ગુજરાતી નાટકો જેવા કે, સુરી વચ્ચે સોપારી. નળ-દમન, સદેવંત સાવલીંગા, કાળાં મેઢાં, કરણી તેવી પાર ઉતરણી, હોમલો હાઉ, બુનીયાઇ વિરૂધ નવીયાઇ, નાળાં-શીરીન, દુઃખી ગુલ, ભોલી ગુલ, ગામરેની ગોરી, અસલાજી, અને હિંદુસ્તાની અસલી નાટકોમાં-આખે ધબલીસ, તાસીરે ખાખ, તારા ખુરશીદ, તીલસમે સુલયમાં, ગુલખુશર, અખતરે હીંદ, ઇન્દરસલા, અલાઉદીન, ગુલસનોખર, ગુલરખ-સાર, વિગેરે. વિક્ટોરીયા નાટક મંડળીના ખેલામાં હીર-રાંઝા, લયલી મજનુ, હુમાયુન નાસીર, ખાખે મોહખત, ખુરન ભગત, જલસચ્ચે દીલપસંદ, ફરેમે શીતા, સએપુસ-સુલેમાન, સીતમે હામાન, શીસાને અખયખ, હાતમ, મહામુદશાદ, આશકકા ખુન, બુદમે અજલમ, જફાએ સીતમગર, વિગેરે રૌનકના ખેલો, અને ત્યારપછીના મુનશી તાલીખના ખેલોમાં, સંગીન બકાવલી, નિઝાહે ગફલત, હરીશ્વંદ, ગોપીચંદ, રામલીલા, દીલેર દીલશેર, નાળાં, અને જાણીતા ગુજરાતી ખેલોમાં ભોલીબન.

પારસી નાટક મંડળીના ખેલોમાં, ગુલે બકાવલી, હામાન, ચત્રા બકાવલી, ખુદાદાદ, આજમશાહ, કમરઅલજમાન, બાહારે પરસ્તાન, તબદીલે કીરમત, બુદમે વેહેશી, ખુશર હસીના, મેલાની મગહ, દોરંગી દુન્યા અને બાગે બેહેસ્ત.

મીં સોરાખજી ઓગરાની કુંપનીના-દીલફરોશ, ખુરશીદે જર-નીગાર, તાજે નેકી, લયલા, ભુલ-સુલૈયાં, વિગેરે ખેલો-મીં કાવસજી ખંટાઉની કુંપનીના ખુને નાહક, બજમે ફાની, મુરીદે શક, અસીરે હીસ, વિગેરે ખેલોના તેમજ હિંદુ નાટક કુંપનીઓના રસીકમણી, કુન્દબાળા, માનસીંહ અભયસીંહ, કુલીન કાન્તા, રસીકમણી, બારીરટર, વિક્રમચરિત્ર, સૌભાગ્યસુંદરી, ત્રીયારાજ, ત્રીવીક્રમ, વિણાવેલી, સરદારબા, અશ્રુમતી, ગુણુ-સુંદરી, મદન વસંત, રાજા શ્રીયાળ, વિગેરે ખેલોના ચુંટી કહાડેલાં ગાયણોનો સંમહ.

ઉપત્રા ઉપરાંત અનેક ચુનંદા નાટકોનાં રસીલાં ગાયણોનો આ સંમહ સંગીતના સર્વે શોખીનો જરૂર સાચવી રાખશે. કીંમત રૂ. ૧-૮-૦.

જેહાંગીર કરાણીનાં પારસી પેહેલવાનોનાં નામાંઓ.

“આપણી પાસે આપણા વડીલોના મહાન કામો દર્શાવનારા અથો આપણી અસુદ્ય મીરાસ છે, જે કિંમતી જવાહીરોના અખુદ ખજાના સાથે સરખાવી શકાય. આપણે કોણ છીએ, કંઈ મહાન, કીર્તિવંત, તેજસ્વી, અને પવિત્ર પ્રજાના વારસો છીએ તેનું સાચું જ્ઞાન કરાવી તેઓ આપણા શેમેશમમાં અને આણે આણમાં ખરું પારસી-જરતોસ્તીપણું ભગૃત કરે છે; માટે આપણા જરતોસ્તીઓએ આપણા પોતાના પુર્વજોના ઇતિહાસથી વાકેફગાર થવું જ જોઈએ, અને જો આપણે તેમ નહિ કરીએ તો આપણું પારસી જરતોસ્તી હોવું બ્યર્થ છે.”

૧. ફરામર્ઝ નામું—કીં. ૩. બે.

મીં. રસ્તમ દસ્તુર દીનશાહની કલમથી લખાયેલા “ધરાનના ઇતિહાસ” ઉપરના ૧૬ પેઞના નિબંધ, તવારીખ અને નામાંઓના સંબંધમાં વાસ્તવીક દલીલો સહીત લખાયેલા અભ્યાસ કરવાજોગ દિવાયા સાથે.

૨. કેરશાસ્પ નામું—કીં. ૩. હડી.

૩. દારાખ નામું—કીં. ૩. સવા.—આ બંને નામાંઓમાં વિદ્વાન એકમાર્ગી રકૌલર મીં બમનજી ન. ધાલર એમ. એ. ની કલમથી પુટ-નોટ અને દિવાયા આપ્યા છે, જે પણ ધરાનની તવારીખપર અજવાળું નાખવા જેવા છે.

૪. રસ્તમ નામું—કીં. ૩. બે.—વિદ્વાન રકૌલર શમેશ-ઉલ-અલિમા ડોં જીવનજી જ. મોદીની કાબેલ કલમથી શાહનામા અને ખીજાં હયાત ઇતિહાસીક કાબેલ સત્તાદાર પુસ્તકોના આધારે લખાયેલી આ જેહાં પહેલવાનની રસીલી તવારીખ.

૫. “અર્દા વિરોદ્ધ નામું”—તે સાથે “ગોસ્તે ફરયાનો” “હાદોખ્ત નૂસ્ક” અને “એકવીસ નૂસ્ક” એ ત્રણ કેતામો સાથે આપવામાં આવી છે. કીંમત ૩. એક.

મહુમ શાયર રસ્તમ ધરાનીની
ઘતીહાસીક નોવેલ

ગુલ શી રી ના

(ધરાનની છેલ્લી શાહબદી.

ધરાનના ઘતીહાસને આધારે લખાયેલ
આ એકલી નોવેલના લેખક મહુમ શાયર
રસ્તમ ધરાની પોતાના વખતના એક યુનંદ.

શાહેર, મહાન કલમકશ વિદ્વાન હતા, અને તેમની રસીલી કલમે અનેક
મનરંજક પુસ્તકો બાહર પડ્યા હતાં, જેમાં ધરાની ઘતીહાસીક પ્લોટ
ધરાવતું આ નોવેલ એકજ હતું.

મીઠા જેહાંગીર માણેકજી દેશાધ એમ. એ. ની અભ્યાસી કલમે
પ્રસ્તાવના અને “પારસી-ઇસ્લામી સંબંધ” વિષે હાલના ધરાની
મામલા સંબંધી ઘણો ઉપયોગી વિષય આપ્યો છે, જે ધરાનના હાલના
સવાલ ઉપર કંઈક અજવાળું નાખી શકશે.

આરબ હુમલાથી યજ્ઞદેજર્દ શેહરીયારને જે કમનસીબ ફટકો પડ્યો
ત્યાર બાદ પણ ધરાનને સદંતર પાયમાલ થતું બચાવ્યા અને ધરાની
શહેનશાહત ફરી બરપા કરવા જે કોશિશો થઈ હતી તેનું ઘતીહાસીક
દાસ્તાન-ધરાની વડા દસ્તુર દાદની બાહોશી, તેની પવિત્રાઇ, તેનું રમઝ-
ઇલમ-જોતીશ ઘતીહાસ વિગેરેનું અપૂર્વ જ્ઞાન, તેની બહાદુરી અને
લડાયક હીંમત વિગેરેનું રસીલું જ્યાન વાંચતાં કદીમ ધરાની દસ્તુરખદાઓ
કેવા હતા તેનો કાંઈક ખ્યાલ આવશે.—કીંમત રૂપે ૬૦૦૦.

બહાર ખખર.

૫

જેહાંગીર કરાણીવાળી

નવી અરેબ્યન નાઇટ્સ.

પુસ્તક ૧ છું અને ૨ જી.

જેમાં ૧૫૫ ચિત્રો સાથે ૫૮ વાર્તાઓ આપી છે. દુનિયાની અનેક ભાષાઓમાં તરબુમે થયેલી આ કેતાબ સર્વે ઠેકાણે ધણીજ માનીતિ થઈ પડી છે. એમાં વાર્તાઓનો ભંડાર ભરેલો છે, અને તે અતિશય રસીલી અને વાંચવાળોગ છે, એ એટલી તો જાણીતી ખીના છે કે તે માટે વધુ બલામણુની જરૂર રહેતી નથી. ગુજરાતી ભાષામાં એની અનેક આવૃત્તિઓ નિકળી છે જેમાં સરળ અને રસીલી ભાષામાં જેહાંગીર કરાણીવાળી અરેબ્યન નાઇટ્સ ધણી વખણાઇ હતી અને તેની છેલ્લી આવૃત્તિ ખપી જવા પછી તેની માંગણી આજુ રહેવાથી મોટા ખરચે ચિત્રો સાથની આ ચોથી આવૃત્તિ બહાર પાડી છે. રાંધલ ઑક્ટેવો, ચોપાનિયાનાં કદનાં લગભગ ૯૦૦ પાનાનાં ૧૫૫ ચિત્રો સાથનાં પુલ કલ્લોચ અને વાલ્યુમેની કીમત ખાસો અમને સવળ પડે કરી

બન્ને વાલ્યુમનાં ભેગા દળદાર પોઠાના રૂ. ૬૫

શખી છે, તેથી સાહિત્યના શોખીન સજ્જનોને આ સાહસને દરેક ઉત્તેજન આપવાની ખાસ અરજ છે.

મજુક લુટારો યાને જંગલનો શાહ.

મહુ મ ફરદુનજી બે. મર્જબાનની રસીલી કલમથી “અરેબ્યન નાઇટ્સ”ની ૯૫ ઉપર લખાયલી સાત રસીલી વાર્તાઓનો સંગ્રહ, જેમાં નીચલી સાત વાર્તાઓ આપી છે:—૧. મજુક લુટારો યાને જંગલનો શાહ; ૨. બગલા રૂપી ખલીફ; ૩. દરજી શાહબહે; ૪. ફતી-માનો છુટકારો; ૫. મુક વેહેંત્યો; ૬. ભૂતાળવું વહાણ; ૭. દિલાવર સૈયદ.

૪૬ ચિત્રો સાથે.—ધરનાં બાળકો તેમજ મોટાંઓ સવેને બરની રસીક અને હાથમાંથી મુકવા નહીં ગમે એવી વાર્તાનું આ પુસ્તક વાંચવાની શોખીનોને લલામણુ કર્યે છીયે. કી. રૂ. ૧૧૧.

ગોહરે જમાસપિ

અથવા

જમાસપિમાંથી ચુંટી કાઢેલાં રત્નો.

બનાવનાર—

રતનજી ફરામજી શેઠના.

જેમાં શાહ શુસ્તારપના વખતમાં થઇ ગયલા જેહાન આશકારા જમાસપ વજીરે જે અદ્ભુત આગાહીએ કીધી હતી તેનું ધણું જાણવા જોઇ વધુન આપ્યું છે. તે ઉપરાંત ફાલનામુ તે જોવાનાં ફાલચક્ર સહિત આપ્યું છે. તેમજ ધરાનવેજનો પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન ઇતિહાસ આપ્યો છે અને તે સાથે ધરાનના શાહોની આંક તસ્વીર આપી છે. આગળ જમાનામાં તાવીજો ઉપર ચક્રીન હતું તેનો ખ્યાલ આપવા તરેહવાર આકૃતો તેમજ દુઃખ દરદોના બચાવ માટે એજમતી બાવીસ તાવીજો તેની દરેક વિગતો સાથે આપ્યાં છે.

બટારેલી કીમત રૂ. ૧૫૦.

ઈંગ્રેજીમાં પોતાની મેળે વાતચીત કરતાં શીખવતું પુસ્તક.

સેલ્ફ ઈંગ્લીશ ટીચર ભાગ ૧ લો અને ૨ જો.

રચનાર—મહુર્મ નવરોજી ડાસાભાઈ કાશીનાથ.

શિક્ષકની મદદ વગર પોતાની મેળે ઈંગ્રેજી શિખવા માટે ઉપયોગી અને લોકપ્રિય ગાઇડ, જેની સત્તર આવૃત્તીઓ જાહેર પડી ગઈ છે.

એમાં જુદી જુદી બાબદોનાં ઈંગ્રેજી વાક્યો, તેના ગુજરાતી તરજુમે તથા ઉચ્ચાર તેમજ દરેક વાક્યોમાં આવેલા ઈંગ્રેજી શબ્દોના ગુજરાતી અર્થ અને ઉચ્ચાર, વાક્યો ગોઠવવાની મેહેલી સમજણ, આહુ વપરાસમાં આવતી ચીજોનાં નામો, તાર તથા ઈંગ્રેજીમાં ટુંકી ચીઠીઓ લખવાના નમુના તેના ગુજરાતી તરજુમા સાથે.

ઘટાડેલી કીંમત—દરેક ભાગનો રૂ. એક.

એ કમ્પલીટ ઇંગ્લી લેટર રાઈટર.

ઈંગ્રેજી અને ગુજરાતીમાં કાગળો લખવાની સમજણ આપનારું પુસ્તક, જેમાં મિત્રો, સર્ગાંબાલાં, વેપારી પેહેડીઓ, જુદી જુદી કંપનીઓ ઉપર લખવાનાં, રજા લેવાનાં, અરજી કરવાનાં, તેડાં કરવાના વિગેરે અગત્યની બાબદોને લગતો પત્ર-વહેવાર તેમજ તારો લખતાં શીખવનારું ઈંગ્રેજી અને ગુજરાતી પત્રોના સેંકડે નમુના સાથનું અગત્યનું પુસ્તક.

ઘટાડેલી કીંમત રૂ. એક.

બાળકો માટે એક ઉત્તમ પુસ્તક.

ચિત્ર - યુક્ત મૂળાક્ષરો.

બાળકોને વાંચતાં શીખવવાનો પાયો મૂળાક્ષરો છે; કેળવણીની શરૂઆત ધણી નાની ઉંમરે થાય છે, માટે રમન સાથે જ્ઞાન મેળવવાની શરૂઆત કરવા આ પુસ્તક રજુ કરતાં બાર મુકી જણાવીશું કે હિંદુસ્તાનની છપાકળાને જેબ આપે એવાં આ મૂળાક્ષરોનું પુસ્તક એક નાદર પરીણામ રજુ કરે છે.

એમાં દરેક મુળાક્ષરો તેને લાયકનાં ધણાં ઉત્સાહથી શિખાય તેવાં ચિત્ર સાથે, તેમજ ૧ થી ૧૦ ના આંકડાઓ ચિત્ર સાથે આપવા ઉપરાંત ક-કા-કી નાં પદો પણ આપ્યાં છે.

કીંમત ફક્ત આના બાર.

ચિત્ર - યુક્ત મૂળાક્ષરો ના નકશો.

દિવાલ ઉપર ટાંગી મુળાક્ષરો શિખવવા માટે અને બાળકો ઉપર મુળાક્ષરો અને આંકડાઓનો છાપ મેસાડવા માટે ધણુંજ ઉપયોગી. ૨૦ ઇંચ X ૩૦ ઇંચનો, કપડાં ઉપર માઉન્ટ કાઢેલો, અને ફલ પટ્ટી જડેલો નકશા-રૂપી ચાર્ટ દરેક ઘરમાં બાળકોનાં જ્ઞાન-અને ગમ્મત માટે રહેવો જોઈએ.

કીંમત રૂપે એક.

ઉપલો ચાર્ટ જાડ કાર્ડ ઉપર-ટાંગવાની પટ્ટી સાથે-
કીંમત આના આઠ.

 જાહેરગમવાળા સાહેબોએ નકશા-રૂપીજ મંગાવવો,
કાર્ડ પેઈંગમાં લાંગી જશે.

નામાંકીત લેખકોની રસીલી વાર્તાઓ.

હુંડસમ બ્લેકગાર્ડ-મી૦ પીજમની રત્ન ચીત્રો સાથની વાર્તા.	૪-૦
મોટે ઘરનાં બાઇ સાહેબ-ગુલફામની પારસી સંસારી વાર્તા.	૩-૦
જરની જાળ-ગુલફામની રમુજ પારસી સંસારી વાર્તા...	૨-૮
દીલસોઝ દોસ્ત-ગુલફામની રસીલી પારસી સંસારી વાર્તા.	૩-૦
નવલ નાણાંવટી-ગુલફામની રમુજ વાર્તા	૩-૦
કાળો નાગ-ગુલફામની ડીટેકટીવ વાર્તા ...	૨-૮
જફાકાર-ગુલફામની રસીલી વાર્તા	૩-૦
ચશમચોર-ગુલફામની ૧૦ ચિત્રો સાથની રસીલી વાર્તા ...	૩-૦
ગુલા ગરીબ-મહુમ કેખશર કાબ્રાજની જાણીતી વાર્તા ...	૪-૮
સરકેશ્યાની સુંદરી-રેનોલ્ડસની 'લયલા'-આંક ચીત્રો ...	૧-૮
શાહુચોર-મી૦ ભાગ્યાની ડીટેકટીવ નોવેલ ...	૨-૮
દીલખુશ વાર્તાઓ-આઠ વાર્તાઓનો સંગ્રહ ...	૧-૮
ફતેહમંદ ફીરોઝ-હીદુસ્તાનથી ધરાન-ક્યાની પ્લોટ ...	૪-૮
સદગુણી શીરીન-પારસી સંસારી નવું નોવેલ ...	૫-૦
ડીટેકટીવ કલાઇડ-રફીકની ડીટેકટીવ વાર્તા ...	૨-૮
બાડો સાંપ-રફીકની રસીલી વાર્તા ...	૨-૦

મી૦ બમનજી કાબ્રાજનાં રસીલાં નોવેલો:

દેલજંગ દલેર-ધરાની તૌરની વાર્તા ...	૨-૮
પડતી પર પચાસ-પારસી સંસારી વાર્તા ...	૨-૦
સંસાર-ધણી રસીલી વાર્તા ...	૨-૮
જી-રોજી-વખણાયલી વાર્તા ...	૨-૮
કુમી કલાંટ-રમુજ રસીલી વાર્તા ...	૨-૮
પ્યારનો એક પૂલ-ધણી રસીલી ...	૧-૪
લીલી-ચુકકી-એક રસીલી વાર્તા ...	૨-૮

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,

૨૨૦-૨૨, વોરા બજાર, કોટ, -મુંબઇ.

સુખાચાર્ય:-

જોડામીર બી. કરાણીના ઓફિસમાં,
૨૨૦-૨૨, પાંચલી બાજર, દેલો.

